

**ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

*Збірник
студентських
наукових праць*

Випуск ХХХ

Чернівці, 2022

Збірник студентських наукових праць Чернівецького торговельно-економічного інституту ДТЕУ. Випуск XXX. Чернівці, 2022. 145 с.

До збірника наукових праць увійшли статті, які містять результати студентських досліджень у галузі економіки з питань організації і управління підприємствами та галузями, фінансів, банківської справи та страхування, обліку, оподаткування, особливості функціонування готельно-ресторанного бізнесу та туризму, маркетингу тощо.

Відповідальність за достовірність фактів, статистичної інформації, власних імен, цитат та інших відомостей, наданих у рукописах, несуть автори публікацій.

© ЧТЕІ ДТЕУ, 2022

Підписано до друку 27.06.2022 р.

Зміст

Міжнародна економіка

Дробот К., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Економіка», спеціалізація «Міжнародна економіка» Наук. кер. – Верстяк О. М. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ	7
Дробот К., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Економіка», спеціалізація «Міжнародна економіка» Наук. кер. – Кормакова І. О. ПОЛІТИКА ПРОТЕКЦІОНІЗМУ В ЗОВНІШНІЙ ТОРГІВЛІ	10
Мельник О., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Економіка», спеціалізація «Міжнародна економіка» Наук. кер. – Верстяк О. М. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ	14
Продан Ю., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Економіка», спеціалізація «Міжнародна економіка» Наук. кер. – Верстяк О. М. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПОРТУ ТА ІМПОРТУ	17
Сосінська І., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Економіка», спеціалізація «Міжнародна економіка» Наук. кер. – Верстяк О. М. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЛІЗИНГУ В УКРАЇНІ	20

Європейська інтеграція

Богатирець В., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Менеджмент» Наук. кер. – Мустеца І. В. УКРАЇНА ЯК КАНДИДАТ НА ВСТУП ДО ЄС	25
Трачук С., 2 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Маркетинг» Наук. кер. – Вудвуд В. В. ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	28

Маркетинг

Лендел К., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», спеціалізація «Товарознавство та комерційна діяльність» Наук. кер. – Хотинь Л. В. ЕЛЕКТРОННА ТОРГІВЛЯ ТА ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМА	32
Несіна-Паскар Д., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Маркетинг», спеціалізація «Маркетинг» Наук. кер. – Хотинь Л. В. ТЕЛЕМАРКЕТИНГ ЯК ФОРМА ПРЯМОГО МАРКЕТИНГУ	35

Фінанси, гроші і кредит

Будз М., 2 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси» Наук. кер. – Каспрук А. Ю. ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	39
--	----

Гелета О., 2 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси» Наук. кер. – Каспрук А. Ю. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ	46
Гергеліжіу В., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси» Наук. кер. – Каспрук А. Ю. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	49
Гонтар Л., 1 курс (ОС «магістр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси» Наук. кер. – Рошило В. І. РОЗВИТОК МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	52
Грабовський С., 1 курс (ОС «магістр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси» Наук. кер. – Рошило В. І. ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	55
Іпатій Н., Руснак Д., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси» Наук. кер. – Каспрук А. Ю. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ	57
Остафійчук М., Остафійчук Х., 1 курс (ОС «магістр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси» Наук. кер. – Рошило В. І. ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	62
Сухарська С., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси» Наук. кер. – Каспрук А. Ю. ДЕРЖАВНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ	65
Якимчук П., 1 курс (ОС «магістр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси» Наук. кер. – Рошило В. І. ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	68

Облік, аналіз і аудит

Коваль В., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Менеджмент», спеціалізація «Менеджмент готельного, курортного та туристичного сервісу» Наук. кер. – Багрій К. Л. ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19	72
--	----

Мельниченко Г. , 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Облік і оподаткування», спеціалізація «Облік і оподаткування» Наук. кер. – Рилєєв С. В. ЕЛЕКТРОННІ КОШТИ ТА ЇХ ОБЛІК В УКРАЇНІ	76
Міх С. , 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Менеджмент», спеціалізація «Менеджмент готельного, курортного та туристичного сервісу» Наук. кер. – Багрій К. Л. УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК У СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ	79
Москаль Н. , 2 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Облік і оподаткування» Наук. кер. – Багрій К. Л. ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ	82
Ончуленку І. , 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Туризм» Наук. кер. – Багрій К. Л. УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА	86
<i>Туризм і готельно-ресторанне господарство</i>	
Горобець К. , 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Харчові технології» Наук. кер. – Паламарек К. В. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА ЗА ТИПОМ ЗДОРОВЕ ХАРЧУВАННЯ В М. ЧЕРНІВЦІ	89
Корнеско Я. , 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Готельно-ресторанна справа», спеціалізація «Готельно-ресторанна справа» Наук. кер. – Брикова Т. М. ХАРАКТЕРИСТИКА ТА УМОВИ УСПІШНОЇ РОБОТИ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА ФОРМАТУ DARK KITCHEN	92
Кочмаровський С. , 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Харчові технології» Наук. кер. – Кравченко М. Ф. ФОРМУВАННЯ РИНКУ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	96
Міх С. , 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Менеджмент» Наук. кер. – Круглянко А. В. ПРОСУВАННЯ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ	99
Рудніцький А. , 2 курс (ОС «магістр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Готельно-ресторанна справа» Наук. кер. – Романовська О. Л. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО СЕРВІСУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ	102
Смотилевич Г. , 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ Спеціальність «Менеджмент», спеціалізація «Менеджмент готельного, курортного та туристичного сервісу» Наук. кер. – Багрій К. Л. ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ	106

Сухар Д., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
 Спеціальність «Готельно-ресторанна справа», спеціалізація «Готельно-ресторанна справа»
 Наук. кер. – **Брикова Т. М.**
ЩОДО РОЗРОБКИ КОНЦЕПЦІЇ КАФЕ У СТИЛІ ЛОФТ У ЖИТЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ
«ВОДОГРАЙ» МІСТА ЧЕРНІВЦІ 109

Ткач М., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
 Спеціальність «Менеджмент»
 Наук. кер. – **Верстяк О. М.**
ПОНЯТТЯ МОТИВАЦІЇ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ
ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ 112

Чернобай Д., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
 Спеціальність «Харчові технології», спеціалізація «Ресторанні технології»
 Наук. керівник – **Паламарек К. В.**
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА
ЗА ТИПОМ ФАСТ-ФУД В М. ЧЕРНІВЦІ 115

Харчові технології

Биндю А., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
 Спеціальність «Харчові технології»
 Наук. кер. – **Марусяк Т. М.**
ТЕХНОЛОГІЯ БОРОШНЯНИХ ВИРОБІВ З КОЛАГЕНОМ МОРСЬКИХ РИБ 119

Главацька Н., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
 Спеціальність «Харчові технології»
 Наук. кер. – **Струтинська Л. Т.**
ТЕХНОЛОГІЯ ХОЛОДНИХ СТРАВ З ВИКОРИСТАННЯМ СУПЕРФУДІВ 122

Голіната К., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
 Спеціальність «Харчові технології»
 Наук. кер. – **Незвещук-Когут Т. С.**
ТЕХНОЛОГІЯ БОРОШНЯНИХ СТРАВ З ДЕГІДРАТОВАНИМ БІЛКОМ МОРСЬКОЇ РИБИ 126

Северин О., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
 Спеціальність «Харчові технології»
 Наук. кер. – **Романовська О. Л.**
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ З РОЗТОРОПШЕЮ 130

Стаднійчук І., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
 Спеціальність «Харчові технології»
 Наук. кер. – **Марусяк Т. М.**
ТЕХНОЛОГІЯ СОЛОДКИХ СТРАВ ІЗ НАСІННЯМ ЛЬОНУ ТА СТЕВІЄЮ 134

Хабіняк О., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
 Спеціальність «Харчові технології»
 Наук. кер. – **Незвещук-Когут Т. С.**
ТЕХНОЛОГІЯ ЛОКШИНИ ДОМАШНЬОЇ ІЗ ДЕГІДРАТОВАНИМ БІЛКОМ КРЕВЕТОК 139

Царанюк В., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
 Спеціальність «Харчові технології»
 Наук. кер. – **Кравченко М. Ф.**
ФОРМУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ БУКОВИНСЬКОЇ КУХНІ 142

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Дробот К., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Економіка», спеціалізація «Міжнародна економіка»

Наук. кер. – Верстак О. М.

Стаття присвячена розкриттю сутності та значення процесу транснаціоналізації світового господарства. Розкрито процеси глобалізації та роль ТНК в системі міжнародних економічних відносин, визначено, а також охарактеризовано зростання кількості транснаціональних компаній та їхньої діяльності.

The article is devoted to revealing the essence and significance of the process of transnationalization of the world economy. The processes of globalization and the role of TNCs in the system of international economic relations are revealed, the growth of the number of transnational companies and their activities is identified and characterized.

Актуальність даної теми полягає в тому, що для багатьох країн, в тому числі й України, транснаціоналізація підприємств може виступити економічним механізмом, який визначить нові пріоритети суспільного відтворення, цілі зовнішньоекономічної політики, особливості та умови участі країни в міжнародному поділі праці. Глобальні тенденції інтернаціоналізації виробництва й капіталу, приватизації стратегічних альянсів і лібералізації зовнішньої торгівлі поставили міжнародні компанії у центр світового економічного розвитку.

Метою статті є ідентифікувати проблеми діяльності ТНК на сучасному етапі та оцінити їх роль в міжнародній економіці.

Об'єктом дослідження є процеси пов'язані з міжнародною діяльністю ТНК.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають в процесі діяльності ТНК.

Дослідження процесів глобалізації та ролі ТНК в системі міжнародних економічних відносин брало участь велика кількість вітчизняних та зарубіжних економістів, серед яких: В. Белошапка, 60. Білорус, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, Н. Мешко, О. Мозговий, Ю. Макогон, В. Рокоча, Т. Орехова, О. Плотнікова, А. Поручник, Є. Панченко, М. Портер, А. Ругман, Л. Руденко-Сударева, Д. Стопфорд, Я. М. Столярчук, А. Страут, М. Тейлор, А. Філіпенко та ін. Авторами вирішене велике коло питань теоретичного і методологічного характеру. Проте, незважаючи на значну кількість робіт у сфері соціального захисту, важливої проблеми в нових умовах ще не достатньо розроблено.

Найзручніший спосіб здійснювати аналіз діяльності ТНК на сьогодні є використання різноманітних індексів, що створені міжнародними організаціями, таких як індекс транснаціоналізації (TNI), індекс інтерналізації (II), індекс географічного поширення діяльності (GSI) та інші. У даній роботі для аналізу діяльності ТНК використовується індекс Global 2000 розроблений виданням Forbes. Список Global 2000 складається, з використанням даних з дослідницьких систем FactSet, щоб визначити найбільші компанії за чотирма показниками: продажі, прибуток, активи та ринкова вартість.

Аналізуючи географічну структуру районування світової економіки, за даними рейтингу Forbes в 2019 р. серед ТНК за багатьма параметрами переважали фірми з США, КНР, Японії, Великобританії, Франції та Німеччини. 2 тисячі компаній, що потрапили у щорічний рейтинг найбільших публічних компаній у світі Global 2000, мають щорічний дохід понад 40 трлн дол. США та глобальні активи понад 186 трлн дол. США [4].

У топ-10 за кількістю фірм-мільярдерів увійшли США (575 фірм) та КНР (309) – це єдині країни зі списку, в яких кількість компаній-гігантів істотно збільшується. Круті обмеження ринку та відповідні тарифи – це останні події, що посилюють торговельну напруженість між США та Китаєм. Якщо коли-небудь стався переломний момент в економічному перетягуванні каната між найбільшими економіками світу, це зараз. 61 країна отримала місце в цьому щорічному рейтингу найбільших компаній світу, але концентрація влади, безсумнівно, на користь США та Китаю [5]. У першу трійку списку держав з найбільшою кількістю крупних компаній, в яких загалом входить 61 країна, попала також Японія (223).

Незважаючи на поточне домінування американських компаній у рейтингу лідерів на глобальному ринку, уповільнення темпів зростання ВВП і багатомільярдні тарифи Трампа, фірми з КНР з кожним роком займають все більшу нішу і у найближчому майбутньому складуть жорстку конкуренцію усталеним передовим гравцям цього сектора. Також вперше в історії Китай займає

найбільше мість у топ-10. На момент запуску рейтингу Global 2000 у 2003 році Китай та Гонконг мали у списку лише 43 компанії проти 776 із США. Загалом, уряди розвинених країн зацікавлені у збереженні й розвитку потужних ТНК, які здатні застосовувати гнучкі адаптивні моделі функціонування, незважаючи на обсяги їх діяльності. Найбільш представленими галузями у списку серед компаній-лідерів є банківська справа та фінанси, до них входять 453 компанії, або трохи більше п'ятої частини заявок.

Будівельні фірми, такі як China State Construction Engineering Corp., складають наступну найбільш кількісну категорію галузі. 35% із 123 компаній цієї категорії – з Китаю, який за останні десять років зазнав значного інфраструктурного буму. Далі йдуть нафтогазові компанії, за ними йдуть страхові та матеріальні компанії, такі як американський виробник алюмінію Alcoa.

Як видно з таблиці 1 компанії, що працюють у банківській сфері також мають найбільший прибуток та найбільші активи. Великі активи також мають компанії у галузі страхування (20293,9 млрд. дол. США) та фінансів (19864,9 млрд дол. США). У рейтингу прибутку за банківською сферою слідує нафтогазові компанії (4001,6 млрд дол. США), фінансові (3650,3 млрд дол. США) та компанії, що працюють у сфері їжі, напоїв та тютюну (2842,0 млрд дол. США).

Як свідчать дані, найбільший приріст прибутку у 2019-му році, що становить приблизно 15-20% спостерігається у компаній, що працюють у нафтогазовій галузі.

Таблиця 1

Рейтинг галузей з найбільшою кількістю компаній, що входять в Global 2000

<i>Галузь</i>	<i>Кількість</i>	<i>Загальні активи, млрд дол. США</i>	<i>Загальний прибуток, млрд дол. США</i>
Банківська справа	308	89201,1	6331,8
Фінанси	145	19864,9	3650,3
Будівництво	123	5223,0	1616,2
Нафтогазові операції	110	6494,8	4001,6
Страхування	102	20293,9	2421,9
Матеріали	102	2382,2	1428,2
Товари тривалого користування	90	4699,5	1958,4
Бізнес-послуги та постачання	88	8051,0	2200,9
Комунальні послуги	84	4157,1	1576,1
Їжа, напої та тютюн	75	2174,9	2842,0

На другому місці знаходяться компанії з банківської сфери. Наступні три позиції ділять компанії, що розробляють програмне забезпечення, технологічне обладнання, ліки та біотехнології. Їхній приріст знаходиться на приблизно однаковому рівні.

Рейтинг Forbes 2020 серед 2000 найбільших публічних компаній у світі ілюструє масштаби глобальних закриттів і служить попередженням про нові проблеми в найближчі місяці. Ринкова вартість більшості компаній, включених в список Global 2000 цього року, значно впала в порівнянні з минулим роком, і зменшений прибуток за перший квартал дає уявлення про наслідки припинення виробництва.

Останні кілька місяців були особливо жорстокими для авіакомпаній, де попит знизився нижче, ніж після 11 вересня 2001 року. Наприклад, American Airlines впала з № 372 у списку до 967-го після втрати приголомшливих 2,2 млрд. доларів у першому кварталі. Дохід у третьому кварталі зменшився на 73% у річному обчисленні завдяки скороченню загальної кількості авіамиль на 59% у річному обчисленні [2].

Також від'ємне занчення прибутку цього року отримала китайська авіакомпанія Hainan Airlines.

Однак не на всі компанії негативно впливає пандемія. Найбільші гравці електронної комерції, включаючи Amazon, Alibaba та Walmart, пережили зростання завдяки зростанню покупок в Інтернеті. Усі троє увійшли до цього річного списку. Доходи компанії Amazon збільшились на 27,2 % у 2020-му році, компанії Alibaba на 36% та компанії Walmart – майже на 2%.

Припинення комерційної діяльності в умовах пандемії Коронавірусу (Covid-19) матиме значний вплив на світову економіку. Оцінки економічного впливу та перегляди доходів 5000 найбільших

транснаціональних підприємств, здійснені ЮНКТАД, свідчать про те, що зниження ПІІ, може становити від -30 до -40 відсотків у 2020 та 2021 роках. Зараз 5000 найуспішніших транснаціональних корпорацій прогнозують перегляд своїх прогнозних доходів за 2020 рік у середньому на -30%, а верхні показники становлять навіть -200% у найбільш постраждалих галузях (енергетика -208%, авіакомпанії -116% та автомобільна промисловість – 47 %) [3].

Ранні очікування полягали в тому, що економічні наслідки пандемії будуть відчуватися через зупинку виробництва та порушення ланцюга поставок. Завдяки швидкому поширенню пандемії у всьому світі та впровадженню заходів пом'якшення наслідків та карантину у більшості країн світу стає очевидним, що набагато більший шок попиту та порушення поставок неминучі, і консенсус полягає в тому, що більшість, якщо не всі, великі економіки зазнають рецесії.

Фізичне закриття підприємств, виробничих підприємств та будівельних майданчиків спричинило негайні затримки у реалізації інвестиційних проектів. Це впливає на капітальні витрати, зелені інвестиції та розширення. Подібним чином постраждали злиття та поглинання, які в першій половині 2020 року в цілому скоротились на 50-70 % [3].

Пандемія COVID-19 мала нагальний негативний вплив на прямі іноземні інвестиції в 2020 році. Перспективи залишаються жакливими, подальше погіршення прогнозується в 2023 році. Виняткові глобальні обставини в результаті пандемії призвели до затримки реалізації поточних інвестиційних проектів та відкладання нових проектів, а також висихання іноземних надходжень, які, як правило, значну частку реінвестують у країни перебування. Як результат, прогнозується, що глобальні обсяги ПІІ зменшаться до 40 відсотків у 2021 році зі своєї вартості в 2019 році близько 1,6 трлн. Це призведе до того, що ПІІ становитимуть нижче 1 трлн дол. США вперше з 2005 року, за прогнозами, ПІІ ще зменшаться в 2022 році і почнуть відновлюватися лише в 2023 році. Після спалаху COVID-19 ПІІ миттєво вразив карантин. Однак деякі інвестиційні витрати продовжувались (наприклад, постійні поточні витрати проектів), але інші витрати були заблоковані. Подібним чином багато злиттів та поглинань були або тимчасово призупинені, або скасовані. Регулятори у Сполучених Штатах та Європі повідомили про затримки процесів затвердження деяких запланованих мега-злиттів.

Найбільше падіння пережили розвинені економіки – на 75 %. Прямі іноземні інвестиції у країнах, що розвиваються в свою чергу зменшилися лише на 16 % – менше, ніж очікувалося. Потоки ПІІ були на 28% нижчими в Африці, на 25% у Латинській Америці та Карибському басейні та лише на 12% в Азії, головним чином завдяки стійким інвестиціям у Китай. Найбільш різке падіння ПІІ (на 81%) спостерігалось у країнах з перехідною економікою через падіння потоків до Російської Федерації, найбільшої з цих економік.

Що стосується усіх форм транскордонних інвестицій, прогнози на 2023 рік і пізніше залишаються невизначеними. З точки зору прямих іноземних інвестицій, з другою хвилею пандемії, що підриває зусилля до загального економічного відновлення, майже 50-відсоткове зниження першої половини 2020 року може тривати довше, роблячи прогноз додаткового зниження 2023 року різкішим, ніж спочатку прогнозували 10 відсотків. Перспективи інвестицій залежатимуть від тривалості кризи охорони здоров'я та ефективності політичних заходів щодо пом'якшення економічних наслідків пандемії [3].

Дані за 2020 рік підтвердили безпосередність впливу. У першій половині року глобальні ПІІ зменшилися на 49 % порівняно з 2019 роком.

Окрім короткострокової адаптації для стримування та усунення найбільш негативних впливів на економіку, поточна криза – це можливість для ТНК та їх глобальних ланцюгів створення вартості, задуматися про міжнародну бізнес-політику та бізнес-моделі.

На підставі аналізу приходимо до висновків, що географічна структура найпотужніших світових ТНК відображує лідерство США серед більшості країн, проте з кожним роком їх роль зменшується та зростає вплив Китаю. Актуалізуються основні галузі, де відбувається основний розвиток ТНК та найбільший приріст прибутку, а саме банківська справа, фінанси, будівництво та нафтогазові операції. Проведене дослідження показало негативний вплив пандемії коронавірусу на діяльність ТНК, що виявляється в зменшенні прямих іноземних інвестицій і спостерігатиметься аж до початку 2023 року в зв'язку з викликаною рецесією. Драматичне падіння спостерігатиметься як у розвинутих країнах (75%) так і в країнах з перехідною економікою (81%). Реалії свідчать, що найбільші збитки

зазнали ТНК у галузі туризму, наприклад авіакомпанії. Проте особливий зріст спостерігається серед компаній у галузі електронної комерції.

Список використаних джерел:

1. Транснаціональні корпорації : навч.-метод. посібн. / За ред. д-ра екон. наук, проф. Л. В. Руденко-Сударевої. Київ: ЦУЛ, 2009. 142 с.
2. AmericanAirline Financial Results Report Third-Quarter 2020. URL: [https://news.aa.com/news/newsdetails/2020/American-AirlinesReports-Third-Quarter-2020-Financial-Results-CORP-FI10/default.aspx#:~:text=American%20Airlines%20Reports%20Third%2DQuarter%202020%20Financial%20Results,-Thursday%2C%20October%2022&te xt=\(NASDAQ%3A%20AAL\)%20today %20reported,available%20seat%20miles%20\(ASMs\).](https://news.aa.com/news/newsdetails/2020/American-AirlinesReports-Third-Quarter-2020-Financial-Results-CORP-FI10/default.aspx#:~:text=American%20Airlines%20Reports%20Third%2DQuarter%202020%20Financial%20Results,-Thursday%2C%20October%2022&te xt=(NASDAQ%3A%20AAL)%20today %20reported,available%20seat%20miles%20(ASMs).)
3. OECD, Transnational corporation investment and development 2020, Number 2. URL: https://unctad.org/system/files/officialdocument/diaeia2020d2_en.pdf.
4. Ponciano J., Hansen S. The World's Largest Public Companies 2019: Global 2000 By The Numbers. URL: <https://www.forbes.com/sites/jonathanponciano/2019/05/15/worldslargest-companies-2019-global2000/?sh=636d74d74ada>.

ПОЛІТИКА ПРОТЕКЦІОНІЗМУ В ЗОВНІШНІЙ ТОРГІВЛІ

Дробот К., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Економіка», спеціалізація «Міжнародна економіка»

Наук. кер. – Кормакова І. О.

Стаття присвячена розкриттю сутності та значення протекціонізму в зовнішній торгівлі. Сформульовано види, головні інструменти, позитивні та негативні наслідки протекціоністської політики. Охарактеризовано напрямки протекціоністської політики в Україні та інструменти для підтримки українського виробника.

The article is devoted to the disclosure of the essence of protectionism in foreign trade. Kinds, main instruments, positive and negative consequences of protectionism politics, are set forth. Directions of protectionism politics in Ukraine and instruments are described for support of the Ukrainian producer.

Актуальність даної теми полягає в тому, що протекціонізм на сучасному етапі слід розглядати як державну економічну стратегію у вигляді комплексу взаємопов'язаних, обґрунтованих і реалістичних заходів, що сформовані на якісно нових принципах. Стратегію економічного протекціонізму доцільно розуміти як комплекс заходів для забезпечення засобами держави рівноправної конкуренції на внутрішньому ринку. В основі вирішення поточних і перспективних проблем протекціоністської політики стоять питання виправлення нераціональних внутрішніх зовнішньоекономічних потоків товарів за рахунок поліпшення умов розвитку національного виробника й оптимізації політики регулювання експортно-імпортних операцій.

Метою статті є розкриття протекціонізму на сучасному етапі як державної економічної стратегії у вигляді комплексу взаємопов'язаних, обґрунтованих і реалістичних заходів, що сформовані на якісно нових принципах.

Об'єктом дослідження є процес формування протекціонізму в зовнішній торгівлі.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають в процесі здійснення політики протекціонізму.

Значний внесок у дослідження проблем державного протекціонізму зробили, зокрема, такі вітчизняні науковці: В.Г. Андрійчук, Ю.Д. Білик, В.І. Власов, А.П. Гайдуцький, С.М. Кваша, А.В. Келічавий, І.Г. Кириленко, Ю.О. Лупенко, А.П. Макаренко, О.М. Могильний, А.С. Музиченко, В.І. Назаренко, М.І. Пугачов, В.С. Півторак, В.В. Россоха, П.Т. Саблук, С.Д. Сокурено та інші. Водночас питання державного регулювання політики протекціонізму в умовах глобалізації потребують продовження поглибленого дослідження. Саме цим зумовлений вибір теми роботи, її мета, завдання, логіка і структура викладу результатів дослідження.

Результати дослідження. За економічною природою, цілями і впливом на структуру, обсяги та динаміку зовнішньої торгівлі інструменти регулювання міжнародної торгівлі поділяються на дві

великі групи: протекціоністські та ліберальні, або фритредерські. За політики протекціонізму сформувалася промисловість Великобританії, стабільні позиції на світовому ринку посіли індустрії Німеччини, США, Франції та деяких інших країн.

Оскільки в світі немає жодної країни, яка б не використовувала протекціоністські інструменти в торгівлі, прийнято вважати, що для кожної національної економіки існує рівень обґрунтованого протекціонізму — оптимальна кількість обмежень торгівлі, які, з одного боку, не входять у суперечність з національними інтересами та імперативами національної безпеки, а з іншого — забезпечують нормальний, неускладнений доступ конкурентоспроможних зарубіжних товарів і послуг на ринок тієї чи іншої країни [1, с. 54].

Протекціонізм (від лат. — прикриття, захист) — це політика захисту вітчизняних виробників від закордонних конкурентів. Протягом історії інтернаціональних торговельно-економічних взаємовідносин протекціонізм, як національна політика захисту внутрішніх ринків від іноземної опозиції, переініціювався від звичайних державних заходів до важких систем налагодженої торгівлі, що використовується комплексними групами. Економічний, політичний та організаційний зміст новітнього протекціонізму впливає у рамках його фундаментальних форм.

I. За кількістю та рівнем обмежень є:

1. Обґрунтований протекціонізм – нормальне і просте надходження конкурентоспроможних іноземних товарів і послуг на ринкову країну.

2. Монополія держави на зовнішню торгівлю та інші види зовнішньоекономічної діяльності є виключним правом держави здійснювати зовнішньоекономічні зв'язки через суспільно уповноважені установи.

3. Автаркія (самовдоволення) – політика, яка відокремлює країну від економіки інших країн з метою створення закритої, самодостатньої національної економіки.

II. За кількістю суб'єктів: національний та наднаціональний.

III. За об'єктом захисту протекціонізм класифікується на селективний (захисний), наступальний (агресивний) і тотальний (суцільний).

1. Об'єктом захисту селективного протекціонізму є окремі галузі національної економіки, які потребують захисту. До них традиційно відносять сільське господарство, послуги, молодіжні сектори національної економіки.

2. Наступальний протекціонізм захищає не найменш розвинені та вразливі виробництва і галузі а, навпаки, ті сектори економіки, які за протекціоністських заходів здатні атакувати відповідні світові товарні ринки сьогодні чи найближчим часом.

3. Об'єднанням селективного і наступального є протекціонізм тотальний, який рівномірно захищає майже всі галузі національної економіки [2].

Основні заходи (інструменти) протекціоністської політики:

•тарифні бар'єри, або митні збори (мита) — податки, що накладаються митницею на товари (майно, цінності), які перетинають державні межі. Імпортні мита підвищують ціни на товари, ускладнюючи їх реалізацію на внутрішньому ринку. У деяких випадках також вводяться експортні мита, які відіграють більше фіскальну функцію;

•нетарифні бар'єри — обмеження та/або заборони на імпорт (квоти, ліцензії, суворі технічні та санітарні стандарти якості товарів, добровільні обмеження на експорт окремих товарів до певних країн;

•підтримка експорту — податкові пільги, субсидії, дешеві кредити, інформаційна та юридична допомога експортерам, навчання кваліфікованих зовнішньоекономічних експертів, допомога в організації закордонних виставок, дипломатична підтримка вітчизняних компаній.

Політика протекціонізму часто призводить до торгових війн між країнами. У результаті виникли гострі конфлікти у сферах міжнародної торгівлі такими товарами, як «автомобілі», «комп'ютери», «текстиль», «банани», «м'ясо», «рис», «сталь», «вино». Протекціоністська політика є суперечливою, що має як позитивні, так і негативні наслідки.

Позитивні наслідки політики протекціонізму:

- збалансовує торговий і платіжний баланси, захищаючи країну від зовнішніх боргів;
- заохочує власне виробництво товарів і послуг;
- захищає молоді галузі, які ще "не стали на ноги" і не готові конкурувати на світовому ринку;

- забезпечує економічну, продовольчу, енергетичну, екологічну і військову безпеку країни;
- підтримує високий і стабільний рівень зайнятості в країні наданий момент;
- запобігання імпортої залежності;
- виживання малоприбуткових галузей великого соціального значення;
- збільшення національного доходу шляхом імпортного мита;

Негативні наслідки політики протекціонізму:

- зменшує конкуренцію на внутрішньому ринку, стимулюючи тим самим покращення виробництва;

- знижується добробут населення через високі імпортні ціни та відносну високу вартість вітчизняних товарів, погіршення якості товарів власного виробництва та обмеження свободи вибору споживачів;

- країна зазнає великих втрат через невикористання абсолютних і відносних інтересів міжнародного поділу праці та обміну;

- оскільки кожна країна прагне вести збалансовану зовнішню торгівлю, посилення протекціонізму країни, як правило, спонукає її торгових партнерів вживати відповідних дій «відповіді» [3].

Протекціонізм на теперішньому етапі варто розглянути як національний економічний план та сукупність взаємозалежних, раціональних і об'єктивних заходів, сформованих на найновіших положеннях.

Тактика економічного протекціонізму направлена на певні цілі:

- не утворювати «тепличні» умови для виробників, але забезпечити адекватні можливості для господарської діяльності та рівноправної конкуренції;

- забезпечити аварійне відновлення місткості внутрішнього ринку;

- припинити практику невиконання державою своїх зобов'язань перед власним населенням та підприємствами;

- забезпечити реалізацію елементарних переваг України, враховувати соціально-економічні та політичні особливості України на практиці.

Пакет економічних протекціоністських заходів повинен включати:

- інституційно-правовий протекціонізм ;
- монетарний протекціонізм;
- ціновий протекціонізм;
- соціальний протекціонізм;
- зовнішньоекономічний протекціонізм [4, с. 30].

Протекціоністська політика в Україні рухається в трьох напрямках:

- 1) встановлення тарифних митних бар'єрів;
- 2) встановлення нетарифних бар'єрів, у тому числі: прямі бар'єри, державна монополія, непрямі нетарифні бар'єри;
- 3) стимулювання експорту — дослідження світового ринку, навчання за допомогою державних коштів, у тому числі: сплата експортних премій, податкових пільг, пільгових кредитів, продаж експортних товарів за демпінговими цінами [5].

За 10 років українським урядом впроваджено 94 заходи протекціонізму, по відношенню до торгівлі з 101 країни. Серед них РФ, КНР, ФРН, Польща, Франція, Австрія, Італія, Білорусь, Угорщина, Туреччина.

Ключовими інструментами захисту українського виробника стали:

- 1) антидемпінгові заходи (15 актів);
- 2) імпортне мито (8);
- 3) імпортне ліцензування (6);
- 4) експортне ліцензування (4);
- 5) загальні захисні гарантії (4).

Найбільша частка захисних заходів направлена проти російського виробника – 38 діючих норм (загалом було 54).

Кількість заходів, які країни світу запровадили проти українського виробника та діють на сьогодні, дорівнює 1176. Найбільше таких заходів з боку РФ – 247.

Ці норми стосуються:

- металургії (продукція з чорних металів та сталі – 244, чорні метали та сталь – 110),
- автомобілебудування (122),
- машинобудування (сільськогосподарська техніка – 96),
- сільського господарства (зернові – 93).

В Україні захист національного виробника здійснюється переважно за рахунок антидемпінгового та імпортного мита. У той же час, головні інструменти у розвинутих країнах, зокрема, у Канаді – фінансова підтримка виробника через субсидювання, державну підтримку на іноземних ринках, пільгові експортні кредити, фінансові гранти. Україна є повноцінним членом СОТ, а згідно з правилами організації ми можемо використовувати субсидії, які не викликають дискримінацій по відношенню до певних галузей або підприємств.

Також СОТ не заборонені заходи кредитування та страхування експорту на державному рівні. Цей інструмент Україна не використовує – досі не функціонує експортно-кредитне агентство.

Інструментами для підтримки українського виробника можуть бути:

- державна фінансова підтримка на дослідження і розробки,
- експортні кредити,
- страхування експорту,
- захист інвестицій,
- пільги та преференції для інвестицій у виробництво та експорт високотехнологічної продукції (інновацій),
- державне сприяння виходу на світові ринки через дипломатичні представництва, торгові місії (інструмент просування).

Екстремними заходами захисту українського виробника від недобросовісного імпорту можуть бути: антидемпінгові та компенсаційні мита, тимчасового обмеження імпорту для захисту вітчизняних галузей [6].

Висновок. Протекціонізм на сучасному етапі слід розглядати як економічну стратегію країни, сукупність взаємозалежних і практичних заходів, сформованих за принципами та низку заходів щодо забезпечення рівної конкуренції на внутрішньому ринку України. Основою вирішення поточних та майбутніх проблем протекціоністської політики є зміна необґрунтованих внутрішніх зовнішньоекономічних потоків, шляхом покращення умов розвитку вітчизняних виробників та оптимізації політики регулювання експортно-імпортних операцій.

Основними факторами сучасних напрямів протекціонізму є: національні економічні інтереси як сукупність інтересів різних соціальних класів і груп; зовнішні та внутрішні передумови здійснення зовнішньоторговельної політики; інститути всіх рівнів, які беруть участь у реалізації зовнішньоторговельної політики у конкретних сферах; цільові системи: політичні, економічні, інституційні тощо; різні механізми реалізації: від регулювання та організації до ринків; і, нарешті, інструменти, що використовуються.

Аналізуючи причини реалізації протекціоністської політики, можна зробити висновок, що немає чіткої межі між позитивним і негативним характером, або вона виявляється достатньо рухомою. На практиці завжди реальна зовнішньоторговельна політика має прагматичну лінію з елементами як протекціонізму, так і вільної торгівлі. Протекціонізм має очевидний парадокс, оскільки від протекціоністських заходів отримують вигоду специфічна, відносно невелика група підприємств, а також у якості виробників працівники цих корпоративних структур, тоді як економічних втрат зазнає основна частина населення країни. Ця асиметрія означає, що протекціонізм, хоч і економічно неефективний, може бути досить ефективним з політичної точки зору. По суті, протекціонізм політично налаштований і визначається загальним напрямком економічної політики країни.

Список використаних джерел:

1. Беляцький З. Міжнародний економічний взаємозв'язок і взаємозалежність: проблеми і тенденції. *Економіка України*. 1996. № 6. С. 52-58.
2. Інфопедія для поглиблення знань: URL : <https://infopedia.su/30x1b3f8.html>.
3. Навчальні матеріали онлайн (pidru4niki.website)/ 2010 – 2022. URL : [info{at}pidru4niki.com: https://pidru4niki.com/1130030662943/politekonomiya/zovnishnotorgovelnaya_politika_derzhavi_protetsionizm_vilna_torgivlya](https://pidru4niki.com/1130030662943/politekonomiya/zovnishnotorgovelnaya_politika_derzhavi_protetsionizm_vilna_torgivlya).

4. Сокурено С. Як організувати торгівлю з країнами Європи. *Економіка України*. 1994. № 6. С. 26-33.
5. Келічавий А. В. Політика протекціонізму як фактор підвищення конкурентоспроможності економіки країни. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3133>.
6. Чи потрібен Україні протекціонізм? URL : <https://uifuture.org/publications/24726-chy-potriben-ukraini-protekcionizm/>.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ

Мельник О., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Економіка», спеціалізація «Міжнародна економіка»

Наук. кер. – Верстак О. М.

Стаття присвячена розкриттю сутності та значення змісту міжнародної міграції населення, як важливої складової міжнародних економічних відносин. Досліджено показники міжнародної міграції робочої сили. Визначено перспективи розвитку міжнародної міграції робочої сили.

The article is devoted to revealing the essence and significance of the content of international population migration as an important component of international economic relations. Indicators of international labor migration have been studied. Prospects for the development of international labor migration are identified.

Актуальність даної теми полягає в тому, що у зв'язку зі збільшенням масштабів зовнішньої міграції вплив міжнародної міграції робочої сили на якість сукупного трудового потенціалу суспільства та зайнятості населення як на рівні національному, так і регіональному, вимагає глибокого і всебічного економічного аналізу.

Метою статті є дослідження процесу міграції робочої сили на міжнародному рівні, її причини та наслідки. **Об'єктом** дослідження є процеси міжнародної міграції.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають в процесі міграції робочої сили.

Дослідженню питань, пов'язаних з міжнародною міграцією робочої сили, присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених В.О. Костенко, Е.М. Лібанової, О.А. Грішної, О.А. Малиновської, Г. Биффль, В.І. Мойсей, Н.Г. Мамонтової, О.Р. Овчинникова, І.І. Кукурудза, Т.П. Петрової, О.У. Хомри. Незважаючи на великий внесок вчених в розробку проблем міграції та зайнятості населення, існує ряд дискусійних і невирішених питань, особливо в області трансформаційної політики зайнятості, міграції населення в умовах реформування економіки, впливу міграційних процесів на демографічну ситуацію в країні в цілому. Погляди вчених відрізняються: одні розглядають міграцію як позитивний для національної економіки процес, інші вважають, що міграція робочої сили негативно впливає на економіку країни.

Міграційні процеси відбувалися протягом всього періоду існування людства, проте переміщення людей ніколи раніше не мало такого впливу на економічний розвиток, політичне та соціальне життя, культурну сферу країн призначення та походження міграції. Сьогодні у світі значно більше міжнародних мігрантів, ніж будь-коли.

Це обумовлено тим, що демографічна та соціальна структура в промислово розвинутих країнах створила потребу в робітниках та фахівцях з інших країн. Тому в останні роки спостерігається збільшення кількості країн походження та призначення трудової міграції. Трьома основними факторами, що продовжують сприяти трудовій міграції, є демографічні зміни та потреби ринку праці у багатьох промислово розвинених країнах, безробіття і наслідки кризи у менш розвинених країнах та встановлені міждержавні сімейні, культурні та історичні зв'язки. Для багатьох людей трудова міграція може бути єдиним шляхом для вирішення проблем безробіття.

Міграційні процеси є неминучими і потенційно вони можуть бути вигідними для будь-якої країни. Але, на жаль, дуже складно оцінити реальні масштаби міграційних процесів, а тому складно сформувати адекватну сучасним вимогам міграційну політику держави [2].

Однак у міжнародну трудову міграцію втягуються не лише безробітні, а й частина працюючого населення. В цьому випадку рушійним мотивом міграції виступає пошук вигідніших умов праці.

Робоча сила переміщується з країн з низьким рівнем життя і заробітної плати в країни з вищим рівнем. Національні відмінності в заробітній платі є об'єктивною основою міграції праці.

Розглянуті вище причини можуть пояснити головним чином міграцію робочої сили з країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою або міграції з менш економічно розвинутих європейських країн до більш розвинутих. Але для пояснення міграції між США і Канадою, Англією і США, всередині ЄС цього недостатньо. В міграції між цими країнами велику роль відіграють чинники гуманітарного, соціально-культурного, екологічного; психологічного, правового, сімейного порядків.

Можливість трудової міграції розширюється в міру формування єдиного світового економічного простору, в тому числі інформаційного та транспортного [3].

Міжнародна трудова міграція має як позитивні, так і негативні соціально-економічні наслідки. Насамперед, вииграють здебільшого самі мігранти, оскільки вони, як правило, направляються в інші країни з метою поліпшення свого становища. Вииграють від міграції підприємці, що наймають мігрантів на роботу, оскільки їхні вимоги щодо заробітної плати нижчі, крім того, відсутній профспілковий захист іммігрантів тощо.

Міжнародна трудова міграція дає змогу країні-імпортеру трудових ресурсів економити кошти на підготовці спеціалістів, знижувати витрати на виробництво за рахунок використання дешевої робочої сили, як правило молоді. Країна-експортер трудових ресурсів вииграє від трудової міграції, оскільки:

- експорт трудових ресурсів, як і всякий інший експорт, приносить країні певний зиск (у цьому разі це валютні перекази емігрантів своїм сім'ям). Переказані грошові суми, як правило, в банках країни-експортера обмінюються на національну валюту, отже, іноземна валюта залишається в цих банках. Деякі країни від експорту трудових ресурсів отримують майже такі самі за величиною доходи, як і доходи від інших видів експорту, а іноді й більші. До таких країн належать: Йорданія, Пакистан, Єгипет, Індія, Португалія, Туреччина;

- ослаблюється проблема безробіття;
- ротація, тобто повернення на батьківщину одних і еміграція інших громадян, сприяє (з часом) зростанню кваліфікації й досвіду місцевих спеціалістів.

Вииграє від міжнародної трудової міграції все світове господарство, оскільки переливання трудових ресурсів поліпшує їхнє використання, що, в свою чергу, сприяє зростанню світового сукупного продукту.

До негативних наслідків міжнародної трудової міграції для країн-імпортерів трудових ресурсів відносять:

- виникнення додаткових проблем, пов'язаних із соціальним захистом іммігрантів;
- поглиблення проблеми пошуку місця роботи для місцевого населення країни-імпортера трудових ресурсів;
- вплив національної валюти за кордон у вигляді переказів;
- втрата висококваліфікованих спеціалістів при репатріації мігрантів, тобто після повернення мігрантів на батьківщину.

Негативні наслідки міжнародної трудової міграції для країн-експортерів трудових ресурсів:

- втрата класних спеціалістів (проблема «відпливу умів»);
- додаткові витрати з бюджету на підготовку нових спеціалістів;
- необхідність пошуку шляхів захисту своїх громадян-мігрантів від дискримінації, особливо щодо нелегальних емігрантів, а також від фізичної та іншої небезпеки, що загрожує їм;
- певний програш підприємців країни-експортера, які втрачають до певної міри можливість мати широкий вибір робочої сили, особливо спеціалістів [4].

Слід відмітити, що у суспільстві часто поставало питання щодо альтернативи міграції: чи не можна зробити так, щоб люди не мігрували, а влада створювала необхідні економічні та соціальні умови на батьківщині. Однак відповіді на це питання досі немає.

Для відповіді на це питання потрібно, насамперед, розв'язати низку непростих економічних проблем розміщення і розвитку галузей. Дослідження показують, що більшість з них з об'єктивних причини не можуть бути створені в країнах проживання потенційних мігрантів (табл. 1). Головна причина — дуже різна їх залежність від природних, трудових та фінансових ресурсів. Є галузі, які дуже залежать від природних і фінансових ресурсів, і значно менше від трудових. Ці галузі неможливо розвивати на батьківщині потенційних мігрантів.

Характеристика можливостей розміщення галузей економік на територіях з великим потенціалом міграції [5]

Галузі економіки	Залежність галузей від ресурсів		
	природних	фінансових	трудових
Сільське господарство	+++		+
Лісове господарство	+++		+
Рибальство	+++		+
Добувна промисловість			
вугільна	+++	++	+
нафтогазова	+++	++	+
мінеральна	+++	++	+
гірничо-металургійна	+++	++	+
Переробка промисловість			
харчова	+	++	+
легка		++	+
машинобудування		++	+++
нафтохімічна	+	+++	+++
Будівництво		+++	+
Торгівля		+++	+
Ремонт і сервіс		++	+
Готельно-ресторанний сервіс		+++	+
Транспорт і зв'язок		+++	+
Фінансово-банківська діяльність		+++	
Інфраструктура		+++	+
Освіта і наука		++	
Охорона здоров'я		++	
Соціальне обслуговування		++	
Культура і спорт		++	
Примітка: залежність	Практично	Переважно	Практично можливо
+++ - сильна	неможливо	неможливо	
++ - помірна	Можливе розміщення галузей економік на територіях з великим потенціалом міграції		
+ - слабка			

Є галузі, які слабо прив'язані до природних та фінансових ресурсів і сильно — до трудових ресурсів. Останні, в принципі, можна розміщувати в місцях проживання потенційних мігрантів. Водночас є багато галузей, які відносно рівномірно залежать від різних видів ресурсів. Зрозуміло, що ці галузі не можуть бути розміщені там, де є значні і недорогі трудові ресурси — потенційні мігранти, але немає необхідних природних ресурсів. У цьому контексті заслуговує на увагу розгляд кількох груп галузей. Перша — сільське господарство, рибальство, галузі добувної промисловості, які дуже залежать від наявності необхідних природних умов та корисних копалин.

Друга група галузей — це ті, які дуже залежать від фінансових ресурсів і розвиваються вони там, де є великий капітал або високий рівень життя людей, висока купівельна спроможність та споживчий попит. Це будівництво, інфраструктура, торгівля, транспорт, зв'язок, фінансовобанківська діяльність, сфера розваг тощо. Найбільш вражаючим прикладом тут може слугувати Емірат Дубаї, де за останні 20 років були зосереджені масштабні будівельні проекти повністю з використанням місцевого капіталу та іноземної робочої сили. Теоретично ці галузі можна розвивати у місцях наявності трудових ресурсів. Однак через брак інвестицій практично це можливо у дуже обмежених обсягах. Ці галузі дуже інвестиційно ємні і лише країни з високим рівнем економічного розвитку спроможні забезпечити їх розміщення у себе на батьківщині або у інвестиційно привабливих регіонах.

Третя група галузей — це такі, що можуть бути розміщені в густонаселених районах з великим потенціалом міграції. Значною мірою це стосується легкої промисловості, машинобудування. При цьому йдеться не про трудомісткість галузі, а саме про пріоритетну залежність від трудових ресурсів,

за відсутності залежності від інших ресурсів. Приклад з Еміратом Дубаї свідчить, що трудомісткість будівництва вирішується на користь фінансової залежності галузі шляхом залучення іноземної робочої сили.

Основною сферою масової зайнятості мігрантів, зокрема зі Східної Європи, є будівництво і готельно-ресторанний сервіс. Однак ці галузі неможливо перенести до країн, де є більш дешева робоча сила. Адже, продукція чи послуги зазначених галузей використовується на місці їх виробництва і мають бути в безпосередній близькості від проживання потенційних споживачів. Наприклад, неможливо перенести в країни Східної Європи будівництво готелів, які зводяться на узбережжі Середземномор'я.

Формування нових центрів масштабного будівництва житлових, ділових та розважальних комплексів також призводить до масової міграції населення. Яскравим прикладом тут є Об'єднані Арабські Емірати. За підрахунками Інтернет-порталу Emirates.su, в ОАЕ проживає і працює більше 3,5 млн мігрантів з Індії, Пакистану та Бангладеш. Ще понад 1 млн осіб — з інших країн. Частка мігрантів у структурі населення ОАЕ на початок 2009 р. складала 80% [1].

Таким чином, аналіз характеру розміщення і розвитку галузей сучасної економіки дозволяє стверджувати, що більшість з них не може обійтись без міжнародних мігрантів і ці галузі не можливо перенести в країни потенційних мігрантів. Отже, причини міграції населення зумовлені об'єктивною закономірністю і економічною необхідністю. Як бачимо, міжнародна трудова міграція має для країн та людей як позитивні, так і негативні наслідки. Саме тому важливо виробити таку державну міграційну політику, яка могла б подолати недоліки і раціонально використовувати позитивні наслідки для економічного розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Гайдучкий А. П. Економічні та соціальні передумови міжнародної міграції населення. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/7_2011/4.pdf
2. Коноваленко В. І. Міжнародна міграція. *Агросвіт*. 2015. №15. С. 26-27.
3. Міжнародна міграція робочої сили / Ю. Г. Козак, Д. Г. Лук'яненко, Ю. В. Макогон та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2009. URL : <https://subject.com.ua/pdf/199.pdf>.
4. Петюх В. М. Міжнародна трудова міграція. Київ, 1999. URL : <https://buklib.net/books/32889/>
5. Короленко Н. В., Петросян А. А. Міжнародна міграція робочої сили: причини та наслідки. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/87.pdf

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПОРТУ ТА ІМПОРТУ

Продан Ю., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Економіка», спеціалізація «Міжнародна економіка»

Наук. кер. – Верстак О. М.

Стаття присвячена розкриттю сутності та значення зовнішньої торгівлі. Розкрито особливості роботи експортоорієнтованих підприємств, визначено, а також охарактеризовано умови і можливості співпраці вітчизняних підприємств із зарубіжними партнерами.

The article is devoted to revealing the essence and significance of foreign trade. The peculiarities of the work of export-oriented enterprises are revealed, the conditions and possibilities of cooperation of domestic enterprises with foreign partners are defined and characterized.

Актуальність даної теми полягає в тому, що для України проблема оптимізації зовнішньої торгівлі має найважливіше значення, що обумовлено певними чинниками: по-перше, національна економіка перебуває у фазі глибоких ринкових трансформацій, у процесі яких формується її структура й інституційне середовище, а участь у міжнародній торгівлі робить величезний вплив на інтенсивність і спрямованість перетворень; по-друге, останнім часом не було досягнуто високого рівня результативності зовнішньої торгівлі, закріпилася сировинна спрямованість експорту, посилилася залежність від імпорту енергоресурсів і високотехнологічних продуктів; по-третє, Україна активно ініціює включення в євроінтеграційні процеси; по-четверте, значні проблеми наявні

у сфері конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг на світових ринках і, в цілому, конкурентоспроможності національної економіки.

Метою статті є оцінка сучасного стану експорту та імпорту України та визначення напрямків її подальшого розвитку.

Об'єктом дослідження є процеси пов'язані з експортом та імпортом України.

Предметом дослідження економічні відносини, які виникають в процесі експорту та імпорту.

Дослідженню проблематики й розвитку зовнішньої торгівлі присвятили роботи такі вітчизняні вчені, як: С. С. Стецюк, Л. Г. Ковалевський, В. Є. Поліванов, І. Бураковський, А. Мазаракі, Л. Кутідзе, Ю. Верланов, Н. Осадча, О. Школьнік, І. Орлик, В. Мовчан, М. Скрипник, Т. Мельник, Л. Івашова, Н. Резнікова та ін. Саме поняття «стимулювання експорту» бере свій початок із кінця XIX ст. Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності цікавило й іноземних учених, таких як: В. Глаштеттер, Р. Хенцлер, Д. Лефевр, М. Портер та ін. Р. Хенцлер вважав, що стимулювання експорту — це система засобів та заходів, спрямованих на допомогу експортним галузям щодо налагодження відносин із закордонними партнерами та реалізації більшої кількості експортних замовлень на іноземних ринках збуту. Проте проблема активізації зовнішньої торгівлі України залишається відкритою і потребує аналізу, додаткового вивчення та пошуку оптимального вирішення.

Проаналізуємо динаміку експорту та імпорту України, починаючи з 2014 року, тобто з початку російської агресії на Сході. Так, експорт України за 2014 рік становив 53,9 млрд доларів. Найбільше було експортовано недорогоцінних металів та виробів з них — на 15,2 млрд доларів, продуктів рослинного походження — на 8,7 млрд, мінеральних продуктів — на 6,1 млрд, машин і обладнання — на 5,7 млрд.

Імпорт України в 2014-му склав 54,4 млрд доларів. Найбільше було ввезено мінеральних продуктів (16,1 млрд доларів), машин та обладнання (8,7 млрд), продуктів хімічної промисловості (6,8 млрд).

У 2015 році експорт в Україну знизився на 29,3% — до 38,1 млрд доларів, а імпорт знизився на 31,1% — до 37,5 млрд доларів. Основними статтями експорту були недорогоцінні метали (9,5 млрд доларів) і продукти рослинного походження (8 млрд), імпорту — мінеральні продукти (11,7 млрд доларів), машини та механізми (6,3 млрд). У 2016 році експорт впав ще на 4,6% — до 36,4 млрд доларів, імпорт, навпаки, виріс на 4,6% — до 39,2 млрд доларів. Основними групами експорту були недорогоцінні метали (8,3 млрд доларів) і продукти рослинного походження (8,1 млрд), імпорту — мінеральні продукти (8,5 млрд доларів) і машини і обладнання (7,9 млрд). З 2017 року експорт відновив зростання і склав 43,3 млрд доларів (+ 19%), імпорт зріс на 26,4% — до 49,6 млрд доларів. У 2018 році експорт зріс на 9,4% — до 47,3 млрд доларів, а імпорт на 15,2% — до 57,2 млрд доларів. За 2019 рік експорт товарів склав 50,1 млрд доларів (+5,7%), імпорт — 60,8 млрд доларів (+6,3%).

Минулий рік пройшов під впливом пандемії і карантину: експорт впав на 1,8% — до 49,2 млрд доларів, імпорт знизився на 10,6% — до 54,3 млрд доларів. Основними групами експорту були продукти рослинного походження (11,9 млрд доларів) і недорогоцінні метали (9 млрд), імпорту — машини і обладнання (11,6 млрд доларів) і мінеральні продукти (8,6 млрд) [2].

За 2021 рік порівняно з 2020 роком імпорт товарів збільшився на 34%, до 72,82 мільярда доларів, експорт — на 38,4%, до 68,09 мільярда доларів. Про це повідомляє Державна служба статистики. Сальдо зовнішньої торгівлі товарами було від'ємним і становило 4,728 млрд дол. За 2020 рік цей показник також був негативним і становив 5,144 млрд дол. Зовнішньоторговельні операції у 2021 році проводились із партнерами із 235 країн світу.

Найбільше товарів за минулий рік Україна експортувала до Китаю (на 8 млрд дол. — 12,7% більше, ніж за 2020 рік), Польщі (на 5,23 млрд дол. — 59,7% більше) та Туреччини (на 4,14 млрд дол. — 70,0% більше). Більш за все у 2021 році Україна продала на зовнішніх ринках чорних металів (на 13,95 млрд дол., або 81,4% більше, ніж за 2020 рік); зернових (на 12,34 млрд дол., або 31,2%); жирів та олій тваринного або рослинного походження (на 7,04 млрд дол., або 22,5% більше).

Найбільше товарів за 2021 рік Україна імпортувала з Китаю (на 10,97 млрд дол.; на 31,9% більше, ніж за 2020 рік); Німеччини (на 6,28 млрд дол.; на 17,7% більше) та Російської Федерації (на 6,08 млрд дол.; на 33,9% більше).

Основними товарними позиціями українського імпорту у 2021 році були: палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки (на 14,33 млрд дол.; на 79,5% більше, ніж за 2020 рік), машини,

обладнання та механізми (на 14,20 млрд дол.; на 22,9% більше), продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (на 9,74 млрд дол.; на 32,8% більше) [1].

Однак слід відзначити, що українська інфраструктура з 24 лютого 2022 року існує в умовах часткової окупації та постійних обстрілів ворога. Порти заблоковані, залізничний транспорт працює нестабільно. Торгівля з РФ та Білоруссю припинилася, а можливості для диверсифікації – обмежені. У першу чергу від цього страждає торгівля, яка забезпечує країну енергоресурсами та іноземною валютою. Ніхто не знає, скільки ще триватиме війна, тож перед урядом постало непросте завдання: швидко змінити розірвані ланцюги постачань і забезпечити якісну альтернативу морським портам. На карту поставлені не лише стабільна робота енергосистеми та обороноздатність країни. Від експорту агропродукції залежить продовольча безпека світу, адже Україна є житницею для 400 млн людей.

Як працюють експортоорієнтовані підприємства, чи вистачає імпортих критичних товарів і чи може Україна вивозити продукцію?

Після початку війни всі порти опинилися в блокаді. Для аграріїв залишилося лише невелике вікно – 20 тис тонн на добу, які можна експортувати залізницею.

За оцінками консалтингової компанії Barva Invest, у сховищах на продаж залишається близько 25 млн тонн пшениці та кукурудзи. Якщо припустити, що ці обсяги вціліли, то залізницею їх можна вивезти за три роки.

Олійна галузь теж у важкому становищі. Проблема в тому, що соняшник не можна зберігати так довго, як кукурудзу або пшеницю, а продати його зараз майже неможливо ні в сирому, ні в переробленому вигляді.

"Перенаправити експорт олії в напрямку західного кордону складно. Європейський ринок не має власних переробних потужностей, які б могли спожити такі обсяги соняшнику, і не має експортних потужностей для перевалки олії. Потрібна велика кількість автомобільних та залізничних цистерн для перевезення харчової олії, які підуть в чергу на перевантажені пункти пропуску", – зазначив аналітик Barva Invest Віталій Кордиш. За його словами, війна та різка переорієнтація на залізницю призвели до хаосу на логістичних маршрутах. Через черги та зриви в роботі експортери не можуть повністю використати навіть наявну пропускну здатність [1].

Для того, щоб перевалка зерна зростає потрібна комплексна програма. Ця програма включатиме встановлення мобільних перевалочних потужностей, будівництво терміналів, створення програм страхування для міжнародних перевізників, які бачать ризики в роботі в Україні. Та навіть після її реалізації пройде немало часу, поки експортери переорієнтуються на нових клієнтів і ланцюги постачань.

Щодо перспектив розвитку металургії, то більшість підприємств розташовані на сході країни, де ведуться активні бойові дії. Через це одні заводи довелося законсервувати, а на інших – суттєво скоротити виробництво. Частина підприємств – заводи "Метінвесту" в Маріуполі, Авдіївці та Запоріжжі – перебувають у режимі гарячої консервації і нічого не виробляють. Авдіївський коксохім та "Азовсталь" зазнали масованих обстрілів окупантів, тож швидко відновити їх повноцінну роботу неможливо. Як пояснюють фахівці, коксові батареї після зупинки виробництва потрібно повністю реконструювати. Отже, металургійні заводи будуть збільшувати періоди виробництва коксу. Інші заводи "Метінвесту" частково працюють. Підприємства з виготовлення залізної руди та коксівного вугілля групи працюють відповідно на 40% та 60% від обсягів виробництва у 2021 році. Завантажується завод "Каметсталь" у Кам'янському. Він працює на 60% від рівня 2021 року і використовує залізницю, аби постачати товари українським та міжнародним клієнтам.

Щодо експорту складових для авто, то це не найбільша стаття українського експорту, але від неї залежить світовий автопром.

Серед статей українського експорту є кабелі, які відповідають за 2,3% проданих за кордон товарів. У 2021 році виручка від їх експорту сягала 1,6 млрд дол. Від постачання українських джгутів та кабелів залежать Volkswagen Group (Porsche та MAN), Opel, Lamborghini, Mercedes, BMW та Audi.

Кабельні джгути українського виробництва забезпечують 7% всього імпорту автопрому в ЄС. У виробництві авто це критичний елемент, адже джгути індивідуальні для кожної моделі. Довжина кабелів в одному авто сягає 5 км. В Україні їхнім виробництвом займаються чотири компанії: "Електроконтакт Україна" – підрозділ німецької фірми Elektrokontakt GmbH, японська Fujikura, німецька LEONI та німецько-японська Sebn. Усі вони розташовані в західних регіонах України, де не

ведуться бойові дії. Проте після масштабного вторгнення Росії всі заводи зупинилися і не могли постачати продукцію. Як наслідок, автовиробники у східній Європі та Німеччині зіткнулися з дефіцитом запчастин, а Volkswagen навіть тимчасово зупинив завод у Вольфсбурзі. До зупинок вдався BMW, а Mercedes-Benz скоротив виробництво.

Після паузи виробництво поновили, адже заводи в Україні почали відновлювати роботу. Однак логістика досі залишається проблемою. Щодо ринку нафтопродуктів, то після початку війни забезпечення нафтопродуктами здавалося великою проблемою, адже припинилися постачання з Білорусі та РФ. На ці країни припадало 43% всього споживання бензину та 67% – дизелю.

Головний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень Геннадій Рябцев вважає, що Україна здатна повністю покрити втрачений імпорт, переорієнтувавшись на ринок ЄС. Україна щотижня нарощує постачання з Польщі, Литви, Румунії, Азербайджану (через заміщення) та інших країн. Повністю компенсувати втрачений імпорт можна після розблокування портів. Дефіцит пального призвів до зростання цін, однак його нівелювало зниження ПДВ, нарощування постачань через західний кордон та поступове падіння попиту на пальне у зв'язку з бойовими діями.

За даними порталу "Мінфін", зараз ціни на АЗС повернулися на довоєнні показники. За даними джерел ЕП, пального повністю вистачає і для потреб української армії. Триває нарощування імпорту для забезпечення бізнесу та насичення ринку.

Щодо ринку вугілля, то з початком війни морські шляхи для імпорту вугілля були заблоковані. Доводиться шукати варіанти для постачання енергоносія залізницею. Попит на вугілля в Україні зменшився після зупинки металургійних підприємств та потепління. Отже, ТЕС мають змогу поповнювати запаси завдяки українському видобутку, який за останній рік зріс на 2% до 29,4 млн тонн.

Поступово налагоджуються постачання через західний кордон. Наприклад, компанія ДТЕК уклала контракт на постачання 60 тис тонн вугілля з Польщі. Також Україна очікує на прибуття 70 тис тонн вугілля з Австралії, яка передасть його безкоштовно. Судна доставлять його до польського порту в Гданську, а до України вантаж дістанеться залізницею. Цим же шляхом можна постачати й інші партії палива. Щоправда, це вийде значно дорожче, ніж доставка в порти на півдні України.

Наразі запаси вугілля перебувають у нормі, тому енергосистема працює стабільно. Щоб надмірно не витратити українські запаси вугілля, уряд дозволив ТЕС купувати газ за пільговою ціною [18]. Отже, внаслідок війни українська економіка зазнала удару, показники розвитку усіх галузей значно скоротилися. Таким чином для динамічного розвитку України в умовах глобалізації, конкурентоздатність підприємств на світовій арені має велике значення. Тільки робота у комплексі зможе вивести вітчизняну продукцію на високий рівень конкурентоспроможності. Українські підприємства мають потенціал та можливість до зростання значення конкурентоздатності продукції, а тим самим і до займання провідних і домінуючих позицій як на українському, так і на міжнародному ринку.

Список використаних джерел:

1. Експорт та імпорт України збільшився на третину. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/15/682382/>.
2. Зовнішня торгівля України: як змінювався експорт та імпорт. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/31/infografika/ekonomika/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-yak-zminyuvavsy-eksport-ta-import>.
3. Мірошниченко Б. А що в нас з експортом та імпортом? Як Україна торгує в умовах війни. URL : <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/25/684674/>.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЛІЗИНГУ В УКРАЇНІ

Сосінська І., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Економіка», спеціалізація «Міжнародна економіка»

Наук. кер. – Верстак О. М.

Стаття присвячена розкриттю сутності та значення розвитку ринку лізингу в Україні. Розкрито основні напрями у сфері розвитку фінансового лізингу, визначено, а також охарактеризовано ключові заходами щодо розвитку лізингу.

The article is devoted to revealing the essence and significance of the development of the leasing market in Ukraine. The main directions in the field of financial leasing development are revealed, key measures for leasing development are identified and characterized.

Актуальність даної теми: в сучасних умовах реформування вітчизняної економіки дослідження процесів розвитку і регулювання фінансового лізингу набуває особливої актуальності. Це пов'язано з необхідністю теоретичного осмислення і практичного вирішення цілого ряду важких задач, що стоять перед нашим суспільством, перш за все задач структурної перебудови української економіки і розвитку в ній конкурентних переваг.

Метою статті є оцінка сучасного стану розвитку лізингових послуг у світі та в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси, пов'язані з лізингом. **Предметом** дослідження є економічні відносини, які виникають в процесі надання лізингових послуг.

Дослідженню проблем розвитку фінансового лізингу в Україні присвячені численні праці багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Найвідомішими є дослідження Н. Ярошевича, О. Белікова, А. Косенкова, Н. Ментуха, І. Садової, Л. Данілової, М. Бутової, Н. Рязанової, С. Румянцевої, Ю. Салонена, П. Крімма та ін. Серед зарубіжних фахівців, які розглядали вказані питання, необхідно назвати Адамса Дж. Н., Газмана В. Д., Гехта Л. І., Головніну Л. А., Кабатову О. В., Карпа М. В., Лещенко М. І., Прилуцького Л. Н., Сміта Дж. В., Уолтерса Дж., Чекмарьову Е. Н., Шабаліна Е. М., Шпітлера Х. Й. та ін. Авторами вирішене велике коло питань теоретичного і методологічного характеру. Проте, незважаючи на значну кількість робіт в сфері соціального захисту, важливої проблеми в нових умовах ще не достатньо розроблено.

У цілому можна стверджувати, що однією з основних причин низької інноваційної активності українських підприємств виступає погіршення їх матеріально-технологічного стану та нестача фінансових ресурсів для забезпечення інноваційної діяльності. Усе це нерозривно пов'язано з небезпечним падінням обсягів реальних вкладень інвестиційних ресурсів у інноваційні проекти. Основним джерелом фінансування інновацій у промисловості виступають власні кошти промислових підприємств. Також дослідження інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у період економічної кризи показало, що фактично всі підприємства відчувають вагому нестачу власних коштів основного джерела інноваційного розвитку для забезпечення навіть поточної господарської діяльності, а загальний рівень інноваційної активності має тенденцію до стрімкого зниження. Крім того, використання лише внутрішніх джерел, навіть в умовах стабільності економіки, знижує ефективність власних коштів підприємств. Виходячи з цього, лізинг повинен стати особливо важливим елементом в інвестиційному механізмі інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. Цим підтверджується обґрунтована необхідність лізингу як актуальної форми інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, яка дозволяє вирішувати існуючі проблеми у промисловому комплексі, що пов'язані з недосконалістю складу промисловості, низьким рівнем інноваційної активності, зношеністю основних виробничих фондів та консервативним технологічним укладом [1, с. 110].

При цьому варто говорити не тільки про активне використання лізингової технології на сучасному етапі розвитку економічних відносин, а передусім про глибоке науково-методичне забезпечення економічної безпеки лізингових відносин в інвестиційно-інноваційному механізмі.

Розвиток лізингу в Україні стримують проблеми, до яких слід віднести:

- неврегульованість законодавчого забезпечення, що знаходить свій прояв у існуванні правових програм та недосконалості окремих складових лізингової діяльності;
- недостатність довгострокових фінансових ресурсів на внутрішньому ринку України;
- неузгодженість податкової політики. Режим оподаткування ПДВ лізингової діяльності є дискримінаційним у порівнянні з банківською діяльністю, незважаючи на те, що фінансовий лізинг, як і банківське кредитування, є фінансовою послугою, а лізингодавці несуть більше ризиків, ніж банки. Має місце невідповідність строків податкової амортизації предметів лізингу строкам їх корисного використання, особливо щодо лізингових активів, що належать до 3-ї групи основних засобів. Податкові обмеження щодо віднесення на валові витрати коштів, які витрачаються на страхування лізингових активів, суттєво збільшують ризики лізингодавців;
- низька обізнаність з питань лізингу серед представників малого та середнього бізнесу та обмежена кількість кваліфікованих кадрів у сфері лізингу.

З огляду на вищезазначене, основними напрямками у сфері розвитку фінансового лізингу повинні стати:

- актуалізація фінансового та цивільного законодавства щодо лізингу, інтеграція національного лізингового законодавства у міжнародне;
- створення умов для запровадження механізму рефінансування портфелів лізингових угод;
- активізація використання учасниками інфраструктури ринку лізингу та її розвиток;
- впровадження лізинговими компаніями сучасних систем управління ризиками;
- розширення можливостей використання бюджетними установами галузей соціальної інфраструктури (медицина, комунальне господарство, освіта та наука) інвестиційного механізму лізингу для оновлення основних засобів;
- створення умов для зростання фінансової стійкості лізингодавців, збільшення їх капіталізації;
- організація підготовки в навчальних закладах спеціалістів з питань лізингу.

Державна політика щодо ринку лізингових послуг має бути спрямована на те, щоб фінансовий лізинг став важливим інструментом технічного переоснащення підприємств, розвитку сільського господарства, житлово-комунального господарства, а також малого та середнього бізнесу.

Ключовими заходами щодо розвитку мають стати:

- удосконалення загального та спеціального законодавства з питань лізингу, зокрема, усунення неточностей і протиріч між нормами Цивільного та Господарського кодексів України та інших законів України;
- ініціювання зміни до Закону України «Про фінансовий лізинг» з метою поліпшення механізму проведення операцій фінансового лізингу, захисту прав та інтересів сторін лізингової угоди;
- ініціювання зміни до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» з метою приведення його норм у відповідність до норм цивільного законодавства. Запровадження механізму інвестиційно-орієнтованої політики податкової амортизації для основних засобів виробничого призначення (3-я група основних фондів) при одержанні їх у фінансовий лізинг. Зняття обмеження щодо віднесення на валові витрати вартості страхування предметів лізингу. Усунення надмірного оподаткування нерезидентів, які здійснюють лізингову діяльність в Україні [1, с. 112].

Таблиця 1 [2, с. 110] демонструє позитивний ефект, який би отримав лізингоотримувач внаслідок скорочення власних витрат через взаємний поділ податкових пільг. Припустимо, що лізингодавець отримує фінансові пільги при здійсненні витрати, які становлять 1 000 дол. США на 31.12.2015 р. Лізингові платежі здійснюються протягом 5 років авансово. Вартість коштів для лізингодавця складає 12%. Маржа становить 5%. Річна процентна ставка (APR) – це вартість перерахованих на річну основу витрат лізингоотримувача щодо фінансування лізингової операції.

Перший рядок в таблиці представляє собою безпосередню відсоткову ставку за кредитом.

Таблиця 1

Фінансовий лізинг при застосуванні податкових норм

<i>Податкові норми</i>	<i>Лізинговий платіж</i>	<i>Річна процентна ставка (APR)</i>
Основа без застосування податку – безпосередній кредит	267,18	17%
Прискорена амортизація для групи	3 260,47	15,28%
Норма про списання 25% вартості	260,14	15,19%
50% на рік, років 1/2	249,58	12,48%
Немає покриття витрат	333,64	35%
Прикінцеве покриття витрат	278,66	20%

Законодавчі норми фінансового лізингу повинні бути змінені, щоб дозволити лізингодавцеві застосовувати ці пільги. Будь-яка втрата негайного покриття його витрат зробить операцію економічно неефективною з точки зору лізингоотримувача. Через високі процентні ставки залишкові суми при операціях лізингу можуть виявитися недотягненими:

- ініціювання змін до Закону України «Про податок на додану вартість», спрямованих насамперед на врегулювання питання оподаткування відсотків та комісій, що сплачуються у складі лізингового платежу при фінансовому лізингу;
- ініціювання змін до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», що передбачатимуть удосконалення регулювання діяльності учасників ринку лізингу;

- розробка законодавства щодо створення позабюджетних місцевих цільових фондів, призначених для довгострокового (3–5 років) фінансування оновлення основних засобів у галузях соціальної інфраструктури (охорона здоров'я, комунальне господарство) іншими, ніж купівля, інвестиційними механізмами;

- ратифікація Конвенції УНІДРУА «Про міжнародні права на мобільне обладнання» та Кіотської Конвенції «Про спрощення та гармонізацію митних процедур»;

- завершення процедур приєднання до конвенцій УНІДРУА «Про міжнародний факторинг» та «Про міжнародний фінансовий лізинг»;

- приєднання до Конвенції ЮНСІТРАЛ «Про відступлення дебіторської заборгованості у міжнародній торгівлі»;

- розробка механізмів рефінансування портфелів лізингових угод, зокрема через процедури їх продажу та сек'юритизації (стандартизації лізингових угод з наступним випуском цінних паперів під забезпечення пакетів стандартизованих лізингових угод), застосування лізингу в державних інвестиційних проектах;

- розробка та впровадження податкових пільг фінансування лізингових операцій.

Сьогодні можна виділити лише пільги на страхування за лізинговим договором. Витрати на страхування не підлягають віднесенню до валових витрат, якщо перевищують 5% загальних витрат (за винятком обов'язкових видів страхування). Згідно з п. 1.4. ст. 1 Закону України «Про податок на додану вартість» передача лізингових активів лізингоотримувачу за договором операційного лізингу не вважається поставкою товару й на нього не нараховується ПДВ. При цьому ПДВ нараховується на лізингові платежі за договором оперативного лізингу та на операції з імпорту товарів за договором міжнародного лізингу, включаючи й саму передачу лізингових активів. Зазначимо також: Закон України «Про фінансовий лізинг» визначає, що з моменту початку дії лізингової угоди сторони можуть розглядати фінансовий лізинг як оперативний [1, с. 113].

- стимулювати збільшення термінів дії лізингових угод. У вітчизняній практиці переважають договори середньострокової дії, на відміну від зарубіжних компаній, де лізингові угоди укладаються на довгостроковий термін;

- розвиток інфраструктури ринку та розповсюдження інформації й реклами щодо лізингових послуг. Інфраструктура лізингового ринку повинна включати широку мережу лізингових компаній, консалтингові фірми, інформаційну систему, банківські установи, маркетингові компанії, страхові й рекламні послуги, а також структури збуту та ін. Недостатній інфраструктурний розвиток ринку лізингу спричиняє інші проблеми – недостатню інформованість потенційних споживачів лізингових послуг;

- зниження залежності вітчизняного лізингового ринку від імпорту. Сьогодні близько 80% лізингових операцій є операціями міжнародного лімінгу;

- поряд із державним регулюванням ринку лізингових послуг повинно здійснюватися саморегулювання через саморегулювні організації чи інші об'єднання професійних учасників. Такі об'єднання повинні створюватися для захисту інтересів учасників лізингового ринку;

- зацікавленість банків у довгостроковому кредитуванні лізингових угод;

- забезпечення достатньої фінансової стійкості лізингодавців;

- організація підготовки фахівців з питань лізингу у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти на підставі укладених договорів з підприємствами, установами, організаціями та фізичними особами;

- розробка і розповсюдження серед суб'єктів господарювання науково-практичного коментаря до законодавства України з питань лізингу та створення консультативного центру для потенційних та існуючих учасників ринку лізингу, передусім, представників малого та середнього бізнесу.

Отже, розв'язання цих проблем потребує комплексного підходу й можливе лише за умови прийняття урядом програми розвитку ринку лізингових послуг.

У програмі слід передбачити механізм підвищення ефективності надання лізингових послуг через консультаційні центри, які матимуть функції безкоштовної допомоги потенційним клієнтам щодо пошуку найоптимальнішої схеми лізингу. На базі такого центру лізингові компанії можуть створити лізинговий супермаркет. Однією з особливостей такої форми роботи є те, що на одному майданчику клієнт може отримати декілька варіантів пропозицій щодо можливостей лізингу, а також

супутні послуги (консультаційні, юридичні, страхові та ін.). При цьому лізингові компанії створюють спільну базу даних клієнтів, а компанія-лізингодавець повинна буде виплатити комісійні тій лізинговій компанії, яка внесла дані клієнта до бази даних.

Фінансування як самої програми розвитку ринку лізингових послуг, так і створення консультаційних центрів має здійснюватися частково за рахунок державного бюджету, зацікавлених підприємств і компаній, а також за можливої участі у фінансуванні міжнародних фінансових організацій.

Забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання при здійсненні лізингових операцій, як свідчить зарубіжний і вітчизняний досвід, – процес, який вимагає:

- безперервного прогнозування можливих загроз;
- обґрунтовування і реалізації найраціональніших форм, методів, способів і шляхів створення, вдосконалення і розвитку системи економічної безпеки;
- постійного контролю і управління нею;
- належного рівня підготовки співробітників організації по дотриманню ними всіх встановлених правил, направлених на забезпечення безпеки.

Найбільший ефект досягається тоді, коли всі засоби, методи і заходи, які використовуються, об'єднуються в єдиний цілісний механізм – систему економічної безпеки суб'єктів господарювання, яка в змозі захистити свої структурні підрозділи, співробітників, зберегти і ефективно використовувати фінансові, матеріальні та інформаційні ресурси.

Отже, державна політика щодо ринку лізингових послуг має бути спрямована на те, щоб фінансовий лізинг став важливим інструментом технічного переоснащення підприємств, розвитку сільського господарства, житлово-комунального господарства, а також малого та середнього бізнесу. Розв'язання ключових проблем потребує комплексного підходу й можливе лише за умови прийняття урядом програми розвитку ринку лізингових послуг. Найбільший ефект досягається тоді, коли всі засоби, методи і заходи, які використовуються, об'єднуються в єдиний цілісний механізм – систему економічної безпеки суб'єктів господарювання, яка в змозі захистити свої структурні підрозділи, співробітників, зберегти і ефективно використовувати фінансові, матеріальні і інформаційні ресурси.

Список використаних джерел:

1. Ларіонова Л.Д. Лізинг і розвиток фінансового сектора. *Фінанси України*. Київ, 2008. № 2. С. 109–113.
2. Соціальна політика та економічна безпека / О.М. Головінов, М.Є. Горожанкіна, Л.І. Дмитриченко та ін.; під заг. ред. С. І. Крихтіна. Донецьк : Каштан, 2004. 335 с.

УКРАЇНА ЯК КАНДИДАТ НА ВСТУП ДО ЄС

Богатирець В., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
Спеціальність «Менеджмент», спеціалізація «Управління бізнесом»
Наук. кер. – Мустеца І. В.

Стаття присвячена розкриттю сутності та значення євроінтеграції України в суспільстві на теперішній час. Надано уточненні пояснення з приводу підтримки з боків ЄС та подальші зміни в суспільстві при перебуванні кандидатом на вступ до ЄС. Обґрунтовано необхідність змін як ставання повноцінними членами ЄС.

The article is devoted to revealing the essence and significance of the European integration of Bukovyna in society at the present time. A detailed explanation has been given regarding support from the EU and further changes in society during the stay as a candidate for EU accession. The need for changes to become full members of the EU is substantiated.

Актуальність даної теми полягає в тому, що нині, в цей важкий час для України та її громадян, для нас, як надія на нові звершення та отримувати підтримку з боку ЄС, а саме не з точки зору символічної і певна річ цілком матеріальної політики, але насамперед у повній обсяжності визнання нашої держави кандидатом на вступ в ЄС. В теперішній, більш сучасній ситуації, це вже морально-політичний борг і обов'язок країн Європейського Союзу і його керівних інституцій.

Метою статті є обґрунтування необхідності підтримки та визнання нашої держави кандидатом на вступ в ЄС.

Об'єктом дослідження є процеси формування змін в країні для її подальшого покращення.

Предметом статті є нові інформаційні шляхи та ланки, які ми готові пройти, а саме питання дружніх стосунків або навіть членства, тому так, це ненелегкий шлях. Про тематику «наскільки довгий» можна довго дискутувати, але він не отримується одразу і це дійсно нешвидко. Але, зважаючи на те, що стосується визнання України кандидатом на вступ до ЄС, то саме цей шлях не повинен бути ані занадто довгим, ані занадто складним. Адже відмова Україні в цьому важливому питанні буде певною мірою самогубством для Європи, до того ж з точки зору стану і ситуації, в якій зараз перебуває українська держава та її народ. Ми воюємо з ворогом, незважаючи на його переважаючу силу та кількість, ми воюємо не тільки за суверенітет нашої держави, ми це робимо заради нашої територіальної цілісності, заради кращого та міцнішого майбутнього для наших дітей і прийдешніх поколінь – ми боронимося за те, щоб Україна була тією державою, якою ми бачимо її, політичною і наповнена культурним простором, який вільний від чванства, неприязності, свавілля, насильства, без поширення влади диктаторам. Тому прийняття України зараз, на цьому етапі, кандидатом у члени ЄС є безальтернативним політичним рішенням [1].

Можна зрозуміти, що останнім часом будь-які питання зовнішньої політики України досить активно обговорюються українським суспільством. Питання європейської інтеграції не є виключенням. Задля пропаганди в українських засобах масової інформації активно висвітлюється європейське життя, європейська політика та ін. Однак українське суспільство ще не виробило спільного рішення щодо європейської інтеграції нашої держави. Значний обсяг інформації стосовно зазначеної проблеми міститься на інформаційних сайтах державних установ, громадських організацій і форумів. Серед науковців, які досліджують питання євроінтеграції України, слід відмітити Т. Бик, С.П. Біличенко, А. Бутейко, А. Гетманчук, Д. Корбут, С. Онуфрієв, М.В. Круглашов А.М. Войцеховський А.В. Приходько А.А. Хомчук та ін. [1].

В євроінтеграційному процесі для України головним є активне продовження політики розпочатих системних реформ, постійно доводити реальними справами послідовність щодо обраного курсу, утвердження демократичних цінностей, принципів громадянського суспільства, свободи слова та верховенства права, соціально спрямованої ринкової економіки. Вирішення цих завдань вимагає не лише політичної волі керівників держави, а й значних і наполегливих зусиль усього суспільства. Тільки за таких умов можна розраховувати на успіх [1].

Україна вже довела свою спроможність бути вагомим контрибутором стабільності і безпеки на європейському просторі. Про це свідчить і участь українських миротворців у Поліцейській місії ЄС у Боснії та Герцеговині, надання у використання окремими країнами-членами ЄС українського

авіаційного потенціалу і проведення переговорів щодо укладення між Україною та ЄС Угоди про використання ЄС авіаційно-транспортних ресурсів України [1].

23 червня 2022 року Європейська рада ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі. Це історичне рішення відкриває перед Україною широкі можливості та водночас покладає на українську владу додаткові зобов'язання щодо виконання вимог з адаптації законодавства України до права Європейського Союзу та здійснення докорінних політичних, соціально-економічних, правових та інституційних реформ, спрямованих на розбудову розвинутої і сталої демократії та ринкової економіки [3].

Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль вважає, що надання Україні статусу кандидата – це юридичне закріплення європейського майбутнього для України, як означає, що Україна не просто неочікувано колись може приєднатися до ЄС, а саме що процес запущено, і вона відповідає вже значній кількості зазначених критеріїв, які висувають до кандидатів.

Також візьмемо до уваги підготовку до членства, яка передбачатиме завершення всеобсяжну трансформацію всіх сфер. У цьому Україну постійно підтримуватиме Єврокомісія, надаючи як необхідну консультацію, так і іншу допомогу.

Отримавши статус-кандидата та розпочавши рух до членства, Україна ставатиме більш «привабливою» для інвесторів. Бізнес-клімат наблизитиметься до умов, наприклад, як у країнах ЄС-інвестори діятимуть на ринку, який є передбачуваним, а бізнес – повністю захищений. Привабливість для інвесторів потребуватиме надійних гарантій безпеки після перемого над росією [4].

Вимоги ЄС до України:

- 1) ухвалити законодавство про процедуру добору суддів Конституційного Суду, яке мусить включати процес попереднього відбору на основі оцінки професійних навичок та доброчесності;
- 2) завершити перевірки доброчесності у членство Вищої ради правосуддя та підбір кандидатів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- 3) посилити боротьбу з зловисною корупцією, зокрема серед топ посадовців;
- 4) забезпечити відповідність законодавства про боротьбу з відмиванням грошей стандартам Групи з фінансових заходів;
- 5) впровадити закон про олігархів;
- 6) ухвалення комплексного стратегічного плану про реформування правоохоронного сектору;
- 7) привести до кінця реформи законодавства для національних меншин.

Виникає передбачуване запитання: чи готова Україна стати повноцінним членом ЄС? Зважаючи на зміни та стан в країні, можна зауважити, що у сучасному вигляді – ні. Тому що зрозуміло, що триває війна, в якій ми беремо безпосередню участь, вона підриває основи не тільки нашої державності, але і соціально-політичної стабільності, саме економічного розвитку нашої держави та країни в цілому. Зважаючи на інформаційні дані та логістичні пересування, на сьогодні всі наші ресурси зосереджені саме на тому, щоб вистояти, вижити, дати відсіч ворогу і побудувати нове, краще мирне життя для кожного та кожної в Україні. У цих умовах до критеріїв, які будуть висуватись перед країнами-кандидатами, Україна, м'яко кажучи, ще «не дотягує». Йдеться про існуючі, в не ідентично уточненому форматі, Копенгагенські критерії, через їх виконання проходили всі наші держави-сусіди, які в свою чергу стали членами ЄС, це зокрема такі як: Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чехія, Словаччина, Румунія, Болгарія [1].

Саме ці критерії були визначені та підтверджені, кожен з них може та буде деталізований за параметрами, оціночними критеріями, індикатором їхнього розвитку та ін. Насамперед саме країна-кандидат повинна бути сформована так, щоб відповідати потрібним вимогам і в цей же момент володіти або мати змогу витримувати конкурентний тиск на єдиному внутрішньому ринку ЄС. Цю ситуацію можна перефразувати іншими словами – всі суб'єкти нашої економічно-господарської діяльності мусять бути готові працювати за спеціалізовано сформованих умов єдиного внутрішнього ринку ЄС. Для нас це не просто «завдання», це цілий виклик великого масштабу, адже у планах економічної інтеграції з ЄС ми перебуваємо лише на першому етапі [1]. Акцентування уваги на цьому не просто так, нам бажано розуміти, що насправді це не чиясь неприязнь до вас, прискіпливість або навіть зневага – це насправді непростий та навіть складний процес. А сама

складність тут не стільки для ЄС, скільки для нас самих. Нам треба усвідомити, що ми повинні бути готові працювати за створеними правилами, діяти відповідно до них [1].

Другим критерієм є наша соціальна політика. В Європі діє Соціальна хартія та низка інших документів, які визначають певні стандарти соціальної політики, рівень соціального захисту, який держава-член ЄС повинна надавати своїм громадянам. В той же момент, якщо ми станемо кандидатом на вступ або навіть членом в ЄС, то навіть в цьому питанні ми дуже розраховуємо на допомогу з боку ЄС та різнохарактерної підтримки [1].

Наступний критерій – політична демократія і її розвиток та стійкість наших державних інституцій. Підтверджено або навіть очевидно, що серед країн пострадянського простору Україна почесно та впевнено займає позиції лідера. Якщо говорити про європейський простір, Україна має дещо суперечливі позиції, тому що в нас такий політичний режим, який належить, до так званих гібридних режимів, в яких поєднуються зафіксовані низки рис, таких як авторитаризм та демократичний режим, але не поєднуються до стабільних, консолідованих режимів ліберальної демократії [1].

Останній та дуже важливий для нас критерій – це критерій союзницький, який складається, насамперед, із доведеної спроможності держави-кандидата виконувати взяті на себе міжнародні зобов'язання. Основним є те, як має відбуватися виконання цього критерію, тому що країна-кандидат вже на цьому етапі повинна адаптувати своє законодавство до норм європейського права. Хоча ми цю роботу проводили і будемо проводити, але існують проблеми з антикорупційними органами та ін. Тобто, інколи ми робили крок вперед, а потім знову верталися до «ленінського вальсу», роблячи два назад [1].

Необхідною умовою євроінтеграції України є розвиток співробітництва з ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ. Правові засади такого співробітництва були закладені Маастрихтським договором, що передбачив для громадян усіх держав ЄС високого рівня безпеки, свободи та справедливості шляхом спільних дій.

До питання про проблеми та перспективи євроінтеграції України звертали свої наукові погляди численні науковці, що пояснюється міжгалузевою специфікою даної проблематики. Зокрема окремі її аспекти знайшли своє відображення в працях таких вчених, як: А. Багатеренко, Є. Головаха, І. Дахно, О. Кіндратець, О. Ковальова, А. Магазова, Н. Осадча, Ю. Палагнюк та інші. Однак заявлена до розгляду нами тематика безпосереднім об'єктом їх наукових пошуків не була, а стосувалась суміжних правових викликів [2].

Курс на євроінтеграцію є свідомим вибором України, її громадян та публічної влади. Зовнішньополітичні орієнтири країни мають мобілізувати українське суспільство й владу, тим самим сприяти зміцненню національної безпеки, її суверенітету і територіальної цілісності, що на даному етапі розвитку державності є вкрай актуальними.

Висновок. Отже для нашої дипломатії і для наших друзів з ЄС лишається ще дуже багато вимогливої та складної роботи для того, щоб цей супротив подолати, для того, щоб ми мали з боку ЄС однозначно консолідовану підтримку європейським прагненням і перспективам України. І я думаю, що це нам до снаги, бо ми спираємося на власні здобутки, досягнення, власну волю. Ми все-таки маємо підтримку більшості країн-членів ЄС, але ця підтримка має бути повністю одностайною. І це те перспективне завдання, яке нам треба вирішувати у зовнішньому вимірі нашої євроінтеграційної політики.

Список використаних джерел:

1. Круглашов А. М. Перспективні завдання євроінтеграції України. Розвиток державно-політичної думки України у ХІХ ст. *Право України*. 1993. № 2. С. 41-47.
2. Войціховський А. В. Україна на шляху європейської інтеграції: сучасний стан й перспективи. 2009. С. 12. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2251/ukrayina_na_shlyahu_yevropeyskoyi_integratsiyi.pdf?sequence=2
3. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції : Постанова Верховної Ради України від 29.07.2022 р. № 2483-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-20> (дата звернення: 25.10.2022).
4. Дудкевич В. І. Процес інтеграції України до Європейського Союзу в контексті суперечностей внутрішньо європейського розвитку. *Політичне життя*. 2021. № 1. С. 119-124.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Трачук С., 2 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
Спеціальність «Маркетинг»
Наук. кер. – Вудвуд В. В.

Стаття присвячена розкриттю сутності та значення публічного адміністрування економічної сфери в умовах євроінтеграції. Визначено основні функції та особливості функціонування публічного адміністрування економічної сфери, що пов'язані з мінливістю середовища і євроінтеграційними процесами. Наведено переваги та недоліки процесу євроінтеграції для України.

The article is devoted to revealing the essence and importance of public administration of the economic sphere in the context of European integration. The main functions and features of the functioning of public administration in the economic sphere, related to environmental variability and European integration processes, are identified. The advantages and disadvantages of the European integration process for Ukraine are presented.

Актуальність. Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, її шлях до європейського співтовариства зумовлюють необхідність перегляду ролі держави в суспільних відносинах, вплив та роль публічного управління та адміністрування в економічній сфері. Крім того, у національному народному господарстві відбуваються глибокі соціально-економічні зміни, пов'язані із євроінтеграцією України, вступом її до Світової організації торгівлі, проведенні фінансової, податкової, соціальних та інших реформ, та погіршенням військової ситуації на сході країни.

Метою дослідження є визначення публічного адміністрування економічної сфери, його ролі та особливост функціонування в умовах євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є процес формування публічного адміністрування економічної сфери України в умовах євроінтеграції.

Предметом дослідження є сукупність елементів публічного адміністрування, функції, які виконує публічне адміністрування в економічній сфері, позитивні та негативні наслідки євроінтеграції для України.

Питання публічного адміністрування та його застосування в економічній сфері розглядали такі науковці, як М. І. Ануфрієв, І. В. Арістова, О. М. Бандурка, О. О. Бандурка, Ю. П. Битяк, В. Т. Білоус, І. Л. Бородін, І. С. Братков, Н. П. Бортник, В. М. Нагаєв, А. І. Соловйов, В.Д. Бакуменко, В. В. Вільсон, О. Ю. Слабоспицька, М. В. Клімова, А. С. Зеніна-Біліченко, О. Г. Чирви, В. І. Волковська, Е.М. Лібанова, Т. О. Коломоець, А. Т. Комзюк, І. П. Аранут, О. В. Коротич, А. В. Ліпенцева, І. І. Булах, Н.В. Мельтюхова, О. Ю. Оболенський, А. В. Прокопюк, Ю. А. Шаров тощо, однак в умовах Євроінтеграції дане питання не втратило своєї актуальності і підлягає подальшому дослідженню.

Виклад основного матеріалу. За словником термін адміністрування – це поняття, що поширюється на управління державними установами або використовується з метою визначення процесів керування діяльністю апарата управління підприємства [12, с. 5].

Нагаєв В.М. вважає, що адміністрування – це цілеспрямована взаємодія публічних адміністрацій з юридичними та фізичними особами з приводу забезпечення реалізації законів та підзаконних актів і виконання частини основних функцій: орієнтуючого планування, що визначає бажані напрямки розвитку, створення правових, економічних та інших умов для реалізації інтересів учасників взаємодії, розподілу праці, кооперування та координування діяльності, моніторинг результатів [9, с. 8].

Але в умовах євроінтеграції виникає необхідність розкриття поняття публічного адміністрування. На думку Бакуменка В. Д., публічне адміністрування – це регламентована законами та іншими правовими актами діяльність суб'єктів публічного адміністрування, що спрямована на: прийняття адміністративних рішень; надання адміністративних послуг; здійснення внутрішнього адміністрування суб'єкта публічного адміністрування. У вузькому сенсі, публічне адміністрування передбачає взаємодію суб'єктів з виконавчою гілкою влади, а в широкому сенсі – з усіма трьома гілками влади на різних рівнях прийняття рішень (державний, регіональний, муніципальний) [2,с.8].

В. Вільсон трактував поняття публічне адміністрування як детальне і систематичне виконанням суспільних законів. Кожне приватне застосування загального закону є актом адміністрування. Стягування і збільшення податків, наприклад, вішання злочинця, транспортування і доставка пошти, озброєння армії та флоту і вербування рекрутів тощо – все це поза сумніву є актами адміністрування, але загальні закони, які їх спрямовують, повинні бути виробленими, поза сумнівом, ззовні і над адмініструванням. Широкі плани урядових дій не є адміністративними; детальне виконання цих планів є адмініструванням [4, с. 5]. Наведена цитата дозволяє стверджувати, що автор вводить до системи адміністрування усі органи виконавчої влади, місцевого самоврядування та інші організації, діяльність яких спрямована на надання населенню таких послуг, які є предметом опікування уряду.

З урахуванням пріоритетності публічна адміністрація виконує такі основні функції в сфері економіки: організаційну, контрольну, захисту ринкових основ господарювання та регулятивну.

Організаційна функція включає нормотворчу діяльність, тобто створення правової основи здійснення господарської діяльності та організаційних структур публічної адміністрації, які будуть забезпечувати реалізацію цих норм. До такої основи можна віднести Конституцію України, Господарський кодекс України, закони "Про засади внутрішньої та зовнішньої політики", "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України", про Державний бюджет на певний рік та інші закони та підзаконні акти.

Контрольна функція включає в себе контроль за дотриманням правових норм і законодавства в сфері господарювання. Така діяльність здійснюється відповідно до Закону України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності", який визначає правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю). Крім цього, контроль може здійснюватися з виконанням доходної та видаткової частини бюджету, розвитком зовнішньоекономічних зв'язків, контроль за суб'єктами владних повноважень при реалізації ними заходів державного регулювання та ін.

Функція захисту господарських відносин, перш за все, спрямована на:

- захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;
- недопущення концентрації, узгоджених дій суб'єктів господарювання та регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій;
- здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері державних закупівель.

Зміст регулятивної функції полягає в тому, що публічна адміністрація для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності, до яких, відповідно до ст. 12 Господарського кодексу України, належать:

- ліцензування, патентування і квотування;
- сертифікація та стандартизація;
- застосування нормативів та лімітів;
- регулювання цін і тарифів;
- державне замовлення;
- надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
- надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [8, с. 3].

У публічному регулюванні економічних процесів задіяні майже всі представники публічної адміністрації. Ефективне функціонування економіки неможливе без розумної економічної політики, без реалізації публічною адміністрацією своїх регулятивних, правозастосовних та правоохоронних функцій у народному господарстві. Проте ступінь її втручання в економічні процеси напряму залежить від характеру та моделі економічної організації суспільства.

На теперішній час в Україні відбуваються процеси адаптації економіки у європейський простір, і тому зміцнення економічної безпеки це є головною особливістю України, тобто впровадження

інновацій в умовах глобалізації для того, щоб бути конкурентоспроможною країною. Інноваційна економіка – це економіка, яка розвивається на використанні необхідних наукових знань та інноваційних продуктів, готовності до їх практичної реалізації у різних сферах діяльності [11, с. 20].

Клімова М.В. визначає євроінтеграцію як цивілізаційний вибір України, одна з ключових вимог революції гідності. У системі зовнішньополітичних пріоритетів України вона посідає особливе місце. Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок Європейського союзу (ЄС). Як невід’ємна частина Європи, Україна орієнтується на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку [6, с. 31].

Розвиток відносин з Європейським союзом у довгостроковій перспективі має залишатися одним із пріоритетів зовнішньоекономічної політики України. Основні зусилля мають спрямовуватися на інтеграцію України у загальноєвропейський економічний простір шляхом розширення доступу українських товарів на європейські ринки, ліквідацію економічних бар’єрів у торгівлі та поглиблення виробничої кооперації, гармонізацію економічного законодавства у відповідності до стандартів ЄС і СОТ та створення економічних і правових передумов для створення зони вільної торгівлі Україна – ЄС [13, с. 32].

В. І. Волковська вважає, що євроінтеграція сьогодні займає особливе місце у сфері міжнародних економічних відносин України, що підтверджується його визначальною роллю у світовій політичній системі, наявністю досягнень у соціально-економічній сфері, які свідчать про ефективність стратегії, яку обрали західноєвропейські країни, а також про ефективність механізмів та методів інтеграційного процесу, покращення, а також зростання кінцевих результатів підприємства [5, с. 4].

Для України публічне адміністрування соціально-економічного середовища означає:

- підвищення дієвості державної економічної політики в умовах зростаючих викликів для її суверенності з боку посткризового глобалізованого світу;
- зміцнення конкурентоспроможності економіки та підвищення продуктивності праці як підґрунтя забезпечення довгострокової стабільності та динамічності економічного зростання і поліпшення соціально-економічних показників;
- модернізацію системи соціального захисту населення, для надання їй ефективності з метою подолання бідності та забезпечення стабільного добробуту громадян [7, с. 7].

Інтеграція в світову економіку нерідко розглядається як фактор, що має вирішальне значення для забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності. В процесі інтеграції в ЄС, щоб досягти успіху, будь-яке підприємство змушене ефективно використовувати наявні ресурси: матеріальні, фінансові та потенціал співробітників, а також аналізувати навколишнє середовище, в якому воно функціонує. Все це призводить до того, що підприємства постійно розвиваються, змінюють функції, цілі, завдання, методи організації і пристосування до мінливих умов господарської діяльності [1, с. 4].

До позитивних наслідків євроінтеграції відноситься те, що:

- об’єднаний ринок 27 європейських країн з населенням 450 млн чоловік може стати найбільшим у світі споживачем українських товарів (частка цих країн в українському експорті досягне 35%);
- для ЄС підвищується роль України у зовнішньоекономічній сфері;
- відкриваються можливості розвитку деяких конкретних напрямів – легальна міграція і пересування людей; інтеграція в транспортну, енергетичну та телекомунікаційну мережі та європейський дослідницький простір; нові інструменти захисту і сприяння інвестиціям; підтримка інтеграції у глобальний ринок.

Негативними наслідками для України можуть бути:

- погіршення конкурентних позицій по експорту деяких товарів (електрообладнання, електроенергетичні машини і обладнання, одяг і аксесуари, меблі і особливо чорні метали) середньої технологічності внаслідок поширення на нових членів ЄС європейських угод щодо лібералізації торгівлі, а також митних преференцій, які надаються країнам, що розвиваються;

- впровадження в нових країнах ЄС нетарифних обмежень, технічного, санітарного, ветеринарного контролю, що для української сільськогосподарської продукції може спричинити повне закриття цих ринків;

- певні транспортні проблеми і зменшення обсягів пасажирських перевезень внаслідок введення візового режиму з новими членами ЄС, особливо в прикордонних областях Західної України;

- обмеження доступу робочої сили на ринки праці нових країн ЄС, виникнення проблем з працевлаштуванням громадян України і депортація нелегально працюючих громадян в цих державах, що призведе до зменшення обсягів валютних надходжень, особливо в західні регіони України.

Безумовною перешкодою для членства України в ЄС залишається величезний розрив у рівні економічного розвитку України та європейських країн. Показник 12 рівня життя в Україні навіть з урахуванням паритету купівельної спроможності становить приблизно 15% від середнього показника країн Євросоюзу [3, с. 11].

В Україні до сьогодні не сформовано науково обґрунтованої стратегії формування інноваційної економіки, яка б враховувала нагромаджений зарубіжний досвід формування інноваційних систем і була адаптована до українських реалій [10, с. 17].

Висновок. Публічне адміністрування є важливою складовою економічної сфери України, особливо в умовах євроінтеграції, воно виконує різні функції в економічній сфері, та має позитивні наслідки. В умовах євроінтеграційних процесів публічне адміністрування економічної сфери потребує формування адекватного економічного механізму, реалізація якого призведе до успішної економічної модернізації та спричинить реальне скорочення економічного і соціального розривів між Україною та європейськими країнами. Швидке впровадження публічного адміністрування економічних процесів в діяльність органів державної влади, повинно органічно поєднати ринкові механізми здійснення політичних, економічних, соціальних та фінансових реформ, що дозволить прибрати перешкоди для членства України в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Арнаут І. П. Дослідження підходів щодо дефініції конкурентоспроможності підприємства. *Інноваційна економіка*. 2012. №3. С. 111-114.
2. Бакуменко В. Д., Надолішній П. І. Теоретичні та організаційні засади державного управління : навч. посіб. Київ: Міленіум, 2003. 256 с.
3. Булах І. І., Шиманська О. В. Інтеграція України в ЄС: переваги та недоліки. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018.
4. Вільсон В. В. Вивчення адміністрування. Дисципліна та історія. Політологія в США / Дж. Фарр і Р. Зайдельман (ред.). Енн Ардор: APSA, 1933. 315 с.
5. Волковська В. І. Вплив євроінтеграції на стратегічний розвиток підприємства. *Менеджмент міжнародного бізнесу в умовах глобалізації*. 2020. №2. С. 3-17.
6. Клімова М. В. Проблеми і перспективи економічного розвитку України в умовах євроінтеграції. 2017. Випуск 3 (08). 32с.
7. Лібанова Е. М. Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів. Вид-во інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи, 2010. С. 490-494.
8. Навчальні матеріали онлайн : веб-сайт. URL: https://pidru4niki.com/1657030948263/pravo/publiczne_administruvannya_ekonomichniy_sferi (дата звернення 09.03.2022).
9. Нагаєв В. М. Н 16 Публічне адміністрування : електронний навчальний посібник. Харків: ХНАУ, 2018. 278 с.
10. Прокопюк А. В. Структурні трансформації економіки регіонів в умовах євроінтеграції: досвід Польщі та перспективи його використання в Україні. Львів : вид-во Інституту регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України, 2016. С. 304-307.
11. Слабоспицька О. Ю. Особливості планування стратегії в зовнішньоекономічній діяльності підприємств. *Наука молода : збірник наукових праць молодих вчених Тернопільського національного економічного університету*. Тернопіль, 2014. Вип. 13. С. 109-114.
12. Соловійов А. І. Словник основних термінів і понять з дисципліни «Менеджмент і адміністрування (теорія організації)» для студентів спеціальності 073 Менеджмент ступеня вищої освіти «бакалавр». Херсон: вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2019. 31 с.
13. Чирви О. Г. Економіка України в умовах євроінтеграції: виклики та перспективи розвитку. Матер. І Всеукраїнської наук.-практ. конф., 2018 р. Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. 262 с.

ЕЛЕКТРОННА ТОРГІВЛЯ ТА ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМА

Лендел К., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,
спеціалізація «Товарознавство та комерційна діяльність»

Наук. кер. – Хотинь Л. В.

У статті розглянуто наукове поняття «електронна торгівля» та особливості сучасної діяльності підприємств у сфері електронної торгівлі. Визначені аспекти охоплення бізнесу в Інтернеті, розкрито різновиди бізнес-моделей для Інтернет-торгівлі, подана характеристика основних видів Інтернет-реклами із зазначенням окремих переваг і недоліків.

The article considers the scientific concept of "electronic commerce" and features of modern enterprises in the field of electronic commerce. Aspects of coverage of business on the Internet are defined, kinds of business models for Internet trade are opened, the characteristic of the basic kinds of Internet advertising with the indication of separate advantages and lacks is given.

Актуальність даної теми полягає в тому, що останнім часом електронні технології та Інтернет-комунікації суттєво розширили сфери використання електронних засобів і поклали початок розвитку принципово нового напрямку – електронного бізнесу, який у західних країнах називають «економікою XXI сторіччя». Найбільш прогресивною складовою електронного бізнесу є електронна торгівля (e-com). Її масштаби кожного дня зростають неймовірними темпами.

Метою статті є обґрунтування доцільності використання реклами та її місце в електронній торгівлі. Для досягнення даної мети передбачено вирішення таких завдань:

- ознайомитись з діяльністю підприємств у сфері електронної торгівлі;
- розглянути різновиди бізнес-моделей для Інтернет-торгівлі;
- визначити основні види Інтернет-реклами.

Об'єктом дослідження є діяльність підприємств у сфері електронної торгівлі та процес реалізації реклами в Інтернеті.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають під дією реклами у підприємств, які займаються електронною торгівлею.

Розвитку електронної торгівлі та видам Інтернет-реклами приділяється значна увага, про що, зокрема, свідчить аналіз публікацій. Різні аспекти даної проблеми розглянуті в роботах таких науковців, як: Буров М., Лакіза В. В., Мосійчук О. С., Набок І. І., Нікітенко К., Сак Т. В., Ховхалюк Д. О., Швець М. та ін. Однак є необхідність в узагальненні розглянутих аспектів даної проблеми.

Викладення основного матеріалу дослідження. Поняття «електронна торгівля» визначається як «діяльність із продажу/постачання товарів, виконання робіт, надання послуг, що здійснюється із використанням електронних повідомлень» [3].

У Законі України «Про електронну комерцію» зазначено, що «електронна торгівля – господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем» [1].

Електронна комерція (e-commerce) – це будь-яка форма ділових угод, при яких замість фізичного контакту й обміну взаємодія сторін здійснюється електронним способом, внаслідок якого право власності або право користування товаром чи послугою передається від однієї особи іншій.

В Україні спостерігається бурхливий розвиток і адаптація Інтернет-торгівлі, йде розвиток сектора ІКТ, який в світі є безпосереднім двигуном Інтернет-торгівлі. Варто зазначити, що даний вид продажу товарів має колосальний успіх серед цільової аудиторії, тому що, як правило, за нестачі часу, багато людей просто не відвідують торгові точки. І тому на допомогу їм приходять швидкий і доступний в будь-який час дня і ночі онлайн-магазини.

Електронна торгівля в сучасних умовах швидко розвивається і постійно модернізується моделлю ведення бізнесу. Відповідно, вона має свої особливості. Відомо, що в першу чергу бізнес в Інтернеті повинен охоплювати наступні аспекти:

- встановлення контактів з цільовою аудиторією покупців шляхом залучення уваги (реклама, яскраве оформлення сайту і т. п.);
- продаж товарів і послуг;

– забезпечення повного контролю за операціями оплати, доставки та післяпродажного обслуговування.

Інтернет-магазин може бути як основою створення бізнесу, так і допоміжним інструментом, націленим на розвиток і розширення вже наявного бізнесу, тим самим сприяти додатковому залученню клієнтів і капіталу.

Основними драйверами розвитку Інтернет-торгівлі можна вважати зростання конкуренції Інтернет-магазинів та динаміку розвитку електронних платежів. Існує понад 10 різновидів бізнес-моделей для Інтернет-торгівлі, але основними і найбільш популярними вважаються моделі:

- 1) B2C – компанія-споживач;
- 2) B2B – компанія-компанія;
- 3) C2B – споживач-компанія;
- 4) C2C – споживач-споживач [4].

Категорія B2C історично виявилася першою моделлю, в якій комерційне підприємство виступає в якості продавця товарів і послуг, а замовником (споживачем) є приватна особа.

У моделі B2B комерційні організації відіграють роль як продавця, так і покупця. Увага приділяється організації роботи між компаніями в процесі виробництва товарів або послуг. Дана бізнес-модель відкриває для компаній горизонт нових можливостей, таких як розміщення комерційних пропозицій, укладання великих угод і контрактів, розширення ділових зв'язків на міжнародному рівні і збільшення активності на глобальному ринку. В даний час великий відсоток всіх операцій, що здійснюються на ринках електронної комерції, доводиться на даний сектор.

У моделі C2B роль продавця відведена приватній особі, а покупцем є компанія. Подібного роду система організації продажів дозволяє споживачам установлювати вартісні межі товарів, пропонованих комерційними організаціями, тим самим самостійно формувати попит на дані продукти. Але варто відзначити, що дана бізнес-модель є найменш вживаною з усіх існуючих.

У моделі C2C приватні особи є і покупцями і продавцями. За даних умов сайти виступають лише посередниками між споживачами [4].

Електронна комерція бурхливо розвивається як у сегменті бізнес-споживач (B2C), так і у сегменті бізнес-бізнес (B2B). В обох випадках ціль більшості компаній – дати можливість замовникам купувати те, що вони хочуть, у будь-який час із будь-якого місця за допомогою будь-якого цифрового пристрою.

Якщо говорити простими словами, великі дані – це надзвичайно великі та складні набори даних, зазвичай із нестандартних джерел. Розмір цих наборів даних настільки великий, що традиційні програми обробки не можуть з ними впоратися. Зате великі дані можна використовувати для вирішення бізнес-завдань, які раніше здавались надто складними.

Важливою частиною ринкової економіки є інститут реклами, який виконує багато значущих функцій і являється найважливішим інструментом розвитку ринку, тому без реклами неможливе масове виробництво, яке забезпечує збільшення кількості робочих місць та зниження цін на товари. Реклама набуває великого значення в умовах ринкової економіки, при існуванні проблеми перевиробництва, адже вона є частиною системи збуту товарів.

Реклама є невід'ємною умовою розвитку конкуренції, оскільки несе в собі певну інформацію і виступає орієнтиром для споживачів. Вона інформує споживача про різноманітність ринку товарів і послуг. Реклама, крім інформативності, несе в собі звернення до почуттів споживача і виступає в ролі «закликача». Тобто вона сама по собі не формує потребу, а інформує про предмети, які здатні задовольнити ті чи інші потреби, тим самим стимулюючи її. Реклама робить виклик конкурентам, який змушує підприємство удосконалювати свій товар, підвищувати власну конкурентоспроможність. Вона сприяє більшій турботі виробника про якість власного товару [5].

Ефективність реклами в Інтернеті в сучасному світі важко переоцінити. Практично кожен з нас щодня бачить її на своїх гаджетах і навіть не замислюється над тим, який вплив вона на нас здійснює. Зважаючи на величезну кількість користувачів Всесвітнього павутиння, онлайн-реклама вже не є додатковою можливістю розвитку бізнесу, а слугує повноцінною необхідністю сучасних реалій.

Всесвітня мережа – один з найголовніших засобів масової інформації. Якщо раніше люди в основному черпали знання з радіо, газет і телебачення, то зараз практично весь контент поступово перекочував в Інтернет. Інтернетом користуються сотні мільйонів людей по всій планеті. Переважно його аудиторія молода і платоспроможна. Не дивно, що маркетологи стали розглядати онлайн-

простір як місце для піару комерційної продукції і заробітку. Сьогодні реклама в Інтернет стала однією з найприбутковіших індустрій в світі. Вона вже перегнала інші типи просування і не збирається знижувати темп.

Поширеність віртуальної реклами пов'язана не тільки з популярністю соціальних мереж, YouTube або онлайн-ігор. Інтернет-промоція ще і дуже зручна. Переваги реклами в Інтернеті:

- просування в мережі вимагає порівняно малих витрат;
- велике охоплення аудиторії;
- можливість швидкого зворотного зв'язку;
- повноцінна демонстрація товару.

Як бачите, реклама в Інтернеті – потужний механізм. Однак, щоб грамотно нею скористатися, потрібно розрізняти типи онлайн-просування. Для кожної продукції підходить свій варіант. Не можна рекламувати продаж газобетонних блоків і івент-агенцію однаковими шляхами.

Основні види Інтернет-реклами:

- 1) контекстна;
- 2) таргетинг;
- 3) SEO;
- 4) банерна;
- 5) e-mail-розсилки;
- 6) тізерна;
- 7) відео-реклама;
- 8) нативна;
- 9) дошки оголошень;
- 10) спам і віруси [6].

Розглядаючи усі види Інтернет-реклами, саме контекстна є однією з найбільш ефективних для того, щоб домогтися росту продажів, а також привести цільову аудиторію на сайт. Існує два види контекстної реклами: пошукова і тематична.

Перша орієнтована на ключові слова, які користувач вводить в пошуковик. Друга використовується окремо всередині онлайн-ресурсів. Можна навести дуже простий приклад, який зустрічався багатьом: ви шукаєте в Гуглі холодильник певної марки і в подальшому вам постійно потрапляє на очі реклама схожих холодильників. Мінусом тут може бути те, що людина не обов'язково шукає річ, яку хоче купити. Можливо, вона просто пише статтю.

Говорячи далі про те, які є види реклами, слід відокремити ту, яка розміщується на банерах чи інших графічних носіях. Вона не орієнтована на цільову аудиторію, як попередня, а більше слугує для того, аби привернути увагу. Банери використовують, аби підвищити рівень впізнання товарів, торгової марки чи окремого бренду. Також вони часто інформують про різноманітні акції, спеціальні пропозиції.

Медійна реклама не забезпечує велику кількість переходів на сайт. Проте такі переходи зазвичай є цільовими, а тому приносять непогані результати. Крім того, оплата за таку рекламу зазвичай здійснюється не за клік, а за кількість показів або час трансляції.

Реклама та її види йдуть пліч-о-пліч з SEO-просуванням. Адже саме за рахунок останнього вирішується проблема пошуку користувачів, підвищення привабливості та популярності сайту для аудиторії. SEO завжди має на меті покращення позицій ресурсу в пошукових системах. А основна маса користувачів припадає саме на пошуковий трафік. Саме тому пошукову оптимізацію завжди рекомендують включати в комплекс заходів, спрямованих на просування товарів і послуг.

Реклама в соціальних мережах розвивається в двох напрямках:

- 1) за принципом таргетингу;
- 2) за принципом маркетингової оптимізації продукту, що просувається.

Така реклама в Інтернеті, види її реалізації можуть здійснюватися шляхом розміщення банерного та контекстного оголошення на сторінках користувачів. Крім цього, можна створювати різні тематичні спільноти, активно запрошувати туди підписників. Фейсбук, реклама в Інстаграмі дають можливість ефективно взаємодіяти з аудиторією, повідомляти про акції, новинки, перелік послуг тощо. Незважаючи на те, що вона належить до окремого типу реклами, за своїм змістом тізерна реклама нагадує медійну. Тут є ті ж графічні модулі, які доповнюються текстовою інформацією. Проте вона обов'язково використовує гучні назви, які відразу привертають увагу, а також фрази, що слугують призовом діяти.

Проте є Інтернет-реклама, види якої не вселяють довіри. Тізерна є однією з них. Все через те, що її часто використовують недобросовісні рекламодавці для подачі провокаційної інформації. Разом з тим, серйозні компанії також замовляють таку рекламу, підігріваючи інтерес публіки до власного бренду.

Нативна реклама являє собою повідомлення, яке ненав'язливо розміщують всередині контексту. Наприклад, ви бажаєте підвищити свій рівень знань з іноземної мови. Читаєте статтю про техніки, які є найбільш ефективними для цього і бачите речення про те, що конкретна школа іноземної мови успішно використовує таку техніку. На перший погляд такі види Інтернет-реклами здаються випадковими, проте це зовсім не так. Їх спеціально розміщують в потрібному контексті, при цьому роблять це зовсім ненав'язливо, ніби ненароком згадуючи декілька слів про конкретну компанію. Нативна реклама не може бути яскравою та гучною. Основна її ознака – природність. Тому читач часто її навіть не помічає, приймаючи як невід'ємну частину тексту. Вона сприймається як належне та не викликає роздратування [2].

Не варто плутати даний тип реклами зі спамом. Інтернет-маркетологи повідомлення на електронну пошту давно використовують як ефективний метод нагадати про бренд. Для того, щоб інтернет-реклама, види якої викликають сумніви, давала бажаний результат, слід дотримуватись наступних правил:

- 1) читач самостійно має дати згоду на розсилку;
- 2) підписник повинен мати можливість у будь-який момент відписатись від реклами;
- 3) заборонено передавати електронні адреси клієнтів іншим компаніям.

Серед недоліків даного типу є те, що користувачам може швидко набриднути надмірна кількість повідомлень. Тому надсилати їх потрібно регулярно, проте не занадто часто, при цьому підтримувати інтерес читачів цікавими заголовками та інформативним змістом [2].

Висновок. Таким чином, сутність електронної торгівлі полягає в організації процесу товарно-грошового обміну у формі купівлі-продажу на базі електронних технологій. Інтернет-реклама представляє собою всі можливі способи розміщення рекламних матеріалів у всесвітній мережі. Формат цих матеріалів дуже різноманітний – тексти, графіка, мультимедійні файли, а також їх поєднання. Вибір великого набору інструментів залежить від можливостей і цілей рекламодавця.

Список використаних джерел:

1. Про електронну комерцію : Закон України № 1977-VIII від 23.03.2017 р. зі змінами № 440-IX від 14.01.2020 року. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/55.pdf
2. Види реклами в Інтернеті. URL: <https://webtune.com.ua/statti/internet-marketing/vydy-reklamy-v-interneti/>.
3. Лакіза В. В. Особливості застосування електронної торгівлі суб'єктами господарювання в умовах міжнародної економічної діяльності. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/55.pdf
4. Романчук О.І. Перспективи розвитку Інтернет-торгівлі в Україні. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/131-1.pdf>
5. Суть і роль реклами в комерційній діяльності. URL: <http://referat-ok.com.ua/work/sut-i-rol-reklami-v-kommerciijnij-dijal/>.
6. Швець М. Реклама в Інтернеті – ТОП-14 найефективніших видів Інтернет-реклами з прикладами. URL: <https://itstatti.in.ua/internet-marketing/193-reklama-v-interneti-top-10.html>

ТЕЛЕМАРКЕТИНГ ЯК ФОРМА ПРЯМОГО МАРКЕТИНГУ

Несіна-Паскар Д., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ,
Спеціальність «Маркетинг», спеціалізація «Маркетинг»
Наук. кер. – Хотинь Л. В.

У статті розглянуто поняття «телемаркетинг», обґрунтовано доцільність його застосування для реалізації маркетингових завдань підприємства на сучасному товарному ринку. Розглянуто цілі, завдання та принципи телемаркетингу, його переваги та недоліки. Також визначені особливості форм телемаркетингу.

The article considers the concept of «telemarketing», substantiates the feasibility of its application for the implementation of marketing objectives of the enterprise in the modern product market. The goals, objectives and principles of telemarketing, its advantages and disadvantages are considered. Features of forms of telemarketing are also determined.

Актуальність теми даної статті зумовлена тим, що телемаркетинг використовується в різних сферах бізнесу B2B і B2C. Телемаркетинг – це один із видів прямого маркетингу, який має на увазі

комунікацію з цільовою аудиторією, а також продаж товарів чи послуг компанії за допомогою телефону. Більш того, він може бути одним з каналів стратегії просування потенційного покупця вниз по воронці продажів.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних підходів щодо формування поняття телемаркетингу. Для досягнення даної мети передбачено вирішення таких завдань: ознайомитись з діяльністю підприємств у сфері телемаркетингу; розглянути цілі та принципи телемаркетингу; визначити особливості форм телемаркетингу.

Об'єктом дослідження є сукупність теоретичних та практичних аспектів телемаркетингу як виду прямого маркетингу.

Предметом дослідження є процеси, що впливають на формування здійснення комунікацій між продавцем і покупцем за допомогою телемаркетингу.

Поняття телемаркетингу почали вживати наприкінці 70-х років XX ст. З того часу багато наукових діячів та економістів зробили значний внесок у розвиток теоретичних аспектів прямого маркетингу та окремих його інструментів, зокрема, Котлер Ф., Бернет Дж., Моріарті С., Армстронг Г., Гладуел М., Піплз Д., Абельмас Н.В., Мори Д., Єрьомін В.Н., Романов А.А., Панько А.В., Сінєєва І.М. Разом з тим телемаркетинг продовжує своє формування та потребує подальших досліджень.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасні товарні ринки характеризуються надзвичайно різноманітним і широким асортиментом товарів, динамічними структурами, підвищеною конкуренцією та підвищеною складністю. Це призводить до існування різних типів ринкових процесів. До найбільш традиційної оптово-роздрібної торгівлі приєдналися нові форми збуту, що є результатом розвитку суспільного виробництва. мають активну маркетингову комунікації та особисті маркетингові процеси.

Телемаркетинг – це прямий продаж товарів або послуг за допомогою телефону. Встановлюючи зв'язок, менеджер обходить посередників і пропонує продукти безпосередньо, керуючись бажаннями людини. На відміну від звичайної реклами, це вузькоспрямований метод – він націлений не на широку аудиторію, а на індивідуального споживача. Хороший менеджер ненав'язливо залучає людину до прийняття рішення і м'яко схиляє до покупки. Завдяки максимальному залученню потенційного покупця телемаркетинг вважають за ідеальний канал збуту [4].

Телемаркетинг – це реклама чи продаж товарів телефоном. Ним користується багато компаній: від невеликих інтернет-магазинів до світових брендів. Головне завдання телемаркетингу – зацікавити й утримати увагу можливого покупця, привернути його до себе, і в результаті досягти успішного продажу продукту або послуги. Якщо оператору потрібно зробити рекламу, насамперед, він повинен викликати довіру та встановити контакт з людиною, щоб вона сприйняла інформацію та здійснила покупку. Телефонний маркетинг допомагає з точністю визначити переваги та потреби як постійних клієнтів, так і потенційних. У телефонній розмові можна швидко зрозуміти, чого хоче людина, а також у разі заперечень вирішити це питання на мирній ноті. Саме з цих причин телемаркетинг призводить до добрих відносин з покупцем та зростання продажів [3].

Перевага телемаркетингу – персональний, гнучкий характер спілкування продавця з покупцем. На відміну від більшості інших видів реклами та просування телемаркетинг допускає адаптацію у процесі комунікацій. Продавець може за необхідності змінювати і повторювати повідомлення, підказувати покупцеві способи вирішення його проблем, акцентувати різні вигоди товару. Існують дві форми телемаркетингу: вхідний та вихідний. Вихідний телемаркетинг має місце, коли продавець обдзвонює потенційних покупців з метою укладання угоди, пропозиції каталогів та інформаційних матеріалів (для визначення зацікавленості споживача), призначення особистої зустрічі. Ще одне застосування вихідного телемаркетингу – проведення опитувань.

Успіх телемаркетингу, як і будь-якого іншого маркетингу прямого відгуку, залежить від правильного складання списку потенційних покупців, якості товару чи послуги та правильної, цікавої подачі інформації. По суті сценарій діалогу продавця з покупцем еквівалентний тексту рекламного оголошення. Однак, на відміну від інших форм маркетингу, досвідчені продавці користуються заздалегідь розробленим сценарієм лише як основою для адаптивного спілкування з клієнтом. У процесі діалогу продавець, користуючись інформацією про покупця, що є в базі даних, може ініціювати крос-торгівлю і підвищення рівня покупки, під яким розуміється стимулювання покупців до придбання товарів у більшій кількості або вищої якості. Крос-торгівля – це продаж

покупцям взаємодоповнюючих товарів. Нерідко і те й інше прийоми називають одним терміном: підвищенням рівня покупок.

Ми вже не раз говорили про роль комп'ютерних технологій у збільшенні рівня покупок. Наприклад, комп'ютерна програма «Net Perceptions for Call Centers» дозволяє аналізувати потреби, уподобання і смаки покупців, порівнюючи їхню минулу поведінку з діями інших індивідів, що набувають схожих товарів. Результатом є перелік найбільш перспективних товарів, які продавець може відразу запропонувати клієнту.

Вхідний телемаркетинг зазвичай застосовується разом з якимось іншим способом просування і найчастіше полягає у прийомі замовлень від покупців. Останнім часом деякі компанії використовують на допомогу живим операторам вхідного телемаркетингу інтерактивні автовідповідачі, що є комбінацією комп'ютера та телефону, що дозволяють обслуговувати набагато більше дзвінків (а вартість їх експлуатації у кілька разів менша, ніж зарплата оператора). Той, хто дзвонить в таку службу, задає ряд стандартних питань, для відповіді на які необхідно натиснути відповідну клавішу на телефоні. В окремих випадках на допомогу клієнту завжди прийде оператор. У разі використання інтерактивних автовідповідачів істотно зменшується потреба в операторах (і відповідна стаття витрат у бюджеті). Крім того, служба працює цілодобово, а не тільки в традиційні робочі години.

Очевидним недоліком системи є відсутність персонального контакту між компаніями та покупцями. Втім, для багатьох з тих, хто хоче дізнатися лише базову інформацію, швидкість і зручність автоматизованого обслуговування є кращими. Практично всі компанії пропонують альтернативне спілкування з живим оператором, причому у багатьох організаціях ця послуга доступна 24 години на добу [1].

Телемаркетинг являє собою використання для продажу товару телефону. Представники фірм при цьому користуються телефонними номерами, безкоштовними для клієнтів, для отримання замовлень від них на основі радіо- і телевізійної реклами, торгівлі за каталогами, прямої пошти. Його різновидом є розсилка SMS-повідомлень. Телемаркетинг може привернути увагу 0,75-5% споживачів, якщо говорити про товари широкого застосування. Цей показник у разі продукції з призначенням виробничо-технічним може підвищитися, досягнувши 15%.

При використанні телемаркетингу слід обмірковувати весь сценарій розмови, питання та відповіді, які можуть бути озвучені під час спілкування. Можна здійснювати обдзвін з офісу або ж використовувати операторів, що працюють вдома. Якщо необхідно обдзвонити безліч потенційних клієнтів, найкраще скористатися послугами кол-центрів. Особлива роль при цьому повинна відводитися навчанню операторів. Значно більших витрат порівняно з поштовою розсилкою вимагає телемаркетинг, оскільки при цьому встановлюється особистий контакт зі споживачем. Його використання дозволяє отримати негайну реакцію [2].

Залежно від сфери бізнесу специфіка роботи і вид телемаркетингу ставлять одну або ряд цілей. Давайте ближче познайомитися з ними:

1. Спрощення процесу комунікації. У діалогах велику роль відіграють темп мовлення та інтонації. Саме за допомогою цих інструментів менеджер може отримати клієнта. Телемаркетинг дозволяє спілкуватися з потенційним покупцем в реальному часі і отримувати миттєвий зворотний зв'язок.

2. Прискорення і збільшення продажів. Телемаркетинг допомагає швидко виявити потреби замовника, забезпечити йому правильне рішення і знизити воронку продажів.

3. Збір інформації про клієнтів. Телемаркетинг допомагає отримати такі додаткові дані, як місце роботи, сімейний стан, захоплення та багато іншого. Ця інформація може бути використана негайно для стимулювання продажів або додана до CRM-системи для побудови подальшої комунікації.

4. Служба післяпродажного обслуговування. Завдяки телемаркетингу компанії визначають задоволеність клієнтів, підвищують лояльність і збирають зворотній зв'язок для формування зворотного зв'язку для розміщення на своєму сайті.

5. Пошук нових клієнтів. Телемаркетинг допомагає швидко освоїти ринок, залучити покупців і зберегти їх в майбутньому.

Як видно, за допомогою телемаркетингу можна досягти різних цілей. Однак для успішної роботи необхідно розглянути плюси і мінуси цього інструменту.

Телемаркетинг забезпечує безпосередній контакт з клієнтом, тому має ряд переваг для просування компанії. Давайте поглянемо ближче основні переваги використання телефонних дзвінків для побудови зв'язку з потенційними покупцями:

- високий рівень залучення клієнтів;
- миттєвий зворотний зв'язок;
- швидке розширення клієнтської бази;
- просування по продажах;
- моніторинг процесу продажу та відстеження результатів [5].

При побудові комунікаційної стратегії потрібно також ознайомитися з недоліками телемаркетингу, які необхідно враховувати:

1. Частота відмови. Сьогодні телефонні дзвінки стали настільки поширеними, що навіть на хорошу і цікаву пропозицію абоненти можуть автоматично відмовитися. Щоб боротися з цим, компанії йдуть на різні хитрощі, оновлюючи скрипти, щоб зберегти абонента.

2. Негативна реакція. Високий рівень роздратування абонентів часто пов'язаний з впливом негативних факторів. Погано розроблені комунікаційні стратегії і дзвінки компанії, які використовують мобільні номери користувачів без їх згоди, – все це тільки підсилює негативні емоції клієнтів.

3. Відсутність візуального контакту. Для того, щоб залучити клієнта і заробити вірну довіру, існує немало добре написаних сценаріїв, добре продуманої інтонації і правильного темпу мовлення. Статистично, близько 60 відсотків інформації, яка транслюється, відбувається через невербальне спілкування. Тому іноді цього недостатньо, щоб остаточно переконати потенційного покупця.

4. Обмеженість можливостей передачі інформації. Якщо порівняти телефонну розмову з сайтом онлайн-чату, то останній засіб дозволяє швидко передавати візуальні матеріали, документи для огляду, посилання на характеристики продукту і багато іншого. Це неможливо при телемаркетингу. Тому завжди важливо використовувати кілька каналів зв'язку у маркетинговій стратегії.

Основа успішного телемаркетингу – це ретельно розроблена стратегія та підготовлений план дій. Незважаючи на простоту, комунікація з клієнтами по телефону вимагає особливих навичок і знань. До основних принципів телемаркетингу відносяться:

1. Якісний скрипт продажів. Важливо, щоб сценарій діалогу був живим. Клієнт не повинен відчувати, ніби йому читають з аркуша. Сценарій можна розробити самостійно або звернутися до спеціалістів. Головне, щоб його було розроблено спеціально під потреби вашої компанії з урахуванням специфіки та нюансів роботи.

2. Відмова від шаблонів та ненав'язливість. Зазвичай, шаблонні фрази та нав'язливість не викликають жодних позитивних емоцій. Тому необхідно говорити живою мовою, а головне, поважати час і думку клієнта.

3. Впевненість та компетентність персоналу. Хороший і ефективний менеджер – це співробітник, який знає свою справу. Він вміє завоювати довіру, знає відповіді на всі питання щодо товарів та послуг компанії, вміє знайти вихід із непередбачених ситуацій. Звичайно, професіоналізм завжди заснований на досвіді та знаннях, тому без постійного вдосконалення не обійтись.

4. Знання техніки продажу. Впевнена мова та поставлений голос ще не гарантують успіху. Іноді діалог з клієнтом може виходити за рамки скрипта і менеджер має бути готовим до таких ситуацій. Для досягнення поставленої мети важливо, щоб він знав різні техніки продажу та вмів вчасно їх застосовувати.

5. Використання системи CRM. Вона дозволяє структурувати зібрану інформацію, створювати бази клієнтів, а також сегментувати їх на підставі рівня у вирві продажів. У сервісі можна встановлювати нагадування, відстежувати ефективність роботи операторів та аналізувати результативність рекламних зусиль [5].

Висновки. Телемаркетинг, як спосіб безпосередньої комунікації між продавцем і покупцем, є одним з найбільш ефективних інструментів просування товарів і послуг на ринку. При правильному підході він дозволяє вирішувати необхідні маркетингові завдання. Щоб досягати поставленої мети необхідно використовувати принципи телемаркетингу, відстежувати результативність роботи і регулярно вдосконалюватися.

Список використаних джерел:

1. Види маркетинга прямого отклика. URL: https://pidru4niki.com/1541041935727/marketing/vidy_marketinga_pryamogo_otklika
2. Прямий маркетинг: форми, засоби, методи. Організація прямого маркетингу. URL: <https://ukrpublic.com/aktualne/pryamij-marketing-formi-zasobi-metodi-organizatsiya-pryamogo-marketingu.html>
3. Телемаркетинг. URL: <https://apix-drive.com/blog/ecommerce/telemarketing>
4. Телемаркетинг. URL: <https://mbatime4u.com/telemarketing/>
5. Что такое телемаркетинг: цели, принципы. URL: <https://sendpulse.ua/support/glossary/telemarketing>

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Будз М., 2 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси»

Наук. кер. – Каспрук А. Ю.

У статті досліджено особливості формування доходів державного бюджету України. Наведено сутність та ознаки поняття доходів, обґрунтовані різними авторами. Встановлено, які чинники впливають на формування доходів та забезпечують їх зростання. Проаналізовано фінансовий стан та структурний аналіз показників бюджетної класифікації, здійснено аналіз динаміки доходів Державного бюджету України щодо ВВП. У висновках надано рекомендації щодо удосконалення дохідної частини шляхом низки змін, що приведе до збільшення доходів у майбутньому.

The article examines the peculiarities of the formation of state budget revenues of Ukraine. The essence and features of the concept of income, substantiated by different authors, are given. It is established what factors influence the formation of income and ensure their growth. The financial condition and structural analysis of budget classification indicators are analyzed, the analysis of the dynamics of revenues of the State Budget of Ukraine in relation to GDP is carried out. The conclusions provide recommendations for improving the revenue side through a number of changes that will lead to increased revenues in the future.

Постановка проблеми. Збалансованість, оптимальність, стійкість бюджету визначає темпи економічного зростання держави. В умовах економічних перетворень та державотворення виникає потреба у фінансуванні бюджетних програм для забезпечення економічної стабільності та розвитку держави. Зменшення доходів у державному бюджеті України зумовлюється низкою економіко-політичних факторів, які в свою чергу приводять до зниження значущості доходів як макроекономічного регулятора в економічній системі країни. Важливим є збалансоване бюджетне планування доходів державного бюджету з урахуванням цілей стратегічного розвитку. Пошуки нових шляхів наповнення дохідної частини не завжди позитивно сприймаються населенням та навіть можуть мати негативні наслідки в державотворенні. Враховуючи тенденцію щодо значного обмеження ресурсів на видатки, зростає увага щодо удосконалення діючих механізмів побудови країни через доходи державного бюджету в межах бюджетної системи України. Також дослідження цього питання актуальне насамперед тим, що саме через статистичний аналіз доходів державного бюджету відстежується низка гальмівних чинників розвитку країни в усіх сферах її життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблематики бюджетної політики України в системі доходів державного бюджету займалося багато вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як: В. М. Геєць, І. В. Запатріна, Ю. В. Касперович, О. М. Мотузка, Ю. В. Пасічник, Л. П. Сідельникова, М. В. Тарасюк, Ю. В. Хмарук, І. Я. Чугунов та ін. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, питання формування доходів державного бюджету потребує подальшого вивчення та вдосконалення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження доходів державного бюджету як елемента системи міжбюджетних відносин, а також визначення шляхів збільшення надходжень до державного бюджету.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка держава може виконувати притаманні їй функції лише за наявності відповідних коштів. Кошти, які централізує держава, акумулюються переважно в бюджеті. Державний бюджет виступає невід'ємною частиною ринкових відносин і одночасно важливим інструментом реалізації державної політики. Серед першочергових завдань держави пріоритетне місце посідає наповнення дохідної частини бюджету держави, побудова оптимальної моделі податкової системи, чітке дотримання податкового законодавства та інше. Державний бюджет розробляється на базі наявної дохідної частини, тому важливим є її визначення та повне виконання. Доходи бюджету – фінансове поняття, пов'язане з діяльністю держави, суб'єктивними діями людей. Завдяки централізації частини вартості ВВП у формі фінансових ресурсів держави є можливість проводити єдину фінансову політику, забезпечувати перерозподіл коштів на користь пріоритетних галузей економіки та задовольняти на однаковому рівні потреби соціальної сфери. Тому із найбільш важливих факторів стійкості дохідної бази держави є склад і структура її доходів. У таблиці 1 наведено декілька понять від різних авторів.

Сутність поняття «доходи бюджету»

<i>Автори</i>	<i>Тлумачення терміна</i>	<i>Джерело</i>
В. Базилевич, Л. Баластрик	Державні доходи – це грошові відносини, які складаються між державою, юридичними і фізичними особами в процесі вилучення і акумуляції частини вартості ВВП у загальнодержавному фонді з метою їх подальшого використання для здійснення державою своїх функцій.	[2]
Т.А Говорушко	Державні доходи – це грошові відносини, які складаються між державою і юридичними та фізичними особами в процесі вилучення частини вартості валового національного продукту.	[3]
Г.Миськів	Доходи бюджету – це кошти, які надходять державі у постійне користування на безповоротній основі та забезпечують фінансування суспільно необхідних видатків.	[7]
Л.В. Фещенко, П.В. Проноза, Н.В. Кузьминчук	Доходи бюджету виражають економічні відносини, що виникають у процесі формування фондів грошових коштів і надходять у розпорядження органів державної влади та управління	[8]
І.Л. Шевчук, В.О.Черепанова, Т. О. Ставерська	Доходи бюджету є частиною централізованих фінансових ресурсів держави, які використовуються для виконання нею відповідних функцій і відображають економічні відносини держави з юридичними та фізичними особами, що виникають в процесі стягнення бюджетних платежів.	[9]
С. І. Юрій, В.Г.Дем'янишин, О. П. Кириленко	Доходи бюджету – це частка централізованих ресурсів держави, які потрібні для виконання нею відповідних функцій. Вони виражають економічні відносини, що виникають у процесі формування основного централізованого фонду грошових коштів і надходять у розпорядження органів державної влади, управління та місцевого самоврядування.	[10]

Узагальнюючи наведені визначення, на нашу думку, поняття «доходи бюджету» – це грошові відносини, які складаються між державою і юридичними та фізичними особами в процесі вилучення частини вартості валового національного продукту.

У Бюджетному кодексі України визначено, що доходи бюджету - податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [1].

Доходи Державного бюджету України можна класифікувати за різними ознаками відповідно до вимог чинного законодавства [9]:

1. За розділами бюджетної класифікації доходи бюджету поділяють на:

- податкові надходження;
- неподаткові надходження;
- доходи від операцій з капіталом;
- трансферти.

2. За змістом доходи державного бюджету поділяються на:

• **доходи загального фонду** - доходи, що не мають спеціального призначення і спрямовуються на фінансування поточних видатків установ і закладів, які утримуються за рахунок державного бюджету. Склад доходів загального фонду визначений Бюджетним кодексом (стаття 29). Якщо законом встановлено новий вид доходу державного бюджету, його зарахування до загального фонду визначається Законом про Державний бюджет України на період до внесення відповідних змін до цього Кодексу.

• **доходи спеціального фонду** - доходи, призначені лише для фінансування конкретних заходів (цілей). Склад визначається Законом про Державний бюджет України на відповідний бюджетний рік. Закон про Державний бюджет України у виняткових випадках може відносити на відповідний бюджетний період окремі види доходів загального фонду державного бюджету України (або їх частину) до спеціального фонду державного бюджету України.

3. За джерелами формування:

- доходи, отримані від розподілу ВВП;
- доходи від реалізації національного багатства.

4. За періодичністю зарахування доходи бюджету держави можуть мати характер:

- систематичних (податкові надходження, плата за державні послуги);
- разових, що мають місце за певних обставин (доходи від приватизації, позики тощо).

5. За обставинами надходження в бюджет держави:

- звичайні - регулярно включаються в доходи;

- надзвичайні - з'являються в доходах за виняткових, але обґрунтованих обставин.

6. Залежно від повноти зарахування доходів до бюджету:

- закріплені — згідно з чинним законодавством повністю зараховуються до бюджету;
- регулюючі — зараховуються у певному відсотковому відношенні.

7. Залежно від суб'єктів:

- від юридичних осіб;
- від населення.

На рівень доходів державного бюджету впливають зовнішні та внутрішні фактори. Вони можуть мати економічне, соціальне, політичне, національне спрямування. У таблиці 2 наведено чинники впливу на систему доходів Державного бюджету України з розмежуванням на зовнішні та внутрішні.

Таблиця 2

**Внутрішні та зовнішні економічні чинники впливу на систему доходів
Державного бюджету України [5]**

<i>Внутрішні економічні чинники</i>	<i>Зовнішні економічні чинники</i>
• рівень податкових ставок; • рівень податкоспроможності населення; • приватизаційний фактор; • пільговий фактор; • рівень ВВП; • курс національної валюти; • рівень інфляції; • роль регуляторів системи (органів державної влади); • зв'язок із системою видатків Державного бюджету; • рівень банківського процента; • внутрішній державний борг.	• інтеграція та співпраця у зовнішньоекономічному просторі; • сальдо торговельного балансу; • валютний фактор; • державний борг; • ціни на енергоносії; • рівень зовнішньої фінансової допомоги від іноземних держав, міжнародних фінансових організацій.

Таким чином, до основних факторів, що загалом впливають на формування доходів Державного бюджету України, належать:

- стан економічної кон'юнктури;
- протиріччя податкового законодавства;
- наявність тіньової економіки;
- низька конкурентоспроможність продукції;
- низька фінансова дисципліна більшості суб'єктів господарювання.

Доходи бюджету охоплюють частину фінансових відносин, які проявляються в умовах розширеного відтворення і функціонують у процесі мобілізації бюджетних ресурсів, їх розподілу і спрямування на здійснення відповідних видатків з метою виконання зобов'язань і функцій держави. З практичної точки зору, доходи бюджету визначаються також як сукупність платежів у бюджеті, що включають усі кошти, які надходять відповідно до законодавства, а також плату за послуги, що надаються бюджетним установам та інші доходи, відповідно до законодавства України.

Мобілізувати кошти до бюджету можна за допомогою таких методів як [7]:

1. Податковий метод мобілізації доходів до бюджету передбачає адміністрування податкових надходжень (загальнодержавні і місцеві податки і збори та інші обов'язкові платежі). Ставки податків і зборів (обов'язкових платежів) встановлюються Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим і сільськими, селищними, міськими радами відповідно до Податкового кодексу України і не змінюються протягом бюджетного року за винятком випадків, пов'язаних із застосуванням антидемпінгових, компенсаційних і спеціальних заходів відповідно до законів України. Зміна податкових ставок і механізм справляння податків і зборів (обов'язкових платежів) не можуть запроваджуватися Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік.

2. Неподатковий метод формування доходів бюджету передбачає мобілізацію фінансових (бюджетних) ресурсів, які за своїм змістом не мають податкового характеру і не належать до податкових платежів. Це різного роду надходження до бюджету за рахунок надання державних послуг, реалізація активів, добровільних внесків, грантів, дарунків тощо. Неподатковий метод мобілізації надходжень до бюджету застосовується органами стягнення та державними органами влади відповідно до чинного законодавства в процесі виконання Закону про Державний бюджет України на відповідний рік. Цей метод застосовується в першу чергу при мобілізації та стягненні неподаткових платежів до Державного бюджету.

3. Позиковий (кредитний) метод - це мобілізація надходжень до бюджету на зворотній основі шляхом залучення позикових та кредитних сум, включаючи надання державної гарантії і відповідно взяття боргових зобов'язань органами державної влади по кредитних лініях, які ідуть у формі інвестиційних проектів для розвитку окремих підприємств, регіонів, галузей та держави в цілому.

У процесі формування доходів бюджету має місце і позиковий (кредитний) метод мобілізації надходжень. Позиковий метод мобілізації надходжень до бюджету використовується при наявності його дефіциту. Проте найважливішим методом акумуляції державою внутрішніх джерел формування доходів бюджету є податковий. За допомогою податків держава примусово акумулює частину новоствореної додаткової вартості, яка втілюється у процесі формування доходів різних соціальних груп. Формування податкових надходжень бюджету – це процес адміністрування та акумулювання податків з застосуванням інструментів податкового тиску. Для оцінки ролі кожного методу у наповненні доходів Державного бюджету необхідно провести аналіз їхньої частки у доходах Державного бюджету та динаміки надходжень коштів. У таблиці 3 згруповані основні статті доходів Державного бюджету України за 2019-2021 роки.

Таблиця 3

Структура доходів Державного бюджету України за 2018-2020 роки, млн грн

Найменування	2019 рік	Питома вага, %	2020 рік	Питома вага, %	2021 рік	Питома вага, %
Податкові надходження	799776,0	80,12	851115,6	79,10	1107090,9	85,37
Неподаткові надходження	186684,2	18,70	212946,9	19,79	175358,0	13,52
Доходи від операцій з капіталом	183,0	0,02	79,4	0,01	328,7	0,03
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	1139,9	0,11	1029,7	0,10	1289,9	0,10
Цільові фонди	1770,8	0,18	187,1	0,02	209,4	0,02
Офіційні трансферти	8725,0	0,87	10658,0	0,99	12576,1	0,97
Усього	998278,9	100	1076016,7	100	1296852,9	100

Як ми можемо помітити, серед доходів державного бюджету найбільшу питому вагу складають податкові надходження – більше 79% усіх доходів бюджету. Так, у 2019 році податкові надходження склали 80,12% доходів бюджету, що становить 799776,0 млн. грн., у 2020 році цей показник знизився і становив 79,10%, тобто 851115,6 млн. грн., а у 2021 році – 85,37%, тобто 1107090,9 млн. грн. Другими за обсягом надходжень до бюджету є неподаткові надходження, частка яких протягом 2020 року зросла з 18,70% до 19,79%, тобто на 1,09%. Таким чином, ми можемо помітити, що протягом аналізованого періоду, а саме у 2021 році значно зросла частка податкових надходжень, а неподатковим надходженням навпаки притаманна тенденція до зменшення частки, що вкотре підтверджує значимість податкових надходжень у наповненні дохідної частини бюджету, оскільки ефективність виконання державою своїх функцій та добробут суспільства в цілому залежить від кількості сплачених податків. Незначну питому вагу у складі доходів Державного бюджету (від 0,01% до 1,0%) займають доходи від операцій з капіталом, кошти від закордонних країн і міжнародних організацій, цільові фонди та офіційні трансферти.

Аналіз питомої ваги кожного податку у структурі податкових надходжень Державного бюджету України було проведено. Зараз було б доречним провести аналіз податків у динаміці протягом 2019-2021 років. Даний аналіз наведено в таблиці 4.

Отже, аналізуючи доходи Державного бюджету у період 2019-2021 років, слід відмітити їх поступове зростання з 928108,3 млн. грн. до 1296852,9 млн. грн., на 368744,6млн. грн. або 36,94%. Зокрема, у 2020 році (на 77737,8 млн. грн.) та більший ріст доходів бюджету спостерігається у 2021 році (на 220836 млн. грн. або 22,12% проти 2020 року). Основою доходів Державного бюджету залишаються податкові надходження, які характеризуються постійним зростанням. З 799776,0 млн. грн. у 2019 році до 851115,6 млн. грн. у 2020 році на 51339,6 млн. грн. або 6,42%. У 2021 році податкові надходження вагомо зросли на 255975 млн. грн. (32,01%) до 1107090,9 млн. грн., що є позитивним результатом. Неподаткові надходження протягом 2019-2020 років збільшуються. Проте у

Фінанси, гроші і кредит

2021 році величина неподаткових надходжень суттєво зменшилася з 212946,9 млн. грн. до 175358 млн. грн., тобто на 37589,0 млн. грн. або 20,14%. Щодо інших статей доходів Державного бюджету, їм притаманна у 2021 році також тенденція до зменшення.

Таблиця 4

Динаміка доходів Державного бюджету України за 2018-2020 роки, млн грн

Найменування	Роки			Відхилення			
	2019	2020	2021	Абсолютні		Відносні, %	
Податкові надходження	799776,0	851115,6	1107090,9	51339,6	255975,0	6,42	32,01
Неподаткові надходження	186684,2	212946,9	175358,0	26262,7	-37589,0	14,07	-20,14
Доходи від операцій з капіталом	183,0	79,4	328,7	-103,6	249,3	-56,61	136,23
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	1139,9	1029,7	1289,9	-110,2	260,2	-9,67	22,83
Цільові фонди	1770,8	187,1	209,4	-1583,7	22,3	-89,43	1,26
Офіційні трансферти	8725,0	10658,0	12576,1	1933,0	1918,1	22,15	21,98
Усього	998278,9	1076016,7	1296852,9	77737,8	220836	7,79	22,12

Таким чином, за досліджуваний період загальна сума податкових надходжень чимало зросла, але попри абсолютний приріст державі не вистачає доходів Державного бюджету для фінансування видатків повною мірою, особливо це помітно при зростанні дефіциту Державного бюджету України. На рис. 1 наведений графік динаміки дефіциту Державного бюджету України за 2019-2021 роки.

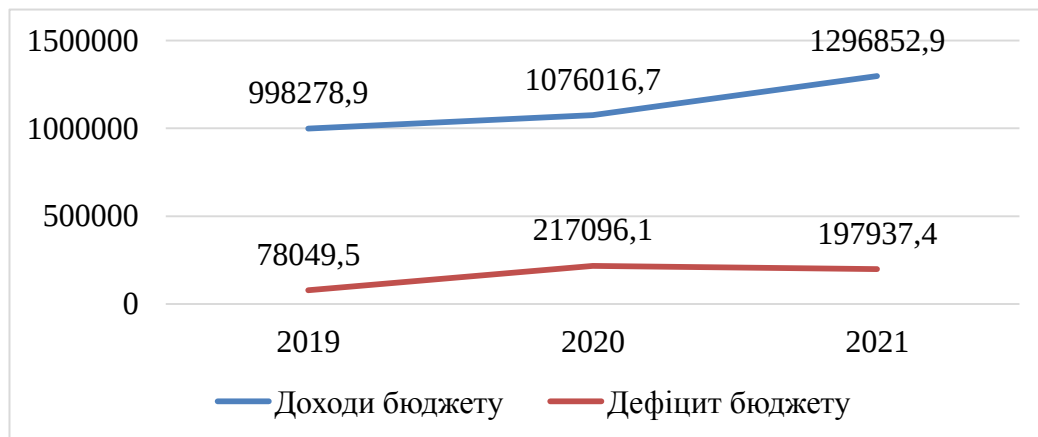

Рис. 1. Динаміка податкових надходжень до Державного бюджету України та його дефіцит за період 2019-2021 роки, млн грн

З рис. 1 видно, що дефіцит Державного бюджету збільшився протягом 2020 року, а саме у 2019 році дефіцит становив 78049,5 млн грн, а у 2020 році розмір дефіциту становив уже 217096,1 млн грн, що 139046,6 на млн грн більше, ніж у попередньому році. А у 2021 році навпаки зменшився з 217096,1 млн грн до 197937,4 млн грн на 19 158,7 млн грн, що є позитивним явищем при постійній зростаючій динаміці доходів. В свою чергу, узагальнюючим та основним джерелом у структурі доходів державного бюджету є валовий внутрішній продукт, що відображає результат розподілу вартості ВВП з учасниками процесу відтворення та подальшого розподілу вартості, сконцентрованої в руках держави. ВВП має досить важливе значення у формуванні дохідної частини бюджету та розвитку економіки загалом. Так, за зростання ВВП відбувається стабілізація економіки, зменшення безробіття, збільшення заробітної плати, купівельної спроможності населення та інших факторів, які призведуть до збільшення податкових надходжень в країну. Але за зменшення ВВП відбувається спад виробництва, що призведе до негативних наслідків. Основний – це недофінансування бюджету через доходи. Тому доцільно було б розглянути динаміку доходів Державного бюджету України щодо ВВП (рис. 2).

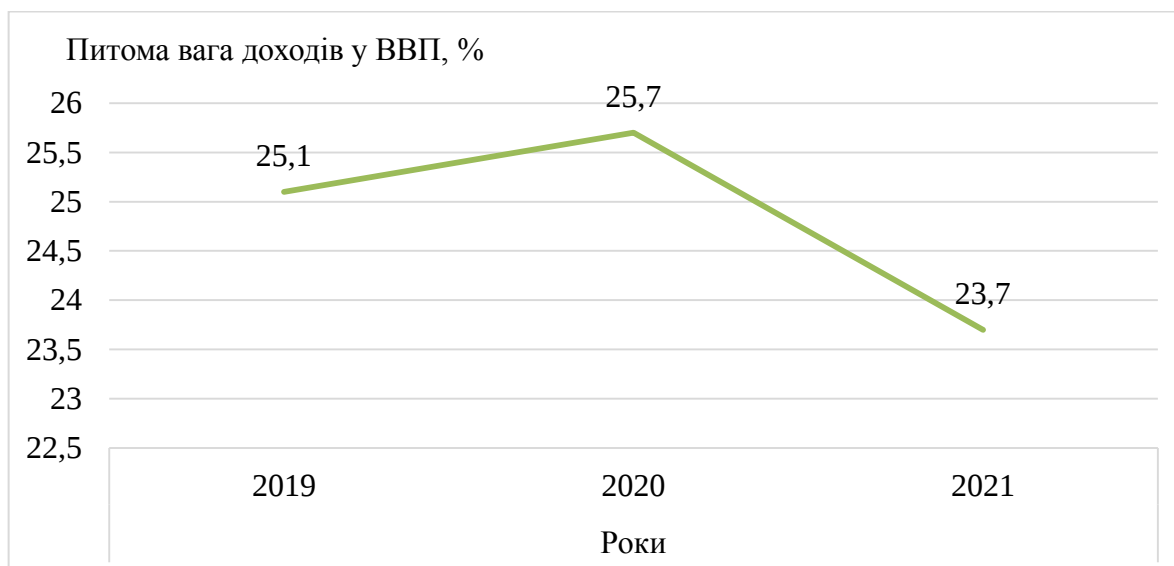

Рис. 2. Динаміка питомої ваги доходів у ВВП за 2019–2021 рр.

Дані рис. 2 щодо динаміки питомої ваги доходів у ВВП в період 2019–2021 років свідчать про чималий спад питомої ваги доходів, який до 2021 року тримався на рівні 25%, а у 2021 році впав до 23,7%, що в свою чергу відображає зростання доходів. Такі значення наведених показників дають змогу характеризувати бюджетну політику як відносно «ліберальну», оскільки частка первинних доходів усіх учасників бюджетного процесу, що перерозподіляється через бюджет в європейських країнах, доходить до 40,0 %, а в окремих випадках і до 60,0 %. Проте варто відмітити, що вітчизняні науковці та практики наголошують, що рівень перерозподілу ВВП України через доходи та видатки публічного сектору економіки є необґрунтовано значним та створює потенційну загрозу для стійкого економічного зростання та ділової активності учасників бюджетного процесу. Адже, з одного боку, високий рівень централізації ВВП є податковим тягарем для одних, а з іншого – створює «утриманські» тенденції для інших [4].

Таким чином можна зробити висновок, що провідна роль у забезпеченні виконання державою покладених на неї функцій щодо регулювання економічних процесів належить податкам, які справляються до Державного бюджету. У Державному бюджеті України податкові надходження займають близько 80%, тобто є найбільшою бюджетоутворюючою ланкою. Податкові надходження є найбільш адекватним і об'єктивним відображенням стану національної економіки (економічного зростання або спаду). Розширювати існуючі зобов'язання держава може лише за наявності джерел зростання податкових надходжень Державного бюджету України.

Все більше уваги на законодавчому рівні приділяється дохідній частині бюджету, адже з достатнім наповненням бюджету можливе більш ефективне функціонування країни, що призведе до задоволення всіх потреб та виконання запланованих у бюджеті видатків. Постійні пошуки додаткових джерел наповнення бюджету приводять до збільшення доходів, що в свою чергу відображає нагальні проблеми в законодавстві щодо інших класифікаторів доходів, які діють в країні уже досить тривалий час.

Основними проблемами формування доходів Державного бюджету України на сучасному етапі є:

- збільшення податкових надходжень за рахунок платників податків, тобто за рахунок знаходження нових джерел оподаткування і підвищення ставок податків, що в першу чергу призводить до ухилення від сплати податків і ненадходження доходів;
- відтік іноземних інвестицій та нестабільність національної валюти, що призводить до скорочень на підприємствах, зменшення обсягів їх виробництва або взагалі їх закриття;
- ухилення від сплати податків не тільки підприємствами, які по різних причинах не мають можливості сплачувати податки, але й поширюється тенденція до несплати податків фінансово здорових підприємств;

Для подолання наведених проблем необхідно виділити наступні напрями удосконалення формування доходної частини Бюджету України:

- збільшення темпів зростання валового внутрішнього продукту шляхом збільшення внутрішнього попиту (зростання ВВП призводить до розширення виробництва, збільшення прибутків підприємств та організацій, збільшення зайнятості, підвищення життєвого рівня населення, заробітної плати працівників, зростання купівельної спроможності населення тощо, а отже і до збільшення податкових надходжень);

- протидія розвитку тіньової економіки, створення рівних правових вимог щодо оподаткування вітчизняних та іноземних підприємців – платників податків;

- впровадження цивільно-правових методів державного контролю за правильною і своєчасною сплатою податків фізичними і юридичними особами;

- відкриття ринку для залучення іноземних інвестицій, що в майбутньому приведуть до зростання економіки;

- вжиття заходів щодо недопущення порушення бюджетного законодавства;

- посилення рівня бюджетного планування та прогнозування.

Отже, можна сказати, що лише за умови активізації реального сектора економіки та створення в країні новоствореної вартості буде забезпечено зростання надходжень до державного бюджету України.

Висновки. Таким чином, доходи – важлива складова частина державного бюджету. У системі міжбюджетних відносин доходи слугують основою для виконання державою своїх функцій та забезпечення функціонування бюджетної системи. Серед першочергових завдань держави пріоритетне місце посідає наповнення дохідної частини бюджету держави. У результаті дослідження можна виявити, що провідна роль у забезпеченні виконання державою покладених на неї функцій щодо регулювання економічних процесів належить податкам, які справляються до Державного бюджету. Тому до головних проблем наповнення дохідної частини Державного бюджету фінансовими ресурсами слід віднести низку перешкод в побудові оптимальної податкової системи в Україні, яка б функціонувала як в інтересах держави, так у інтересах суб'єктів господарювання і громадян.

Для вирішення інших наведених проблем необхідно здійснити конкретні дії довгострокового і поточного характеру, які б стабілізували економіку країни, стимулювали виробництво і сприяли його розширенню, знизили тиск з одночасним розширенням бази оподаткування, передбачили скорочення кількості податків і запровадження якісніших та реальних податків. Збільшення доходів державного бюджету має відбуватися шляхом розширення та створення сприятливих умов для розвитку виробництва, приватного підприємництва, скорочення нелегального тіньового обігу. Необхідною умовою зміцнення дохідної бази бюджетів усіх рівнів є удосконалення положень Податкового кодексу, проведення на його основі радикальної податкової реформи, метою якої є: відчутно послабити податковий тиск; спростити процедури податкового адміністрування; створити надійний захист прав платників податків.

Ці та інші фактори впливу на економіку, на нашу думку, приведуть країну до економічного зростання та збільшення дохідної частини в державному бюджеті. Але слід не забувати, що в структурі доходів неподаткові надходження є непрогнозованими, тому потрібно удосконалювати законодавство та шукати нові шляхи наповнення бюджету. Саме тому питання наповнення дохідної частини Державного бюджету України залишатиметься завжди актуальним.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України : Закон від 08.07.2010 № 2456-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка : навч. посіб. Вид. 2-ге, допов. Київ:Атіка, 2009. 171 с.
3. Говорушко Т. А. Бюджетна система : навч. посіб. Львів: Магнолія, 2014. 130 с.
4. Дорошенко О. О. Особливості формування дохідної частини бюджету України. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/66.pdf
5. Єгоркіна Т. О. Вдосконалення системи формування доходів Державного бюджету: зниження негативного впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. URL: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67696.doc.htm
6. Міністерство фінансів : Офіційний веб-портал. URL <https://minfin.com.ua/ua/>
7. Миськів Г. Бюджетна система: теоретичні та практичні аспекти: навч. посіб. Львів: Растр-7, 2020. 103 с.
8. Фещенко Л. В., Проноза П. В., Кузьминчук Н. В. Бюджетна система України : навч. посіб. Київ: Кондор, 2008. 43 с.
9. Шевчук І. Л., Черепанова В. О., Ставерська Т. О. Бюджетна система: навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Харків. 2015. 72 с.
10. Юрія С. І., Дем'янишина В. Г., Кириленко О. П. Бюджетна система : підручник. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 273 с.

**МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОСТІ
АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ**

Гелета О., 2 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси»

Наук. кер. – Каспрук А. Ю.

Стаття присвячена розкриттю сутності та значення місцевих бюджетів в системі фінансового забезпечення самостійності адміністративно-територіальних одиниць. Досліджено ефективність управління місцевими бюджетами у сфері забезпечення самостійності адміністративно-територіальних одиниць, оцінено та проаналізовано показники надходжень та видатків до місцевого бюджету. Окреслено шляхи удосконалення системи фінансового забезпечення самостійності адміністративно-територіальної одиниці.

The article is devoted to the disclosure of the essence and significance of local budgets in the system of financial support for the independence of administrative-territorial units. The efficiency of local budget management in the field of ensuring the independence of administrative-territorial units is studied, the indicators of revenues and expenditures to the local budget are evaluated and analyzed. The ways of improving the system of financial support of the independence of the administrative-territorial unit are outlined.

Актуальність даної теми полягає в тому, що дослідженням ролі і місця місцевих бюджетів у бюджетній системі держави займалися багато науковців, але слід звернути увагу на посилення потреби у таких дослідженнях у зв'язку з реформою децентралізації. Тому потрібно більш детально зупинитися на основних аспектах розвитку теорії місцевих фінансів і місцевих бюджетів як їх ключової складової в процесі розвитку української державності.

Метою статті є розкриття теоретичної сутності та ефективності управління місцевими бюджетами у сфері забезпечення самостійності адміністративно-територіальних одиниць, оцінити та проаналізувати показники надходжень та видатків до місцевого бюджету на прикладі Неполоковецької селищної ОТГ за 2019-2021 роки та виявити шляхи удосконалення системи фінансового забезпечення самостійності адміністративно-територіальної одиниці.

Об'єктом дослідження є питання фінансового забезпечення самостійності адміністративно-територіальних одиниць.

Предметом дослідження є напрями удосконалення системи фінансового забезпечення самостійності адміністративно-територіальної одиниці.

Головною складовою розвитку держави є місцевий бюджет. Правильно складений проект місцевого бюджету та своєчасне його затвердження є запорукою ефективного управління бюджетними коштами впродовж усього бюджетного року, що в свою чергу сприятиме реалізації повноважень місцевих органів влади у цій сфері [3]. Водночас, новостворені об'єднані територіальні громади постають перед викликом сформувати свої бюджети на плановий рік у надзвичайно стислі терміни. При цьому важливо знати основні кроки, яких слід дотримуватися, для організації бюджетного процесу.

Бюджетний процес в Україні чітко регламентований бюджетним законодавством. Відносини, які виникають на кожній стадії бюджетного процесу, регулюються Бюджетним кодексом України. Зокрема, організаційні засади складання проектів місцевих бюджетів визначено ст. 75 БКУ, порядок підготовки проекту рішення про місцевий бюджет – ст. 76 БКУ, порядок затвердження місцевих бюджетів – ст. 77 БКУ [2].

Основну роль у процесі підготовки проекту місцевого бюджету відіграють місцеві фінансові органи, які організовують роботу із формування проекту бюджету та забезпечують координацію усіх учасників бюджетного процесу. Результатом зазначених змін є формування спроможних територіальних громад, здатних ефективно здійснювати місцеве самоврядування, забезпечити розширення їх економічного потенціалу, ефективно виконання покладених функцій та укріплення демократії і формування громадянського суспільства на місцевому рівні. Внаслідок реформування територіальна громада отримує всі повноваження для керування на своїй території, що вимагає наявності відповідних фінансових ресурсів для виконання повноважень, а це передбачає забезпечення ефективного акумулювання коштів до місцевих бюджетів.

Під організацією роботи по мобілізації доходів бюджету розуміють діяльність держави, її органів, а також суб'єктів бюджетних відносин в особі платників податків та інших неподаткових платежів у процесі правового регламентування, нарахування, сплати та зарахування податків, податкових платежів, інших неподаткових доходів, а також контролю за своєчасністю їх надходження до бюджету [4].

Робота по мобілізації доходів бюджету включає в себе такі основні елементи:

- встановлення правової бази (законодавчої бази та інструктивно-методичного забезпечення);
- нарахування та обчислення податків, податкових і неподаткових платежів, інших видів доходів та їх облік;
- визначення способів утримання та стягнення податків (з джерела сплати, за платіжним повідомленням, за податковою декларацією), інших видів доходів;
- розрахунки із бюджетом – визначення форм і способів мобілізації доходів бюджету [4].

Безпосередню роботу по мобілізації доходів бюджету відповідно до статті 50 Бюджетного кодексу України виконують органи стягнення, до яких відносяться: Державна податкова служба України, Державна митна служба України, інші органи (так звані каси спеціальних збірників, зокрема: адміністрації ринків, сільські ради, окремі підрозділи органів МВС України, нотаріальні контори тощо).

Згідно статті 13 Бюджетного кодексу України, складовими частинами загального фонду бюджету є:

- 1) всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету;
- 2) всі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету;
- 3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету);
- 4) фінансування загального фонду бюджету.

Складовими частинами спеціального фонду бюджету є:

- 1) доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування;
- 2) видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у тому числі власних надходжень бюджетних установ);
- 3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету);
- 4) фінансування спеціального фонду бюджету [2].

При аналізі надходжень до місцевого бюджету Неполоковецької селищної ради було виявлено, що в громаді ведеться постійний контроль за надходженнями податків та зборів, здійснюється моніторинг доходів в розрізі платежів та місцевих бюджетів району. Щоквартально на колегіях Неполоковецької селищної ради розглядаються питання щодо виконання місцевих бюджетів громади за звітний період. За наслідками колегій вживаються заходи.

У 2021 році була проведена аналітична робота з аналізу наявної податкової бази, тенденцій надходжень до місцевих бюджетів, пошуку додаткових джерел доходів бюджету, розширення бази оподаткування. За звітний рік до селищного бюджету по загальному та спеціальному фондах надійшло доходів без урахування міжбюджетних трансфертів в сумі 22485170,36 грн., що становить 101,77% до річного плану, затвердженого місцевими радами з урахуванням змін (22094542,00 грн.) [5]. Виконання місцевого бюджету за доходами представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Виконання місцевого бюджету за доходами

Код	Найменування	2019 р., грн.	2019 р., %	2020 р., грн.	2020 р., %	2021 р., грн.	2021 р., %
1000 0000	Податкові надходження	18078534,00	34,86	19645200,00	38,69	21909147,08	34,35
2000 0000	Неподаткові надходження	507321,00	0,98	242009,00	0,48	475094,64	0,74
4000 0000	Офіційні трансферти	33274595,00	64,16	30894128,00	60,84	41807242,76	65,55
	Бюджет	51860450	100	50781337	100	64292413,12	100

З даної таблиці можна побачити, що найбільшу частку надходжень до бюджету становлять податкові надходження, які за період з 2019 року по 2020 рік зросли у відношенні до бюджету, але у

Фінанси, гроші і кредит

2021 році частка зменшилася, що зумовлюється вагомим збільшенням офіційних трансфертів у 2021 році в порівнянні з 2019 та 2020 роками.

Склад та структуру видатків місцевого бюджету Неполоковецької селищної ради проаналізовано в таблиці 2.

Таблиця 2

Склад та структура видатків місцевого бюджету

Найменування	2020 рік		2021 рік	
	грн	%	грн	%
Організаційне, інформаційно-аналітичне та матеріально-технічне забезпечення діяльності обласної ради, районної ради, районної у місті ради (у разі її створення), міської, селищної, сільської рад	8 137 740	14,77	7 929 794,73	13,33
Надання дошкільної освіти	7 607 850	13,80	9 604 076,51	16,14
Надання загальної середньої освіти закладами загальної середньої освіти (у тому числі з дошкільними підрозділами (відділеннями, групами))	27 296 436	49,53	26 945 764,6	45,29
Забезпечення діяльності палаців і будинків культури, клубів, центрів дозвілля та інших клубних закладів	1 950 537	3,54	1 909 273,40	3,21
Підтримка спорту вищих досягнень та організацій, які здійснюють фізкультурно-спортивну діяльність в регіоні	393 140	0,71	1 066 091,44	1,79
Організація благоустрою населених пунктів	2 098 390	3,81	1 884 511,60	3,17
Виконання інвестиційних проектів в рамках здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій	-	-	1 968 121,66	3,31
Усього	55 112 773	100	59 501 592,62	100

У даній таблиці представлені найбільші за обсягами напрями видатків місцевого бюджету. Вагому частину видатків займають надання загальної середньої освіти закладами загальної середньої освіти (у тому числі з дошкільними підрозділами (відділеннями, групами)) та надання дошкільної освіти.

Видаткова частина бюджету Неполоковецької ОТГ за 2021 рік виконана в сумі 59501592,62 грн., що становить 87,05 % до уточненого плану на рік (план –68355330,00 грн.), в тому числі по загальному фонду – 53129480,23 грн., або 96,57% до уточненого плану на рік (55014382 грн.), по спеціальному фонду – 6372112,39 грн., або 47,76 % до уточненого плану на рік (13340948,00 грн.). Кредиторська заборгованість відсутня [5].

Підвищення фінансової стійкості селищного бюджету є наслідком збільшення власних надходжень до бюджету. Необхідно розробляти стратегію стабільного розвитку (нарощування бюджетних можливостей), яка передбачає активізацію роботи органів місцевого самоврядування з розширення податкових та неподаткових джерел формування дохідної частини бюджету за рахунок виявлення резервів та використання альтернативних джерел формування фінансових ресурсів органів місцевої влади.

Після прийняття Бюджетного кодексу України та Концепції щодо застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі затверджено нові підходи до функціонування системи видатків бюджету. Проте реалізація програмно-цільового бюджетування не вирішила існуючих проблем, які виявляються у негнучкості бюджетних видатків, необґрунтованості нарощення їх обсягу, недосконалості бюджетного планування за видатками на поточний період та середньострокову перспективу, проблематичності у визначенні оцінок ефективності діяльності розпорядників бюджетних коштів і виконавців бюджетних програм. Розпорощення бюджетних коштів за великою кількістю бюджетних програм має свої наслідки – унеможливлення контролю за відповідністю профінансованих статей. Оптимізація програм може здійснюватися шляхом їх об'єднання або повного їх виключення – це є необхідним заходом на шляху до підвищення ефективності управління видатками бюджету.

Проаналізувавши дохідну та видаткову частини місцевого бюджету Неполоковецької ОТГ, можна прийти до висновку, що з моменту створення громади 23 грудня 2018 року, вона стабільно розвивається і з кожним роком старається опиратися на власні надходження з метою забезпечення

себе як самостійної адміністративної одиниці. Звичайно, шлях до такої мети некороткий, але в умовах росту економіки держави цілком реальний.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
3. Закон України "Про місцеве самоврядування". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Основні кроки щодо підготовки та затвердження місцевого бюджету на плановий рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/516/12.2019.pdf>
5. Пояснювальна записка про виконання бюджету Неполоковецької селищної ради за 2019-2021 рр.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Гергеліжій В., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси»

Наук. кер. – Каспрук А. Ю.

Стаття присвячена вивченню підходів до визначення державного сектору економіки, джерел його фінансування, а також проблемам ефективності фінансування державного сектору національної економіки України. В статті наведено пропозиції стосовно вирішення зазначених проблем ефективності.

The article is devoted to the study of approaches to the definition of the public sector of the economy, sources of its financing, as well as the problems of effective financing of the public sector of the national economy of Ukraine. The article presents proposals for solving these efficiency problems.

Актуальність дослідження. В умовах прискорених глобалізаційних процесів, пов'язаних з інтеграцією України до європейського простору, постає питання про дослідження фінансового забезпечення державного сектору національної економіки, а також його ефективності. На сучасному етапі розвитку української держави належне виконання соціально-економічних функцій державою ускладнюється високим рівнем корупційної діяльності і низьким рівнем ефективності фінансування, тому як наслідок високим рівнем дефіциту державного бюджету та зростанням обсягів зовнішньої та внутрішньої заборгованості країни. В умовах ринкової економіки, що розвивається, ефективне використання державного сектору економіки посідає значне місце в забезпеченні якісного здійснення економічної політики держави та виконання взятих нею на себе функцій.

Метою статті є дослідження функцій та джерел фінансування державного сектору національної економіки, розкриття проблем ефективності фінансування і шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є функціонування національної економіки.

Предмет дослідження - фінансове забезпечення функціонування державного сектору національної економіки

Аналіз останніх досліджень. Основні аспекти теорії економічної безпеки та фінансової безпеки як її складової зокрема, а також фінансової рівноваги та стійкості знайшли відображення в наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: О. В. Арєф'євої, О. І. Барановського, І. Бланка, К. С. Горячевої, Т. Ю. Загорельської, М. М. Єрмошенка, С. М. Ілляшенка, Н. В. Куркіна, В. В. Шликова, В. Яковлева, П. І. Орлова та ін. [1].

Виклад основного матеріалу. Держава, як суспільний інститут, є суб'єктом управління, що забезпечує організацію й функціонування всіх елементів соціально-економічної системи. При цьому, забезпечення якісного здійснення економічної політики держави та виконання взятих нею на себе функцій, можливе лише через ефективне використання державного сектору економіки.

С. Мочерний трактує державний сектор як частину економіки, що знаходиться у державній власності, управляється, регулюється і контролюється державними органами. З цієї позиції по суті державний сектор розглядається лише як автентичний, самодостатній елемент економічної системи та нівелюється його суспільне призначення. В свою чергу Б. Є. Кваснюк зазначає, що державний сектор може визначатись як сектор, що виробляє суспільні блага, хоча абсолютної відповідності не встановлює, адже останні можуть продукуватись не лише державними організаціями.

Підсумовуючи, державний сектор або публічний сектор економіки — це сукупність матеріальних, фінансових та нематеріальних ресурсів, що знаходяться в розпорядженні держави задля виконання своїх суспільних функцій. Водночас, важливо зауважити, що поняття «державний сектор» не є тотожним поняттю «державна власність», ці поняття лежать у різних економічних площинах, стверджує П. С. Єщенко.

Управління державним сектором включає не лише відносини власності, що виникають з приводу володіння, використання й розпорядження майном державних унітарних підприємств, але й відносини щодо участі держави в управлінні акціонерним капіталом, які регулюються нормами зобов'язального права, а не права власності.

Використання інвестиційної політики та бюджетних відносин, як елемента функціонування державного сектору, обумовлює уточнення такого базового поняття як «державні фінанси». За матеріальним змістом державні фінанси відображають: суму фінансових ресурсів, що сконцентрована в державному секторі (державні підприємства, банки, страхові компанії та ін.); частку держави в майні акціонерних товариств; доходи, отримані в державному секторі від його майна та майнових прав; доходи від підприємницької діяльності державних підприємств та надання державних послуг; фінансові ресурси, отримані на основі перерозподілу доходів фізичних та юридичних осіб через податкову систему; фінансові ресурси, отримані через систему державних позик та емісійний дохід держави [2].

Фінансова система України складається з таких основних ланок: державний бюджет та місцеві фінанси, фінанси державних підприємств, установ та організацій, спеціальні цільові фонди та кредит.

Основним елементом державних фінансів є державний бюджет, що визначається як річний план акумуляції державних доходів та їх витрат згідно з вимогами закону про бюджет. Акумульовані на основі податків кошти в державному бюджеті відтак спрямовуються на різноманітні цілі, що дає підставу виділити категорію "державні витрати", які є індикатором ступеня спроможності реалізації функцій державного сектору. Акцентуючи увагу на державних витратах та їх рівні, відмітимо, що вони є одним із загальноприйнятих показників, за відношенням яких до ВВП розраховують якісні розміри державного сектору.

Існує декілька точок зору стосовно місця фінансів державного сектору економіки у складі фінансової системи держави, а саме (різні дослідники пропонують):

- або звужувати складові державного сектору, виокремлюючи фінанси державних підприємств зі складу фінансів держави;
- або включати цей сегмент до складу фінансів суб'єктів господарювання, оскільки основним елементом державного сектору економіки є виробничі підприємства.

Як відомо, основне призначення фінансів державного сектору економіки полягає в обслуговуванні сфери державних фінансів з метою забезпечення подальшого розвитку стратегічних і базових галузей економіки, зміцненню фінансової безпеки України, структуризації національної економіки в цілому та соціальних гарантій населенню.

Оскільки, державний сектор в економіці відповідає за виробництво суспільних благ або вилучення прибутку при управлінні державними підприємствами і акціонерним капіталом держави через здійснення господарської діяльності, саме фінанси державного сектору економіки є потенційним джерелом нарощення фінансових ресурсів держави та одним з інструментів подолання наслідків криз в країні. Отже, з описаного вище стає очевидним, що дана ланка є невід'ємною складовою державних фінансів.

Незалежно від наявності власних коштів, якими оперують державні установи і організації, вплив на масштаби та функціональність державного сектору, реалізується через фінансові регулятори, задіяні відповідно до фінансової стратегії держави. Остання базується на довгострокових економічних прогнозах, які в поєднанні з фінансовим програмуванням є одним з головних методів забезпечення поточної та перспективної збалансованості грошових потоків і, як результат, стабільного розвитку всіх суб'єктів економіки.

Важливим аспектом фінансування державного сектору в економіці є питання його ефективності. Оцінка ефективності функціонування державного сектору повинна проводитись з урахуванням не лише критерію рентабельності (як і для будь-якого підприємства) та загального вкладу в економіку, а й з врахуванням корисності для всієї економіки в цілому [3].

Саме проблема підвищення ефективності фінансування є однією з сучасних проблем в Україні, що пов'язана з державним сектором національної економіки. Одним з варіантів підвищення ефективності фінансів державного сектору економіки є впровадження дієвої системи фінансового планування, спрямованої на встановлення обґрунтованих цільових показників формування фінансів державного сектору економіки та його ділової активності відповідно до існуючих економічних умов. З цією метою варто впровадити систему цільового планування фінансової ефективності державного сектору економіки. Це дозволить забезпечити досягнення заданих параметрів соціально-економічного розвитку України, своєчасно виявляти недоліки в розроблених фінансових планах і можливі резерви для підвищення ефективності функціонування даної ланки фінансової системи.

Головними завданнями фінансової стратегії для України повинно стати не лише гарантування фінансової безпеки держави, забезпечення економічних потреб держави, функціонування соціально-культурної сфери, створення соціального захисту населення, екологічна політика, а й стимулювання структурних перетворень в економіці. В умовах дефіциту бюджетних коштів, враховуючи перманентні функції, покладені на майнову частину державного сектору, стає очевидним, що забезпечити виконання всього спектру функціонального навантаження, можливо лише забезпечивши ефективне управління його фінансовими потоками та ресурсами, переважна більшість яких пов'язана саме з державним фінансуванням та інвестуванням.

Комплексна ефективність функціонування економіки, в переважній мірі досягається через цільове фінансування визначених напрямків розвитку державного сектору, як базового фундаменту розвитку економічної системи країни загалом. При цьому, питання вдосконалення фінансування розвитку державного сектору, з метою виконання останнім власного функціонального навантаження, є значно ширшим від звичайного фінансового забезпечення, хоча і не виключає його.

Питання фінансування державного сектору економіки пов'язане з тим, що, з одного боку, бюджетне фінансування є фінансовим інструментом, який виконує перерозподільні та стимулюючі функції, а з іншого – виступає формою фінансового забезпечення, створює достатні фінансові можливості для функціонування і розвитку підприємств та організацій державного сектору [4].

Висновки. В ході дослідження було з'ясовані такі важливі аспекти дослідження, як сутність державного сектору економіки, джерела його фінансування, а також наявні в зв'язку з цими поняттями проблеми.

Державний сектор економіки - це сукупність матеріальних, фінансових та нематеріальних ресурсів, що знаходяться в розпорядженні держави задля виконання своїх суспільних функцій. Державний сектор в економіці відповідає за виробництво суспільних благ або вилучення прибутку при управлінні державними підприємствами і акціонерним капіталом держави через здійснення господарської діяльності, саме фінанси державного сектору економіки є потенційним джерелом нарощення фінансових ресурсів держави та одним з інструментів подолання наслідків криз в країні. Фінансування цього сектору відбувається за рахунок державних фінансів, що за матеріальним змістом містять: суму фінансових ресурсів, що сконцентрована в державному секторі (державні підприємства, банки, страхові компанії та ін.); частку держави в майні акціонерних товариств; доходи, отримані в державному секторі від його майна та майнових прав; доходи від підприємницької діяльності державних підприємств та надання державних послуг; фінансові ресурси, отримані на основі перерозподілу доходів фізичних та юридичних осіб через податкову систему; фінансові ресурси, отримані через систему державних позик та емісійний дохід держави. А також державні фінанси є складовою державної фінансової системи. Важливим питанням в Україні все ще лишається ефективність фінансування державного сектору національної економіки, в зв'язку з чим головним завданням має бути не лише гарантування фінансової безпеки держави, забезпечення економічних потреб держави, функціонування соціально-культурної сфери, створення соціального захисту населення, екологічна політика, а й стимулювання структурних перетворень в економіці.

Список використаних джерел:

1. Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених / Ред. кол.: Н. А. Хрущ, Р. С. Квасницька, І. В. Форкун та ін. (відп. ред. Н. А. Хрущ). Хмельницький : ХНУ, 2020. 104 с.
2. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку. Київ, 2003. Роль держави в довгостроковому економічному зростанні. Київ-Харків, 2003; Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності. 2005: Статист. зб. Ч. 1. К., 2006.

3. Кудряшов В. П., Іваницька О. М. Розвиток фінансів державного сектору економіки України. Київ : ДННУ «Академія фін управління», 2016. 239 с.
4. Богач Ю. А. Регулювання державного сектору економіки на національному та регіональному рівнях : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Київ, 2011. 240 с.

РОЗВИТОК МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Гонтар Л., 1 курс (ОС «магістр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси»

Наук. кер. – Рошило В. І.

У статті досліджено концептуальні основи формування міжбюджетних відносин в умовах бюджетної децентралізації. Проведений моніторинг впливу міжбюджетних трансфертів на показники фінансової стійкості місцевих бюджетів, окреслив проблемні аспекти фінансового механізму організації міжбюджетних відносин в сучасних умовах. Обґрунтовано шляхи реформування системи бюджетного вирівнювання в Україні.

In the article investigational conceptual bases of forming of interbudgetary relations are in the conditions of budgetary decentralization. Conducted monitoring of influence of interbudgetary transfertiv on the indexes of financial firmness of local budgets, outlined the problem aspects of financial mechanism of organization of interbudgetary relations in modern terms. Grounded ways of reformation of the system of the budgetary smoothing in Ukraine.

Актуальність теми. Децентралізація, реформа адміністративно-територіального устрою України, а також початок реалізації комплексу секторальних реформ забезпечили формування нових завдань та пріоритетів в системі міжбюджетних відносин – розвиток фінансово-спроможних та самодостатніх адміністративно-територіальних формувань на місцевому рівні та створення місцевого самоврядування такого рівня, який дозволив би забезпечити ефективне управління територіальних громад та їх соціально-економічний розвиток. Впродовж тривалого часу в Україні нерозв'язаною залишається проблема формування ефективних взаємовідносин державного та місцевих бюджетів. Практично повна централізація бюджетних ресурсів та повноважень засвідчила свою неефективність у розвитку бюджетної системи. Зазначене чітко доводить необхідність зміни основних пріоритетів у формуванні системи міжбюджетних відносин та забезпеченні фінансової спроможності територіальних громад. Адже досягнення реальної фінансової спроможності та самодостатності територіальних громад забезпечить ефективне, на належному рівні виконання покладених на них функцій і перенести часткову вагу управління на місцевий рівень

Метою статті є дослідження теоретичних засад розвитку міжбюджетних відносин та розробленні практичних рекомендацій щодо модернізації системи фінансового вирівнювання в умовах децентралізації в Україні.

Об'єктом дослідження є процес формування міжбюджетних відносин в умовах бюджетної децентралізації.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади організації міжбюджетних відносин та науково-прикладні аспекти їх модернізації в умовах фінансової децентралізації.

Питанням дослідження міжбюджетних відносин у різних економіках присвячено ряд робіт зарубіжних і вітчизняних учених-економістів: Базилевича В. Д., Баластрика Л. О., Василика О. Д., Верхарна Ч. Л., Глуценка В. В., Кравченка В. І., Крелова Р., Кириленка О. П., Леслі П. М., Львовочкіна С., Луніної І. О., Опаріна В., Павлюка К. В., Рогожина А. Й., Стоцької І. Г., Федорова В., Чугунова І. Я., Щедрова В. І. та ін.

Однак, незважаючи на це, процес розв'язання питань підвищення ефективності міжбюджетних відносин, необхідність реформування вітчизняної системи міжбюджетних трансфертів, наявність проблеми розподілу повноважень між рівнями влади та управління в умовах фінансової децентралізації обумовлює актуальність тематики дослідження.

Місцеві бюджети відіграють важливу роль у кожній країні, тому що вони є фінансовим підґрунтям місцевого самоврядування та одним із важелів перерозподілу валового внутрішнього продукту. Саме за допомогою використання міжбюджетних трансфертів на місцевому рівні врегульовуються питання компенсації бюджетам нижчого рівня витрат на здійснення делегованих

повноважень, вартість яких перевищує бюджетні можливості органів місцевого самоврядування, а також вирішуються проблеми, спричинені нерівномірністю у мобілізації доходів бюджету, та соціальні проблеми, пов'язані зі специфічними рисами розвитку регіонів і їх фінансово - економічною спроможністю.

З проведенням в Україні адміністративно-територіальної реформи та децентралізації влади змінилася система бюджетного вирівнювання. Для зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів вектор регулювання було зміщено від вирівнювання «за видатками» до вирівнювання «за доходами». Однак впровадження нової системи фінансового вирівнювання пов'язано з ризиками розбалансування бюджетів (горизонтальними та вертикальними дисбалансами бюджетів), порушенням соціальної справедливості при проведенні фінансового вирівнювання (забезпечення отримання всіма громадянами однакового обсягу послуг), зниження самостійності місцевих органів влади у виборі напрямів використання трансфертів, нестабільністю законодавчої бази бюджетного регулювання, наявності корупційної складової тощо. Нівелювання вищезгаданих ризиків вимагає вдосконалення механізмів бюджетного регулювання та інструментів фінансового вирівнювання [1, с.73].

Основним завданням системи міжбюджетних відносин є забезпечення бюджетної відповідальності, економічної ефективності та соціальної справедливості розвитку держави, а також надання максимально рівних та якісних гарантованих державою суспільних послуг. Ефективність функціонування механізму міжбюджетних відносин прямо залежить від застосування відповідних методів та інструментів та їх впливу на соціальний та економічний розвиток адміністративно-територіальних утворень. Реформа адміністративно-територіального устрою та бюджетно-податкова децентралізації, відповідно до яких формуються перші об'єднані територіальні громади, покликана вирішити проблему тотальної залежності місцевих бюджетів від фінансування з центру. Відтак необхідним є формування ефективного механізму міжбюджетних відносин, побудованого на основі розширення фінансової автономії місцевих бюджетів, підвищення рівня їх дохідності та збільшення повноважень органів місцевого самоврядування для розвитку фінансово спроможних територіальних одиниць. Механізм організації міжбюджетних відносин є бюджетною технологією, яка через використання конкретних методів та інструментів дозволяє вирішити питання розвитку бюджетної системи держави, які пов'язані з утворенням та розподілом повноважень та фінансових потоків між бюджетами різних рівнів. При цьому, формування механізму організації міжбюджетних відносин має бути орієнтованим на перспективу потенційної фінансової та економічної спроможності та самодостатності територіальних громад. Механізм організації міжбюджетних відносин до сьогодні головним чином базувався на питанні збалансування бюджетів та вирівнювання фінансових можливостей на різних рівнях управління [61,70]. Тому сьогодні, в рамках реформи місцевого самоврядування та фінансової децентралізації, він потребує удосконалення в напрямку ефективної реалізації стимулюючої та контрольної функцій.

Незважаючи на реформування та запровадження горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів в системі міжбюджетного регулювання є певні недоліки, а саме [2, с.156]:

- надання міжбюджетних трансфертів відбувається за відсутності чіткого розмежування функціональних та бюджетних повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- запроваджена система фінансового вирівнювання обмежена лише двома податками, тому не стимулює до розширення податкової бази місцевих бюджетів та не здійснює вирівнювання видаткових потреб населення однотипних територій;
- недопустимим є те, що на стадії виконання державного та місцевих бюджетів відбувається періодичний не прогнозований перерозподіл бюджетних ресурсів, зміна видів трансфертів та затвердження нових субвенцій в Державному бюджеті України;
- недосконалим є управління субвенціями як на державному, так і на місцевому рівні (більшості випадках капітальні трансферти надходять до місцевих бюджетів наприкінці бюджетного періоду і спрямовуються на фінансування поточних питань певної місцевості, що свідчить про розпорошення бюджетних коштів) [3, с.47].

Відтак необхідним є формування ефективного механізму міжбюджетних відносин, побудованого на основі розширення фінансової автономії місцевих бюджетів, підвищення рівня їх дохідності та збільшення повноважень органів місцевого самоврядування для розвитку фінансово

спроможних територіальних одиниць. Ефективний механізм міжбюджетних відносин повинен базуватися на основі досягнення таких цілей:

- сприяння та стимулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць різних рівнів та забезпеченні ефективного використання органами місцевого самоврядування внутрішнього потенціалу території;
- врахування інтересів місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування;
- формування на основі оцінки фактичного рівня соціального та економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та врахуванні їх потенційних можливостей.

Основними передумовами удосконалення механізму організації міжбюджетних відносин є такі:

1. Для забезпечення ефективної реалізації функції вирівнювання: зниження рівня диференціації бюджетної забезпеченості адміністративно-територіальних утворень; балансування доходних джерел та видаткових повноважень органів місцевого самоврядування;

2. Для стимулювання соціально-економічного розвитку територій: підвищення рівня фінансової автономії та спроможності місцевих бюджетів; надання цільових міжбюджетних трансфертів інвестиційного характеру; використання фінансових інструментів для підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування та місцевих органів влади до нарощення власних доходів;

3. Для контролю використання бюджетних ресурсів: забезпечення постійного моніторингу якості надання суспільних послуг та ефективності використання бюджетних коштів з дотриманням усіх законодавчих вимог.

Фінансовий ресурс в умовах децентралізації та реформи адміністративно-територіальної реформи має передаватися об'єднаним територіальним громадам, які є організаційно та бюджетно спроможними забезпечити свій соціально-економічний розвиток, в обсягах, достатніх для реалізації покладених на них повноважень.

Відтак, раціоналізація механізму організації міжбюджетних відносин має передбачати:

- перехід від організації міжбюджетних відносин на основі бюджетної забезпеченості до нормативу «соціальна забезпеченість» - при визначенні фінансових потреб громади в основі обчислення має лежати принцип повсюдності забезпечення населення суспільними благами відповідної якості, що відкриває можливості оновлення процедури бюджетного вирівнювання, зокрема, використання інструментів горизонтального вирівнювання між бюджетами одного рівня;

- встановлення прямих міжбюджетних відносин між державним бюджетом та бюджетами об'єднаних територіальних громад – це одна з ключових переваг, які вже отримали новосформовані в результаті адміністративно-територіальної реформи територіальні громади;

- повне врегулювання питання виконання на рівні громад делегованих державою повноважень – це питання сьогодні знаходиться в фазі активного обговорення та вирішення, проте все ще немає єдиного підходу до його вирішення та сталості існування чітко визначених повноважень органів місцевого самоврядування, які (що особливо важливо) вони спроможні реалізувати;

- гарантування фінансування повноважень органів місцевого самоврядування, які делеговані державою, за рахунок переданих з державного бюджету фінансових ресурсів, досягнення фінансування проектів місцевого значення за рахунок власних доходів місцевих бюджетів;

- стратегування регіонального розвитку – формування стратегій регіонального розвитку та їх фінансування за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку, які виділятимуться виключно під реалізацію цих стратегій.

Список використаних джерел:

1. Возняк Г. В., Жеребило І. В. Формування фінансово спроможних територіальних громад: ризики децентралізації // Фінанси України. 2020. №1. С.73–82.
2. Дяченко С. А. Організація міжбюджетних відносин в Україні на принципах бюджетного федералізму // Публічне управління та митне адміністрування. 2018. № 2 (19). С. 156–163.
3. Лупенко Ю., Радіонов Ю. Напрями удосконалення системи управління державними фінансами країни // Журнал «Фінанси України». 2021. №8. С. 47–67.

**ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ
МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Грабовський С., 1 курс (ОС «магістр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси»

Наук. кер. – Рошило В. І.

Стаття висвітлює проблемні питання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування, які унеможливають ефективне здійснення ними власних і делегованих повноважень та якісне надання відповідних послуг. На основі проведеної оцінки механізму формування бюджетів різних рівнів, запропоновано шляхи децентралізації управління розвитком територіальних громад та напрямки фінансової стабілізації доходної бази місцевих бюджетів.

The article highlights the problematic issues of financial support of local governments, which make it impossible to effectively exercise their own and delegated powers and provide them with quality services. Based on the assessment of the mechanism of budget formation at different levels, the ways of decentralization of territorial community development management and directions of financial stabilization of the revenue base of local budgets are proposed.

Актуальність теми. Основною вадою сучасного вітчизняного правового регулювання місцевих бюджетів залишається помітне обмеження повноважень органів місцевого самоврядування щодо формування доходної частини місцевих бюджетів із власних джерел доходів. Наслідком цього є висока дотаційність місцевих бюджетів в Україні, що своєю чергою зумовлює підвищене навантаження на Державний бюджет України, а також зменшення ефективності використання економічного потенціалу на місцях. Відзначається посилення ступеня невідповідності між видатковими зобов'язаннями місцевих органів та обсягом коштів, що надаються для їх фінансового забезпечення, через що місцеві органи несуть відповідальність за важливі економічні та соціальні питання розвитку на своїй території, не маючи при цьому достатніх фінансових можливостей для їх вирішення. За таких умов особливої актуальності набуває подальше реформування публічного управління в Україні з більш значним поглибленням децентралізації у сфері місцевих фінансів та наданням місцевим органам достатньої самостійності під час визначення джерел доходів місцевих бюджетів, зміцнення їх доходної бази.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних засад формування доходів місцевих органів влади як фінансової основи місцевих органів влади та обґрунтування шляхів посилення фінансової спроможності територіальних громад.

Об'єктом дослідження виступає механізм формування доходів бюджетів місцевих органів влади України на сучасному етапі розбудови ринкової економіки. **Предметом дослідження** є економічні відносини, що виникають при формуванні місцевих бюджетів України.

Пошук можливостей посилення фінансової самодостатності місцевих органів влади останнім часом все більше стає об'єктом уваги вітчизняних дослідників, таких як В. Зайчикова, О. Кириленко, В. Кравченко, І. Луніна, В. Опарін, Д. Полозенко, С. Слухай, Л. Тарангул, І. Чугунов та інші. В їхніх працях наголошується на необхідності підвищення фінансової самостійності місцевої влади за рахунок розширення доходної бази місцевих бюджетів та вдосконалення трансфертних відносин.

Питання формування місцевих бюджетів в Україні в сучасних умовах знайшли висвітлення також у працях вітчизняних вчених С. Буковинського, А. Буряченка, О. Василика, Ц. Огня, К. Павлюк, Г. П'ятаченка, А. Соколовської, О. Сунцової, І. Ткачук, О. Шевченко та інших.

Проте, незважаючи на доволі значну кількість публікацій, присвячених тематиці місцевих фінансів, яка з'явилася останнім часом в Україні, все ще залишається недостатньо дослідженими питання зміцнення доходної складової територіальних громад. Потребує уточнення розподіл джерел доходу між рівнями бюджетної системи, співвідношення між доходами, переданими державою до місцевих бюджетів, та їхніми власними доходами, необхідно забезпечити підвищення фіскальної автономії та відповідальності місцевих органів влади. Все це обумовлює необхідність дослідження механізму формування місцевих бюджетів як фінансової основи місцевих органів влади та формулювання пропозицій щодо його удосконалення.

Становлення економіки України привело до важливих змін у підходах і методах обґрунтування перспектив розвитку регіональних фінансів, а конкретно місцевих бюджетів. Місцеві бюджети посідають одне з центральних місць в економічній системі кожної держави, їх роль і значення

безпосередньо зумовлені типом економічної системи, вибраними цілями та пріоритетами суспільного розвитку. Питання удосконалення процесу формування доходів місцевих бюджетів та пошук резервів їх збільшення є надзвичайно актуальним в умовах розширення повноважень, якими наділяються місцеві органи влади.

Протягом останніх років в Україні спостерігається негативна тенденція до зменшення частки власних доходів у структурі доходів місцевих бюджетів, в результаті відбувається збільшення кількості дотаційних бюджетів. Недостатність власних стабільних доходів значно обмежує вплив місцевих органів влади на соціально-економічний розвиток регіонів. Тому розширення та оптимізація джерел наповнення місцевих бюджетів є надзвичайно актуальним завданням, вирішення якого сприятиме підвищенню рівня фінансової незалежності місцевих органів влади і якісному виконанню покладених на них завдань та функцій

Удосконалення системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування можливе за умови реалізації наступних заходів: розширення переліку власних доходів місцевих бюджетів, удосконалення системи стратегічного і тактичного планування з урахуванням тенденцій розвитку системи формування місцевих бюджетів, міжбюджетних відносин, стимулювання підприємництва та створення нових робочих місць, реалізації інших заходів та запровадження стимулів щодо підвищення офіційної та зниження неформальної зайнятості. Важливим також залишається посилення прозорості та гласності у процесі прийняття рішень у сфері формування та використання бюджетних коштів, звітності про виконання бюджетів, аналітичної оцінки ефективності управління місцевими фінансами, фінансових результатів діяльності органів місцевого самоврядування, підвищення рівня їх відповідальності за формування належних доходів до місцевих бюджетів, підвищення ефективності використання наявних бюджетних коштів [1, с.95].

Водночас доцільно розширити можливості органів місцевого самоврядування на законодавчому рівні щодо збільшення джерел формування місцевих бюджетів (наприклад, самостійно обирати із встановленого обмеженого переліку цільові податки чи збори і ставки на них). Важливо впровадити і ефективно реалізувати механізм фінансового контролю місцевих рад щодо формування/надходження, розподілу і витрачання коштів від власних джерел доходів місцевого самоврядування. Удосконалення системи формування місцевих бюджетів сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних ресурсів, що є передумовою для забезпечення стійкості та збалансованості бюджетної системи.

Дослідивши реформу державних фінансів (у т. ч. й реформу бюджетної децентралізації), можна зробити висновок, що в Україні відбулися певні позитивні зрушення, до яких слід віднести [1, с.96]:

1) зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів: змінено пропорції розподілу основних податків і зборів між бюджетами в напрямі збільшення обсягу зарахувань до місцевих бюджетів та розширено бази оподаткування;

2) активізацію роботи з упровадження середньострокового бюджетного планування: відновлено обов'язкове подання Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України бюджетної резолюції, в якій подаються прогностичні показники строком на три наступні роки;

3) підвищення публічності бюджетного процесу: з метою забезпечення повної прозорості державних фінансів ведеться робота над упровадженням «Е-Data» – IT-платформи, зокрема введено в експлуатацію модуль Open Budget, де відображаються бюджетні показники всіх рівнів, започатковано роботу єдиного веб-порталу використання публічних коштів spending.gov.ua, де кожний громадянин може ознайомитися з усіма державними платежами.

Отже, наслідки реформування бюджетної системи мають позитивний вплив на функціонування державних і місцевих фінансів та соціально-економічний розвиток територій. Але, як і будь-який процес, реалізація намічених напрямів бюджетної політики має певні недоліки і потребує подальшого вдосконалення, узгодження й адаптації, зокрема:

1) темпи приросту власних доходів місцевих бюджетів з урахуванням наданої можливості додатково наповнювати бюджети залишаються недостатніми для виконання повноважень органами місцевого самоврядування, що вимагає продовження роботи над підвищенням рівня зацікавленості місцевих органів влади у збільшенні власних доходів;

2) обсяг міжбюджетних трансфертів залишається значним, що свідчить про певну залежність від державного бюджету і необхідність посилювати роботу в напрямі зміцнення фінансової автономії місцевих бюджетів.

Проблемними аспектами щодо забезпечення фінансової автономії місцевого самоврядування є відсутність юридичного права в об'єднаних територіальних громадах розпоряджатися земельними ресурсами за межами населених пунктів. Потребує законодавчого врегулювання відсутність реального механізму здійснення контролю за використанням комунальної власності та суттєво зростаючих бюджетних коштів об'єднаних територіальних громад. Для вирішення цієї проблеми необхідно провести інвентаризацію та створити відкриті реєстри об'єктів комунальної власності територіальних громад, посилити персональну відповідальність посадових осіб місцевих органів влади за забезпечення ефективного використання комунального майна, посилити контроль за передачею у користування та відчуженням комунального майна; запровадити звітування розпорядників бюджетних коштів відповідних рівнів у форматі відкритих громадських слухань у чітко зафіксовані дати; впровадження механізмів контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування з боку громадськості [2, с. 340].

На нашу думку, основними напрямками використання податкових інструментів в контексті посилення фінансової спроможності місцевого самоврядування повинні бути:

- ефективне встановлення органами управління місцевих податків та зборів та посилення ролі місцевих податків в складі доходів місцевих бюджетів. За рахунок встановлення цих податків органи місцевого самоврядування мають можливість суттєво наростити власні фінансові ресурси, адже володіють повноваженнями щодо визначення умов оподаткування цими платежами, встановлення пільг, переліку платників податків, податкових ставок тощо. Окрім того, на сьогодні можна говорити про суттєвий невикористаний потенціал майнових податків, які входять до складу місцевих податків і зборів;
- максимізацію справляння податків до бюджетів, яка лежить в площині налагодження ефективної та результативної взаємодії органів місцевого самоврядування з суб'єктами господарювання, які функціонують на території, для збільшення надходжень до бюджету;
- забезпечення справедливого розподілу податкового навантаження та його зменшення із одночасним пошуком бюджетних компенсаторів, що можливо для реалізації, зокрема, в контексті встановлення та справляння майнових податків;
- посилення податкового контролю, зокрема, за умови взаємодії органів місцевого самоврядування та органів Державної податкової служби України щодо подолання ухилення від сплати податків та максимізації податкових надходжень;
- формування умов для розвитку на території підприємництва, що можливе через ефективну взаємодію з суб'єктами господарювання, а також ведення ефективної стабільної податкової політики на місцевому рівні стимулюючого характеру.

Формування ринкових відносин у трансформаційних країнах та в Україні зумовлює необхідність створення адекватних новим умовам фінансових підстав функціонування органів місцевого самоврядування, що вимагає перегляду складу як видатків, так і доходів ланок бюджетної системи, і підвищення рівня автономії територіальних громад стосовно видатків та доходів.

Список використаних джерел:

1. Цимбалюк І. О. Аналітичне оцінювання структури дохідної частини місцевих бюджетів за умов фінансової децентралізації // Галицький економічний вісник. 2021. № 2. С. 95–102.
2. Легкоступ І. І. Андрюк А. М. Бюджетна децентралізація в Україні: необхідність, результати та перспективи // Інфраструктура ринку. 2020. Випуск 39/2020. С. 340–345. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/39_2020_ukr/58.pdf

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Іпатій Н., Руснак Д., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси»

Наук. кер. – Каспрук А. Ю.

У статті досліджено особливості сучасного стану страхування життя в Україні, визначено проблеми, які стримують його формування, та розглянуто напрями його подальшого розвитку.

In this paper the features of the present state of life insurance in Ukraine, identified problems constraining its formation and the directions of its further development.

Актуальність теми. Страхування життя є стратегічно важливою складовою захисту населення країни. З метою забезпечення страхового захисту громадян та їхніх сімей від ризиків смерті, дожиття до закінчення терміну дії договору або досягнення віку, визначеного договором, хвороби, нещасних випадків та інших подій, застосовують страхування життя, яке є надійним захистом. Воно забезпечує довгострокові інвестиції в економіку, вирішує деякі соціальні проблеми суспільства, а також поєднує здатність громадян отримати адекватний страховий захист від існуючих ризиків. Перевагою у наданні послуг із страхування життя є сприяння зменшенню соціальної напруги та навантаження бюджетної системи країни.

Страхування являється особливо невід'ємною частиною сучасної економічної системи, що забезпечує економічну стабільність та безпеку, високий рівень життя, розвиток бізнесу, здійснення публічної соціальної політики та ефективний захист від багатьох природних, техногенних та інших ризиків. Страховий сектор України зазнає різних змін - політичних, правових, соціальних, економічних, технологічних. Саме страхування життя в розвинених країнах є важливим інструментом соціального захисту та потужним джерелом інвестицій для національних економік. У розвинених країнах страховий сектор забезпечує ефективний захист соціальних та майнових прав та інтересів громадян від ризиків, сприяє підтримці соціальної стабільності в суспільстві та економічної безпеки держави; це потужний спосіб накопичення коштів для інвестування в економіку.

У нелегких умовах сучасної економічної та політичної ситуації в країні держава не може забезпечити достатній рівень матеріального добробуту громадян, тоді як упевненість у завтрашньому дні може надати страхування життя, так як в цьому разі людина забезпечує своє майбутнє самостійно. Але таку підгалузь страхування, як страхування життя, ще не можна назвати достатньо розвинутою. Тому дослідження сучасного стану та перспектив розвитку ринку страхування життя в Україні на сьогодні є досить актуальним.

Метою дослідження є аналіз тенденцій страхування життя в Україні на сучасному етапі та визначення основних проблем розвитку цього виду страхування.

Об'єктом дослідження є ринок страхування життя в Україні.

Предметом дослідження є особливості, тенденції та проблеми розвитку ринку страхування життя в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням особливостей розвитку страхового ринку та ринку страхування життя присвячено багато наукових праць українських та зарубіжних вчених, таких як Н. М. Внукова, В. Д. Базилевич, К. В. Шелехов, Б. С. Юровський, О. Д. Заруба, А. М. Єрмошенко, Д. Хервад, М. В. Мних, В. Й. Плиса, С. С. Осадець, М. В. Римар, Я. П. Шумелда, Л. А. Орланюк-Малицька, Н. Ф. Галагуза, В. В. Шахова, Д. Блад, Ю. В. Панков, Г. І. Фалін, Р. Т. Юлдашев, Т. А. Федорова, Д. Хемптон, О. А. Шахов.

Виклад основного матеріалу. Згідно закону України «Про страхування», страхування життя – це страхування, яке здійснюється на добровільній основі шляхом укладення договору страхування між страховиком (страховою компанією) та страхувальником (юридичною чи фізичною особою), згідно з яким страховик бере на себе зобов'язання здійснити страхову виплату у разі настання страхового випадку, а страхувальник зобов'язується своєчасно сплачувати страхові внески [5].

Історично вважається, що однією з перших форм особистого страхування було страхування життя на випадок смерті застрахованої особи, але з часом кількість видів страхування життя розширювалось, а сьогодні воно охоплює широкий спектр форм і видів [2, с. 523].

Керуючись ст. 38 Закону України «Про страхування», страховики, які отримали ліцензію на страхування життя, не мають права займатися іншими видами страхування. Особливістю цієї сфери страхування є поєднання в її рамках усіх видів страхування, що пов'язані зі страховим захистом життя й здоров'я особи, а також додатковим пенсійним забезпеченням. При цьому окремі види належать до довгострокового (накопичувального) страхування, а окремі – до інших видів страхування життя [5].

Головним елементом страхових відносин є страховий договір (поліс), предметом якого є майнові інтереси, що пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням фізичної особи. Порядок та загальні умови здійснення цього виду страхування визначаються правилами страхування, що встановлюються страховиком самостійно відповідно до вимог чинного законодавства. Конкретні умови страхування визначаються при укладенні договору страхування. Під час укладення договору страхування життя, страхові компанії враховують вік страхувальника, його

стать, стан здоров'я, місце проживання та громадянство, характер діяльності та генетичну спадковість [4, с. 310].

Договір страхування життя обов'язково містить основну програму страхування та може містити одну або декілька програм додаткового страхування. Програми встановлюють спеціальні умови страхування, як, наприклад, перелік страхових випадків, вимоги до віку застрахованої особи, порядок сплати страхових внесків, умови здійснення страхових виплат. Придбання основної програми страхування є обов'язковою умовою при укладенні договору страхування.

Страховиками в Україні визнаються юридичні особи - фінансові установи, створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, що отримали ліцензію на здійснення страхової діяльності. Мінімальний розмір статутного капіталу компанії, що здійснює страхування життя становить - 1,5 млн. євро за валютним обмінним курсом України згідно з чинним законодавством [1].

Компанії, що здійснюють діяльність у сфері страхування життя, виступають суб'єктами фінансового захисту страхувальника на випадок погіршення здоров'я або втрати можливості працювати й матеріально забезпечувати себе чи свою родину. Таким чином, страхування життя спрямоване на вирішення подій, пов'язаних з втратою життя чи працездатності, виникнення фінансових проблем після досягнення пенсійного віку або інших непередбачуваних обставин [5].

На сучасному етапі страхові компанії України пропонують такі програми страхування життя:

1. Накопичувальні програми. Накопичувальне страхування - заплановане накопичення коштів до певного терміну та одночасно захист страхувальника на випадок смерті. Додатково страхувальник може обрати варіант захисту на випадок інвалідності: в цьому разі страхова компанія бере на себе оплату внесків за страхувальника аж до зняття інвалідності або до закінчення терміну дії договору.

2. Ризикові програми. Ризикове страхування - програма захисного фінансового регулювання на випадок хвороби застрахованої особи або настання нещасного випадку, які могли б спричинити смерть, втрату працездатності, госпіталізацію або оперативне втручання.

3. Додаткові програми: страхування на випадок критичних захворювань, страхування на випадок госпіталізації, страхування на випадок проведення хірургічних операцій.

В Україні страхування життя не є особливо популярним видом страхування. Серед ряду факторів, що пояснюють низький рівень страхування життя в Україні, головними є: відсутність вільних коштів у громадян, недовіра до страхових компаній та держави, а також недостатня поінформованість про можливість заощадження коштів та особисту захищеність від несприятливих випадків у майбутньому. Проте, за останні декілька років даний показник демонструє тенденції до збільшення кількості застрахованих.

Загалом на українському страховому ринку діють 210 компаній за даними 2020 року (таблиця 1). Якщо розглядати динаміку саме компаній зі страхування життя, то щороку їх частка на ринку знижується. Відповідно на рис. 1 наведена зміна кількості страхових компаній зі страхування життя.

Таблиця 1

Кількість страхових компаній та компаній зі страхування життя на українському ринку*

Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Кількість зареєстрованих страховиків	450	456	442	414	407	382	361	310	294	281	233	210
З них: страховики зі страхування життя	72	67	64	62	62	57	49	39	33	30	23	20

*Джерело: на основі даних [6; 8].

Як можна побачити з рисунку 1, в Україні спостерігається тенденція до зниження кількості компаній зі страхування життя на ринку. Так, у 2012 році їх кількість сягала 72 компаній, проте зараз - 20. Загалом, за даними 2019 року кількість компаній зі страхування життя становить 10% усіх страхових компаній, а за 2020 рік - 9,5%.

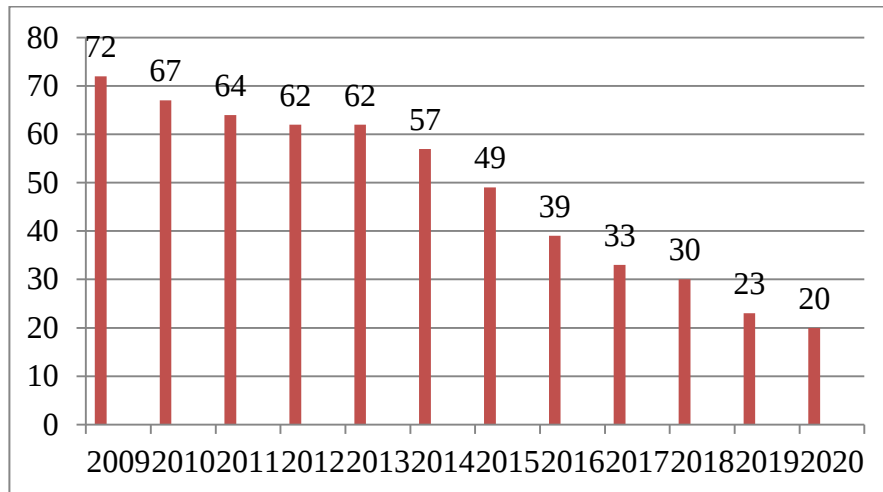

Рис. 1. Кількість компаній зі страхування життя в Україні*

*Джерело: на основі даних [6; 8].

На сучасному етапі можна виділити наступні особливості діяльності компаній зі страхування життя [3, с. 240]:

1) відповідно до чинного законодавства України, встановлюються мінімальні вимоги до статутного капіталу в розмірі 1,5 млн. євро, а також вимоги до платоспроможності;

2) з 1 липня 2020 року страхова діяльність компаній регулюється Національним Банком України (згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг»);

3) для здійснення страхової діяльності страховики повинні отримати ліцензію на проведення страхування життя;

4) страхування життя забезпечує не тільки покриття ризику, але й нагромадження коштів (ризикове та накопичувальне страхування);

5) всі угоди зі страхування життя укладаються на довготривалий період;

6) ймовірність настання страхового випадку (смерті) зростає разом з віком страхувальника;

7) вартість життя або здоров'я не піддається грошовій оцінці, тому страхова сума визначається за згодою страховика та страхувальника;

8) усі види страхування життя проводяться лише у добровільній формі;

9) оподаткування компаній зі страхування життя здійснюється за змішаною системою оподаткування (тобто страховики сплачують податок на дохід та податок на прибуток);

10) страховики зобов'язані подавати аудиторські звіти щоквартально та раз на рік до НБУ відповідно до чинного законодавства та реєстру показників звітності небанківських фінансових установ [7].

Основними проблемами у сфері страхування життя в Україні є:

- нестабільність політичної та економічної ситуації;
- повільні темпи впровадження ринкових умов та реструктуризації економіки;
- інфляція, нестабільність національної грошової одиниці;
- відсутність гарантій збереження вкладених коштів;
- низькі доходи населення,
- недовіра населення до страхових компаній;
- причини, що лежать у площині тіньової економіки: шахрайство страхувальників; фіктивне «перестрахування»; легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом;
- відсутність вільних грошових коштів у фізичних та юридичних осіб;
- недосконала законодавча база;
- низька страхова культура населення;
- відсутність підтримки держави щодо даного виду діяльності;
- недосконалість законодавчої бази;

– проблеми власне страхового ринку: низький рівень національного перестрахового ринку та залежність від світових лідерів перестраховування; вузька клієнтська база страховиків;

– недорозвиненість довгострокового страхування, недержавного пенсійного забезпечення; некваліфіковані актуарні розрахунки та невірні статистичні данні; недосконалість правил страхування; значна інформаційна закритість страхового ринку; недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення [9].

Для покращення функціонування страхування життя в Україні необхідно:

- зміцнення стабільності та надійності страховиків;
- державне регулювання і нагляд за тарифною політикою страховиків;
- створення сприятливого податкового режиму в цілях стимулювання розвитку страхової галузі;
- вдосконалення правових основ діяльності учасників страхового ринку;
- формування напрямків і підходів до здійснення як добровільних, так і обов'язкових видів страхування з урахуванням регіональних потреб.

Саме страховий ринок є гарантією фінансового та соціального захисту населення. Одним з найважливіших факторів підвищення інвестиційного потенціалу ринку є зростання частки страхування життя, що забезпечує можливість довгострокових вкладень.

Висновки та пропозиції. Таким чином, виходячи з вищевикладеного, страхування життя – це необхідний інструмент для кожної людини, адже він одночасно забезпечує фінансовий захист від непередбачуваних подій, а також допомагає накопичити капітал, що особливо стане в нагоді на пенсії. Страхування життя є універсальним інструментом для вирішення багатьох соціальних проблем. Основна мета страхування життя – накопичити кошти для фінансової впевненості, тому таке страхування називається ще накопичувальним. Даний вид страхування значно відрізняється від інших ризикових видів страхування тим, що кошти виплачуються – як у випадку смерті застрахованої особи - вигодонабувачу або бенефіціару, так і у випадку дожиття особи до дати, визначеної договором.

Страховиками в Україні визнаються юридичні особи - фінансові установи, що отримали ліцензію на здійснення страхування життя. Підсумовуючи розвиток ринку страхування життя в Україні, варто зауважити, що кількість страховиків на ринку щороку зменшується. За даними 2020 року на ринку функціонує всього 20 компаній зі страхування життя. Незважаючи на те, що за останній рік частка страхування життя виросла з 8,7% до 12,5%, що є найвищим показником за проаналізований період, розвиток вітчизняного ринку страхування життя залишається на низькому рівні. Для порівняння, середнє значення серед країн Європейського Союзу становить половину страхового ринку, а саме 58%.

Таким чином, за результатами дослідження страхового ринку, можна запропонувати наступні рекомендації для розвитку страхування життя:

- державне стимулювання попиту на послуги страхування життя, що включає впровадження мікрострахування;
- стимулювання програм недержавного пенсійного забезпечення;
- реформування судової системи й впровадження механізму гарантування виплат;
- інформування населення про переваги даного виду страхування;
- зниження податкового навантаження на фізичних осіб;
- покращення умов ведення бізнесу;
- стимулювання інвестицій;
- нарощування компаніям зі страхування життя власних джерел фінансування.

Список використаних джерел:

1. Араф'єва І. Страхування життя та здоров'я. Фінансовий захист на випадок погіршення здоров'я. URL: <https://financer.com/ua/strahuvannja/ zhyttja/>.
2. Базилевич В. Д. Страхування / за ред. В. Д. Базилевича. Київ : Знання, 2018. 1019 с.
3. Баранова В. Г. Фінансовий механізм функціонування страхової системи : монографія. Одеса : «БМВ», 2019. 380 с.
4. Внукова Н. М., Успенко В. І., Временко Л. В. Страхування: теорія та практика : посібник / за ред. проф. Внукової Н. М. Харків : Бурун Книга, 2004. 376 с.
5. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР, поточна редакція від 24.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 85/96-вр>.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. Проблеми та перспективи розвитку страхування життя в Україні. 2019. URL: <https://kon-insurance.mnau.edu.ua/files/work/51.pdf>.
8. Рейтинг компаній зі страхування життя. URL: <https://forinsurer.com/ratings/life>.
9. Черняхівський В. Страхувому ринку потрібен баланс інтересів держави, бізнесу і споживачів. *Insurance TOP*. 2021. № 1(77). С. 4. URL: <https://forinsurer.com/files/file00703.pdf>.

ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В КОНТЕКСТІ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Остафійчук М., Остафійчук Х., 1 курс (ОС «магістр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси»

Наук. кер. – Рошило В. І.

Статтю присвячено новаціям чинного бюджетного законодавства щодо формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. Визначені проблемні аспекти міжбюджетних взаємовідносин, які безпосередньо пов'язані з фінансовою спроможністю місцевих органів влади, особливо в частині реалізації делегованих державою повноважень. Запропоновані шляхи зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів.

The article is devoted to the innovations of the current budget legislation on the formation of local budgets in the context of financial decentralization. Problematic aspects of inter-budgetary relations have been identified, which are directly related to the financial capacity of local authorities, especially in the implementation of the powers delegated by the state. Ways to strengthen the financial base of local budgets are proposed.

Актуальність теми. Найважливішою ознакою демократичного розвитку країни є наявність системи місцевого самоврядування, здатної самостійно вирішувати питання місцевого значення та забезпечувати соціально-економічний розвиток територіальних громад. Інструменти управління місцевими фінансами мають переважно фіскальний характер, що підвищує податкове навантаження на населення та суттєво обмежує використання всіх складових фінансового потенціалу. Усе це посилюється неузгодженістю напрямів місцевого розвитку з інтересами громад, низьким рівнем ефективності використання фінансових ресурсів, відсутністю стимулів до збільшення доходів місцевих бюджетів та невідповідності ресурсної спроможності бюджетів фінансуванню власних та делегованих повноважень. Однією з основних проблем, що потребує вирішення, стала невідповідність системи управління місцевими бюджетами особливостям децентралізованого державного управління та обмеженість інструментів органів місцевого самоврядування, спрямованих на розвиток фінансового потенціалу територій, що обумовлює актуальність наукового пошуку.

Метою статті є обґрунтування шляхів удосконалення системи управління бюджетними ресурсами місцевих бюджетів в умовах децентралізації влади в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади функціонування місцевих бюджетів та розвиток місцевих фінансів України в напрямку поглиблення процесів децентралізації.

Удосконалення фінансових відносин органів місцевого самоврядування України, зміцнення доходних частин місцевих бюджетів, фінансове вирівнювання доходної спроможності територіальних громад є предметом дослідження цілої плеяди вітчизняних учених, серед яких: В. Андрущенко, Т. Бондарук, О. Кириленко, В. Кравченко, І. Луніна, М. Карлін, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, Д. Полозенко, І. Сало, С. Слухай, О. Сунцова, В. Суторміна, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та інші. Враховуючи значний доробок вітчизняних і зарубіжних вчених щодо вирішення проблем розвитку місцевих бюджетів, вони залишаються недостатньо дослідженими. Економічно необґрунтованими є теоретичні положення та практичні рекомендації щодо розподілу доходних, податкових і видаткових повноважень між органами місцевого самоврядування та державною владою в умовах фінансової децентралізації, що потребує подальшого наукового пошуку.

В умовах децентралізаційної реформи відбулись трансформаційні зміни системи місцевого самоврядування, і місцевих фінансів, зокрема:

- завершення адміністративно-територіальної реформи та прийняття бюджетів на новій територіальній основі;
- проведення виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів до нових громад та за правилами оновленого виборчого законодавства;

- внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо приведення у відповідність положень бюджетного законодавства у зв'язку із завершенням адміністративно-територіальної реформи;

- перегляд пріоритетів загальнодержавної бюджетної політики щодо місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин в умовах пандемії COVID-19 (в т.ч. секвестр Державного бюджету України та утворення Фонду боротьби з COVID-19);

- переорієнтування видатків місцевого самоврядування в умовах боротьби з COVID-19 та змін до податкового законодавства щодо підтримки платників податків за рахунок місцевих бюджетів.

Водночас не змінено необ'єктивний та непропорційний механізм розподілу додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я та субвенції на автомобільні дороги. Це попри неодноразове привернення уваги уряду та парламенту представниками місцевого самоврядування на існуючу негативну ситуації із розподілом таких трансфертів. Так, у 2018–2021 роках понад 40% додаткової дотації залишалось в обласних бюджетах, хоча питома вага видатків на освіту і охорону здоров'я загального фонду обласних бюджетів в структурі загального обсягу асигнувань всіх місцевих бюджетів за відповідними галузями складає не більше 11%. До прикладу для міст, які утримували майже 70% всієї інфраструктури освіти і охорони здоров'я, було передбачено лише 5% загального обсягу дотації, для добровільно об'єднаних громад, в яких проживала чверть населення України, – лише 13,5 %.

Щодо розподілу субвенції на автомобільні дороги, то протягом 2018–2021 років понад 90% ресурсу субвенції залишається на обласному рівні, а на всі бюджети місцевого самоврядування (без врахування м. Києва) припадає не більше 2 млрд. грн., в окремих областях бюджети місцевого самоврядування взагалі не отримують жодної гривні. Зростання обсягів субвенції на дороги населених пунктів відбувається не спів мірно зростанню загального обсягу субвенції [2, с.52] Органами місцевого самоврядування неодноразово порушувалося питання про необхідність чіткого визначення та законодавчого закріплення критеріїв та параметрів розподілу таких ресурсів, що відповідало б принципам побудови бюджетної системи в частині справедливого та неупередженого розподілу, і, як наслідок, сприяло б зменшенню корупційної складової при прийнятті рішень обласними рівнями влади.

Проблемними аспектами розподілу субвенції на автомобільні дороги місцевого значення є:

- відсутність публічно оприлюднених проектів розпоряджень голів обласних державних адміністрацій щодо розподілу коштів субвенції, або затверджених та остаточно погоджених з Державним агентством автомобільних доріг України розпоряджень голів ОДА щодо переліків доріг (об'єктів будівництва). Це свідчить про непрозорий, суб'єктивний та упереджений підхід обласної влади при прийнятті таких рішень;

- відсутність чіткого формульного підходу до розподілу ресурсу на рівні областей на користь доріг населених пунктів призводить до суб'єктивного розподілу коштів субвенції обласною владою та до недоотримання бюджетами органів місцевого самоврядування задекларованого Урядом ресурсу на ремонт доріг комунальної власності у населених пунктах (20% обсягу субвенції для області);

- у більшості випадків розпорядниками коштів субвенції, розподілених на дороги населених пунктів, були визначені переважно структурні підрозділи облдержадміністрацій;

- майже половина з усіх областей розподілила на дороги населених пунктів не більше 10 % коштів субвенцій або не розподілила взагалі;

- залишки коштів субвенції, невикористані обласною владою за рік, зростають. Непоодинокі випадки коли умовою розподілу коштів субвенції на дороги населених пунктів обласною владою визначається наявність співфінансування з місцевих бюджетів, але така умова оприлюднюється вже після того як місцеві бюджети сформовані, збалансовані та затверджені і не кожний орган місцевого самоврядування має можливість забезпечити перегляд вже схвалених бюджетів та передбачити невеликий відсоток співфінансування, який може досягати 50 %.

Фактично норма Бюджетного кодексу України в частині отримання місцевими бюджетами коштів з держбюджету для ремонту доріг комунальної власності у населених пунктах носить більш декларативний характер, оскільки на практиці її реалізація цілком залежить від «волі» обласної влади.

Негативно впливає на фінансову самодостатність громад відсутність алгоритму відновлення механізму пайової участі у розвиток інфраструктури населених пунктів і визначення варіанту компенсації бюджетних втрат місцевого самоврядування. Разом з тим не включена до бюджетного

законодавства норма про списання за рахунок місцевих бюджетів заборгованості місцевих бюджетів за середньостроковими позиками перед державним бюджетом, яка знаходиться на обліку в Державному казначействі України, що склалася через неправильне планування державними органами видатків з делегованих повноважень [1, с.73].

Умови бюджетного реформування обумовлюють нові виклики щодо удосконалення місцевих фінансів, а саме в частині покращення планування та прогнозування доходів і видатків громад на середньострокову перспективу, зміцнення фінансової спроможності місцевого самоврядування шляхом збільшення нормативу зарахування податку на доходи фізичних осіб в обсязі не менше 80 відсотків до бюджетів територіальних громад, збереження існуючих стабільних джерел наповнення бюджетів територіальних громад та недопущення зменшення частки відрахування таких джерел на користь інших бюджетів; закріплення встановлення пільги по місцевим податками і зборам виключно за органами місцевого самоврядування та спрощення процедур регуляторної діяльності для цих питань; впровадження застосування формульованого підходу при розподілі субвенцій та дотацій з державного бюджету між місцевими бюджетами для забезпечення прозорого та справедливого їх розподілу тощо.

Впровадження бюджетної реформи у сфері децентралізації місцевих бюджетів позитивно вплинуло на підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів, зокрема бюджетів територіальних громад, окремих населених пунктів з розвинутою інфраструктурою. Проте, у наш час, як і у минулих роках, найбільш складною є ситуація із забезпеченням фінансовими ресурсами установ бюджетної сфери гірських районів. Однією з причин такого стану є проведення горизонтального вирівнювання податкоспроможності бюджетів залежно від податку на доходи фізичних осіб, яке ставить гірські райони у рівні умови з іншими низинними районами, оскільки відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» заробітна плата працівників бюджетних установ на 25% більша, а фінансові можливості – однакові. Це обумовлює необхідність пошуку шляхів диверсифікації джерел фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування з метою подолання бюджетного дисбалансу на рівні територіальних громад.

Виходячи з наведеного, можна запропонувати такі практичні кроки щодо подальшого реформування бюджетних відносин на місцевому рівні:

1. Активізація процесу децентралізації бюджетних коштів, що має стати реальним механізмом ефективного перерозподілу публічних фінансів. Реалізація даного завдання потребує не лише формальної передачі коштів на місцевий рівень, а й одночасного розширення обсягу делегованих повноважень. Це потребує чіткої структуризації та перегляду власних та делегованих повноважень органів місцевого самоврядування.

2. Вирішення питання неузгодженості моделі бюджетних відносин та адміністративно-територіального устрою. У даному контексті об'єктивно необхідним є проведення адекватної адміністративно-територіальної реформи, що дозволить визначити функціональні співвідношення між повноваженнями органів місцевого самоврядування областей, районів та місцевих державних адміністрацій. Це, своєю чергою, дозволить вирішити проблему поверховості проведення реформи міжбюджетних відносин.

3. Проведення низки організаційно-правових заходів з удосконалення розподілу видаткових повноважень в системі органів місцевого самоврядування.

4. Створення ефективної системи підготовки та перепідготовки кадрів для органів місцевого самоврядування. На жаль, натепер в утворених об'єднаних територіальних громадах немає необхідної кількості належно підготованих кадрів та спостерігається низька кваліфікація службовців місцевого самоврядування для виконання нових функцій. Це призводить до неефективного використання фінансових ресурсів територіальних громад, неспроможності освоїти кошти державних субвенцій на розвиток, а також сприяє корупційним проявам.

Список використаних джерел:

1. Гуржій О. В. Механізми формування та удосконалення місцевих бюджетів в умовах становлення громадянського суспільства // Публічне управління та митне адміністрування. 2021. №1 (28). С.73–82.
2. Ішук Л. І. Перспективи розвитку потенціалу місцевих бюджетів регіону // Економічний форум. 2021. №1. С.52–61 URL:https://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/files12/ekonomichniy_forum_1_2021.pdf#page=52

**ДЕРЖАВНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА
СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ**

Сухарська С., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Фінанси банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси»

Наук. кер. – Каспрук А. Ю.

В статті узагальнено та ідентифіковано поняття державного сектора економіки, його складові та стратегічну необхідність у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки. Проаналізовано частку держсектора у ВВП України та розглянуто питання оптимального співвідношення між приватною і державною власністю. Акцентовано увагу на тенденціях розвитку державного сектора в основних галузях економіки України. Охарактеризовано моделі державної економіки в зарубіжних країнах і визначено серед них місце для України. Виявлено проблеми розвитку сучасного стану державного сектора економіки та окреслено основні заходи щодо його модернізації.

The article summarizes and identifies the concept of the public sector of the economy, its components and the strategic need to ensure the competitiveness of the national economy. The share of the public sector in the GDP of Ukraine is analyzed and the issue of the optimal ratio between private and state property is considered. Emphasis is placed on the trends of public sector development in the main sectors of Ukraine's economy. Models of the state economy in foreign countries are characterized and the place for Ukraine is determined among them. The problems of development of the current state of the public sector of the economy are identified and the main measures for its modernization are outlined.

Постановка проблеми. Одним із ключових завдань на сучасному етапі реформування національної економіки в Україні є визначення сучасного стану та перспектив розвитку державного сектора. Вагомі зміни, що відбулися останніми роками і несприятлива макроекономічна ситуація на тлі політичної нестабільності та військового конфлікту гостро ставлять перед національною економікою питання підвищення її конкурентоспроможності та забезпечення високих темпів економічного зростання. Відтак, такі ризики для стабільного та сталого розвитку економіки України як структурні диспропорції, недосконала конкурентна політика, низька ефективність функціонування державного сектора є вкрай актуальними на сучасному етапі господарювання. Саме тому ефективне функціонування та адекватне визначення складових частин і обсягів державного сектора економіки забезпечує повноцінне виконання державою своїх функцій, що мають загальнонаціональне та стратегічне значення для економіки та безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Беручи до уваги виняткову актуальність питання ефективного формування та розвитку державного сектору економіки в сучасних умовах господарювання, дана проблематика знайшла адекватне висвітлення, причому як на загальнотеоретичному, так і на прикладному та галузевому рівнях. Значний загальнотеоретичний внесок у висвітлення даної проблематики внесли зарубіжні і вітчизняні дослідники, передусім такі автори як Е. Аткинсон, Д. Норт, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, М. Фрідмен, О. Амоша, О. Мандибур, А. Мельник, К. Павлюк, Г. Калетнік, А. Мазур, О. Кубай, І. Боярко, Н. Дехтяр, О. Дейнека та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність вагомих досягнень та напрацювань зарубіжної та вітчизняної науки у сфері розвитку державного сектору економіки, недостатньо висвітленими залишаються окремі галузеві питання, серед яких вагоме місце належить проблематиці розробки ефективного механізму управління державним сектором економіки.

Мета статті. Основна мета дослідження полягає в узагальненні та ідентифікації масштабів сучасного державного сектору економіки України та визначенні місця вітчизняної економічної системи в системі світових економічних моделей.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку ринкової економіки в Україні першочерговим завданням є неухильне включення вітчизняної економіки до системи міжнародного поділу праці та світових інтеграційних процесів. Відтак, стратегія розвитку національної економіки України повинна бути спрямована на вирішення проблем ефективного управління фінансами державного сектору економіки України.

В основному, ці проблеми виникають від співвідношення державного та приватного секторів в економічній системі. Адже саме державний сектор економіки повинен забезпечити функціонування економічної моделі ринкового типу, захистити соціальні стандарти якості життя, розвиток

суспільного виробництва і фінансово-економічної безпеки економічного суб'єкта. У розвинених країнах державний сектор економіки формується з метою створення нових робочих місць, утримання інфраструктури галузі і підприємств, які задовольняють потреби національної безпеки. В Україні відсутня нормативно визначена сутність поняття державного сектору економіки. Відтак, в законодавчих актах використовують такі категорії як «державна власність», «державне майно», «суб'єкти державного сектору економіки». Саме ці поняття і визначають сутність державної економіки в Україні [1, с. 48].

Згідно з Господарським кодексом України, до складових державного сектору економіки в Україні належать:

- державні установи;
- державні унітарні підприємства;
- державні корпоративні права (акціонерні товариства, в статутному капіталі яких більше 50% голосуючих акцій знаходяться в державній власності);
- державні господарські об'єднання (корпорації, концерни, консорціуми);
- підприємства, що входять в об'єднання, головна компанія яких відноситься до держсектору [2].

Також, до державного сектору економіки входять природні ресурси, що знаходяться у власності держави (корисні копалини, земельні, лісові та водні ресурси) і державні резерви. Отже, державний сектор економіки – це господарські об'єкти, які повністю або частково перебувають у власності центральних або місцевих органів державної влади і використовуються для виконання державою політичних, соціально-культурних та економічних функцій [3]. Відповідно, забезпечення економічного зростання, збереження національного багатства є головними завданнями державного сектора. Тому державний сектор є в тих галузях, в яких неприпустимо ведення підприємницької діяльності (нафтопереробна промисловість, газова промисловість, електроенергетика, залізні дороги і т.д.) та в галузях, які не дуже цікаві приватним підприємцям (освіта, охорона здоров'я, природокористування та ін.).

Наявність дієвого державного сектора дозволяє вирішити такі завдання:

- посилити контроль з боку держави над найважливішими народногосподарськими процесами;
- підвищити загальний антикризовий вплив;
- регулювати потоки інвестицій;
- зміцнити незалежність національної політики держави в промисловості та інших галузях матеріального виробництва;
- протистояти іноземному капіталу в стратегічно важливих галузях економіки.

Можна і кількісно оцінити вплив державного сектора на економіку. Це можна зробити за допомогою таких показників:

- частка ВВП, ВВП, що створюється в державному секторі;
- кількість зайнятих в ньому робітників і службовців;
- питома вага зайнятих по окремим сферам і галузям народного господарства;
- число підприємств держсектора в цілому і по окремих галузях [4, с. 315].

Ще одним важливим показником є питома вага державного сектору в економіці. Вона розраховується як середнє арифметичне таких показників:

1. Питома вага кількості суб'єктів господарювання державного сектору економіки в загальній кількості суб'єктів господарювання на кінець відповідного періоду.
2. Питома вага обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг (без ПДВ та акцизу) суб'єктів господарювання державного сектору економіки в загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг (без ПДВ та акцизу) суб'єктів господарювання за відповідний період.
3. Питома вага чистого прибутку (сальдо) суб'єктів господарювання державного сектору економіки в загальному обсязі чистого прибутку (сальдо) суб'єктів господарювання за відповідний період.
4. Питома вага за звітний період середньої залишкової вартості основних засобів і нематеріальних активів та вартості оборотних активів суб'єктів господарювання державного сектору економіки в середній залишковій вартості основних засобів і нематеріальних активів та вартості оборотних активів суб'єктів господарювання за відповідний період.
5. Питома вага середньооблікової кількості штатних працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки в середньообліковій кількості штатних працівників суб'єктів господарювання за відповідний період [5].

З 2018 року використовуються тільки 3 показники:

- 1) питома вага кількості суб'єктів господарювання державного сектору економіки;
- 2) питома вага чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єктів господарювання державного сектору економіки;
- 3) питома вага середньої вартості необоротних та оборотних активів суб'єктів господарювання державного сектору економіки.

Всі ці показники розраховуються щорічно в розрізі видів економічної діяльності відповідно до наказів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України на підставі показників, наданих державною службою статистики України.

Зростання частки державного сектору проводиться через формування державної власності.

Є три шляхи її формування:

- націоналізація об'єктів приватної та змішаної власності;
- створення нових об'єктів за рахунок державних коштів;
- викуп державою об'єктів у приватного капіталу.

Роздержавлення економіки може здійснюватися різними способами: через лібералізацію ринків; стимулювання створення і розширення сфери діяльності змішаних підприємств за допомогою пільгового кредитування або оподаткування; створення для державних підприємств ринкових умов; денационалізацію, приватизацію [3].

Проте, з метою вдосконалення процедури приватизації, виникає потреба перегляду її процедури щодо кращої оцінки активів та стандартів доступу до інформації, застосування аналітичного підходу в підготовці переліку державних підприємств на можливу приватизацію, вдосконалення існуючої приватизаційної практики. Також надзвичайно важливим є вдосконалення механізмів, спрямованих на усунення монополії та корупційних схем в управлінні держмайн timer і в процесі роздержавлення державних підприємств.

Відповідно, визначивши частку державного сектора в економіці, можна встановити, до якої моделі державної економіки належить Україна.

Нині виділяють три моделі державного сектора: західноєвропейську (Португалія, Франція й ряд інших країн), північноамериканську (США й Канада) і азійську (Японія й Південна Корея). Їм властиві такі характеристики: - для західноєвропейської моделі характерний значний за обсягом високоефективний державний сектор, який містить досить різноманітну галузеву структуру;

- для північноамериканської моделі, навпаки, характерний типовий недорозвинений, низькоефективний державний сектор, що спеціалізується на чисто державних функціях, оборонній й соціальній інфраструктурі, виходячи із системи «скупого фінансування». Обом моделям властива чітка межа між приватним бізнесом і державою.

- для азійської моделі вказана межа розмита, спостерігається взаємодія інтересів держави й бізнесу, що реалізується через представників у владних і корпоративних структурах. Результатом реалізації такої моделі є формально невеликий державний сектор, якому держава надає відповідну фінансову й організаційну підтримку [6, с. 32].

Українська економіка не підходить під жодну з моделей зі своїм низьким за обсягом ДСЕ і вибірковыми галузями, де переважає державний сектор. Високий рівень корупції в органах державної влади априорі прирікає Україну на невдачу в будь-яких спробах здійснити необхідні соціально-економічні перетворення. Експерти відносять нашу державу до групи країн так званого кумівського капіталізму (crony capitalism), для яких характерними є наявність корупційних зв'язків між державним і приватним секторами, хабарництво, відсутність конкуренції та механізмів регулювання, а також передача за заниженими цінами державних активів у власність приватному сектору [7]. Неефективне використання державної власності руйнує фінансовий потенціал держави, сприяє розвитку корупції, знижує довіру економічних суб'єктів до фінансової політики держави.

Вважаємо, що обмеженість реальних прав держави як власника і відсутність ефективного механізму контролю призводять до «розтягування» активів, перетікання фінансових ресурсів у «тіньову економіку». Володіння акціями, частками й іншими активами не забезпечує участі держави в реальному управлінні й ухваленні рішень, що робить практично неможливим збільшення надходжень до бюджету і використання державних активів як інструменту державної політики на користь забезпечення економічного зростання і стимулювання інвестиційної активності [8, с. 70].

Висновки і пропозиції. Викладене дає можливість зробити такі принципові висновки: державний сектор економіки відіграє важливу роль у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки, має загальнонаціональне та стратегічне значення для економіки та безпеки держави. Однак, діяльність підприємств державного сектора та їх корпоративне управління є непрозорими, важкоконтрольованими, низькоефективними і не відповідають світовим тенденціям. Значною мірою це зумовлено помилками, що були допущені українською владою при приватизації економіки. Галузі, які повинні мати найбільшу питому вагу в державному секторі, до нього практично не належать, а саме: освіта, охорона здоров'я, добувна промисловість. Відтак, ефективне застосування державного управління можливе лише за проведення антикорупційної реформи, яка сприятиме використанню державних активів як інструменту державної економічної політики на користь забезпечення економічного зростання та стимулювання інвестиційної активності, а розвиток партнерських відносин у державному секторі економіки сприятиме синергії конкурентних переваг підприємств державного сектора та інших суб'єктів економіки. Усі вказані вище недоліки сучасної системи управління державним сектором можна й потрібно усунути. Держава повинна виступати масштабним господарським суб'єктом, що за рахунок участі у ринковій економіці поповнює державний бюджет.

Список використаних джерел:

1. Боярко І. М., Дехтяр Н. А., Дейнека О. В. Ефективність фінансів державного сектору економіки в системі управління соціально-економічним розвитком України : монографія. Суми: Університетська книга, 2012. 165 с.
2. Господарський Кодекс України № 436-іV від 16 січня 2003 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Калетнік Г. М., Мазур А. Г., Кубай О. Г. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Київ.: "Хай-Тек Прес", 2011. 428 с. URL: https://pidruchniki.com/1146071838734/ekonomika/derzhavniy_sektor_ekonomiki_derzhavne_pidpriyemnistvo.
4. Длугопольський О. В. Теорія економіки державного сектора : навч. посіб. Київ: «Професіонал», 2007. 592 с.
5. Питомі ваги державного сектору в економіці : Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/documents/list?lang=ukua&id=3f9cbf0b-24bf-48f8-8360-04d559e41d60&tag>.
6. Марущак В. М. Роль і місце державного сектору економіки у країнах світу. *Формування ринкової економіки*. 2012. № 28. С. 27-35.
7. Corruption perceptions index. URL: <http://cpi.transparency.org/cpi2017/results/>.
8. Шкільняк М. М. Сучасні підходи в системі управління об'єктами державної власності. *Економіка і управління*. 2014. № 3. С. 68-72.

ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Якимчук П., 1 курс (ОС «магістр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси»

Наук. кер. – Рошило В. І.

Стаття присвячена розгляду особливостей законодавчо - нормативного та інституційного забезпечення процесу трансформації територіальної організації влади в контексті реформування місцевого самоврядування. Окреслено проблемні аспекти формування та розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах фінансової децентралізації. Запропоновано напрямки удосконалення законодавчого забезпечення процесу територіальної організації влади на засадах децентралізації та побудови фінансово самодостатніх територіальних громад.

The article is devoted to the peculiarities of legislative - normative and institutional support of the process of transformation of the territorial organization of power in the context of local self - government reform. The problematic aspects of the formation and development of united territorial communities in the conditions of financial decentralization are outlined. Directions for improving the legislative support of the process of territorial organization of power on the basis of decentralization and building financially self-sufficient territorial communities are proposed.

Актуальність теми. На шляху демократичних перетворень та децентралізації влади в Україні бюджети місцевого самоврядування перебувають у процесі реформування, що дозволяє збільшити обсяги фінансових ресурсів у розпорядженні місцевих органів влади та змінити засади управління через утворення об'єднаних територіальних громад. Вони посідають важливе місце у політиці

економічного зростання держави як дієвий інструмент регіонального розвитку та механізм забезпечення населення відповідних територіальних одиниць суспільними послугами. Передумовою ефективного функціонування територіальних органів влади, у т.ч. місцевого самоврядування, є акумуляція ними фінансових ресурсів, достатніх для виконання покладених на них завдань та функцій, що забезпечує виконання принципу фінансової автономії.

На сьогодні в Україні існують такі проблеми на рівні бюджетів місцевого самоврядування, як: залежність місцевих бюджетів від державного бюджету; відсутність стабільного фіскального потенціалу; незначна фіскальна роль місцевих податків і зборів; відсутність орієнтування на регіональні особливості та фіскальні можливості; відсутність повноважень органів місцевого самоврядування на встановлення податків та зборів на власній території, податкових пільг певним категоріям платників податків. Усе це призводить до нестачі коштів у місцевих бюджетах і, як наслідок, неможливості розвитку інфраструктури громади, підвищення якості та безпеки життя її мешканців. Вирішення цих проблем набуло особливої актуальності в контексті реформи децентралізації, оскільки одним із головних її завдань є створення збалансованої бюджетної системи надходжень та витрат органів місцевого самоврядування для виконання власних і делегованих повноважень для економічного та соціального розвитку регіонів.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів функціонування бюджетів місцевого самоврядування та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення рівня фінансового забезпечення місцевих органів влади відповідно до їх функцій та повноважень.

Об'єктом дослідження є процес формування бюджетів місцевого самоврядування в умовах фіскальної децентралізації.

Предметом дослідження є економічні відносини, пов'язані з формуванням і використанням коштів бюджетів місцевого самоврядування в умовах реформування публічних фінансів.

Теоретичні та практичні аспекти формування бюджетів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади досліджували українські вчені, такі як: Є. Балацький, О. Близнюк, А. Буряченко, О. Васирик, І. Волохова, Т. Гринько, Н. Губерська, Я. Казюк, О. Кириленко, Д. Клиновий, Д. Ковалевич, К. Ковальчук, В. Кравченко, Н. Кучкова, П. Логвінов, І. Луніна, О. Матвєєва, О. Музика, К. Павлюк, Ю. Пасічник, О. Петровська, М. Пітчик, Г. Придатко, С. Осипенко, Т. Рева, О. Романенко, Д. Серебрянська, І. Сазонець, О. Сунцова, Р. Усенко та ін.

Водночас, попри вагомий науковий доробок, проблема формування бюджетів місцевого самоврядування в умовах фіскальної децентралізації залишається не остаточно вирішеною. Наразі, це стосується проблеми розмежування доходів між окремими рівнями бюджетної системи, що повинна забезпечити належну фінансову базу органів місцевого самоврядування та засад бюджетного регулювання, що обумовлює актуальність теми наукового дослідження.

Підвищення бюджетної ефективності в контексті забезпечення соціально-економічного розвитку територій України потребує у першу чергу вдосконалення її дохідної складової, адже тривала невідповідність між доходною базою та функціями, покладеними на територіальні органи влади, зумовлювала низку проблем соціального, економічного, інфраструктурного характеру. Першочерговими кроками у напрямі зміцнення дохідної складової бюджетів територіальних громад є зміцнення самостійності місцевих бюджетів та розширення їх фінансової спроможності.

Моніторинг практичного втілення ключових напрямів бюджетно-фіскальної децентралізації на рівні бюджетів місцевого самоврядування виокремив проблемні аспекти реалізації децентралізаційної реформи:

- низький рівень ресурсно-фінансової бази органів місцевого самоврядування;
- зниження рівня бюджетної забезпеченості на утримання і розвиток місцевої інфраструктури;
- зростання дефіциту місцевих бюджетів через неякісне бюджетне планування на центральному рівні;
- високий рівень централізації та фінансової залежності від Державного бюджету;
- нерівномірності формування доходів місцевих бюджетів між регіонами.

Проводячи моніторинг Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» варто зазначити, що він є одним із найменш прийнятих для місцевого самоврядування в частині його фінансового забезпечення за всі останні роки, що значно послаблює фінансову основу місцевого самоврядування, оскільки не враховує проблеми бюджетів органів місцевого самоврядування, накопичені в процесі становлення добровільно об'єднаних громад в попередніх роках, які по факту

мали б стати своєрідними каталізатором перегляду дохідної частини бюджетів органів місцевого самоврядування, удосконалення системи вирівнювання. На законодавчому рівні не врегульовано питання розподілу повноважень на власні та делеговані, немає чіткої ясності щодо джерел їх здійснення. Саме ця проблема дуже часто стає причиною гострих дискусій між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, оскільки органи місцевого самоврядування змушені спрямовувати власний ресурс на виконання саме делегованих повноважень у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення тощо.

Зарахування до бюджетів місцевого самоврядування 60% податку на доходи фізичних осіб уже недостатньо для здійснення всіх тих повноважень, які передано до виконання місцевому самоврядуванню в усіх галузях соціально-культурної сфери або на які органи місцевого самоврядування зобов'язані спрямовувати ресурс з метою належного функціонування закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення, інших соціально-культурних сфер. Не вирішеним залишилося питання сплати ПДФО до бюджетів місцевого самоврядування за місцем здійснення їх діяльності (розташування виробничих підрозділів) [2, с.52].

З 2016 року місцевому самоврядуванню передаються повноваження, і не переглядаються джерела здійснення таких повноважень. На сьогодні здійснення видатків у сфері соціального захисту фактично в повній мірі перекладається на органи місцевого самоврядування, включаючи компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян, пільги з послуг зв'язку, інші передбачені законодавством пільги. Значний обсяг бюджетних коштів на виконання делегованих повноважень органи об'єднаних територіальних громад спрямовують на галузі освіти та охорони здоров'я. Зокрема, державою передано до місцевих бюджетів повноваження стосовно фінансування видатків в галузі освіти (видатки навчальних закладів, окрім оплати праці педагогічних працівників) та закладів охорони здоров'я (видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв).

З метою вирішення проблем, що виникають у новому механізмі управління цими галузями, у державному бюджеті впроваджується все більше нових методів розрахунку міжбюджетних трансфертних платежів щодо надання освітньої та медичної субвенції місцевим бюджетам. Наприклад, формула враховує такі показники, як кількість учнів та територіальні особливості. Розподіл обсягу освітньої субвенції базується на: розрахунковому показнику фінансового нормативу бюджетного забезпечення; контингенті учнів всіх типів закладів загальної середньої освіти станом на 5 вересня року, який передує поточному бюджетному періоду; контингенті учнів закладів професійно-технічної освіти станом на 1 січня року, який передує плановому бюджетному періоду, та контингенті студентів на 1 жовтня року, який передує плановому бюджетному періоду; навчальному плані; заробітні платі вчителя; коригуючих коефіцієнтах. Іншими словами, якщо навантаження на 1 педагогічну ставку менше за норматив, а наповнюваність класів невелика, то цієї субвенції не вистачатиме, і фінансування таких посад буде здійснюватися за рахунок бюджету територіальної громади [1, с. 122].

Одним із пріоритетів бюджетної реформи є розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо прийняття рішень та надання їм повної бюджетної незалежності для наповнення бюджету та здійснення видаткових повноважень. Новий механізм бюджетного регулювання – горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій в залежності від рівня надходжень на душу населення, посилює зв'язок між податком на доходи фізичних осіб (за винятком обласних бюджетів), що визначає індекс податкової спроможності бюджету та відповідно збільшує розмір державної допомоги.

Разом з тим, економічно слабші територіальні громади можуть бути не зацікавлені у збільшенні своїх фінансових можливостей до певного рівня, оскільки в іншому випадку вони не отримають коштів (базових дотацій) за горизонтальною системою фінансового вирівнювання та втратять можливість отримати додаткові дотації. Територіальні громади з високим фінансовим потенціалом також не зацікавлені в надмірному збільшенні свого фінансового стану, оскільки в цьому випадку також збільшився обсяг коштів (реверсних дотацій), вилучених на користь територіальних громад зі слабшим фінансовим станом. Слід підкреслити, що подібна ситуація зустрічається не лише для України, а й в багатьох країнах світу.

З огляду на вищевикладене, ми вважаємо, що для подальшого розвитку системи фінансового вирівнювання можуть бути використані наступні методи: впровадження диференційованого вирівнювання в залежності від показників діяльності територіальних громад стосовно розширення

власної податкової бази. З цією метою рекомендується запровадити низку інших показників, за допомогою яких можна регулювати розмір державної допомоги (наприклад, розвиток малих підприємств, обсяг інвестицій). Це надає можливість враховувати діяльність, або бездіяльність територіальних громад, інакше буде важко підвищити її мотивацію

Тому діючий механізм здійснення горизонтального вирівнювання податкоспроможності бюджетів місцевого самоврядування потребує удосконалення, який необхідно перерахувати з урахуванням наступних параметрів:

- підняття нижньої межі індексу із 0,9 до 1,0;
- спрямування у 100 відсотковому обсязі базової дотації до бюджетів місцевого самоврядування замість діючих 80 відсотків суми необхідної для досягнення значення такого індексу забезпеченості відповідного бюджету 1,0;
- спрямування реверсної дотації до держбюджету в обсязі 20 відсотків замість діючих 50 відсотків суми, що перевищує значення такого індексу 1,1.

Список використаних джерел:

1. Глушенко Ю. А. Бюджетна безпека та проблеми наповнення місцевих бюджетів в умовах децентралізації управління в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. №1. С. 122-132.
2. Іщук Л. І. Перспективи розвитку потенціалу місцевих бюджетів регіону. *Економічний форум*. 2021. №1. С. 52-61. URL: https://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/files12/ekonomichniy_forum_1_2021.pdf#page=52
3. Явтушенко А. В. Формування місцевих бюджетів та шляхи їх покращення в умовах децентралізації влади. *Таврійський науковий вісник*. 2021. №1. С. 162–168.

**ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ
ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19**

Коваль В., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
Спеціальність «Менеджмент», спеціалізація «Менеджмент готельного,
курортного та туристичного сервісу»
Наук. кер. – Багрий К. Л.

Стаття присвячена дослідженню проблеми, яка викликана розповсюдженням пандемії коронавірусу та наслідкам поширення пандемії на бухгалтерський облік, зазначені галузі промисловості і бізнесу, які виявилися особливо схильними до впливу пандемії, відмічено негативні напрямки впливу пандемії коронавірусу на фінансово-економічний стан підприємств. Для забезпечення вірного уявлення щодо інформації, її аналізу та подальшого прийняття рішень, запропоновані рекомендації щодо особливостей ведення бухгалтерського обліку в умовах пандемії коронавірусу.

The article is devoted to the research problems that caused the spread of the pandemic virus and the spread of the pandemic in accounting, industry and business, which indicated the coronation especially special to the impact of the pandemic. To ensure a correct understanding of the information, analysis and subsequent solution, its proposed recommendations on the peculiarities of accounting in a coronavirus pandemic.

Актуальність. Організації по всьому світу, незалежно від сфери їх діяльності, стикаються з раніше невідомими зовнішніми проблемами, викликаними розповсюдженням пандемії корона вірусу, поширення якого впливає на світовий бізнес. Вплив пандемії на поточні ринкові умови створить наслідки і проблеми для бухгалтерського обліку та звітності для багатьох організацій, особливо щодо відшкодування або реалізації активів. Компанії повинні ретельно розглянути наслідки даної ситуації для бухгалтерського обліку (відображення у фінансовій звітності). У 2020 році на фоні коронавірусу бухгалтерія практично кожної організації зіткнулася з необхідністю відображення в бухгалтерському обліку отриманих субсидій, витрат на коронавірус (тести, аналізи, маски, рукавички та ін.), які мають свої особливості.

Ступінь наукової розробленості. Проблемам ведення бухгалтерського обліку в Україні присвячені наукові роботи багатьох вчених, серед яких О. Баклан, С. Богданов, С. В. Зеленко, М. П. Гандзюк, В. Ц. Жидецький, О. Карась, Г. Г. Лесенко, В. М. Москальова, В. Нагорний, К. Н. Ткачук, І. І. Шамшина, К. В. Шиманська та ін. Проте, віддаючи належне результатам досліджень, зауважимо, що деякі питання, враховуючи умови сьогодення, а саме пандемії COVID-19, потребують подальшого вивчення і удосконалення.

Метою статті є вивчення та розкриття особливостей ведення бухгалтерського обліку в умовах пандемії коронавірусу.

Об'єктом дослідження є процеси бухгалтерського обліку та процеси що призвели до зміни його ведення в умовах коронавірусу.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних аспектів ведення бухгалтерського обліку в сучасних умовах управління підприємством.

Виклад основного матеріалу. Пандемія коронавірусу COVID-19 поширюється в багатьох країнах, в тому числі в Європі і Україні. Більш того, криза має значні економічні наслідки для компаній, наприклад, через обмеження у виробництві, торгівлі і споживанні або через заборони на поїздки. Ці економічні наслідки впливають на бухгалтерський облік і фінансову звітність відповідних компаній або груп.

На даний момент, особливо схильними до впливу кризи, виявилися підприємства в частині окремих галузей промисловості і бізнесу, таких як:

- подорож і туризм,
- перевезення (авіаперевезення, залізні дороги та ін.),
- готельний бізнес,
- сфера розваг і спорту,
- роздрібна торгівля (особливо непродовольчими товарами),
- будівництво,
- виробництво і реалізація предметів розкоші [1].

Також можна зазначити негативні напрямки впливу пандемії коронавірусу COVID-19 на фінансово-економічний стан підприємств:

- зростання поточних витрат організації (від звичайної діяльності та інші витрати),
- зниження економічних вигод від витрат, вироблених в минулому (ідентифікація обтяжливих договорів),
- створення невизначеності середовища функціонування компанії в майбутньому (коригувальні та некоригувальні події) [4, с. 45].

Істотними наслідками глобальної пандемії COVID-19 для фінансових ринків, які проявляються, в тому числі, в сфері обліку являються перебої з виробництвом і постачаннями (приклад чого першим продемонстрував Китай), падіння продажів, виручки, продуктивності або всього перерахованого вище відразу, недоступність персоналу (в тому числі висококваліфікованого), закриття представництв, торгових точок і так далі, труднощі або повна неможливість залучення фінансування, затримка в реалізації планів на розширення, підвищена волатильність фінансових інструментів, зниження туризму, культурної та спортивної активності, і це навіть ще не все.

Значні наслідки поширення COVID-19 буде мати для наступних аспектів бухгалтерського обліку:

- знецінення нефінансових активів і гудвілу,
- оцінка запасів,
- резерви під кредитні втрати,
- вимір справедливої вартості,
- резерви під збиткові договори,
- плани реструктуризації,
- порушення кредитних умов (що має на увазі, в тому числі, вплив на класифікацію зобов'язань в якості довгострокових і короткострокових),
- безперервність діяльності (концепція «going concern»),
- управління ризиком ліквідності,
- події після звітної дати,
- страхове відшкодування у зв'язку з перебоями в роботі бізнесу,
- виплати у зв'язку з безробіттям,
- умовні міркування в контрактних угодах,
- зміна умов контрактів,
- податкові наслідки (наприклад, відшкодування відкладених податків) [2, с. 769].

В кінцевому підсумку правильна оцінка всіх бухгалтерських наслідків для кожної компанії буде залежати від специфічних для неї фактів і обставин, і в цьому також допоможе професійне судження, але вищенаведений список - це список тих сфер обліку, які з найбільшою ймовірністю виявляться порушеними спалахом коронавірусної інфекції. Ці економічні наслідки впливають на бухгалтерський облік, звітність і аудит фінансової звітності відповідних компаній або груп.

Проблеми привели до порушення ланцюга поставок, падіння споживання різних товарів, а також попит на послуги або навіть дефіцит пропонованих продуктів і послуг. Іншими словами, баланс попиту і пропозиції, на якому заснована вся економіка, був серйозно підірваний.

Варто відзначити, що, оскільки хід пандемії і її економічні наслідки є невизначеними, доцільність і ефективність вжитих заходів регулювання може бути вважається настільки ж невизначеним. Ця невпевненість заснована на тому, що ніколи в його сучасній історії не було світової спільноти, яке зіткнувся з подібною подією; отже, немає відповідних досліджень, які оцінюють фінансові наслідки Надзвичайні ситуації, як викликані пандемією COVID-19.

Для зниження фінансового впливу до максимально можливої міри, держави постраждалих країн вживають заходів на підтримку економіки, і надання допомоги співробітникам і підприємствам в екстрених випадках. До таких заходів підтримки відносяться: призупинення сплати податкових зобов'язань, субсидування внесків на соціальне страхування співробітників, фінансування бізнесу на пільгових умовах, надання підтримки віддалених співробітників, надання субсидій тимчасово відстороненим співробітникам, зниження ПДВ на поставку певних товарів і / або надання послуг, прискорення відшкодування прибуткового податку і ПДВ, а також надання стимулів для заохочення роботи / співробітника утримання [5].

Організаціям сьогодні слід дуже уважно поставитися до аналізу унікальних обставин і ризиків, з яким вони зіткнулися, тому що це необхідно, щоб правильно оцінити наслідки для фінансової

звітності. Як найочевидніший приклад, розкриття у фінансовій звітності повинні містити істотну інформацію, пов'язану з коронавірусом.

Вплив COVID-19 відчуває на собі практично кожне підприємство. Виною тому обмеження на роботу, породжують простий основних засобів, орендні поступки, кредитні ризики за фінансовими інструментами. У зв'язку з цим до МСФЗ прийняті облікові поправки, що передбачають спрощення практичного характеру через вплив коронавірусу на діяльність підприємств, якими слід користуватися при складанні річної фінансової звітності.

Методологія відображення в бухгалтерському обліку впливу пандемії на фінансово-економічний стан організації в достатній мірі розроблена і закріплена в діючих редакціях міжнародних стандартів фінансової звітності. Залежно від обставин, характерних для конкретної організації, особами, відповідальними за формування звітності організацій, повинні виноситися професійні судження з різних суттєвих питань. При цьому слід дотримуватися особливої обережності, так як завищення оцінки доходів і активів (заниження оцінки витрат і зобов'язань) може ввести в оману зацікавлених користувачів, а завищення величини створюваних резервів (заниження вартості активів, завищення витрат і зобов'язань) - до несправедливого зниження інвестиційної привабливості компанії [3, с. 87].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019)» [6], були запропоновані зміни до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо звільнення уповноважених осіб суб'єктів господарювання від відповідальності за невчасне оприлюднення фінансової звітності разом із аудиторським звітом.

Були введені додаткові заходи, що застосовуються організаціями в період пандемії, основні з них:

- написання інструкції для підготовки співробітників до роботи в негативних умовах;
- інформація співробітників про зміну умов на робочому місці;
- коригування в графіку роботи;
- здійснення регулярного прибирання;
- забезпечення засобами індивідуального захисту.

Якщо зростання загальних, умовно-постійних витрат організацій в умовах пандемії цілком може бути компенсоване значним зниженням змінних витрат від звичайної діяльності компанії в разі скорочення її обсягів, то ефективність витрат, пов'язаних з виконанням договорів, укладених ще до початку викликаної пандемією кризи в ряді випадків знижується. Зміна очікувань економічних вигод щодо витрат за цими договорами вимагає відображення в звітності. Для адекватного відображення в бухгалтерській звітності невизначеності умов діяльності в майбутньому, необхідно застосування професійного судження осіб, відповідальних за формування та подання даної звітності зацікавленим користувачам. Таке судження, зокрема, в умовах пандемії має застосовуватися щодо оцінки допущення про безперервність діяльності організації, чистої можливої ціни продажу запасів, знецінення дебіторської заборгованості, основних засобів і нематеріальних активів, зобов'язань по обтяжливих контрактів та ін.

Компаніям, на яких негативно позначився коронавірус, наприклад, малим підприємствам або підприємствам в сфері подорожей, відпочинку, готельного бізнесу та авіації, необхідно розглянути питання про безперервність діяльності. Вони повинні провести кілька можливих сценаріїв чутливості, щоб визначити, чи існує яка-небудь істотна невизначеність щодо їх здатності продовжувати свою діяльність у найближчому майбутньому. Це може привести до додаткового розкриття інформації, особливо в разі істотної невизначеності. У деяких обставинах може виникнути необхідність розглянути питання про доцільність підготовки звітності на основі принципу безперервності діяльності. Для цього компанії слід розглянути всю наявну інформацію про вплив на майбутню діяльність. Що стосується термінів, необхідно розглянути, як мінімум перші дванадцять місяців після звітної дати або після дати підписання фінансової звітності. Але рекомендується розраховувати і на більш тривалий період. Ця оцінка безперервності діяльності повинна постійно оновлюватися до дати затвердження фінансової звітності.

На додаток до безперервної діяльності компанії повинні будуть розглянути всі області рахунків, які схильні до невизначеності щодо суджень і оцінок, включаючи:

- бухгалтерські оцінки,

- оцінка справедливої вартості,
- знецінення активів,
- оцінка очікуваних кредитних втрат,
- бухгалтерський облік хеджування,
- інші вимоги до розкриття фінансової звітності [3, с. 88].

Можна також розглянути вплив порушень угод, обтяжливих умов договорів і планів реструктуризації.

В умовах пандемії коронавірусної інфекції організації, щоб не допустити поширення хвороби, несуть додаткові витрати («антиковідні»). Непросто доводиться і державі, яке надає різні заходи підтримки. При цьому важливо ще і правильно відобразити в бухгалтерській звітності витрати на боротьбу з COVID-19 і отриману державну підтримку.

До складу витрат від звичайних видів діяльності організації враховують такі витрати на забезпечення захисних заходів у зв'язку з поширенням нової коронавірусної інфекції:

1. Оплата послуг з:

- проведення тестування працівників на наявність коронавірусної інфекції та імунітет до неї;
- дезінфекції робочих приміщень;
- забезпечення зв'язку з працівниками, які здійснюють роботу віддалено;
- доставку працівників, які здійснюють роботу на своїх робочих місцях, до місця роботи і назад

в період дії режиму підвищеної готовності у зв'язку з поширенням нової коронавірусної інфекції.

При цьому не має значення, чи здійснюють ці послуги сторонні особи або дані захисні заходи організація здійснює самостійно (власними силами).

2. Придбання майна та програмного забезпечення:

1. Засоби індивідуального захисту, зокрема маски, рукавички, захисні окуляри, захисні екрани, ін.), санітарно-гігієнічний інвентар і пристосування (дозатори для рідкого мила, санітайзер, бактерицидні лампи, ін.), медичні вироби для діагностики та лікування (аптечки, тести, ін.), дезінфікуючі засоби враховуються як матеріально-виробничі запаси.

2. Медичне і санітарно-гігієнічне обладнання, прилади, пристосування. Вартість таких засобів погашається шляхом нарахування амортизації. До складу витрат по звичайних видах діяльності амортизаційні відрахування включаються щомісяця.

3. Права на програмні засоби, придбання (створення) яких пов'язане з умовами роботи в складну епідеміологічну ситуацію (якщо такі об'єкти підлягають бухгалтерському обліку як нематеріальні активи, обліковуються як нематеріальні активи [7].

Пандемія показує важливість частоті проміжної звітності, наприклад, щоквартальні фінансові звіти, для своєчасного повідомлення про нові події. У цих звітах компанії повинні вперше розкрити надійні і вичерпні дані про (короткостроковому) вплив коронавірусу на фінансову ситуацію.

Необхідно застосовувати оперативні зважені дії, в тому числі оптимізувати традиційні інструменти попереднього контролю або скорочувати їх кількість, не забуваючи при цьому про підзвітність. Потрібні механізми, які дозволяють б враховувати і аналізувати витрати і дії, пов'язані з COVID-19. Важливим було продумати те, як наступні форми контролю (такі як перевірки) можуть забезпечити підзвітність в умовах, коли потрібна реалізація оперативних заходів реагування.

Висновки. Отже, розповсюдження коронавірусної інфекції стало повною несподіванкою для всього світу, викликавши значну невпевненість у майбутньому та проблеми, які потребують продуманих рішень. Поширення коронавірусної інфекції, оголошення в зв'язку з цим пандемії і наступна за нею економічна криза істотно вплинули на бухгалтерський облік і фінансову звітність вітчизняних і зарубіжних компаній. Збої і невизначеність, викликані пандемією COVID-19, великі: збої у виробництві і ланцюжку поставок, втрата основних клієнтів, закриття підприємств, звільнення співробітників, звільнення обмеження на роботу, зниження споживчих витрат і ін. Подальший розвиток, тривалість і вплив коронавірусу не передбачений. У будь-якому випадку бухгалтери та аудиторі повинні нагадувати компаніям про різні національні ініціативи з надання допомоги компаніям.

Список використаних джерел:

1. Гусельщикова Н. Б., Сердюкова О. И. Влияние пандемии коронавируса на бухгалтерский учет и аудит. URL: <https://gstou.ru/files/nauka/publication/2021/sbornik/280-284.pdf>
2. Давыдова О. А., Румянцева А. Ю. Специфика отражения влияния пандемии в бухгалтерском учете и финансовой отчетности организаций // Экономика и управление. 2020. №26 (7). С. 766-774.
3. Коркушко О. Н. Свирида О. В. Формування фінансової звітності за міжнародними стандартами в умовах пандемії // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. 2020. Випуск 47. С. 86-89.

4. Крупка Я. Д. Бухгалтерський облік після пандемії // Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аналізу, аудиту, звітності і оподаткування в умовах євроінтеграції. 2020. №8. С. 44-46.
5. МСФЗ 9 та COVID-19. Ліга Закон: Законодавство України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU20016.html
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019): Закон України. № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20>.
7. COVID-19: інформаційне повідомлення щодо змін, пов'язаних із оприлюдненням фінансової звітності. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100017305covid19informatsiyneповідомлення-schodo-zmin-povyazanih-iz-oprilyudnenniam-finansovoyi-zvitnosti>

ЕЛЕКТРОННІ КОШТИ ТА ЇХ ОБЛІК В УКРАЇНІ

Мельниченко Г., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Облік і оподаткування», спеціалізація «Облік і оподаткування»

Наук. кер. – Рилєєв С. В.

Стаття присвячена розкриттю сутності та значення електронних коштів. Аналізуються основні проблеми, пов'язані з необхідністю правового регулювання криптовалюти, робиться висновок про те, що правове регулювання криптовалюти як засобу платежу вимагає комплексного підходу та неможливо без урахування особливостей правового регулювання біткоїну.

The article is devoted to revealing the essence and meaning of electronic funds. The main problems related to the need for legal regulation of cryptocurrency are analyzed, it is concluded that legal regulation of cryptocurrency as a means of payment requires a comprehensive approach and is impossible without taking into account the legal regulation of bitcoin.

Актуальність теми обумовлена тим, що на даний час питання обґрунтованості використання криптоактивів залишається не вирішеним до кінця. Хоч і існують противники електронної валюти, проте вона з кожним роком набирає популярності, ризикуючи стати загрозою традиційній банківській системі. До того ж, криптовалюта зайняла значне місце на брокерському ринку.

Метою статті є обґрунтування необхідності на законодавчому рівні встановити правила обліку криптовалюти.

Об'єктом дослідження є електронні гроші.

Предметом дослідження виступає порівняно новий інструмент фінансового ринку – криптовалюта.

Криптовалюта – це віртуальна валюта, яку у міжнародному обороті використовують як обміну. Існує така валюта тільки в мережі та не має фізичного вираження. Обчислюється в монетах "coin" і не пов'язана з жодною зі звичайних валют. Створюють або видобувають таку валюту за допомогою майнінгу – обчислень складних алгоритмів на обладнанні у віртуальній платіжній системі. В результаті майнінгу утворюється новий блок у ланцюжку блокчейн, за який майнер отримує монети. Загалом у світі налічують понад 8300 видів криптовалют, серед яких найпопулярніші: Bitcoin (Біткоїн) – перша криптовалюта, створена за допомогою блокчейн; Ethereum (Ефіріум) – одна з перших у світі з капіталізації, а також Tether, Binance Coin, Cardano, XRP, Dogecoin.

Американський економіст і трейдер Н. Талєб каже: «Ось чому біткоїн – чудова ідея. Він задовольняє потребам складної системи не тому, що це криптовалюта, а саме тому, що він не має власника, який через свої повноваження міг би вирішувати його долю. Він належить користувачам. Тепер у його послужному списку кілька років успішної роботи, та його можна вважати самостійним явищем»[1].

Свою думку щодо біткоїну висловив М. Стівс, експерт RBC Capital Markets. Він вважає, що, незважаючи на поєднання криптоактивів з ризиками, постійне оновлення технології відкриває нові можливості. Що стосується біткойна, він дає надію на побудову децентралізованого майбутнього. Крім того, криптовалюта мобільна, і для доступу до них потрібен лише Інтернет, а також вони безпечні, адже ніхто не зможе отримати доступ до вашого рахунку, не маючи потрібного ключа. Зовсім іншого погляду дотримується аналітик Дж. Фосетт з Morgan Stanley, вважаючи, що реальна вартість біткоїну дорівнює нулю, тоді як в певний час він торгувався на позначці 14 400 дол.

Особливо цікавим аспектом вивчення криптовалют є їхній принцип роботи та внутрішній устрій. Попри очікування, це питання виявиться не таким складним, якщо розглянути його з погляду Євгена Брікмана. Вона заснована на тому, як у 19 столітті на острові Яп камені фей використовувалися для запису та контролю боргів, проте з розширенням племені встежити, хто кому і скільки повинен ставало практично неможливо. Це викликало напруженість у суспільстві, тому старійшинам довелося призначити відповідального за зберігання записів про операції з камінням фей. Проте така система не виправдала, оскільки реєстр став брати плату за внесення кожної операції, а старійшини, у свою чергу, тиснули на нього, змушуючи вносити неправдиву інформацію. Тоді члени племені відмовилися від централізованого запису, і кожен який зробив угоду, оголошував це іншим мешканцям. Тільки якщо більшість визнавало її, вона вважалася виконаною [2].

Основою криптовалюти та своєрідною книгою обліку, як уже було згадано раніше, є блокчейн. По суті, блокчейн – це довгий ланцюжок блоків або транзакцій, що виробляються в один і той же час. Цей ланцюжок буде зростати необмежено довго – стільки, скільки функціонуватиме сама система. Створюючи послідовність перерахувань з фіксацією часу кожного їх, система контролює стан рахунку учасника у будь-який момент, а також ідифікує прикріплену до біткоїну або його частини інформацію, тому, коли він був створений витрачений чи отриманий. Блок не може зберігатися на одному носії, він існує в розподільчому вигляді у спільноті власників комп'ютерів або мережевих вузлів., що являють собою пристрої з встановленими на них електронними гаманцями. А саме спеціальними програмами, які представляють користувачам паролі. З допомогою них здійснюється управління рахунком. Той факт, що мережні вузли працюють спільно, забезпечує зміст головного журналу, зберігаючи його легітимність та захищеність. Це робить технологію блокчейна вкрай надійною. Також за його допомогою реалізується встановлення відносин довіри та підтвердження справжності особистості, тому що ніхто не зможе змінити ланцюжок блоків без відповідних ключів.

Причина створення криптовалюти та їх призначення полягає в тому, що усуваючи потребу у посереднику, вона підтримує інфраструктуру, у якій незнайомі люди можуть вести бізнес друг з одним. Це досягається за рахунок передачі найважливішої функції ведення облікових реєстрів від централізованих фінансових установ до мережі автономних комп'ютерів, що формують розподілену систему довіри, не підконтрольну жодній окремо взятій установі. У своїй основі криптовалюти будуються на ідеї безлопатевого та універсального облікового реєстру, відкритого для громадського користування та постійно контрольованого високопродуктивними комп'ютерами, які функціонують незалежно один від одного. За рахунок виключення посередників разом з їх комісійними криптовалюта дозволяє скоротити витрати на ведення бізнесу, а також запобігає корупції, що існувала в посередницьких структурах. Відкритий обліковий реєстр, який використовується криптовалютами, виводить на поверхню внутрішній механізм функціонування економіко-політичної системи. Потенціал цієї технології як засобу забезпечення прозорості та контролю простягається набагато далі за фінансову сферу, адже вона здатна усунути будь-яких інформаційних посередників. За своєю сутністю ця технологія є формою соціальної організації, здатну передати контроль грошових потоків та інформації від могутньої еліти простим людям. Це дозволить повернути їм право вільно розпоряджатися своїми активами та талантами.

Для повноцінного функціонування та подальшого розвитку ринку віртуальних активів 8 вересня 2021 р. Верховна Рада у другому читанні ухвалила законопроект №3637 «Про віртуальні активи». Закон вводить в цивільний оборот поняття віртуальних активів як нематеріального блага, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Закон визначає Постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, як виключно суб'єктів господарювання, юридичних осіб, які провадять в інтересах третіх осіб один або декілька з таких видів діяльності:

- зберігання або адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів;
- обмін віртуальних активів;
- переказ віртуальних активів;
- надання посередницьких послуг, пов'язаних з віртуальними активами.

Закон чітко встановлює, що віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги).

Право власності на віртуальні активи зможе виникати на підставі договорів купівлі-продажу, бартеру, рішення суду, спадкування тощо [4].

Учасники ринку віртуальних активів отримали можливість:

- користуватися банківськими послугами;
- сплачувати податки з одержаних доходів;
- отримувати правовий захист у судах у разі порушення їх прав.

Також дуже важливою є можливість захисту інвесторів при здійсненні інвестицій на ринку віртуальних активів. Відповідно до Закону, віртуальні активи можуть бути незабезпеченими чи забезпеченими.

- Незабезпечені віртуальні активи майнових прав не підтверджують.
- Забезпечені віртуальні активи підтверджують майнові права, зокрема, права на інші об'єкти цивільних прав. Саме право власника забезпеченого віртуального активу вимагати об'єкт забезпечення.

Право власності на віртуальний актив набувається за фактом створення віртуального активу, купівлі-продажу віртуального активу та підтверджується володінням ключа такого активу.

У законопроекті №2461 не розкрито, що саме стосується віртуальних активів, за якими параметрами визнавати актив віртуальним. Це можуть бути криптовалюти, стейблкоїни, цифрові активи – це віртуальний актив нематеріальної форми. Не зрозуміло, чим визнавати у бухгалтерському обліку такі віртуальні активи. Їх можна визнати засобом обміну, платіжним інструментом, цифровим активом, нематеріальним активом. Усе це має певні наслідки у використанні конкретних рахунків обліку таких активів [3].

Закон «Про віртуальні активи» є рамковим та таким, що ставить на мету поступово легалізувати сегмент ринку, який наразі активно функціонує в «сірій» зоні.

Наразі найбільш очікуваним продовженням законодавчої роботи у цій сфері є проект змін до Податкового кодексу України («ПКУ»), який визначить режим оподаткування операцій з віртуальними активами та стане каталізатором розвитку даного правового поля.

Враховуючи те, що відповідно до Закону віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги), не виключено, що останні у багатьох аспектах отримують схожий режим оподаткування, що зараз встановлений для оподаткування операцій з інвестиційними активами, зокрема, цінними паперами. При цьому, зважаючи на наявні концептуальні особливості віртуальних активів, об'єктом оподаткування, ймовірно, буде прибуток від операцій з продажу або відчуження віртуальних активів.

Розуміння того, чим для цілей бухгалтерського обліку є криптовалюта, можна отримати через аналіз операцій, які з нею здійснюються, а саме:

- а) майнінг («створення» криптовалюти шляхом використання електронних пристроїв);
- б) обмін криптовалюти на інші цифрові фінансові активи (токени);
- в) обмін криптовалюти на гривні, іноземну валюту (купівля та продаж крипто валюти);
- г) обмін криптовалюти на інше майно (використання як засіб платежу в операціях купівлі-продажу).

Ми пропонуємо ввести новий субрахунок 336 «Криптовалюта» до рахунку 33 «Інші кошти». До цього субрахунку додати ще таке розгалуження по назві валюти:

- 3361 «Bitcoin»;
- 3362 «Ethereum»;
- 3363 «Tether»;
- 3364 «Binance Coin»;
- 3365 «Cardano»;
- 3366 «XRP»;
- 3367 «Dogecoin».

На нашу думку, такий облік електронної валюти спростить її відображення в обліку, та операції з нею стануть простішими.

Загалом, криптовалюта в Україні легалізована. Але поки шліфується закон «Про віртуальні активи», облік криптовалют залишається терра інкогніта, оскільки немає єдиного стандарту, конкретних правил та механізмів проведення операцій із криптовалютами. Експерти вважають, що облік криптовалюти буде простіше, якщо:

- в законі дадуть більш точне визначення віртуальним активам та цілі їх використання;

- майнінг визнають підприємницькою діяльністю та держава надасть ліцензію на здійснення такої діяльності;
- визнавати дохід від майнінгу - доходом та оподаткування;
- встановити сайт чи ресурс, де можна відслідковувати реальний курс віртуальних активів.

Залишається дочекатися нового національного стандарту бухгалтерського обліку для віртуальних активів, в якому будуть чіткі рекомендації щодо відображення криптовалют у звітності. І тримати руку на пульсі. Оскільки глобальна цифровізація бізнесу та темпи розвитку ринку криптовалют свідчать, що рано чи пізно кожна компанія зіштовхнеться з урахуванням віртуальних активів. А ті, хто розбереться в цьому раніше за інших, зможуть знайти нові можливості для бізнесу і вивести його на нові ринки.

Список використаних джерел:

1. Амус, С. The Bitcoin Standard. URL: <http://www.altcoincalendar.info/r/article/h72>. – 28.04.2018 (дата звернення: 20.04.2022).
2. Брикман, Е. Bitcoin by Analogy. URL: <http://brikis98.blogspot.com/2014/04/bitcoin-by-analogy.html> (дата звернення: 18.04.2022).
3. Нестеренко К. Как вести учет криптовалюты в Украине: юридические нюансы, налоги и примеры проводок. Aktiv Financial Academy: веб-сайт. URL: <https://finacademy.net/materials/article/uchet-kriptovalyuty> (дата звернення: 15.04.2022).
4. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 №2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 20.04.2022).

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК У СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Міх С., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Менеджмент», спеціалізація «Менеджмент готельного, курортного та туристичного сервісу»

Наук. кер. – Багрій К. Л.

У статті розкрито сутність управлінського обліку, його функції та значення в системі управління підприємством. Висвітлено основні переваги впровадження управлінського обліку, проблеми організації та основні недоліки його функціонування, визначено основні питання, які слід узгодити для ефективного його впровадження, а також описано основні принципи, на яких він ґрунтується. Наведено етапи організації системи управлінського обліку, визначено критерії оцінювання рівня її організації та ефективності його функціонування.

The article reveals the essence of management accounting, its functions and significance in the enterprise management system. The main advantages of the implementation of management accounting, the problems of the organization and the main shortcomings of its operation are identified, the main issues to be agreed for its effective implementation are identified, as well as the basic principles on which it is based. The stages of organization of the management accounting system are given, the criteria for assessing the level of its organization and the efficiency of its functioning are determined.

Актуальність. В умовах розвитку економіки країни дана тема є актуальною, адже однією з центральних проблем економіки та організації підприємства є конкурентоспроможність. Вона стосується організаційних форм і сфер управління, тобто менеджменту – важливого успіху підприємства.

Ступінь наукової розробленості. Дослідженню питань системи управлінського обліку здійснювали такі наукові діячі: П. Й. Атамас, І. Белоусова, Ф. Ф. Бутинець, Л. В. Гасенко, С. Ф. Голов, О. В. Гриківська, С. Левицька, Е. Майер, Л. В. Нападівська, Г. О. Партин, М. С. Пушкар, І. Б. Садовська, В. В. Сопко та інші. Однак питання управлінського обліку в системі менеджменту потребує подальших досліджень.

Метою статті є розкриття основних аспектів організування та оцінювання ефективності управлінського обліку в системі менеджменту на підприємстві.

Об'єктом дослідження є процеси управлінського обліку в системі менеджменту на підприємстві.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних аспектів ведення управлінського обліку в менеджменті.

Виклад основного матеріалу. Поняття «управлінський облік» вживається не у всіх зарубіжних країнах, тому що діяльність, пов'язану із забезпеченням достовірною інформацією називають по-різному: «внутрішньогосподарський облік», «аналітична бухгалтерія» тощо [1].

Згідно закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», управлінський облік – це система збору, обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством. Міжнародна федерація бухгалтерів дає визначення управлінського обліку як процесу виявлення, вимірювання, нагромадження, аналізу, підготовки, інтерпретації та передачі інформації, що використовується управлінською ланкою для планування, оцінки і контролю усередині організації та забезпечення відповідного використання ресурсів.

Управлінський облік має свої предмет, суб'єкти, об'єкти і методологію. Предмет управлінського обліку — все те, що пов'язане з отриманням необхідної інформації про підприємство, тобто сукупність процедур з виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про господарську діяльність користувачам для прийняття рішень. Суб'єкт управлінського обліку — це суб'єкт господарювання в особі менеджменту різних рівнів. Під об'єктом управлінського обліку розуміють господарські засоби, джерела їх утворення та процеси, що відбуваються з тими і іншими. Варто зазначити, що предмет і об'єкти обмежуються рамками відповідного суб'єкта, оскільки управлінський облік продукує інформацію про об'єкти для системи управління підприємством [2].

Сучасний управлінський облік забезпечує потреби не тільки виробництва, а й маркетингу, управління дослідженнями та інших сфер діяльності підприємства. Він охоплює методи отримання інформації про вирішальні чинники успіху: витрати, час, якість тощо [3].

Забезпечення керівництва потрібною інформацією здійснюється на будь-якому підприємстві, але не усі запроваджують управлінський облік з надійними спеціалістами. На нашу думку, основними перевагами запровадження управлінського обліку на підприємствах є те, що цей різновид обліку забезпечує:

- можливість формування реальної гнучкої цінової політики, яка буде вигідна не тільки підприємству, а ще й покупцям;
- можливість прозорості під час процесу формування собівартості продукції, за допомогою чого можна поступово збільшити частку вигідних видів продукції;
- формування правильних управлінських рішень для подальшого вибору;
- можливість оцінити ефективно витрати, за усіма видами продукції, проектами, процесами тощо;
- надання інформації про результати роботи окремих підрозділів, за допомогою якої можна проаналізувати причини і відхилення;
- надання інформації про фінансовий стан підприємства;
- надання інформації про переваги та недоліки підприємства;
- розрахунок витрат на нововведення;
- створення управлінського звіту.

Якщо звернути увагу на організаційне питання, то необхідно зазначити, що на малому підприємстві з малим циклом виробництва та нескладною організаційною структурою достатньо тільки спеціаліста, який управляє витратами або бухгалтера-аналітика, або управлінський облік може вести головний бухгалтер. На середньому підприємстві для управлінського обліку треба створити цілу групу фахівців, а також при необхідності залучати сторонніх спеціалістів на певний час для вирішення проблем. А ось на великому підприємстві потрібно створити цілий відділ управлінського обліку, тобто керівнику підприємства потрібно буде організовувати управлінський облік в підрозділах, в кожному із відділів призначивши відповідного фахівця.

Вирішення методологічних питань організації і функціонування системи управлінського обліку передбачає дотримання низки принципів, зокрема:

1) принцип використання методичних прийомів різних наук. Для прийняття ефективного управлінського рішення інколи необхідно врахувати багато аспектів і чинників, які стосуються різних сфер знань. На основі поєднання методичних прийомів різних наук, таких як економіка, математика, статистика, психологія, а також врахування новітніх технологій, існуючі проблеми можуть бути вирішені більш раціонально, ніж це можна зробити за допомогою кожної з них окремо;

2) принцип орієнтації обліку на досягнення стратегічних цілей підприємства. Управлінський облік орієнтований на майбутнє, тобто на прогнозовані показники, які стосуються поставлених цілей підприємства, задля досягнення яких і провадиться діяльність. Управлінський облік призначений, зокрема, надавати необхідну інформацію про альтернативні управлінські рішення, хоча перевага здебільшого надається тим, які спрямовані на досягнення бажаного стратегічного орієнтира;

3) принцип результативності. Діяльність підприємства зорієнтована на отримання прибутку, отже обґрунтовані за допомогою розрахунків альтернативні рішення повинні приводити до певних позитивних економічних результатів від їх реалізації;

4) принципи відповідальності за прийняття рішень зумовлює персональну відповідальність за результат реалізації прийнятих управлінських рішень. Тобто цей принцип обґрунтовує необхідність виділення центрів відповідальності, як чинника ефективного функціонування системи управлінського обліку зокрема, так і системи управління підприємством загалом;

5) принцип комплексності означає застосування підходу до вирішення проблемних питань, який базується на комплексній інформації, яка надходить з різних відділів підприємства, а також із зовнішнього середовища;

6) принцип диференціації собівартості, залежно від цілей, передбачає використання різних методів визначення собівартості в процесі досягнення різних цілей, що дасть змогу підвищити рівень управління витратами. Обравши оптимальний метод, можна точно визначити необхідну кількість ресурсів для забезпечення досягнення цілі;

7) принцип економічності вказує на те, що економічна вигода від впровадження і функціонування системи управлінського обліку повинна перевищувати витрати [4].

Часто перед менеджерами постає завдання, як визначити вигоду, яку отримує підприємство під час прийняття ефективних рішень за допомогою тієї інформації, яку надає система управлінського обліку. Одним з головних критеріїв оцінювання функціонування будь-якої системи є ефективність певного процесу та рівень досягнення кінцевого результату. Щоб визначити ефективність управлінського обліку треба зіставити результати з витратами на його досягнення, тому спочатку треба виділити критерії, за якими можна оцінити рівень ефективності цього обліку.

Ми вважаємо, що ефективність системи управлінського обліку залежить від таких критеріїв:

- наявність єдиної інформаційної системи для того, щоб швидко отримати необхідну інформацію;
- наявність ефективного програмного забезпечення для робочих місць працівників;
- правильний розподіл обов'язків між працівниками відділу управлінського обліку;
- правильна організаційна структура, за допомогою якої можна виділити центри відповідальності;
- наявність організаційної структури відділу управлінського обліку.

Для того щоб забезпечити ефективність відділу управлінського обліку на підприємстві слід прогнозувати можливість отримання даних від різних підрозділів, а зробити це можливо тільки після того, як буде створена та налагоджена інформаційна система підприємства.

Ефективність функціонування відділу управлінського обліку залежить від точного визначення його завдання, правильного планування роботи, постійного узагальнення досвіду виконання завдань та вдосконалення методології управлінського обліку [3].

Можливою є і ситуація, коли управлінський облік ведеться не ефективно, але організований добре. Для того щоб правильно встановити його ведення треба оцінити систему управлінського обліку за критеріями функціонування та ефективності. Критерії ефективності ґрунтуються на рівні досягнення цілей, але часто зміна цілей призводить до зміни критеріїв ефективності. Для прикладу, якщо забезпечення керівництва необхідною інформацією є основною метою функціонування управлінського обліку, тоді критеріями будуть: пояснення розрахунків і висновків, точність інформації, зрозумілість інформації, рівень якості звітів.

На наш погляд, критеріями оцінювання ефективності функціонування управлінського погляду також є:

- рівень покращення роботи певних відділів;
- швидкість виявлення недоліків відділів управлінського обліку;
- покращення використання ресурсів.

У сучасних ринкових умовах складність і велика кількість господарських операцій, які здійснюються на підприємстві, не дають змоги керівництву безпосереднього контролю за цими операціями. Отже, виникла необхідність делегування повноважень з метою оперативнішого реагування на зміни зовнішнього середовища та інтенсифікації процесів на підприємстві. Це

призвело до децентралізації управлінської діяльності, що є цілком обґрунтованим рішенням і відповідає сучасним умовам економіки. Виокремлення центрів відповідальності сприятиме підвищенню ефективності управління підприємством. Їх чітке виділення доцільне для підприємств, які проводять диверсифікацію виробництва, на етапах реорганізації статутної діяльності, під час реалізації інноваційної діяльності тощо [5, с. 44].

Великими перевагами децентралізації управління є звільнення менеджерів від зайвої інформації та оперативності прийняття рішень, але і недоліками є внутрішня конкуренція підрозділів та послаблення ефективної координації. Щоб позбавитись цих недоліків, потрібно налагодити правильні, а також ефективні горизонтальні зв'язки між центрами відповідальності. Потрібно запобігти копіюванню функцій одних підрозділів іншими, якщо виконається ця умова, тоді у підрозділах виникне необхідність взаємозв'язку, щоб отримати потрібну інформацію, послугу або роботу. Цей процес буде більш злагоджений, якщо додати до комунікації осіб, які будуть контролювати кожний підрозділ.

Головною функцією системи менеджменту є координація роботи усіх підрозділів з метою досягнення цілей підприємства. За умов функціонування системи управлінського обліку керівники матимуть доступ до інформації, ознайомившись з якою зможуть висувати свої пропозиції і вирішення проблемних питань і колегіально приймати конструктивні управлінські рішення. Ефективність системи менеджменту, а саме здатність її генерувати і приймати дієві управлінські рішення насамперед залежить від компетенції керівників, їхніх знань, професійних навичок, а також від особистісних характеристик, досвіду, креативності. Дуже часто, з одного боку, виникає проблема невідповідності професійного рівня управлінського персоналу висуненим вимогам, а з іншого – неефективна або взагалі відсутня система мотивації персоналу. Найпоширенішим інструментом, який на сьогодні використовують для мотивації, є високі зарплати, премії, надбавки. Вважається, що ці елементи є ключовим і повинні достатньо стимулювати працівника до підвищення результативності праці. Проте для багатьох працівників, крім заробітної плати, важливими є й інші чинники, зокрема: умови роботи, можливість самореалізації, набуття нових умінь та навиків [3, с. 224-225].

Висновки. Отже, управління бізнес-процесами на підприємстві потребує вирішення багатьох проблем, які зумовлені як зовнішніми так і внутрішніми чинниками. Однією з таких проблем є недостатня кількість або взагалі відсутність зовнішньої інформації, а також недостатнє її врахування. Саме тому для надання менеджерам достовірної інформації треба враховувати зміни зовнішнього середовища. Саме за таких умов ведення управлінського обліку дасть можливість підприємству визначити кращі шляхи для досягнення максимального результату.

Список використаних джерел:

1. Голов С. Ф. Управлінський облік : підручник. Харків: Вид-во «Фактор», 2009. 779 с.
2. Костенко О. М. Управлінський облік – інформаційна система прийняття рішень. *Агросвіт*. 2013. № 1. С. 26-30.
3. Грицак І. І. Управлінський облік у системі менеджменту підприємства: особливості організації та оцінювання. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. № 22 (12). С. 219-226.
4. Нападівська Л. В. Управлінський облік : підручник. Київ: Вид-во КНТЕУ, 2010. 623с.
5. Левицька С. Практичні аспекти впровадження управлінського обліку (на прикладі центрів відповідальності «Витрати»). *Бухгалтерський облік і аудит* : наук. журнал. 2011. № 7. С. 34-44.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ

Москаль Н., 2 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Облік і оподаткування»

Наук. кер. – Багрій К. Л.

В статті висвітлено сутність поняття "дебіторська заборгованість". Проведено дослідження недоліків наявної системи обліку та аналізу дебіторської заборгованості. Запропоновано удосконалення методичного підходу до обліку та аналізу дебіторської заборгованості як інструменту покращення фінансового стану підприємства.

The article highlights the essence of the concept of "receivables". A study of the shortcomings of the existing system of accounting and analysis of receivables. It is proposed to improve the methodological approach to accounting and analysis of receivables as a tool to improve the financial condition of the enterprise.

Актуальність. Облік та аналіз дебіторської заборгованості є одним із найбільш складних та пріоритетних питань, що зумовлено актуальною для України проблемою неплатежів, адже значне недоотримання коштів підприємства, з одного боку, за рахунок збільшення величини заборгованості покупців та замовників, а з іншого – за рахунок потреби погашення зобов'язань перед бюджетом за нарахованими податками чи виплати заробітної плати працівникам, тоді як безпосередній розрахунок з дебіторами ще не відбувся. Дебіторська заборгованість є нормальним явищем у діяльності підприємства до тих пір, коли вона контролювана та своєчасно погашається. Особливо проблемним є питання щодо суперечностей між бухгалтерським та податковим обліком у формуванні резерву сумнівних боргів, обліку сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Постановка правильно організованого обліку та аналізу дебіторської заборгованості на підприємствах перш за все повинна сприяти недопущенню прострочення термінів платежу і доведення заборгованості до стану безнадійної.

Ступінь наукової розробленості. Найбільш вагомі дослідження питань регулювання організації бухгалтерського обліку та удосконалення аналізу дебіторської заборгованості здійснили вітчизняні та іноземні вчені І. О. Бланк, Т. С. Єдинак, Л. В. Погоріляк, О. М. Колеснікова, С. М. Ксьондз, В. С. Сатур, В. В. Скоробогатова та інші. Однак деякі аспекти удосконалення ведення обліку та аналізу дебіторської заборгованості потребують подальшого розкриття.

Метою статті є визначення основних недоліків існуючої системи обліку дебіторської заборгованості та запропонувати шляхи удосконалення методичного підходу до обліку дебіторської заборгованості для покращення фінансового стану підприємства.

Об'єктом дослідження є процеси бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та проведення його аналізу. **Предметом дослідження** є сукупність теоретичних і практичних аспектів обліку та аналізу дебіторської заборгованості підприємства.

Виклад основного матеріалу. Здійснюючи свою виробничо-господарську діяльність підприємства постійно вступають у господарські відносини з іншими суб'єктами — покупцями, постачальниками, працівниками, фінансово-кредитними організаціями, органами державної влади та місцевого самоврядування. Результатом цих віднос є дебіторська заборгованість.

Бухгалтерський облік дебіторської заборгованості в Україні регулюють такі законодавчі акти: Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», П(С)БО 11 «Зобов'язання», П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», Податковий кодекс України. Згідно з П(С)БО 10, дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємства на певну дату. Дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [1]. Виникнення дебіторської заборгованості – це об'єктивний процес, який зумовлений існуванням ризиків при проведенні взаєморозрахунків між контрагентами за результатами господарських операцій. Дебіторська заборгованість є предметом постійного контролю з боку керівництва й фінансових служб. Вона належить до активів підприємства, тобто формує його майно за умови існування ймовірності отримання підприємством майбутніх економічних вигод та можливості достовірного визначення її суми.

У більшості випадків визначають два головних види дебіторської заборгованості: товарну й нетоварну (неопераційну). Операції є товарними, якщо йдеться про оплату продукції, робіт і послуг. Тобто товарна дебіторська заборгованість виникає внаслідок звичайної операційної діяльності підприємства, яка може передбачити продаж товарів, виконання робіт чи надання послуг. Розрахунки з покупцями та замовниками належать до товарних відповідно до визначення. Покупці – це фізичні або юридичні особи, які купують товари (роботи, послуги). Замовники – це учасники договору, на підставі замовлення яких виготовляється конкретна продукція, надаються послуги, виконуються роботи іншим учасником договору [2, с. 35]. Неопераційна дебіторська заборгованість виникає від операцій, не пов'язаних з операційною діяльністю підприємства. До неї відносяться позики та аванси, видані працівникам або філіям компанії, депозити для покриття потенційних збитків, депозити, як гарантія платежу, дивіденди і відсотки до отримання тощо.

Внаслідок господарських відносин між сторонами виникають певні права і зобов'язання. З однієї сторони: в складі господарських засобів виникає актив у вигляді дебіторської заборгованості, а з іншої – зобов'язання погасити всю заборгованість перед кредитором.

Стандарт бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання" визначає порядок формування та відображення у звітності інформації про зобов'язання. Зобов'язання визначаються, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Відповідно до Стандарту бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання", зобов'язання оцінюються за теперішньою вартістю – довгострокові зобов'язання та сумою погашення – поточні зобов'язання.

Серед основних недоліків існуючої системи обліку та аналізу дебіторської заборгованості можна визначити такі:

1) структура дебіторської заборгованості, що представлена у нормативних документах, не передбачає її деталізації та співвідношення різних видів дебіторської заборгованості;

2) бухгалтерський облік дебіторської заборгованості не враховує специфіки даного активу, що зумовлює наявність різних ознак його класифікації і велику кількість методів оцінювання;

3) облікові реєстри, що рекомендовані для використання, не передбачають накопичення інформації про розрахунки з дебіторами різного рівня деталізації і узагальнення, що заважає отриманню достатньої інформації для проведення аналізу розрахунків з дебіторами;

4) необхідність змін у будові реєстрів аналітичного та синтетичного обліку дебіторської заборгованості. Оскільки сьогодні облік дебіторської та кредиторської заборгованостей ведеться в одному реєстрі – журналі 3, а це зовсім різні об'єкти бухгалтерського обліку, які лише частково пов'язані між собою, відповідно і обліковувати їх потрібно в різних реєстрах;

5) практично недослідженим питанням є оплата дебіторської заборгованості. Проблема оплати дебіторської заборгованості, визначення допустимого рівня засобів, які вилучаються на дебіторську заборгованість, розробка оптимальної політики управління нею є достатньо серйозною і потребує глибокого вивчення;

6) невирішені проблеми відображення в обліку довгострокової дебіторської заборгованості, оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги;

7) застосовування в умовах України традиційної за кордоном методики аналізу дебіторської заборгованості не завжди доцільно через відсутність необхідного обсягу вірогідної і доступної інформації щодо розрахунків з дебіторами. Використання вітчизняних методик не дає змоги однозначно оцінити стан дебіторської заборгованості, а також ступінь її впливу на фінансово-господарський стан підприємства [3].

Також однією з проблем є необхідність удосконалення форм облікових реєстрів. Вони не передбачають накопичення інформації про розрахунки з дебіторами різного рівня деталізації і узагальнення. Це зумовлює неможливість отримання інформації про дебіторську заборгованість в повному обсязі і вигляді, достатньому для проведення аналізу розрахунків з дебіторами, зокрема, і заборгованості загалом з метою прогнозування ймовірності настання платіжної кризи суб'єктів господарювання, складання рекомендацій щодо її попередження.

Тому виникає необхідність у розробленні деяких заходів щодо удосконалення обліку розрахунків з покупцями та власне дебіторської заборгованості. Аналіз наявних підходів до визначення проблемних питань щодо дебіторської заборгованості та напрямів її удосконалення в науковому середовищі представлено в табл. 1.

Особливої уваги потребує порядок відображення в обліку процесу списання простроченої дебіторської заборгованості, оскільки існує прямий взаємозв'язок між списанням такої заборгованості і формуванням оподаткованої бази податку на прибуток. Правильне і своєчасне списання дебіторської заборгованості відіграє важливу роль при формуванні фінансових результатів діяльності підприємства.

Таким чином, результати виконаного дослідження дебіторської заборгованості свідчать про необхідність удосконалення методичного підходу до обліку дебіторської заборгованості як інструменту покращення фінансового стану підприємства. Для цього потрібно:

- використовувати метод нарахування резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги по строкам непогашення (до 3-х місяців, до 6-и місяців, до 12-и місяців);

- використовувати метод розрахунку з покупцями, що широко використовується в країнах з розвинутими ринковими відносинами – метод надання знижок за дострокової оплати;

- створювати резерв сумнівних боргів за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості в кінці року перед складанням звітності, а використовувати його протягом звітного року;

- впровадити в практику управління лімітування дебіторської заборгованості як у загальних обсягах, так і у розрахунку на одного дебітора (існуючого чи потенційного) і періодично переглядати граничні суми;
- удосконалити контроль стану розрахунків з дебіторами, зокрема за протермінованими заборгованостями, своєчасно виявляючи такі види дебіторської заборгованості, які є недопустимими для підприємства;
- здійснювати контроль за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості. Значне перевищення фактичної дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування;
- здійснювати моніторинг потенційних дебіторів (оцінювання фінансового стану та платоспроможності, ринкової репутації, іміджу тощо [5].

Таблиця 1

Аналіз досліджень щодо питань обліку розрахунків з покупцями та замовниками*

Автор, джерело	Проблемні питання, що розглядаються	Пропозиції авторів
Скоробогатова В.	Розглянуто та проаналізовано підходи вітчизняних та зарубіжних учених до оцінки монетарної та немонетарної дебіторської заборгованості як змішаного активу.	Запропоновано оцінювати монетарну дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги у момент визнання за справедливою вартістю, а на звітну дату – за найменшою з двох оцінок: чистою реалізаційною вартістю або справедливою вартістю
Єдинак Т.	Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості підприємства в попередніх періодах, класифікація видів заборгованості для її ефективного управління, визначення суми резерву сумнівних.	Проблема диверсифікації покупців продукції, суворого планування заборгованості, постійного її моніторингу та застосування сучасних форм її рефінансування
Погоріляк Л.	Удосконалення бухгалтерського обліку взаєморозрахунків.	Запропоновано для удосконалення обліку безнадійної заборгованості пропонується списувати сумнівну заборгованість з балансу лише тоді, коли вона перетворилася на безнадійну.
Розумович Л.	Проблеми обліку розрахунків з покупцями і замовниками та порядок бухгалтерського обліку розрахунків.	Дебіторська заборгованість відображається в усіх формах звітності. У балансі залишки по статтях дебіторської заборгованості відображаються в залежності від терміну погашення (в межах року чи більше) за різними статтями.

*Джерело: складено авторами на основі [4, с. 50-52].

Оплата дебіторської заборгованості являє собою форму реструктуризації активів, що по лягає у переведенні дебіторської заборгованості в ліквідні форми активів. Основними видами оплати дебіторської заборгованості є облік векселів, форфейтинг та факторинг. На сьогодні найбільш популярними формами рефінансування дебіторської заборгованості у світі є факторинг і форфейтинг, але в Україні вони досі не набув поширення через відсутність необхідної правової бази й відпрацьованої методики обліку, тоді як їх застосування пришвидшило б перетворення дебіторської заборгованості у грошові активи.

Висновки. Отже, проблема обліку дебіторської заборгованості полягає в тому, щоб не допустити прострочення термінів платежу та доведення заборгованості до стану безнадійної. На сьогодні найбільш популярною формою рефінансування дебіторської заборгованості у світі є факторинг, але в Україні він досі не одержав належного розповсюдження через відсутність необхідної правової бази і відпрацьованої методики обліку. Організація обліку дебіторської заборгованості має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій з дебіторами. Облікове та аналітичне забезпечення стану дебіторської заборгованості має бути організоване таким чином, щоб достатньою мірою відображувати і характеризувати всю господарську діяльність з достатньою конкретизацією, саме це зумовлює подальший напрям досліджень в галузі облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю.

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість». Затв. наказом МФУ від 08.10.1999 р. № 237. URL : <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 04.04.2022).
2. Береза С. Л. Побудова облікової політики відображення грошових активів та дебіторської заборгованості // Вісник ЖДТУ. Житомир, 2015. №1(23). С. 35-43.
3. Гангал Л. С. Основні проблеми та шляхи вдосконалення обліку дебіторської заборгованості. URL : rusnauka.com>18_EN_2016/Economics/48184.doc.htm (дата звернення: 05.04.2022).
4. Матицина Н. Дебіторська заборгованість: нові облікові підходи // Економіст. 2015. №11. С. 50-52.
5. Ксьондз С. М. Дебіторська заборгованість як об'єкт управління. URL : [http://lib.khnu.km.ua/pdf/visnyk_tup/2010/\(154\)%20VKNUES2010N4Volume1.pdf](http://lib.khnu.km.ua/pdf/visnyk_tup/2010/(154)%20VKNUES2010N4Volume1.pdf) (дата звернення: 07.04.2022).

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Ончуленку І., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
Спеціальність «Туризм»
Наук. кер. – Багрій К. Л.

Стаття присвячена визначенню діяльності управлінського обліку в функціонуванні сучасного підприємства. Визначено предмет, суб'єкт, методологію, принципи та завдання системи управлінського обліку. Розглянуті певні аспекти, які підсилюють та покращують роботу системи управлінського обліку.

The article is devoted to the definition of management accounting in the functioning of a modern enterprise. The subject, subject, methodology, principles and tasks of the management accounting system are defined. Certain aspects that strengthen and improve the work of the management accounting system are considered.

Актуальність. На сьогодні в економічному розвитку важливою складовою є зростання нестабільності зовнішнього середовища підприємницької діяльності, яке має відношення до всіх процесів: технологічних, інноваційних, приватизаційних та управлінських.

Українська економіка вже сьогодні має всі передумови для того, щоб бухгалтерська діяльність розглядалась з урахуванням аспекту управління. Американська асоціація бухгалтерів має чітко сформульоване визначення бухгалтерського обліку в якому зрозуміло відзначається аспект управління як процес ідентифікації інформації, обчислення й оцінки показників та надання даних користувачам інформації для вироблення, обґрунтування і прийняття рішень.

Ступінь наукової розробленості. Дослідженням теорії та практики управлінських обліку, аналізу й контролю в системі менеджменту займалися вітчизняні та закордонні вчені Герчикова І. М., Дерев'янко С. І., Калюга Є.В., Ластовецький В., Майер Е., Моссаковський В., Олійник С. О., Райан Б., Савчук В. К., Сук Л. К., Филиппова С. В., Фольмут Й., Хорнгрен Ч. Т., Фостер Дж., Шатковська Л. С. та інші. Однак розгляд управлінського обліку як важливої складової управління сучасного підприємства потребує подальшого дослідження.

Метою статті є вивчення та розкриття поняття управлінського обліку, його предмету, функцій, визначення принципів та завдань системи.

Об'єктом дослідження є процеси управлінського обліку як складової системи управління сучасного підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних аспектів ведення управлінський облік з метою ефективного управління сучасним підприємством.

Виклад основного матеріалу. Управлінський облік є системою інформаційного забезпечення процесів планування і контролю на всіх рівнях управління, починаючи від стратегії і закінчуючи оперативними бюджетами. Управлінський облік має свої предмет, суб'єкти, об'єкти і методологію.

Предмет управлінського обліку – все те, що пов'язане з отриманням необхідної інформації про підприємство, тобто сукупність процедур з виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про господарську діяльність користувачам для прийняття рішень.

Суб'єкт управлінського обліку – це суб'єкт господарювання в особі менеджменту різних рівнів. Під об'єктом управлінського обліку розуміють господарські засоби, джерела їх утворення та процеси, що відбуваються з тими і іншими.

Методологія управлінського обліку включає теоретичні положення та загальнонаукові і спеціальні, притаманні лише цій науці методи, що застосовуються для здійснення процедур обліку і розкриваються в окремих методиках.

Система управлінського обліку підприємства повинна відповідати наступним принципам:

- 1) безперервність діяльності підприємства;
- 2) використання єдиних одиниць виміру;
- 3) оцінювання результатів діяльності підприємства на основі оцінки діяльності його підрозділів;
- 4) використання первинної інформації та формування на її основі показників внутрішньої звітності як основи комунікаційних зв'язків між рівнями управління;
- 5) застосування бюджетного (кошторисного) методу управління витратами, фінансовими ресурсами та діяльністю в цілому;
- 6) повнота, оперативність й аналітичність даних, що гарантують вичерпність інформації про об'єкти обліку;
- 7) періодичність, що відбиває виробничий і комерційний цикли підприємства [1].

Система управлінського обліку призначена для вирішення перш за все внутрішніх задач управління господарюючим суб'єктом, для чого необхідна детальна інформація, що враховує технологію й організацію саме цього підприємства. Тому інформація управлінського обліку формується і надається з врахуванням потреб менеджменту конкретного організаційного формування. Кінцевою метою управлінського обліку є допомога керівництву в досягненні стратегічної мети підприємства. Управлінський облік призначений для розв'язання таких завдань:

- відображення результатів роботи підприємства в цілому та окремих його структурних підрозділів, у тому числі за різними напрямками (видами діяльності, групами товарів або іншими елементами);
- забезпечення менеджменту деталізованою інформацією про доходи підприємства, а також здійснення контролю за витратами шляхом їх обліку за видами та центрами відповідальності;
- планування діяльності підприємства та подальший моніторинг виконання бюджетів різних рівнів;
- ведення оперативного обліку розрахунків у розрізі окремих видів продукції, постачальників та покупців.

Основними факторами, що сприяють зростанню ролі управлінського обліку, є:

- 1) посилення конкуренції;
- 2) розвиток виробничих процесів, а також нових методів управління;
- 3) використання комп'ютерної техніки для управління та автоматизація облікових робіт [2].

Управлінський облік – це управління підприємством та його діяльністю, інструментом, що сприяє інтеграції функцій управління та їх реалізацій. Даний вид обліку доволі сильно відрізняється від звичайного бухгалтерського обліку, який орієнтований на складання фінансової звітності. Якщо фінансовий облік ведеться з дотриманням певних регламентів та стандартів, які встановлені органами державної влади, то управлінський облік не обмежується у виборі правил і методів. Ці методи та форми розробляє безпосередньо саме підприємство з урахуванням всіх параметрів, саме тому при підготовці варіації управлінських рішень до уваги беруться не тільки кількісні, а ще і якісні показники.

Інформація – один з найважливіших моментів будь-якої функції управління. Саме факт володіння актуальною та достовірною інформацією дає можливість підприємству отримати ринкові переваги, знижує ризики, виступає основою складовою при прийнятті управлінських рішень. Управлінський облік та інформація, яку він надає спрямовується на задоволення стратегічних потреб, оптимізацію збуту товару, забезпечення відповідної відзнаки діяльності підрозділів та окремих учасників персоналу.

Управлінський облік є важливим елементом процесу управління підприємством та надає інформацію, яка в майбутньому є необхідною для:

- 1) розподілу майбутньої діяльності та детального плану стратегії;
- 2) контролю діяльності в даний період часу;
- 3) правильного та відповідного використання ресурсів;
- 4) оцінювання діяльності та її ефективності;

5) відповідного рівня суб'єктивності у важливих рішеннях.

Управлінський облік – важливий елемент інформаційної системи підприємства. Саме від відповідного рівня інформаційного забезпечення залежить ефективність управління структурних підрозділів та різних служб. Ця інформація формується управлінським обліком задля відповідного рівня прийняття важливих рішень у всіх підрозділах менеджменту.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «внутрішньогосподарський (управлінський) облік – це система збору, обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством». Таким чином, управлінський облік є складовою системи управління, що надає важливу інформацію для:

- визначення стратегії та планування майбутніх операцій підприємства;
- контролю за його поточною діяльністю;
- оптимізації використання ресурсів;
- оцінки ефективності діяльності;
- зниження ризиків у процесі прийняття рішень [3].

Для прийняття рішень в управлінському обліку застосовують такий вид калькулювання як маржинальне калькулювання. Різниця між маржинальною і звичайною системами калькулювання в тому, що система калькулювання змінних витрат дає інформацію, яка є важливою для прийняття теперішніх рішень щодо важливих питань виробництва. Серед таких питань найважливішою є структура витрат. При прийнятті управлінських рішень необхідно знати, як змінюються витрати при різних рівнях активності. Безліч факторів впливають на поведінку витрат, які при взаємодії один з одним провокують до відхилення витрат від наперед визначених параметрів.

При прийнятті управлінських рішень щодо витрат підприємства потрібно знати про зв'язок між витратами та певними факторами. Це може дати можливість передбачення можливих релевантних витрат. В основі управлінського обліку лежить калькулювання та виробничий облік, після них – управлінський контроль, бюджетування та внутрішня звітність. Проте на одному рівні з плановою, обліковою та контрольною, управлінський облік також виконує аналітичну функцію. Також важливою умовою успішного функціонування управлінського контролю в межах підприємства є реалізацію принципу делегування завдань. Цей принцип передбачає покладання виробничих проблем і відповідальності за їх вирішення на управляючих різних структурних підрозділів. Проте потрібно враховувати, що права пов'язані із ними повинні також бути делеговані.

Висновки. Отже, спираючись на вище сказану інформацію, можна зробити простий та лаконічний висновок, що система управлінського обліку є дуже важливою складовою успішного функціонування підприємства. Саме переваги цієї системи на сьогоднішній день та в сучасних ринкових умовах мають великий вплив успішне функціонування організації. Управлінський облік допомагає підприємству як в поточний період часу, так і піклується про майбутнє підприємства. Саме така система повинна бути основою підприємств, які дійсно хочуть досягти успіху.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф. Ф., Герасимчук Н. В. Бухгалтерський управлінський облік: навч. посіб. Житомир : ЖІТІ, 2000. 448 с.
2. Голов С. Ф. Управлінський облік: підручник. Київ: Лібра, 2003. 704 с.
3. Ластовецький В. Який вид обліку не є управлінським? // Бухгалтерський облік і аудит. 2003. № 4. С. 40-44.

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА ЗА ТИПОМ
ЗДОРОВЕ ХАРЧУВАННЯ В М. ЧЕРНІВЦІ**

Горобець К., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
Спеціальність «Харчові технології»
Наук. кер. - Паламарек К. В.

У статті досліджено сучасні світові тенденції розвитку закладів здорового харчування. Проаналізовано частку підприємств правильного харчування в структурі ресторанного ринку. Розглянуто світові лідери розвитку закладів здорового харчування. Проведено маркетингові дослідження закладів ресторанного господарства за типом здорового харчування в м. Чернівці.

The article examines modern world trends in the development of healthy eating facilities. The share of proper nutrition enterprises in the structure of the restaurant market is analyzed. The world leaders in the development of healthy eating establishments are considered. Marketing research of restaurants on the type of healthy eating in Chernivtsi was conducted.

Вступ. Стан здоров'я сучасної людини – одна з найважливіших проблем сьогодення, що перебуває під впливом багатьох чинників: спадковість, шкідливі звички, швидкий темп життя, стресові ситуації, гіподинамія, складна екологічна ситуація [1]. До того ж виробники навчилися збільшувати термін придатності, здешевлювати рецептури, покращувати структуру і смакові якості продуктів харчування.

Як наслідок, протягом останніх десятиліть вдвічі зросла захворюваність населення на ендокринні хвороби, розлади харчування та порушення обміну речовин, спостерігається чітка тенденція до набирання зайвої ваги тіла – ожиріння, набули значного поширення хвороби системи кровообігу, онкологічні захворювання та харчові алергії.

У зв'язку з цим, в багатьох країнах планети зростає популярність здорового харчування. Здорове харчування забезпечує ріст, нормальний розвиток і життєдіяльність людини, що сприяє зміцненню її здоров'я та профілактиці захворювань [2]. На рис. 1 розглянуто місце і роль харчування.

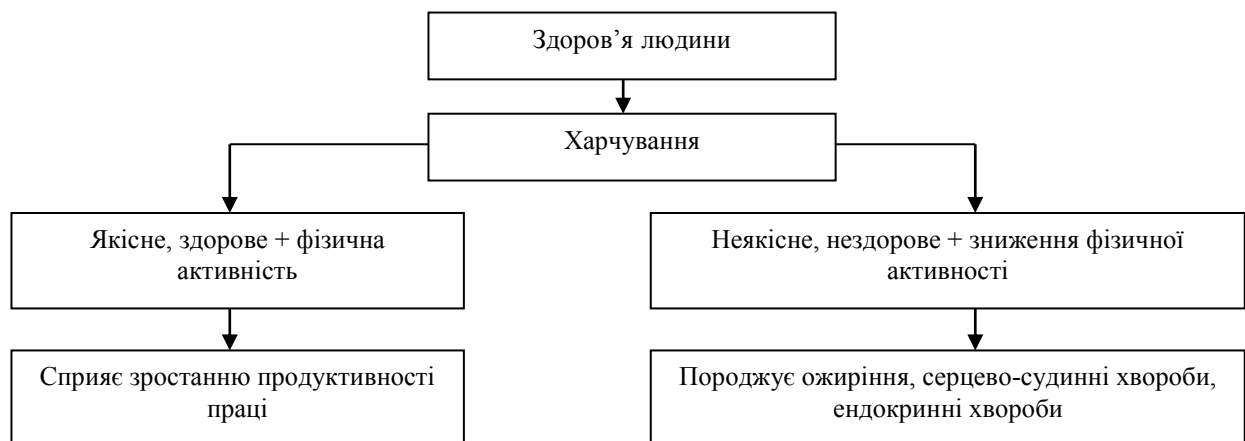

Рис. 1. Місце і роль харчування у розвитку людини

У всьому світі 69% споживачі назвали наявність здорового харчування у меню закладів ресторанного господарства вирішальним чинником під час вибору місця для обіду чи вечері [2]. 44% респондентів визначили здорову їжу як таку, що містить натуральні інгредієнти.

У зв'язку з цим вбачаємо актуальним дослідження закладів ресторанного господарства за типом здорового харчування у м. Чернівці.

Мета досліджень – дослідити заклади ресторанного господарства за типом здорового харчування в м. Чернівці.

Об'єкт дослідження – заклади ресторанного господарства за типом здорового харчування.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні, технологічні та прикладні засади застосування ресторанних технологій.

При написанні статті були використані наступні методи: теоретичний (аналіз літературних джерел щодо теми дослідження) та емпіричний (аналіз результатів досліджень).

Основні тенденції щодо дослідження та розвитку ресторанного господарства за типом здорове харчування розглядалися у працях вітчизняних та зарубіжних авторів: Г. П'ятницької, С. Мельниченко, О. Сватюк, А. Аветисової, Е. Заднепровської, В. Архипова, А. Котельнікова, Л. Нечаюк, В. Пивоварова, Н. Телеш, К. Егертона-Томаса.

Результати. Аналіз ринку ресторанних послуг свідчить про подальшу популярність тренду правильного харчування і здорового способу життя. Споживач все більше усвідомлює взаємозв'язок між своїм раціоном харчування та здоров'ям, а тому намагається вживати в їжу більше корисних інгредієнтів і страв [3]. Таким чином, навіть фаст-фуди змушені пропонувати у меню більш «здорові» вироби. У своїх концепціях ресторатори роблять акцент на веганські, вегетаріанські, сирійські страви, безглютенову їжу або просто на збалансовані по вмісту жирів, білків та вуглеводів позиції.

Дослідження проведені TripAdvisor визначили, що найбільша кількість закладів здорового харчування в столиці Ірландії та Дубліні, дані наведено на рис. 2 [4]. Варто зазначити, що в Європі висувають високі вимоги до якості та складу їжі в підприємствах харчування.

Дослідження показує, що вже зараз кількість людей, які ведуть здоровий спосіб життя в Україні досить численна і надалі цей тренд тільки набиратиме оборотів. За період 2020-2021 рр. в Україні відкрилось понад 40 закладів із здоровою їжею: у Дніпрі їх кількість становить – 3 підприємства, в Одесі та Харкові – 4, у Львові – 6, а в Києві – 20 [5].

Рух за здорове харчування став непереборною тенденцією, багато в чому завдяки більшій культурній поінформованості про харчування. Перехід до більш здорових продуктів харчування був обумовлений споживчим попитом, і в цілому галузь швидко відреагувала на запит споживачів, та багато брендів переформулювали чи ремаркетували свої товари.

Проблеми здоров'я споживачів нині займають перше місце у списку пріоритетів при створенні, маркетингу нових страв та продуктів харчування.

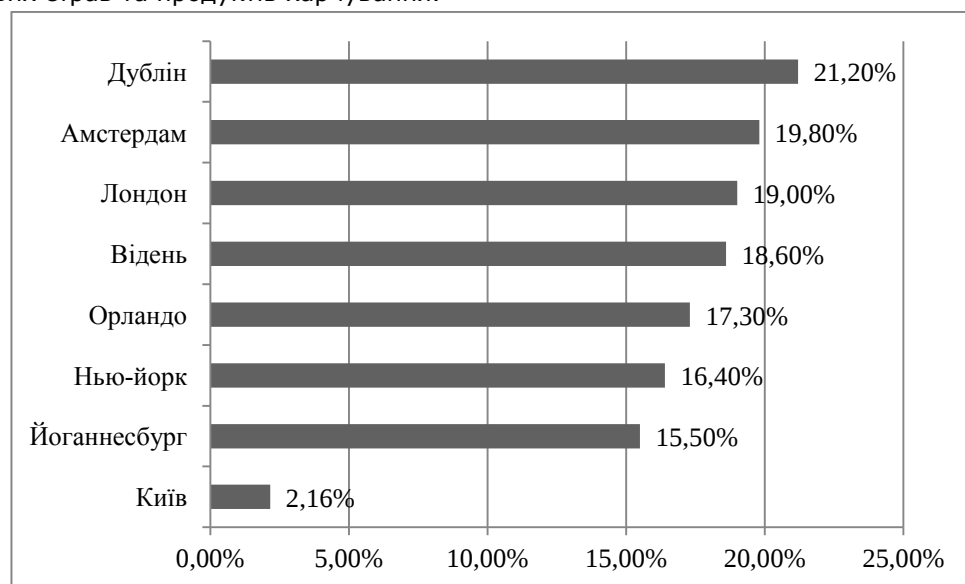

Рис. 2. Частка закладів здорового харчування в структурі ресторанного ринку

Популярність здорового способу життя змушує рестораторів не лише міняти звичний асортимент у ресторанах, а й шукати нові технології приготування. На сьогоднішній день все більше клієнтів бажають замовляти здорову їжу із збереженням цінних та корисних якостей продуктів. У поєднання зі здоровим способом життя зростає тренд на екостиль при формуванні дизайну закладів ресторанного господарства.

Прикладом такого закладу може бути ресторан «Gust Organics» — перше у світі сертифіковане підприємство харчування, яке використовує лише натуральні, екологічно чисті інгредієнти [6]. Для приготування страв у ньому використовуються продукти, які пройшли сертифікацію у Департаменті сільськогосподарства (USDA Certified Ingredients), а також продукти, схвалені Північною екологічною асоціацією фермерів Нью-Йорк (NOFA-NY). Ресторан отримав чотири зірки від Асоціації екології ресторанів Бостона (Green Restaurant Association in Boston). Упаковка їжі, меблі та навіть

сміття в ресторані піддається екологічній переробці. Для забезпечення ресторану використовуються на 100% відновлювані джерела енергії. Однак процес реалізації концепції здорового харчування стримується повільнішою окупністю, ніж при використанні традиційних продуктів при приготуванні їжі.

Мережа ресторанів «Honest Greens» розташований у найбільших містах Іспанії, користується популярністю і є одним із наймодніших закладів. Концепція «Honest Greens» полягає в тому, що відвідувач самостійно створює свою страву, вибираючи білкову основу, соус та гарнір, який в основному складається з овочів та сезонних рослинних інгредієнтів [7]. У творців проекту була ідея створити заклад, в якому будуть запропоновані продукти, відповідально підібрані, які підходять при будь-яких обмеженнях та дієтах. Концепція ресторану не передбачає повної відмови від продуктів тваринного походження, проте понад 90% асортименту – рослинні. Заклад підтримує прилеглих фермерів та постачальників, пропонуючи при цьому страви без глютену, вегетаріанські, рослинні та палео. У меню ресторану «Honest Greens» відсутні спиртні напої, оскільки це суперечить концепції.

У Європі працює мережа закладів здорового харчування «Pret a Manger». Перший заклад ресторанного господарства був відкритий у Лондоні в 1986 р. [8]. Аудиторія кафе «Pret a Manger» — це офісні клерки. Саме на таких відвідувачів і орієнтувалися засновники мережі: вони хотіли, щоб сендвічі були свіжими і готувалися на місці, бажано з цілнозернового хліба, а у салатах і десертах не було неприємних харчових домішок, підсолоджувачів і консервантів, щоб завжди можна було купити свіжі соки.

Канадська франшиза швидкого харчування «Freshii», заснована в 2005 р. може похвалитися більш ніж 300 ресторанами по всьому світу, які пропонують салати, роли та основні страви [9]. Меню складено з екологічно чистих інгредієнтів, якість яких суворо контролюється. «Freshii» пропонує дуже поживні страви, що містять нежирний білок, клітковину, корисні жири та вуглеводи. Споживач сам з широкого асортименту добавок таких як: кіноа, авокадо, оливки, подрібнена капуста, буряк та листова зелень на свій смак та розсуд обирає інгредієнти з яких складає свій смачний салат.

Необхідно зауважити, що здорове харчування доступне не всім, у зв'язку з високими цінами на закупівлю якісної та екологічної сировини. Тому все більшої популярності в зарубіжних країнах поступово набирає формат ресторану без столиків [10]. З'являються заклади ресторанного господарства з добре обладнаною кухнею, де працюють досвідчені кухарі, а меню складається з оздоровчих страв. Відмінність такого формату від традиційних ресторанів полягає лише у відсутності обідніх залів. Замовлення здійснюється через Інтернет або телефоном, а їжу доставляють додому, що суттєво знижує витрати на оренду та виробництво.

Проводячи дослідження ринку праильного харчування, проаналізуємо заклади ресторанного господарства за типом здорове харчування у м.Чернівці, дані зводимо у табл. 2 [11].

Таблиця 2

Маркетингові дослідження закладів здорового харчування м. Чернівці

Показник	Заклад здорового харчування «Eat Me»	Доставка здорового харчування «To be Fit»
Локація	м. Чернівці, вул. Ірини Вільде, 15	-
Графік роботи	09:00-22:00	09:00-23:00
Додаткові послуги	Сніданки, розробка індивідуального раціону	Розробка раціонів для схуднення, підтримання ваги, доставка
Якість страв (задоволення очікування споживачів)	Високий	Високий
Наявність дієтолога у штаті закладу	Наявний	Наявний
Контингент	Прибічники здорового способу життя та якісних продуктів, спортсмени, вегетаріанці	
Метод обслуговування	Обслуговування офіціантами	-
Асортимент страв та виробів	Широкий	Середній
Технічна оснащеність підприємства	Нове сучасне обладнання	Нове сучасне обладнання
Просування підприємства над ринком послуг (реклама)	Інстаграм, сайт	Інстаграм, сайт

Як демонструють дані табл. 1, у м. Чернівці функціонує один заклад здорового харчування та 1 підприємство, яке надає послуги з доставки скомплектованих корисних раціонів.

Меню закладу здорового харчування «Eat Me» складається з таких страв: вівсянка з гранолою, фруктовий боул, чіа-пудинг, кус-кус/булгур з овочами, салат «Бріз», салат з креветками,

суп з сочевиці, курячий биток у кокосовій стружці, авокадо на грилі [12]. Тут подають коктейлі, соки холодного віджиму, гречаний чай, цикорій, блакитну, рожеву та зелену матчу, глінтвейн з апельсиновим соком. Інстаграм компанії налічує 1671 передплатників. Також важливою є наявність лавки – власного магазину, де якому представлені продукти, спрямовані на здоровий спосіб життя.

Доставка здорового харчування «To be Fit» пропонує вже скомплектовані раціони з розрахованою харчовою та енергетичною складовою, що дозволяє максимально точно спожити необхідну кількість калорій [13]. До їх складу можуть входити такі страви: творожний омлет, вівсянка з цукатами, морквяний кекс, кус-кус з печерицями, булгур з мідіями, пиріг з сьомгою та броколі, курячий стейк, салат з тунцем, курячі стегна з апельсином, серед напоїв переважають фруктові смузі. Інстаграм компанії налічує 2275 передплатників.

Бачимо, що сегмент правильного харчування м. Чернівці погано розвинений – поки що незначна частка рестораторів готова концентруватися на такій досить вузькій спеціалізації. Щодо переваги підприємств здорового харчування Чернівецького регіону вбачаємо такі:

1. Оздоровлення населення.
2. Правильне харчування поза домом.
3. Відсутність конкурентів у цьому сегменті.
4. Створення культури здорового, збалансованого харчування.
5. Вибір страв та поєднань продуктів відповідно до особистих уподобаннями.

Висновки. Проаналізувавши теоретичні та прикладні аспекти функціонування закладів ресторанного господарства, необхідно зазначити, що на ринку ресторанних послуг постійно відбуваються зміни. Заклади здорового харчування - одна з найбільш перспективних і вільних ніш для ресторанів. Інтерес до закладів правильного харчування у світі неухильно зростає протягом останніх років, найбільш популярними є мережі «Freshii» та «Pret a Manger», а також ресторани «Gust Organics» та «Honest Greens».

Необхідно зауважити, що тренд на здорове харчування не обходить стороною м. Чернівці, хоча тут поки що функціонує лише два підприємства, які спеціалізуються на цій ринковій ніші. Однак, судячи з чисельності аудиторії закладів здорового харчування у соціальних мережах, споживачі зацікавлені у існуванні таких місць.

Список використаних джерел:

1. Гірняк Л. І., Глагола В. А. Сучасний стан, перспективи та тенденції розвитку ресторанного господарства в Україні. *Економіка та управління підприємствами*. 2020. № 16. С. 71–76.
2. Здорове харчування. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Головні тренди у ресторанному бізнесі. URL : <https://mealtime.com.ua/blog/golovni-trendy-u-restorannomu-biznesi>
4. The Cities With The Most Options Worldwide. URL : <https://www.statista.com/chart/19612/share-of-restaurants>
5. Україну накрила епідемія здорового харчування. URL : <https://www.unian.ua/society/2297556-ukrajinu-nakrila-epidemiya-zdorovogo-harchuvannya-zmi.html>
6. Restaurant concepts GustOrganics. URL : <https://www.thebalancesmb.com/gustorganics-restaurant-4061881>
7. Eat real - Honest Greens. URL : <https://honestgreens.com/en/>
8. Pret A Manger: Freshly prepared food, organic coffee. URL : <https://www.pret.com/en-US>
9. Мережа «Freshii». URL : <https://orders.freshii.com/en>
10. Харчування людини: сьогоднішня та майбутня. URL : <http://amnu.gov.ua/harchuvannya-lyudyny-sogodennya-ta-majbutnye/>
11. Заклади здорового харчування у Чернівцях. URL : <https://list.in.ua/318842/Eat-Me>
12. «Eat Me». URL : https://www.instagram.com/eatme_cv_ua
13. «To be Fit». URL : https://www.instagram.com/to_be_fit_

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА УМОВИ УСПІШНОЇ РОБОТИ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА ФОРМАТУ DARK KITCHEN

Корнеско Я., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Готельно-ресторанна справа», спеціалізація «Готельно-ресторанна справа»

Наук. кер. – Брикова Т. М.

У статті наведено характеристику закладів ресторанного господарства формату Dark Kitchen, їх переваги перед традиційними ресторанами. Розглянуто бізнес-моделі цього формату, їх характеристику. Описано вимоги, дотримання яких сприятиме успішній роботі закладів, розглянуто схему технологічного процесу виготовлення продукції.

The article describes the restaurants made in Dark Kitchen format, their advantages over traditional restaurants. Business models of this format, their characteristics are considered. The requirements which observance will promote successful work of restaurants are described, the scheme of technological process of products manufacturing is considered.

Актуальність статті полягає в аналізі особливостей роботи закладів ресторанного господарства формату Dark Kitchen як перспективного напрямку розвитку та відновлення ресторанного господарства в умовах локдауну та післявійськового стану в Україні.

В умовах, коли увесь світ переживає труднощі, пов'язані з епідемією коронавірусу, а більшість напрямків бізнесу зазнає значних втрат, актуальним є вивчення шляхів та можливостей для стабілізації ситуації у кожній сфері народного господарства. У ресторанному бізнесі постійно відбувається пошук нових підходів до роботи. У зв'язку з закриттям закладів їх власники почали перебудовувати свою роботу виключно на онлайн-замовлення та доставку, адаптувати меню та проводити повну діджиталізацію бізнесу. Перестали працювати зали, активними залишилися лише виробничі приміщення, тобто почав розвиватися формат Dark Kitchen – кухні, що працюють лише на виніс. З цим форматом експерти ресторанної справи пов'язують великі надії на відновлення галузі. Він має суттєві переваги порівняно з традиційними закладами: орієнтуючись на споживачів, гарантує їм безпеку, а також якість та швидкість доставки, пропонує досить широкий асортимент страв. Ресторани Dark Kitchen будуть розвиватися в Україні і у період післявійськового відродження бізнесу як найбільш безпечні і такі, що не вимагають великих фінансових вкладень у побудову бізнесу. Тому аналіз роботи таких закладів з метою подальшої розробки концепції ресторану формату Dark Kitchen на сьогоднішній день є своєчасним та актуальним завданням.

Метою статті є дослідження особливостей організації роботи ресторанів формату Dark Kitchen задля подальшої розробки концепції такого закладу ресторанного господарства.

Об'єктом дослідження заклади ресторанного господарства формату Dark Kitchen.

Предметом дослідження є особливості організації успішної роботи та обслуговування клієнтів у рестораних закладах формату Dark Kitchen.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджень та публікацій на дану тему поки що небагато. Основна інформація міститься в інтернет-джерелах. Формат Dark Kitchen, або у перекладі «темна кухня», є відносно новим. Він почав розвиватися на світовому ринку наприкінці 2000 років, коли все більше людей стали замовляти ресторанну їжу на виніс [1]. Зі зростанням такого попиту з'явилася нова бізнес-модель виробництва й доставки страв. З часом стало зрозумілим, що перехід на діджитал-платформу та пропозиція такого зручного варіанту для гостей – дуже прибуткова модель. Вона приваблює все більше й більше клієнтів на режим доставки та онлайн-замовлень. Dark Kitchen має й інші назви – Ghost Kitchen (кухня-привід), Cloud Kitchen (хмарна кухня), delivery-only restaurant, або online-only restaurant (ресторани, що працюють лише на замовлення). Заклади, що працюють за такою моделлю, не мають торговельних залів, посадкових місць та офіціантів, у них не приходять гості. Усі замовлення оформлюються в online-режимі, а готові страви доставляються кур'єрами служб доставки. Вважається, що тренд Dark Kitchen з'явився в Англії, великої популярності він набув в Індії, Китаї та США – країнах, що мають великий ринок їжі на замовлення, і є світовими лідерами у доставці готових страв. Аналіз, проведений McKinsey, свідчить, що сервіс доставки їжі не лише збереже свої позиції у найближчі роки, а й буде активно розвиватися [2].

В Україні перша хмарна кухня відкрилася у Києві у листопаді 2019 року [3; 4], а розповсюдження у нашій країні цей формат набув із початком пандемії через постійні карантинні обмеження. Спочатку традиційні заклади переходили у режим темних кухонь, закриваючи свої зали від відвідувачів, згодом стали відкриватися ресторани без залів, замість них передбачені зони видачі замовлень. Активно працюють з такими закладами служби доставки Raketa, Uber, Glovo та інші [5–7]. Ситуація у нашій країні та світові тенденції свідчать про те, що такий формат у найближчі роки буде набирати популярність. Він має певні переваги перед традиційним веденням ресторанного бізнесу, а саме:

- відкрити такий заклад набагато простіше, оскільки не потрібно працювати над інтер'єром, оформленням залу, фірмовим посудом та стилем;
- є можливість легше експериментувати з новими брендами, якщо бренд «не зайшов», можна легко й швидко створити новий або підготувати декілька віртуальних брендів одночасно;
- можна швидко змінити концепцію закладу, оскільки немає «фізичних» прив'язок до нього;

- коригувати меню швидко та просто, є можливість орієнтуватися не декілька сегментів споживачів;

- дозволяє зекономити на оренді залів для обслуговування гостей та на зарплаті персоналу, оскільки не вимагає таких співробітників, як адміністратори залу, офіціанти, бармени, бариста [1].

При цьому можна відмітити такий недолік як відсутність атмосфери закладу, але він покривається перевагами, наведеними вище.

Існує декілька бізнес-моделей Dark Kitchen, характеристику найбільш розповсюджених з них представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика бізнес-моделей Dark Kitchen

<i>Бізнес-модель Dark Kitchen</i>	<i>Опис бізнес-моделі та характерні риси</i>
The "traditional" dark kitchen (традиційна)	Один бренд використовує одну кухню, оптимізує операції онлайн-замовлень, для доставки використовує власних співробітників або сторонні служби
Multi-brand Dark Kitchen (мультибрендова)	Декілька брендів працює під управлінням однієї материнської компанії
Takeaway Dark Kitchen (кухня на виніс)	Відрізняється тим, що передбачає контакт з клієнтами, які очікують замовлення й забирають їжу самостійно
Aggregator-owned Dark Kitchen (кухня – власність агрегатора доставки)	Кухнею володіє агрегатор доставки, наприклад, Raketa, Uber, Glovo тощо, який надає її в оренду ресторанним закладам
Outsourced Dark Kitchen (кухня на аутсорсингу)	Є новітньою моделлю такого формату, вона дозволяє передати іншому бізнесу усі операції, крім фінальних операцій приготування страв, і завдяки цьому створити унікальний та бездоганний кінцевий продукт

Вибір моделі ведення бізнесу залежить від багатьох факторів – бажання бути повним власником ресурсів, попиту у конкретному районі на бренди, вартість оренди приміщень та доцільність організації самовивозу або доставки та інших.

Для успішної роботи закладу Dark Kitchen важливим є дотримання певних вимог. На основі аналізу роботи ресторанів із хмарними кухнями виділяємо ті позиції, на які потрібно звернути пильну увагу. Оскільки умови формату закладу не дають можливість гостям його відвідати і уся інформація про послуги розміщується в інтернет-мережі, потрібне створення доступного і цікавого сайту, яким зручно та просто користуватися. На сайті мають бути розміщені якісні фотографії та опис усіх страв, що входять у меню, а споживачам надана можливість залишати відгуки. Важливим є розробка власного бренду, який сприятиме формуванню клієнтської бази, та якісна реклама закладу. Безумовно має бути орієнтація на клієнта, що включає знижки для постійних гостей, спеціальні пропозиції та періодичні акції на продукцію. Слід зазначити, що у сучасних умовах доцільно організовувати безконтактну оплату замовлень, а також безконтактну доставку. Наприклад, доставка в офіс може відбуватися таким чином: кур'єр залишає замовлення у вказаній кімнаті або на рецепції, а споживач через декілька хвилин забирає продукцію, не зустрічаючись із клієнтом.

На задоволеність споживачів та отримання позитивних відгуків про роботу закладу впливатиме два основних фактори – висока якість продукції та швидкість доставки. Швидкість доставки залежатиме від зручного місця розташування закладу, віддаленості від клієнтів та роботи кур'єрської служби, якість продукції – від якості сировини, що надходить на виробництво, дотримання санітарно-гігієнічних правил та режимів технологічного процесу приготування страв.

Основні стадії технологічного процесу виготовлення продукції у закладах формату Dark Kitchen наведено на рис. 1.

З наведеної схеми видно, що для реалізації процесу виготовлення продукції у закладі мають бути виділені приміщення для: зберігання сировини (складська група), підготовки сировини до виробництва, виготовлення напівфабрикатів та готової продукції (виробнича група), упакування готової продукції, а також побутові кімнати для персоналу. Відсутність приміщень для гостей (вестибюльної та торговельної групи) дає можливість обрати кухню розміром до 120 м².

Основне технологічне обладнання (механічне, холодильне, теплове, пакувальне) підбирається залежно від асортименту продукції, що випускатиметься, та потужності закладу. Обов'язковою умовою є використання сертифікованої екологічної одноразової упаковки, дозволеної для контакту з

харчовими продуктами, для гарячих страв – такої, що може підтримувати температуру продукту протягом години (алюмінієві лотки і контейнери або ланчбокси із спіненого полістиролу). Під час доставки їжі мають використовуватися термосумки.

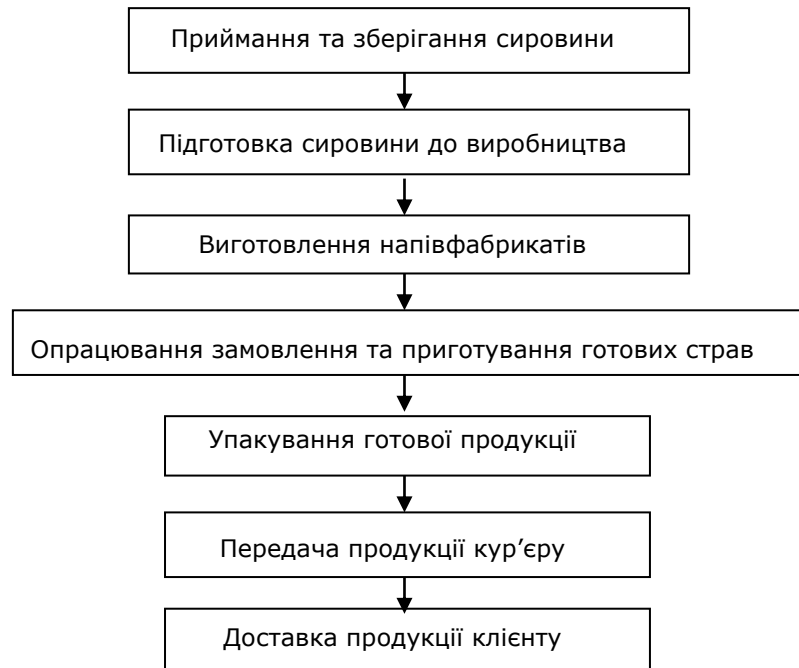

Рис. 1. Схема технологічного процесу виготовлення продукції у закладах формату *Dark Kitchen*

Загальний висновок. Формат *Dark Kitchen* є перспективним напрямком розвитку та відновлення ресторанного господарства в умовах локдауну та післявійськового стану в Україні. У всьому світі розвивається тенденція перебудови роботи ресторанів на онлайн-замовлення та доставку, діджиталізації бізнесу. Для нашої країни такий формат є відносно новим. Його перевагами є можливість швидко змінювати концепцію закладу та коригувати меню, економія грошей на оренді приміщень для гостей та на заробітній платі такої категорії робітників ресторану як офіціанти, бармени, бариста. Відкриття таких закладів потребує менших фінансових вкладень у бізнес.

Для успішної роботи закладу формату *Dark Kitchen* необхідними умовами є висока якість продукції та швидкість доставки, важливим також є створення якісного сайту, розробка власного бренду, орієнтація на клієнта, організація безконтактних оплати та доставки.

Подальший розвиток цьому напрямку досліджень пов'язаний з розробкою концепції закладу ресторанного господарства формату *Dark Kitchen* на основі представленої інформації.

Список використаних джерел:

1. Deliverect. Onlines orders. Simplified. URL : <https://www.deliverect.com/us/blog/dark-kitchens/what-is-a-dark-kitchen> (дата звернення : 07.05.2022).
2. Асоціація рітейлерів України. URL : <https://rau.ua/novyni/neformat-vidomi-restirany/?fbclid=IwAR0woVJPOHW35yP8q3L1Rph1Q7Zkeso3VDCHutRzrWKBZZCDOhPOwN734gQ> (дата звернення : 07.05.2022).
3. Sabine Becker, Stacey Haas, Eric Kuehl, Ignacio Marcos, and Kumar Venkataraman. The pandemic has hit many quick-service restaurants hard. Here's how they can respond to the crisis and prepare for what comes next. URL : <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/delivering-when-it-matters-quick-service-restaurants-in-coronavirus-times> (дата звернення : 07.05.2022).
4. Сьогодні. В Україні з'явилася перша dark kitchen. URL: <https://ukraine.segodaya.ua/ua/ukraine/v-ukraine-nachala-rabotu-pervaya-darkkitchen-1365332.html> (дата звернення : 07.05.2022).
5. Яровая М. Украинский сервис доставки еды Raketa начинает работу в Киеве. URL : <https://ain.ua/2019/11/11/raketa-v-kieve/> (дата звернення : 07.05.2022).
6. Сервис Glovo запустил первую «облачную кухню» Cook Room. URL : <https://itc.ua/news/glovo-oblachnaya-kuhnya/> (дата звернення : 07.05.2022).
7. Хмарочос. Гастротренди: чого чекати киянам від рестораторів у 2020 році: веб-сайт. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2020/02/14/gastrotrendy-chogochekaty-kyyanam-vid-restoratoriv-u-2020-rotsi/> (дата звернення : 07.05.2022).

ФОРМУВАННЯ РИНКУ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Кочмаровський С., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Харчові технології»

Наук. кер. – Кравченко М. Ф.

У статті досліджено економічну сутність функціонування ресторанного бізнесу в Україні. Розглянуто основні формати закладів ресторанного господарства в Україні. Визначені шляхи підвищення ефективності ринку ресторанного бізнесу.

The article examines the economic essence of the restaurant business in Ukraine. The main formats of restaurants in Ukraine are considered. Ways to increase the efficiency of the restaurant business market have been identified.

Актуальність теми. Ресторанний бізнес в європейських країнах є важливою частиною агропродовольчого комплексу, який значною мірою визначає продовольчу ситуацію. В Україні ресторанний бізнес майже не розглядають як сегмент національного продовольчого ринку, хоча він володіє значним потенціалом із зростання споживання продовольчої сировини вітчизняного виробництва та підвищення рівня споживання власної продукції. Все це поставило перед управлінням підприємствами ресторанного бізнесу цілий ряд нових завдань, таких, як необхідність підвищення ефективності виробництва, зміцнення конкурентної позиції, що пов'язано з впровадженням в повсякденну практику ведення бізнесу сучасних досягнень менеджменту і маркетингу. Тому метою роботи є вивчення теоретичних аспектів формування ринку ресторанного бізнесу України, визначення чинників, що впливають на розвиток різних форматів закладів ресторанного господарства.

Об'єкт досліджень – процес розвитку ринку ресторанного бізнесу України.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні аспекти розвитку ринку ресторанного бізнесу України.

Розвиток ринку ресторанів в Україні, за останні кілька років, інтенсивно змінився. Сучасний ресторанний бізнес, як ніколи раніше, пропонує широкую номенклатуру послуг споживачам продукції та послуг ресторанного господарства. Варто зауважити, що розвиток почався з верхнього, елітного цінового сегмента. Якщо згадати, успішні підприємства були розраховані на багату в той час аудиторію. З плином часу цей сегмент почав звужуватися, але з'явилися і почали розвиватися середньо-цінові кафе і ресторани. А в сегменті елітних закладів, майже не залишилося місця для нових гравців, на відміну від середньо-цінових ресторанів, які в даний час є найбільш перспективними. Також актуальними залишаються формати дешевих закладів (фаст-фуди, кафе, бари) [1]. Таким чином, ресторани розділилися на три основні ніші, нерівні за обсягом і кількістю гравців: фаст-фуди, ресторани середнього рівня і ресторани «високої кухні». Найбільше ресторанів середнього рівня, оскільки, як зазначають ресторатори, з авторськими ресторанами «високої кухні» можна стати відомим, а з середніми – багатим. Аудиторія відвідувачів ресторанів низького й середнього рівня перевищує аудиторію дорогих ресторанів. Хоча ніша ресторанів із середньою ціною пропозиції в Україні не тільки перенасичена, але і не до кінця сформована.

Поки що залишається вільною середньоцінова ніша. Сегмент невеликих сімейних ресторанчиків розвивається ще дуже повільно. На думку експертів, невеликі затишні заклади, близькі по ціновій позиції з фаст-фудами, по прибутковості найближчим часом наздоженуть ринок швидкого харчування та українці із середнім рівнем доходів, переситившись фаст-фудами, поступово перейдуть в ресторани середнього рівня, які пропонують домашню кухню і високий рівень обслуговування. У майбутньому досягнуть популярності закладу формату free flow. Це варіант вже відомий українському споживачеві європейського самообслуговування. У цьому закладі використовується не загальна лінія роздачі, а окремі «острівні» її станції.

Ресторатори і маркетингологи прогнозують, що ресторанний ринок буде рости, тому що збільшиться клієнтська аудиторія - все більш популярним серед платоспроможного населення стає європейський стиль життя з харчуванням у ресторанах, кафе, а не вдома. За офіційними даними, ресторанний бізнес у нас розвинений лише на 10%. До того ж з існуючих 600 ресторанів добре працюють 50, і тільки 30 з них заробляють реальні гроші. Безумовно, тут свої вимоги диктує конкуренція. Тому нашій країні поки що необхідний розвиток в даній сфері діяльності [2].

Вуличний фаст-фуд – це заклади, що розміщуються безпосередньо на вулицях міст,

переважно в людних місцях; будь-яка вулична торгівля, що спеціалізується, найчастіше, на монопродукті. Середній чек не перевищує 25 грн. Відмінною особливістю таких закладів є те, що поряд із такими точками практично не організовано місце для споживання купленої продукції, а розраховано так, що покупець забирає весь товар із собою або їсть на ходу. Негласним правилом вуличного фаст-фуду є «правило однієї руки» - передбачається, що людина, що купила собі їжу в точці стріт-фуду, може тримати її однією рукою, а друга при цьому буде вільна. Тому скрізь прагнуть створити зручну для цього упаковку. Вуличний фаст-фуд - це найкраще рішення для угамування голоду в обідній час, тим паче, що пообідати або просто перекусити можуть дозволити собі всі категорії населення.

Формат «casual dining» об'єднує усі демократичні заклади, від кафе-кондитерських до барів і нічних клубів. При створенні ресторану такого класу, перш за все, необхідно знати, на кого він розрахований і в якому місці буде відкритий. Сучасні споживачі ресторанних послуг діляться на категорії за своїми перевагами. Деякі ходять у ресторани виключно поїсти, для інших найважливішим буде атмосфера закладу, для когось - яка саме кухня представлена в тому або іншому місці, деякі приходять розважитися і відпочити. Середній чек у цих закладах варіюється від 100 грн до 300 грн. Виходячи з цих показників, треба вибирати концепцію планованого ресторану. Найпопулярнішими концепціями в даному форматі є кондитерська; кав'ярня.

Формат «Fine dining» - це ресторани преміум класу з більшістю переваг перед своїми «побратимами»; привабливий інтер'єр, створений кращими дизайнерами за останніми віяннями моди, професійний персонал, відмінна кухня, велике різноманітне меню (фірмові страви, холодні, гарячі закуски, салати, гарячі страви, перші страви, гарніри, десерти), наявність винної карти з асортиментом елітних вин. Середній чек дуже високий (від 500 грн і вище). Місце розташування - історичні райони центральної частини міста. Головне в ресторані високої кухні - наявність знаменитого шеф-кухаря, авторська кухня, винна карта з колекційними винами, театралізовані методи подачі страв. На сучасному ринку елітні ресторани існують більше для престижу, ніж для отримання прибутку.

Формат «клубний». Концепції розважальних закладів поділяються на [3]:

- Lounge/ChillOutCafe - це місце збору для модної молоді та любителів відпочити під хорошу музику;
- Dj-кафе. Спокійний дизайн налаштовує на відпочинок і приємне спілкування. Особливою родзинкою є розслаблюючий і спокійний музичний формат. Вечорами виступають початківці і знамениті діджеї. Однак, це місце призначене для відпочинку і тихого розслаблення. Іноді там проходять різного роду презентації, які допомагають формувати потрібний імідж;
- Event restaurant - це місце, де можна насолодитись традиційною кухнею і потанцювати під улюблену музику. Вдень він працює як звичайне міське кафе, а ввечері перетворюється на креативне місце для проведення різних цікавих заходів: танцювальних шоу, концертів та інших розважальних подій. Подієвий ресторан - це поєднання ресторану, концертного залу і смачної кухні;
- Vj-cafe - це кафе-ресторан з використанням в інтер'єрі технології мультипроекції на стінах і великою кількістю відеопанелей;
- Danceclub - це танцювальний клуб демократичного формату з великим основним танцполом, місткістю від 700 осіб;
- Concert club (Концертний клуб)- це клуб, спроектований і оптимізований під проведення живих шоу та концертів;
- Luxuryclub - це заклад, розрахований на вузьку категорію людей, потрапити звичайному тусовщику сюди непросто. Це дорогий нічний клуб, який розрахований на багатих і відомих особистостей, політиків, богему.

Заклади формату «free flow» [4]. Цей формат має на увазі вільне переміщення гостей торговим залом із можливістю самостійного вибору страв, що готуються в їх присутності. Середній чек до 80 грн. Відмінна особливість - це великий асортимент, демократичні ціни, велика пропускна спроможність. По суті, це новий ступінь еволюції добре знайомого формату «євроїдальні самообслуговування». В Україні це мережі підприємств харчування: «Два гусаки», «Пузата хата», «Здоровеньким були», «Жили-Були» й ін.

Родоначальником концепції free flow вважається швейцарська мережа Marche Movenpick, яку започаткував бізнесмен Уізілі Прагер, що відкрив перший ресторан Movenpick у Цюриху ще в 1948 році, задумував його як місце зустрічі для ділових людей, куди вони могли б швидко заскочити й при

цьому смачно поїсти. Назва перекладається як «чайка поклювала», тобто концепція харчування – «на льоту». Бізнес пішов дуже добре, і незабаром відкрилися нові точки в Берні й Женеві. Саму концепцію free flow Уїзлі Прагер придумав і втілює у життя в ресторанах Movenpick на початку 1980-х років. Незабаром ресторани формату free flow стали відкриватися в Італії (мережа Autogrill), Франції (Casino), Австрії й інших країнах. В Україні перший заклад free flow відкрився в жовтні 2004 року в Одесі, в ТЦ «Грецький» компанії «ТАВРІЯ-В».

Головна відмінність даного формату від євроїдальні самообслуговування полягає в тому, що у free flow не існує єдиної лінії роздачі, по якій рухається черга з підносами: ця лінія розбита на окремі «острівці» (food-station), розкидані по всьому залу. Наприклад, один з варіантів їх розстановки: лінія з холодними порційними закусками і десертами (відвідувач сам набирає вподобані страви); гаряча роздача (тут працюють кухарі), супова станція і салат-бар в центрі залу (гості, знову-таки, самі накладають їжу); барна станція (обслуговують бармени); декілька кас. Для кращої орієнтації на місцевості передбачені таблички покажчики: «Супи», «Салати», «Холодні закуски» і т. і. Таким чином, замість того щоб рухатися вздовж довгої «змій» лінії роздачі, споживач відразу підходить до тієї станції, яка йому потрібна, або вільно обминає їх всі («вільний рух»). Остаточний розрахунок відбувається на касі (або за допомогою спеціальних клубних карт безготівкового розрахунку), а потім гість може вибрати собі будь-який столик.

Ідея створення окремих «острівців» дуже раціональна по відношенню до ліній роздач в закладах «євроїдальні», бо з їх допомогою навіть при великій кількості відвідувачів вдається уникнути довгої черги, яка сповільнює обслуговування. Також їх плюс в тому, що замовлення не треба чекати. У free flow же, в ідеалі, черг не повинно бути взагалі: правда, для цього необхідно встановити в залі чималу кількість станцій і кас, можливо, найбільш популярні станції навіть «продублювати».

Інтер'єр для free flow — одна з найбільш статей витрат. В принципі, достатньо один раз побачити «Граблі» або Lido, щоб величезна різниця між сьогоденням free flow і їдальні стала повністю очевидною. По суті, за ціновими витратами створення інтер'єру free flow може бути аналогічно витратам на дизайн класичного ресторану [5].

Таким чином, концепція free flow надає неоціниму можливість в рамках одного комплексу відкривати відразу декілька різних закладів, тобто перетворювати його на справжній «центр їжі». Більш того, іноді free flow перетворюється на величезний розважальний центр. Що ж до кухні, то тут необхідність різноманітності концепцій не так очевидна. З одного боку, багато відомих закладів free flow пропонують відразу декілька напрямів кухні. З іншого боку, велика частина відомих free flow створені за принципом простої, демократичної, істинно «народної» кухні – простої та домашньої; найпопулярніші страви – знайомі з дитинства: олів'є і вінегрет, котлети і борщ, оселедець під шубою і смажена картопля і т. і. Меню зазвичай включає не більше 200 позицій, проте далеко не всі з них щодня подаються в залі: ефективніше періодично міняти певні позиції на нові із загального списку (припустімо, щодня – нові салати). Практично всі страви готуються в самому закладі: на відміну від фаст-фудів, у free flow далеко не завжди використовується централізована фабрика-кухня. Зі всіх «євроїдалень» фабрика-кухня є тільки у «Пузатой хати», у решті випадків це максимум обладнаний централізований кондитерський цех («Два гусаки») [5; 6].

Сучасна парадигма становлення і функціонування закладів ресторанного господарства в Україні формується на засадах передового світового досвіду і зорієнтована на демократичний сегмент, який поєднує в собі швидкість та помірність цін і демонструє зростаючий тренд. Натомість, розвиток елітних ресторанів з високою кухнею демонструє тенденцію уповільнення, адже їх діяльність істотно залежить від умов зовнішнього середовища. Його істотне погіршення спричиняє не ріст клієнтської бази цих закладів, а поділ із зростаючою часткою демократичних.

Список використаних джерел:

1. Ринок ресторанного бізнесу в Україні. URL : <http://poglyad.eom//blog/4/437/>.
2. Кравченко О. М. Система макроекономічних показників ефективності ресторанного господарства. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова*. Одеса : ОНУ, 2015. Т. 20. Вип. 2/1. С. 31-36.
3. Офіційний сайт компанії «Ресторанний консалтинг». URL : <https://www.recon.com.ua/>.
4. Даніалі Ф. Дослідження загальних тенденцій ринку ресторанного господарства України. *Економіка промисловості*. 2012. № 3-4. С. 29-34.
5. Крилова Л.В. Інноваційні ресторани технології : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. 140 с.
6. Нові формати сучасних закладів ресторанного господарства і їх розвиток на вітчизняному ринку. URL: <http://www.studfiles.ru/preview/5647529/page:5/>.

ПРОСУВАННЯ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ

Міх С., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
Спеціальність «Менеджмент»
Наук. кер. - Круглянко А. В.

Впровадження нових бізнес-ідей, нових методів управління та розвитку нових послуг у готельній індустрії змінила криза, яка викликана пандемією COVID-19. Основною проблемою, з якою стикнулись готелі, є різке зниження попиту, через що власники змушені були закривати свої заклади. Але треба зазначити, що більше половини вибрали впровадити інноваційні технології та послуги.

The introduction of new business ideas, new management methods and the development of new services in the hotel industry has changed the crisis caused by the COVID-19 pandemic. The main problem faced by hotels is the sharp decline in demand, which forced the owners to close their facilities. But it should be noted that more than half chose to implement innovative technologies and services.

Актуальність під час пандемії сфера послуг постраждала найбільше, бо змушена була припинити свою діяльність на невизначений період часу. Тому частина закладів закінчила свою діяльність, не витримавши кризи, а інша частина оновила свій бізнес інноваційними технологіями. Великого значення набуло просування своїх послуг, особливо у соціальних мережах. Дійовим інструментом просування є реклама, тому ця тема є актуальною.

Метою статті є дослідження особливостей просування готельних послуг під час пандемії COVID-19.

Об'єктом дослідження є процеси просування послуг у готельному бізнесі під час пандемії COVID-19.

Предметом дослідження є інструменти просування послуг під час пандемії COVID -19 у готельному бізнесі.

Окремі аспекти розвитку готельного господарства розглядають у своїх наукових працях такі вчені, як Н. М. Гоблик-Маркович [9] та Л. В. Китаєва [10].

Жорстокі карантинні обмеження, які були запроваджені Кабінетом Міністрів України у березні 2020 р. через поширення пандемії, призвели до кризи у діяльності готельної індустрії. З 12 березня 2020 р. впродовж двох місяців заклади готельного господарства взагалі не працювали, але з початку червня було відновлено роботу готелів. За даними Державної податкової служби України, за сім карантинних місяців (березень-вересень 2020 р.) лише від підприємств галузі державний та місцеві бюджети недоотримали понад 650 млн. грн. податків (рис. 1) [1].

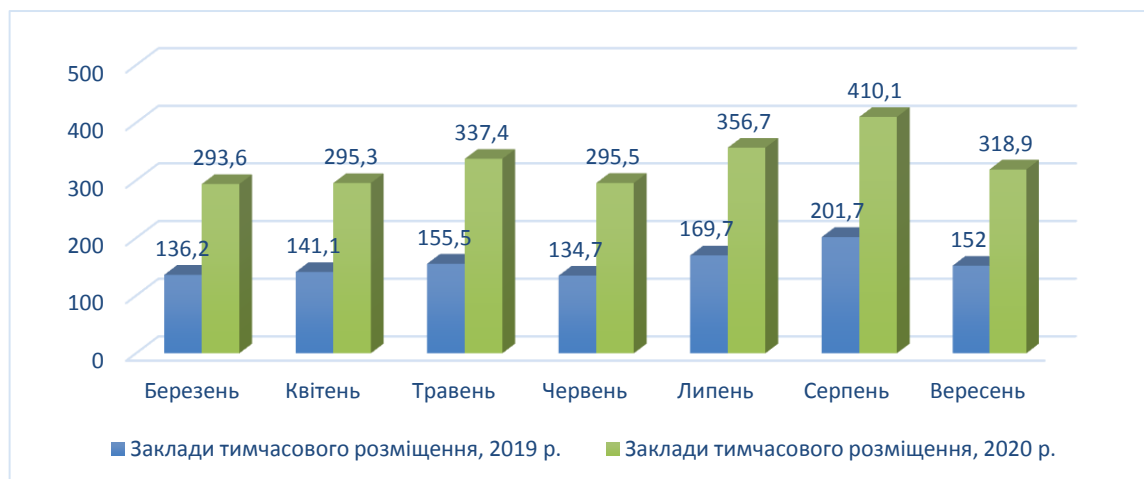

Рис. 1. Обсяги сплати податкових платежів підприємствами готельного бізнесу (березень-вересень 2019 та 2020 рр., млн. грн.)

Після відновлення своєї діяльності відбулось суттєве зниження зацікавленості з боку споживачів, через соціально-економічний стан, а також психологічний викликаний тривожністю через збільшення рівня захворюваності.

Немало власників бізнесу у сфері обслуговування зазнали великих втрат, через зупинку роботи. Така критична ситуація змусила шукати нові шляхи для відновлення роботи підприємств, одним із шляхів є зростання активності в соціальних мережах.

Із 2020 року інтернет-маркетинг є переважаючим серед інших методів просування. Ще у 2013 році цей метод майже не використовувався і був непопулярним. Після введення карантину кількість покупок в Інтернеті збільшилась. З початку березня 2020 р. кількість пошукових запитів зі словами «онлайн-покупки» і «як купувати в інтернеті» по всьому світу зросла удвічі [2, с.155]. Внаслідок введення карантинних обмежень відвідуваність мережі Facebook і YouTube у світі збільшилась, а також зріс інтерес до Instagram, Twitter тощо. У світі користувалися попитом такі соціальні мережі:

- Facebook (найбільша соціальна мережа);
- Instagram (сервіс з публікації, оброблення, поширення світлин);
- Twitter (сервіс для публікацій коротких публічних повідомлень);
- LinkedIn (сервіс для комунікації з роботодавцями);
- WeChat (соціальна мережа КНР);
- YouTube та Vimeo (сервіс для публікації та обговорення відео);
- Tumblr та Flickr (сервіси мікроблогів);
- Pinterest (фотохостинг);
- Coub та Vine (нові формати розміщення відео файлів);
- TikTok (створення та перегляд коротких відео);
- Likee (створення та поширення коротких музичних відео кліпів) [3].

Основними видами сучасної продукції та послуг у готельному бізнесі, які потребують просування, є: мережа міні-готелів, «smart-номери», автоматизовані стійки рецепції (ACP), запровадження CRM-системи, використання роботів-помічників, онлайн-сервіси в роботі з клієнтами, RFID-технології, інтернет-маркетинг.

На рис. 2 наведені основні види сучасної продукції та канали просування в соціальних мережах [4, с. 213].

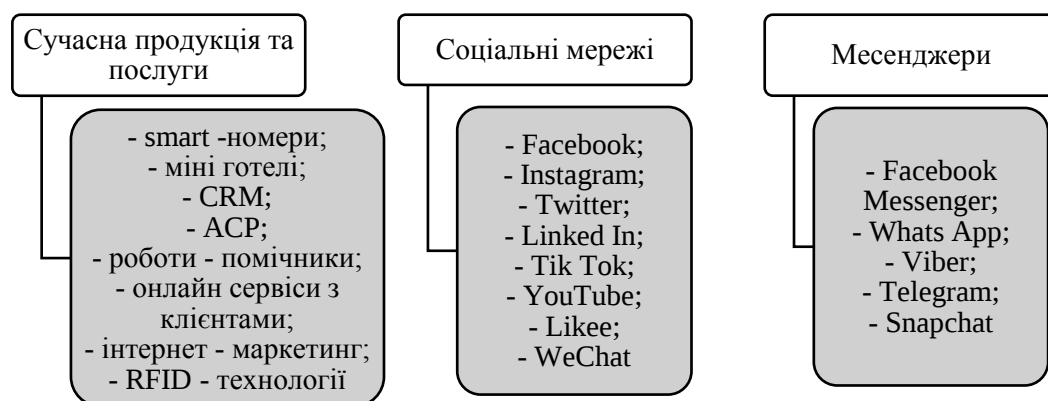

Рис. 2. Соціальні мережі та месенджери у просуванні готельного бізнесу

В Україні Facebook використовується для просування своїх послуг та просування своїх заходів. Тут можна створити чотири типи облікових записів:

- особистий профіль (особисті публікації),
- сторінки (просування брендів і бізнес-проектів),
- групи (з'єднання користувачів за хобі та інтересами, обговорення питань),
- події/захід (просування окремих проектів за допомогою концертів, тренінгів та семінарів).

Instagram – популярна мережа для ведення бізнесу. Тут додаються кнопки «дзвонити», «зв'язатися», «написати», можна налаштувати таргетинг і рекламу. Саме ці дві соціальні мережі в основному використовуються в готельному бізнесі. Вони зосереджені на поколіннях, які проводять багато часу за своїми смартфонами. Сторінки в соціальних мережах замінили веб-сайти як інструмент продажів.

Перевагу месенджеру Viber віддають користувачі Vodafone у Одеській області, WhatsApp – у Херсонській області. Соціальна мережа Facebook поширена у Вінницькій та Чернігівській областях, Telegram – у Київській та Хмельницькій областях, TikTok – у Черкаській та Вінницькій областях, YouTube – у Житомирській області, Likee – у Дніпропетровській та Черкаській областях, Instagram – у Рівненській області (табл. 1) [5].

Уподобання користувачів у використанні соціальних мереж та месенджерів в Україні у першій половині 2020 - 2021 рр., за даними Vodafone

Месенджер / соціальна мережа	2020 р.	2021 р.
Telegram	Київська обл.	Хмельницька обл.
Facebook	Вінницька обл.	Чернігівська обл.
Instagram	Рівненська обл.	
Viber	Одеська обл.	
TikTok	Черкаська обл.	Вінницька обл.
YouTube	Житомирська обл.	
Likee	Дніпропетровська обл.	Черкаська обл.
WhatsApp	Херсонська обл.	

Найпопулярнішою соціальною мережею серед користувачів Kyivstar є Facebook – 13 млн., YouTube – 13 млн., Viber – 12 млн., Facebook Messenger – 11 млн., Instagram – 10 млн., Twitter – 7 млн., Telegram – 6 млн., TikTok – 5,5 млн., WhatsApp – 5 млн. (рис. 3) [6].

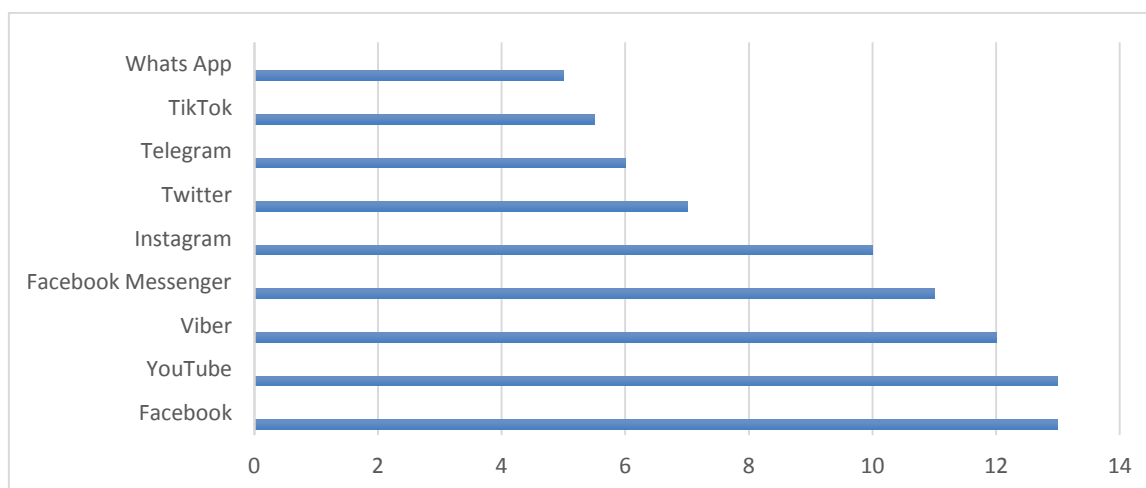

Рис. 3. Рейтинг соціальних мереж та месенджерів в Україні у 2021 р., за даними Kyivstar, млн. користувачів

Дієвим способом просування у соціальних мережах є реклама. Рекомендують використовувати таргетинг і ретаргетинг, або так звану рекламу у блогерів. Таргетинг – це реклама, яка налаштовується за певними параметрами: місце проживання, стать, вік, захоплення тощо. Ретаргетинг – це реклама, яка направляється тим користувачам, з якими вже відбувалась взаємодія: на сайті, у мобільному додатку чи на сторінці у соціальних мережах. Реклама у блогерів – це вид співпраці з новим поколінням у яких якісний контент та велика аудиторія підписників, де готель оплачує вартість реклами, або надає можливість користуватись послугами. Для кращого просування краще використовувати кілька видів реклами одночасно, для того щоб оцінити кожен окремо та перевірити наскільки вона ефективна. Реклама в соціальних мережах сьогодні набуває великого значення, але має як переваги, так і недоліки.

Перевагами є: доступні ціни; велика довіра користувачів; налаштовується під свою цільову аудиторію; можна відслідковувати ефективність; збільшується кількість відвідувачів.

Недоліки: працює тільки тоді, коли фінансується; висока конкуренція; обмеження в часі.

Кожен сучасний готель має сторінку у соціальних мережах, де публікується цікавий контент, а також новини, придумуються різні теми постів. У соціальні мережі приходять за спілкуванням, саме тому фахівці із Інтернет маркетингу готелю відповідають на питання та зауваження (і на похвали, і особливо на претензії), вступають в діалог, запитують думки, проводять голосування [7, с.740].

Крім просування власного сайту готелю, відмінні можливості для підвищення продажів дають партнерські програми, тобто співробітництво з розкрученими профільними ресурсами. Для туристичної сфери це особливо потужний інструмент, оскільки тематика дуже широка і популярна та

кількість туристичних сайтів величезна. Портали онлайн-бронювання вже розкручені, їх «поважають» і пошуковики, і користувачі. Доцільно вести роботу навіть з найбільшими ресурсами, такими як hotels24.ua, Booking.com, ua.hotels.com і т. д. Їх користувацька аудиторія величезна, водночас і вони зацікавлені не менше, адже готель сам платить їм комісію, до того ж їм потрібно нарощувати свою базу готелів. Бонус в тому, що саме розміщення інформації про готель зазвичай безкоштовне – береться тільки комісію за реальні бронювання [8].

Основними цілями для просування готельних послуг є:

- підтримання унікальності та цінності послуг готельної індустрії;
- залучення нових та збереження постійних клієнтів;
- підтримка власного бренду;
- збереження власної репутації;
- збереження лояльності клієнтів до послуг та продукції тощо.

Отже, для ефективного господарювання готельного бізнесу у період пандемії та карантинних обмежень варто концентрувати зусилля на просуванні готельних послуг через соціальні мережі, серед них найбільш популярними є Facebook, Twitter, Instagram, TikTok. І при цьому слід враховувати особливості просування кожної мережі: Facebook рахується найбільшою соціальною мережею, в Instagram можна публікувати, обробляти та поширювати фото і відео, у Twitter можна публікувати короткі публічні повідомлення, а TikTok у створювати та переглядати короткі відео.

Список використаних джерел:

1. Державна податкова служба України. Інформаційно-аналітичні матеріали. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення: 09.02.2022)
2. Косар Н. С., Бодьо С. І. Дослідження розвитку інтернет-маркетингу в умовах пандемії. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/51_2021_ukr/26.pdf (дата звернення: 09.02.2022)
3. URL: <https://www.marketingmaven.com/> (дата звернення: 09.02.2022).
4. Полінкевич О. SMM-просування інноваційних послуг у готельно-ресторанному бізнесі в умовах COVID-19. URL: <http://restaurant-hotel.knukim.edu.ua/article/view/249066/246576> (дата звернення: 10.02.2022)
5. Рейтинг месенджерів та соціальних мереж Vodafone. URL: <https://www.vodafone.ua/news/vodafone-stvoryla-reytnh-oblastey-ukrayiny-v-kolyorakh-mesendzheriv-ta-sotsialnykh-merezh> (дата звернення: 10.02.2022)
6. Рейтинг месенджерів та соціальних мереж Kyivstar. URL: <https://kyivstar.ua/uk/mm/news-and-promotions/15-godyny-na-den-u-tik-tok-kyivstar-sklav-reyting-socmerezkh-ta-mesendzheriv> (дата звернення: 10.02.2022)
7. Зубарева М. А. Інструменти популяризації готелю у соціальних мережах. URL: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/156.pdf> (дата звернення: 14.02.2022)
8. Як рекламувати і просувати готель в інтернеті: 33 і 1 порада інтернет-маркетолога. URL: <https://bizprofi.ru/uslugi/> (дата звернення: 14.02.2022)
9. Гоблик-Маркович Н.М. Напрями формування сучасної маркетингової стратегії розвитку підприємств готельно-ресторанного бізнесу. *Перспективи розвитку готельно-ресторанної індустрії України: теорія, практика, інновації розвитку : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Мукачево : РВВ МДУ, 2018. 113 с.
10. Китаєва Л. В. Макроекономічні аспекти розвитку індустрії гостинності. *Вісник експертної ради*. 2017. № 9. С. 85–98.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО СЕРВІСУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Рудніцький А., 2 курс (ОС «магістр»), ЧТЕІ ДТЕУ
Спеціальність «Готельно-ресторанна справа»
Наук. кер. – Романовська О. Л.

Проаналізовано досвід готелів м. Чернівці та області щодо ведення соціально-відповідального бізнесу та надання готельних послуг маломобільним групам населення. Встановлено, що готелі м. Чернівці потребують впровадження нової системи організації сфери послуг для людей з інвалідністю шляхом впровадження інновацій – інклюзивного та універсального дизайну. Запропоновано комплекс заходів щодо наведеної тематики: підвищити ефективність державного регулювання діяльності, розвивати інформаційно-рекламну та маркетингову діяльність, виховувати у молоді відчуття поваги до людей з інвалідністю.

The experience of hotels in Chernivtsi and the region in conducting socially responsible business and providing hotel services to low-mobility groups is analyzed. It is established that hotels in Chernivtsi need the introduction of a new system of organization of services for people with disabilities through the introduction of innovations - inclusive and universal design. A set of measures on the following topics is proposed: to increase the effectiveness of state regulation of activities, to develop information and advertising and marketing activities, to cultivate in young people a sense of respect for people with disabilities.

Актуальність теми. Готелі в кризових умовах функціонують у конкурентному середовищі, тому ефективність господарювання залежить від впроваджених інноваційних послуг. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» під інноваціями слід розуміти новостворені і/або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери. Конкуренція готельних підприємств постійно зростає, тому готелі повинні використовувати у своїй діяльності інноваційні методи управління персоналом, матеріальні ресурси, впроваджувати інфраструктурні, технологічні та соціальні інновації з метою задоволення потреб споживачів.

Розв'язанню проблеми швидкого й ефективного виходу країни зі стану кризи через інновації присвячено праці таких вітчизняних вчених як Гальчинський А. С., Геєць В. М., Голюков В. І., Долішній М. І., Захарченко В. І., Мікловда В. П., Пойда-Носик Н. Н., Продіус І. П., Ревенко А. П. та ін. Проте головними інноваціями у сфері гостинності, окрім навчання персоналу, розширення інфраструктури, є соціальні. Тому проблема виявлення інноваційної діяльності готельних підприємств, їх впливу на підвищення ефективності господарювання та забезпечення соціальних потреб населення вимагає додаткових досліджень.

Однією з конкурентних переваг готелю є задоволення потреб не тільки звичайних споживачів на 100 %, але й людей, які потребують певного сервісу. До таких споживачів належать особи з інвалідністю або маломобільні групи населення. Саме через таку ланку споживачів готель досягає забезпечення соціальних потреб населення.

Згідно законодавства України особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист, при цьому дискримінація осіб з інвалідністю забороняється [1]. Першим міжнародно-правовим документом, що забороняє будь-яку дискримінацію осіб з інвалідністю є Конвенція Організації об'єднаних Націй про права інвалідів 2006 р. Цей документ передбачає стандарти забезпечення й захист прав і свобод осіб з інвалідністю, згідно якого такі люди повинні мати рівні права та включені в загальний соціальний процес з її проблемами, потребами, бажаннями.

Держави, у тому числі Україна, зобов'язуються забезпечувати повну реалізацію всіх прав людини і заохочувати їх здійснення без дискримінації за ознакою інвалідності. Дотримання прав інвалідів – це забезпечення можливостей рівного й ефективного здійснення ними всіх своїх прав без будь-якої дискримінації.

У грудні 2020 року закінчився строк дії Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 серпня 2012 року № 706, яка була спрямована на створення умов для реалізації прав та задоволення потреб осіб з інвалідністю. Мінсоцполітики напрацьовано проект відповідного Національного плану дій до 2025 року, проте до Кабінету Міністрів України в установленому порядку не внесено, що може негативно позначитися на забезпеченні прав осіб з інвалідністю.

Основними зобов'язаннями держави відносно прав інвалідів є:

- прийняти законодавчі і адміністративні заходи, направлені на заохочення прав інвалідів;
- приймати законодавчі і інші заходи для ліквідації дискримінації;
- захист і заохочення прав інвалідів в рамках всіх стратегій і програм;
- зупинити будь-яку практику відносно порушення прав людей з інвалідністю;
- забезпечити, щоб державний сектор поважав права людей з інвалідністю;
- забезпечити, щоб приватний сектор і окремі особи поважали права інвалідів;
- проведення досліджень і розробку доступних товарів, послуг і технологій для інвалідів і заохочувати інших до проведення таких досліджень

У зв'язку з цим необхідно створювати соціальні та інші умови для того, щоб забезпечити права осіб з інвалідністю і надати можливість нарівні з іншими громадянами брати участь у суспільному житті, не відмовляти собі у людських задоволеннях, зокрема активно подорожувати, відчувати навколишню красу, відкривати власні кордони.

В Україні якість життя осіб з інвалідністю нижче решти населення, що обумовлено недостатністю у суспільстві милосердя по відношенню до осіб з інвалідністю, нерозвиненістю і непристосованістю соціальної інфраструктури, низьким рівнем матеріального забезпечення та низькою якістю чи відсутністю технічних засобів і пристосувань, які необхідні для обслуговування інвалідів тощо.

У сфері готельно-ресторанного бізнесу для осіб з інвалідністю постійно відбуваються процеси інституціоналізації, свідчення якої є створення міжнародної туристської організації SATH – це спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй відповідальна за просування стійкого та загальнодоступного туризму. Ця організація постійно проводить конгреси, випускає журнал, а також співпрацює з урядами окремих держав. Україна стала членом організації SATH у 1997 р. Туристська організація SATH є членом Всесвітньої туристської організації (ВТО), що дає можливість інтегрувати туризм для осіб з інвалідністю у загальносвітову систему туризму. До складу ВТО входять спеціальні комітети, які створені для розробки рекомендації з управління програмами роботи організації. Одним з таких є Всесвітній комітет з етики туризму, діяльність якого направлена на пропаганду поширення Глобального етичного кодексу туризму, оцінку та моніторинг його реалізації в різних країнах, а також на виконання функцій контролюючого органу під час врегулювання суперечок, що виникають у процесі застосування або тлумачення цього документу.

Готелі м. Чернівці і області відрізняються один від одного, проте не всі готелі готові надавати соціальні послуги. У м. Чернівці налічується більше 32 закладів готельного господарства, проте не всі вони є досить відомими, при цьому кожен має свої особливості, що дозволяють віднести їх саме до категорії готелів для осіб з інвалідністю. Найбільшу увагу заслуговують ті готелі, які за останні роки завдяки грамотній роботі менеджерів впроваджують соціальні інновації, наприклад «Буковина», «Classic Apartments», «Прем'єр Клуб». Усі названі готелі поліпшили комфортність місць розміщення гостей і умови харчування після реконструкції або ремонту. «Буковина» з самого початку проєктований та побудований як готель, тому ремонт не вимагав значного вкладення коштів, а скоріш за все необхідна була стратегія розвитку. Одним з таких пунктів стратегії розвитку є покращення якості обслуговування осіб з інвалідністю [2].

Турбота про таких гостей у перелічених готелях починається з території, що прилягає до готелів – наявні зручні під'їзні шляхи, вхід до будівлі оснащений пандусом шириною до 2-х м, а на вході до готелю працюють швейцари. Служба приймання має досвід і можливість обслуговувати осіб, що рухаються на інвалідному візку – вестибюльні зони приміщення готелю достатньо просторі, двері широкі – до 2 м для вільного пересування. У перелічених готелях наявні кімнати для осіб з інвалідністю. У готелях «Classic Apartments», «Прем'єр Клуб» вони розташовані на першому поверсі, у готелі «Буковина» – на другому, проте є вантажний ліфт для підняття і заїзду коляски.

Коридори і двері у готелях мають достатню ширину для зручного проїзду. Більшість дверей мають конструкції, коли гостям необхідно самостійно їх відкрити. Санвузли у перелічених готелях пристосовані до потреб осіб з інвалідністю – мають широкі двері, додаткові перила, душову кабінку з відкидним сидінням.

У готелях наявні додаткові послуги, а саме «room service», про які служба приймання та бронювання відразу сповіщає гостей. У готелі «Буковина» доступна послуга з харчування у загальній залі – наявні столи, які можна відкоригувати під потреби споживача (зменшити або збільшити висоту).

Аналізуючи заклади готельного господарства, слід відзначити важливий критерій, що здатний покращити надання послуг – це підбір персоналу. Формування персоналу сприяє забезпечення ефективного виконання інноваційних проєктів та раціонально розподіляти людські ресурси. Працівники готелів м. Чернівці і області, є, як правило, спеціалістами в сфері гостинності, тим більше, що в деякі готелі є базовими підприємствами для практики та працевлаштування випускників ЧТЕІ ДТЕУ.

Серед важливих чинників соціальних інновацій у готелі є вміння спілкування з особами з інвалідністю. Це стосується термінології і коректного поводження. Обслуговування осіб з інвалідністю вимагають підвищеної уваги і засновані на деяких правилах і знаннях: обслуговуючи осіб з інвалідністю не акцентувати увагу на його фізичних недоліках; під час спілкування уникати не коректних термінів; не виявляти надмірної уваги до таких осіб, особливо якщо це дитина. Тому, під час навчання персоналу особливу увагу слід приділити діловим та рольовим іграм, в яких поставивши себе на місце гостя можна оцінити, наскільки комфортно себе почуває гість і чого не

вистачає. Під час навчання здійснюється обмін думками про вихід із незручних ситуацій, не викликаючи конфліктів та незручностей.

В нашій країні створюються організації та об'єднання, які мають на меті створити міста без бар'єрів із залученням спонсорів, органів місцевого самоврядування тощо. Так, у рамках проекту «Міста для людей з інвалідністю не існує» Асамблеєю інвалідів України розроблено «Путівник доступних місць по Україні», завдяки цій карті людина може знайти для себе доступний готель чи ресторан, в який вона зможе потрапити безперешкодно [3].

У путівнику наведено спеціальні позначки, згідно яких особи з інвалідністю можуть дізнатися про місця, у тому числі готелі і ресторани, які можуть відвідати (рис. 1). Проте, аналізуючи міста України на мапі, визначено, що таких місць не так багато, в основному це готелі вищих категорій, які враховують в своїх стратегіях потреби всіх верств населення, зокрема збільшення обсягів реалізації та зміцнення позиції на ринку, формування високого рівня репутації серед клієнтів, можливість отримати стратегічних вигод від соціальних інвестицій.

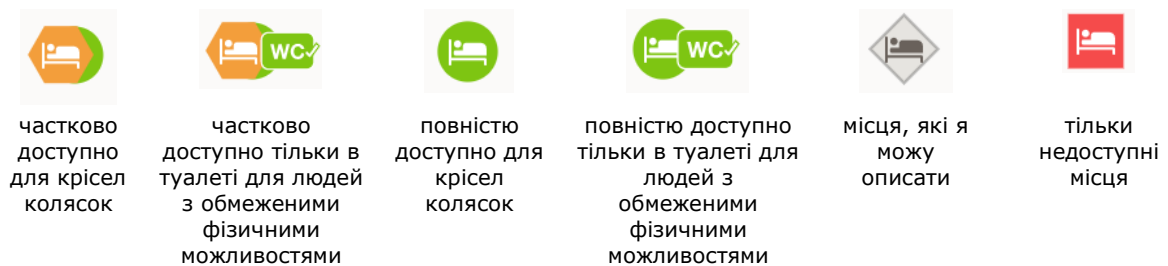

Рис. 1. Позначки у «Путівнику доступних місць по Україні»

Проведений аналіз функціонування готельних підприємств м. Чернівці і області дозволяє говорити про необхідність впровадження ряду необхідних послуг, що дозволяють підвищити якість обслуговування осіб з інвалідністю. У всіх готелях міста, що здатні приймати гостей з інвалідністю, персонал необхідно спеціально навчати роботі з цією категорією споживачів. Для цього до посадових інструкцій швейцара, офіціанта, покоївки, службовців на рецепції варто включити пункт про допомогу особам з інвалідністю.

Необхідно застосовувати закордонний досвід та власні напрацювання з практичного впровадження соціальних інновацій, до яких можна віднести: можливість звертання в будь-який час доби за допомогою медичного персоналу, збалансоване, складене на основі рекомендацій дієтолога і індивідуальних смакових переваг харчування, безпечні умови проживання (тривожні кнопки в номерах, спеціальні ліжка, багатофункціональні пристрої), індивідуальний підхід до кожного споживача, дозволити йому відчувати себе потрібним незалежно від соціальної належності, створення затишної атмосфери і турботи, спілкування, спеціальних програм для відпочинку тощо [3, 4].

Самі власники готелів не зможуть повністю вирішити проблему соціальних інновацій без державної допомоги. Особи з інвалідністю не можуть собі дозволити туристичний відпочинок, тому необхідна державна програма, яка б здійснювала допомогу за рахунок пільг держави, а також виділення грошей для реабілітації маломобільних груп населення [5]. Дослідженнями Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України свідчать про збільшення кількості осіб з інвалідністю: у 2030 році на двох осіб працездатного віку припадатиме одна непрацездатна особа. Тому необхідно впроваджувати інновації, у тому числі соціальні, у діяльність закладів готельного та ресторанного господарства, незалежно від кількості зірок підприємства.

Соціальні інновації в готелях допоможуть створити конкурентні переваги та надати послуги всім верствам населення, у тому числі особам з інвалідністю та членів їх сімей. Для цього готелі повинні впроваджувати інноваційні комплекси нововведень, у тому числі управління фінансами, персоналом, маркетингове просування, що є запорукою доступності та привабливості закладів готельного господарства для осіб з інвалідністю.

Враховуючи рівень розвитку матеріально-технічної бази та забезпеченість населення закладами ресторанного та готельного бізнесу, а також на основі проведення оцінки організації сервісу для людей з інвалідністю у м. Чернівці та Чернівецької області, необхідно розробити комплекс заходів, основними з яких є наступні:

- підвищити ефективність державного регулювання діяльності закладів ресторанного та готельного господарства, що включає в себе: створення ефективних механізмів контролю законодавства України; розроблення нормативно-правових актів з метою забезпечення реалізації соціальної політики в плані доступності закладів готельно-ресторанного господарства для людей з інвалідністю; удосконалення системи інформування про заклади сфери обслуговування м. Чернівці та Чернівецької області;

- розвивати інформаційно-рекламну та маркетингову діяльність;

- сформувати команду інвесторів, зацікавлених у розвитку соціальних інновацій у готельних підприємствах;

- капітально відремонтувати прилеглу територію закладів ресторанного та готельного господарства для маломобільних груп населення;

- виховувати у молоді відчуття поваги до людей з інвалідністю.

Список використаних джерел:

1. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України. Відомості Верховної Ради УРСР, 1991, № 21. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>.
2. Туристичний сайт. URL : <https://www.booking.com/accessible-traveling/region/ua/chernivci-region.uk.html>.
3. Путівник доступних місць по Україні. URL : <https://wheelmap.org/search?category=accommodation>.
4. Інтеграційні та інноваційні напрямки розвитку індустрії гостинності. Одеса: Фенікс, 2016. 159 с.
5. Тітомир Л. А. Інновації в культурі і сервісі обслуговування в готельному господарстві // Наукові праці ОНАХТ. 2015. № 48. С. 166–171.
6. Методологічні засади та емпірика функціонування й розвитку секторальних суб'єктів фінансової інфраструктури. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua>

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

Смотилевич Г., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Менеджмент»,

спеціалізація «Менеджмент готельного, курортного та туристичного сервісу»

Наук. кер. – Багрій К. Л.

У статті досліджено процес ведення обліку, що містить сукупність принципів, методів і процедур спостереження, групування та узагальнення фактів фінансово-господарської діяльності підприємства. Розглянуто основні фактори, що впливають на ведення обліку підприємства. Встановлено елементи обліку стосовно основних об'єктів обліку, суб'єкта туристичної діяльності, інформацію про які необхідно наводити у положенні (наказі) про облік.

The article examines the process of accounting, which contains a set of principles, methods and procedures for monitoring, grouping and summarizing the facts of financial and economic activities of the enterprise. The main factors influencing the accounting of the enterprise are considered. The elements of accounting in relation to the main objects of accounting, the subject of tourist activity, information about which must be provided in the regulations (orders) on accounting.

Актуальність. Одним із важливих питань організації бухгалтерського обліку на підприємстві є ведення обліку. При цьому результати аналізу практики проведення фінансово-господарської діяльності підприємств туристичної сфери дають можливість встановити, що процесу формування та реалізації обліку приділяється недостатня увага як з боку працівників бухгалтерської служби, так і з боку власників або керівників. Туризм є однією із найбільш перспективних галузей світової та вітчизняної економіки, потенціал якої стабільно зростає. Функціонування підприємств сфери туризму супроводжується безперервним кругообігом коштів, який здійснюється у вигляді витрат ресурсів і одержання доходів, їхнього розподілу й використання. Враховуючи це, вказане питання набуває актуального значення.

Ступінь наукової розробленості. Проблемам формування та реалізації обліку присвячено низку наукових праць вчених-економістів, серед яких: В.В. Бабіч, Т.В. Барановська, П.С. Безруких, М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, П.Є. Житній, Л.М. Кіндрацька, Г.Г. Кірейцев, М.В. Кужельний, В.А. Кулик, В.Г. Лінник, В.О. Озеран, М.С. Пушкар, В.В. Сопко, В.Г. Швець, М.Т. Щирба та інші. Так, проф. М.С. Пушкар досліджував загальнонаукову методологію облікової політики. Професор П.Є. Житній у своїх працях розглядав організаційно-методологічні засади та принципи формування облікової політики. Т.В. Барановська вивчала особливості формування облікової політики на рівні господарюючого суб'єкта

та держави. Питання формування облікової політики з врахування галузевої специфіки досліджували науковці: Н.І. Пилипів – на газотранспортних підприємствах, В.О. Озеран, М.Ю. Чік – на підприємствах лісового господарства, М.В. Дубініна, О.В. Боева – на сільськогосподарських підприємствах. Проте, незважаючи на вагомість та практичну спрямованість досліджень науковців, нерозв'язаними залишаються проблеми ведення обліку суб'єктів туристичної діяльності.

Метою статті є вивчення та вдосконалення особливостей ведення обліку підприємств туристичної сфери.

Об'єктом дослідження є сучасні процеси ведення обліку підприємствами туристичної сфери.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних аспектів ведення обліку та складання облікової політики у туристичній сфері.

Фінансове забезпечення в туризмі має особливості характерні лише для цієї галузі. Під фінансовим забезпеченням суб'єктів господарювання туристичної галузі слід розуміти акумулювання фінансових ресурсів з метою покриття витрат діяльності суб'єктів сфери туризму.

Туристичний ваучер (путівка) є підставою для отримання туристом обумовлених договором (контрактом) туристичних послуг. Крім того, це - документ, що підтверджує статус туриста і гарантує отримання оплачених ним послуг, передбачених договором. Для сторони, що приймає туриста, ваучер є гарантією оплати послуг, що надаються такому туристу.

Найбільшу питому вагу у собівартості туристичного продукту займають саме прямі витрати, тому можна розглянути їх класифікацію більш детально. Так, до прямих витрат на виробництво туристичного продукту належать: витрати на придбання туристичних послуг для формування туристичного продукту, матеріальні витрати (картографічне, сувенірне забезпечення тощо), витрати на оплату праці супроводжуючих, керівників групи, витрати на їх відрядження, відрахування від заробітної плати на соціальні заходи супроводжуючих, керівників групи, амортизація виробничих основних засобів (наприклад автобусу, що здійснює транспортні перевезення туристів), інші прямі витрати, які безпосередньо пов'язані з формуванням туристичного продукту

Що стосується валових доходів, то відповідно до Податкового кодексу України, вони збільшуються по «першій події». Однак у цьому випадку необхідно враховувати такий нюанс. При передачі санаторно-курортним закладом путівки без її попередньої оплати незалежно від терміну такої передачі датою збільшення валового доходу вважається дата фактичного завершення надання певного обсягу санаторно-курортних послуг, тобто останній день перебування особи в санаторно-курортному закладі [1].

Фінансове забезпечення в туризмі має особливості характерні лише для цієї галузі. Під фінансовим забезпеченням суб'єктів господарювання туристичної галузі слід розуміти акумулювання фінансових ресурсів з метою покриття витрат діяльності суб'єктів сфери туризму.

На формування облікової політики для підприємств туристичної сфери суттєво впливає форма організації бухгалтерського обліку. Так, відповідно до п. 4 ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2], для забезпечення ведення бухгалтерського обліку підприємство самостійно обирає форми його організації:

- 1) введення до штату підприємства посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером;
- 2) користування послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи;
- 3) ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою;
- 4) самостійне ведення бухгалтерського обліку та складання звітності безпосередньо власником або керівником підприємства.

Отже, можемо розглянути приклад порядку відображення операцій із купівлі та реалізації путівок в обліку туристичної діяльності. Туристичне агентство "Т-тревел" придбало путівку до пансіонату в туроператора за ціною 12000 грн. (без ПДВ - 10000 грн.; ПДВ 20% - 2000 грн.) на підставі договору купівлі-продажу. Туристу (громадянину Смотилевич Г.В.) путівку реалізовано за 15000 грн. (без ПДВ - 12500 грн.; ПДВ 20% - 2500 грн.). Договір страхування туриста укладено за участі турагентства. Страховій компанії перераховано страховий внесок у сумі 500 грн. Страховий поліс передано туристу разом із путівкою.

Туризм та готельно-ресторанне господарство

За допомогою плану рахунків [3] у бухгалтерському та податковому обліку ці операції відображаються наступним чином:

№ з/п	Зміст господарської операції	Сума, грн	Бухгалтерський облік		Податковий облік, грн	
			дебет	кредит	доходи	витрати
1.	Проведено попередню оплату за путівку туроператору	12000	371	311	-	10000
2.	Відображено суму ПДВ у складі вартості путівки	2000	641\ПДВ	644	-	-
3.	Отримано путівку від туроператора	10000	331	631	-	-
4.	Списано відображену суму ПДВ	2000	644	631	-	-
5.	Проведено заборгованість із туроператором	12000	631	371	-	-
6.	Надійшли грошові кошти від туриста за путівку як предоплата	15000	311	681	12500	-
7.	Відображено суму ПДВ у складі вартості путівки	2500	643	641\ПДВ	-	-
8.	Перераховано грошові кошти страховій компанії за договором страхування туриста	500	377	311	-	500
9.	Відображено вирахування з доходу на суму, перераховану страховій компанії	500	704	377	-	-
10.	Передано туристу путівку	15000	361	703	-	-
Сформовано фінансовий результат:						
11.	Списано раніше відображену суму податкових зобов'язань щодо ПДВ	2500	703	643	-	-
12.	Списано собівартість реалізованої путівки	10000	-	331	-	-
	Списано собівартість путівки	10000	791	93	-	-
13.	Списано суму, перераховану страховій компанії	500	791	704	-	-
14.	Списано дохід від реалізації путівки	12500	703	791	-	-
15.	Проведено заборгованість із туристом за путівку	15000	681	361	-	-

Висновки. Таким чином, під час проведеного дослідження встановлено, що облік є важливим інструментом організації бухгалтерського обліку та фінансової звітності. А також з'ясовано, що серед факторів, які впливають на формування обліку суттєвим є приналежність до галузі чи виду діяльності, від чого залежить порядок обліку деяких об'єктів, система податкового та бухгалтерського фінансового обліку. Від особливостей формування та реалізації обліку багато в чому залежить ефективність управління фінансово-господарської діяльності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс. Прийнятий Верховною Радою України від 02.12.2010р. № 2755-VI. URL : <http://sfs.gov.ua/nk/>
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні (з наступними змінами і доповненнями) : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV, прийнятий Верховною Радою України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14/>
3. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено Наказом міністерства фінансів України від 30.11.1999р. № 291 (зі змінами і доповненнями). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>

**ЩОДО РОЗРОБКИ КОНЦЕПЦІЇ КАФЕ У СТИЛІ ЛОФТ У ЖИТЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ
«ВОДОГРАЙ» МІСТА ЧЕРНІВЦІ**

Сухар Д., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Готельно-ресторанна справа», спеціалізація «Готельно-ресторанна справа»

Наук. кер. – Брикова Т. М.

Розглянуто особливості стилю лофт, який використовується в оформленні закладів ресторанного господарства, вивчено розташування та склад житлового комплексу «Водограй» у місті Чернівці. На основі отриманих даних описано основні риси та здійснено неймінг нового кафе у стилі лофт, яке планується відкрити у даному житловому комплексі.

The specifics of the loft style used in the design of restaurants are considered, the location and composition of the residential complex "Vodogray" in Chernivtsi are studied. Based on the obtained data, the main features are described and a name of a new loft-style cafe which is planned to be opened in this residential complex is given.

Актуальність статті. На сьогодні наша країна взагалі й ресторанний бізнес зокрема переживають найважчі події за весь період існування незалежної України. Порушено багато будівель, у тому числі кафе та ресторани, вбито велику кількість людей, українці втрачають житло й засоби існування. Країна охоплена війною. Але усі війни закінчуються, і після цього починає відроджуватися життя. У відновленні економіки важливу роль грає відновлення бізнесу, у тому числі ресторанного. Статтю присвячено розробці концепції кафе у житловому комплексі міста Чернівці. За думками фахівців заклади ресторанного бізнесу саме у житлових комплексах наразі виходять на перші позиції. Це пов'язано з поверненням людей до домівок після війни, з відчуттям захищеності, яке було втрачено під час бойових дій, щоб люди мали можливість відвідати ресторан чи кафе, не від'їжджаючи від дому, або замовити ресторанну їжу й насолодитися нею у себе вдома. Стиль кафе, що планується відкрити, лофт, не потребує великих фінансових вкладень в оформлення інтер'єру закладу, що дуже важливо в умовах післявоєнного стану. Зважаючи на вищевикладене, розробка концепції кафе у стилі лофт у житловому комплексі «Водограй» міста Чернівці є актуальною.

Метою статті є аналіз стилю лофт, особливостей розташування житлового комплексу «Водограй» у місті Чернівці та розробка на його основі пропозицій щодо відкриття кафе.

Об'єктом дослідження є кафе у стилі лофт у житловому комплексі «Водограй» міста Чернівці.

Предметом дослідження є особливості стилю лофт, розташування житлового комплексу «Водограй» у місті Чернівці.

Наразі стиль лофт є дуже актуальним в оформленні кафе та ресторанів. В умовах військового стану він набуває ще більшого значення, оскільки не потребує великих грошових вливань в оформлення інтер'єру торговельних залів. Цей стиль є сміливим та нестандартним, він поєднує різні матеріали, наприклад, підлогу з дерева та стелю з бетону, грубо поштукатурені або необроблені цегляні стіни з рисунками безпосередньо на цеглинах, разом з цим використовуються ультрасучасні меблі, аксесуари, інструменти та техніка [1]. У перекладі з англійської лофт означає «горище», що передає його сутність. Появу стилю лофт пов'язують із дефіцитом житла в США у минулому віці при одночасній наявності великої кількості промислових приміщень – фабрик та заводів, які перестали працювати під час «промислової революції». Цехи цих фабрик та заводів почали здавати в оренду, надавши їм житлового вигляду. Поступово це стало модним напрямом [1; 2]. Незважаючи на «грубість» оформлення, приміщення у стилі лофт перетворилися поступово на дуже затишні та домашні, чому сприяло використання певних деталей, кольорів та особливості освітлення. Аналіз різних кафе у стилі лофт надав можливість виділити головні риси цього напрямку в дизайні ресторанів та представити їх у вигляді табл. 1 [2; 3].

Особливістю стилю лофт є відсутність у залі стін та перегородок. Зазвичай це світле та відкрите приміщення. Але великий торговельний зал не викликає відчуття затишку, тому потрібне його зонування. У стилі лофт зонування простору відбувається шляхом використання кольору, освітлення та меблів. Результати аналізу способів відокремлення різних функціональних зон зведено у табл. 2 [2–4].

Особливості стилю лофт у дизайні закладів ресторанного господарства

<i>Основні риси стилю лофт</i>	<i>Особливості застосування або приклади</i>
Велика кількість промислових деталей	Відкрита цегляна кладка, бетонні стіни чи підлога, відкриті труби та вентиляція, при цьому важливим є акцент на їх санітарний стан та безпечність
Використання певних будівельних матеріалів для оздоблення приміщень	Матеріали, що найчастіше використовуються: бетон, цегла, натуральне дерево, метали, кераміка
Урбаністичний декор	Приклади: замість горщиків для рослин – бетонні куби, столи – старі металеві сейфи чи верстати
Використання витворів мистецтва	Лофтові приміщення часто прикрашають цікавими скульптурами, картинами, постерами
Використання старих та антикварних речей	Приклади: оформлення інтер'єру старими валізами, старовинними швейними машинками, сервантами, полицями; штучне старіння дерев'яних меблів
Використання елементів з еко-стилю	Оформлення залів живими рослинами, деревами, акваріумами
Оригінальність освітлення	Приклади: лампи з винних пляшок, металеві люстри з оригінальними лампочками, системи-павуки з відкритими патронами
Спеціальна кольорова гама	Використання різних відтінків коричневого, сірого, темних тонів жовтого, синього, що робить інтер'єр м'яким, теплим та приємним

Таблиця 2

Способи зонування простору у стилі лофт

<i>Інструмент</i>	<i>Суть використання</i>	<i>Результат використання</i>
Колір	Ефект кольорового поділу простору досягається за рахунок використання різних відтінків стін або покриття для підлоги. У деяких випадках – за допомогою меблів із різних порід дерева, які мають різний колір	У такий спосіб можна створити різні зони: обідню, бенкетну, барну, зал для спеціального обслуговування
Освітлення	Світильники, що розміщені на межі двох зон, чітко відокремлюють одну зону від іншої	У такий спосіб легко виділити барну зону, розмістивши над барною стійкою лінію зі світильників або світлодіодну стрічку
Меблі	Групування столів та стільців певним чином дозволяє створити кілька зон, що відрізняються за своїм функціональним призначенням	За допомогою цього прийому можна відокремити частину залу для великих і галасливих компаній друзів, а на площі, що залишилася, створити романтичну обстановку для закоханих пар

У всьому світі ресторани та кафе у стилі лофт дуже поширені, кожен з них має свої особливості і, не зважаючи на загальні риси та правила оформлення, розглянуті вище, жоден з них не повторює інший [5–8].

Успішна робота закладу ресторанного господарства великою мірою визначається його локацією, а саме зручністю транспортних шляхів, наявністю навколо житлових будинків, зон відпочинку, туристичних місць, розміщенням поруч аналогічних закладів. Від цього залежить кількість та контингент потенційних гостей, середній чек та, відповідно, загальний прибуток від діяльності кафе чи ресторану [9].

Житловий комплекс «Водограй» розташований у Шевченківському районі міста Чернівці та включає у себе чотири 10-поверхові будинки [10]. Проведений аналіз інфраструктури району, у якому знаходиться ЖК «Водограй», показав, що поруч з комплексом є навчальні заклади, а саме загальноосвітня школа, сімейний центр Монтесорі "Vodograykids" та тренінговий центр "Опора";

два медичні заклади; ринок і два магазини. Будинки з'єднані зручною транспортною розв'язкою. Паркові зони, що знаходяться неподалік, – Nevada, ArtCutcamp, Парк "Реформації", – користуються популярністю у чернівчан та гостей міста. Тому потенційними гостями кафе будуть не лише мешканці житлового комплексу, а й відвідувачі навчальних та медичних закладів, торгових точок та зон відпочинку. Це свідчить про доцільність відкриття кафе у даному житловому комплексі.

Кафе буде розміщено на першому поверху одного з чотирьох десятиповерхових будинків, вікна торговельного залу виходитимуть на вулицю для приваблення більшої кількості гостей. На основі аналізу особливостей стилю лофт вирішуємо домовитися із забудовником житлового комплексу «Водограй» не здійснювати внутрішнє оздоблення приміщення, яке планується викупити для побудови кафе. Передбачаємо таке оформлення інтер'єру: стіни з відритої цегляної кладки, пофарбовані у білий колір, прикрашені декількома картинами з зображенням відкритих водойм, світла дерев'яна підлога та темні дерев'яні меблі. Зонування залу буде здійснено за допомогою живих зелених рослин, меблів та освітлення певних ділянок спеціальними світильниками власного дизайну.

Кухня – домашня, асортимент страв включатиме перші, другі страви, закуски, напої та солодкі страви. Особливу увагу буде приділено асортименту борошняних кондитерських страв, оскільки наявність навчальних закладів навколо житлового комплексу свідчить про те, що гостями кафе будуть також діти та підлітки.

В умовах післявоєнного стану дуже важливо надати гостям спокій, затишок, смачно нагодувати домашніми стравами. На основі проведеного неймінгу кафе у стилі лофт вирішено дати назву «Золота рибка». По-перше, це створить асоціацію з тим, що у новому кафе здійснюватимуться гастрономічні мрії, оскільки золота рибка може виконати будь-яке бажання, наприклад приготувати улюблену страву на замовлення, доставити її додому, організувати та провести сімейне свято або дружню вечірку, розробити меню для урочистого заходу; по-друге, це зв'яже назву кафе із назвою житлового комплексу «Водограй».

З метою створення особливої атмосфери у кафе «Золота рибка» для прикрашання залу плануємо встановити акваріум із золотими рибками, розмістити багато зелених рослин та обрати лампочки для освітлення із нитками накаливання, виконаними у формі золотої рибки, та за їх допомогою здійснити зонування простору.

Висновок. Відродження роботи ресторанного бізнесу в Україні, відкриття нових закладів ресторанного господарства у житлових районах українських міст у програмі відновлення нашої країни у післявоєнний час є та буде дуже актуальним завданням. Популярний та модний стиль лофт, який не потребує великих вкладень в оформлення інтер'єру закладів, є дуже зручним та економічним на теперішній час. Використання певних деталей, кольорів, освітлювальних приладів та зонування простору робить заклади у стилі лофт затишними та комфортними.

Аналіз місця розташування, склад житлового комплексу «Водограй» у місті Чернівці свідчить про доцільність відкриття у ньому кафе з домашньою кухнею у стилі лофт. Назва «Золота рибка» відповідатиме назві житлового комплексу «Водограй» та створить асоціацію з тим, що у новому кафе здійснюватимуться гастрономічні мрії.

Подальші дослідження у цьому напрямку спрямовані на розробку меню кафе, у тому числі асортименту основних та фірмових страв, напоїв, борошняних кондитерських виробів, визначення та опис особливостей організації роботи закладу, економічне обґрунтування цінової політики кафе «Золота рибка», розробку його фінансового плану.

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%BE%D1%84%D1%82>
2. Homepic. URL : <https://homepic.com.ua/art/1057> (дата звернення : 07.05.2022).
3. RemDesign.info. URL : <https://remdesign.info/2681-restoranniy-dyzain-u-styli-loft-ta-ioho-osoblyvosti.html> (дата звернення : 07.05.2022).
4. Francisko Segarra Furniture Vintage. URL : <https://www.franciscosegarra.com/en/loft-interior-design-project-ideas/> (дата звернення : 07.05.2022).
5. Archilovers. Restaurant in loft style. URL : <https://www.archilovers.com/projects/222083/restaurant-in-loft-style.html> (дата звернення : 07.05.2022).
6. Alamy. Loft style restaurant interior. URL : <https://www.alamy.com/loft-style-restaurant-interior-image179263237.html> (дата звернення : 07.05.2022).
7. Dreamstime. Interior of cozy restaurant, loft style. URL : <https://www.dreamstime.com/interior-cozy-restaurant-loft-style-contemporary-design-modern-dining-place-bar-counter-copy-space-image103707604> (дата звернення : 07.05.2022).

8. Kandelabr. Vyshegradsky restaurant. URL : <https://www.restaurantkandelabr.cz/> (дата звернення : 07.05.2022).
9. Семенов В.Ф., Жилевич Ю.І. Стратегії регіонального розвитку підприємств ресторанного бізнесу // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 1. Ч. 3. С. 35-39.
10. Водограй. Житловий комплекс. URL : <http://vodogray.ua/> (дата звернення : 07.05.2022).

ПОНЯТТЯ МОТИВАЦІЇ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Ткач М., 3 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
Спеціальність «Менеджмент»
Наук. кер. – Верстак О. М.

Стаття присвячена розкриттю сутності та значення понять мотивування і стимулювання. Розкрито принципи побудови ефективної системи мотивації персоналу, визначено, а також охарактеризовано рівень заробітної плати працівників готельної сфери.

The article is devoted to revealing the essence and meaning of the concepts of motivation and stimulation. The principles of building an effective system of staff motivation are revealed, the level of salaries of hotel employees is determined and characterized.

Актуальність даної теми полягає в тому, що розширення ринку послуг та підвищення конкуренції у готельно-ресторанній сфері зумовлює пошук нових та якісних конкурентних переваг. В даний час люди, що користуються послугами закладів розміщення, все більше уваги звертають не лише на стан номерів, асортимент додаткових послуг і харчування, але і на якість сервісу, тому, роль персоналу в готелі набуває все більшого значення з кожним днем.

Метою статті є дослідження шляхів удосконалення мотивації та стимулювання праці персоналу в готельно-ресторанному бізнесі.

Об'єктом дослідження є процеси мотивації та стимулювання праці в готельно-ресторанному бізнесі.

Предметом дослідження підходить та заходи щодо формування та вдосконалення системи мотивування та стимулювання в готельно-ресторанному бізнесі.

Проблема мотивації працівників до праці стала предметом наукового аналізу відомих науковців: А. Афоніном, І. Бондаром, Ф. Герцбергом, Ф. Гілбретом, Т. Кір'яном, А. Колотом, Е. Лібановою, А. Маслоу, А. Смітом, Е. М. Статлером, В. Петюхом та ін. Авторами вирішене велике коло питань теоретичного і методологічного характеру. Проте, не дивлячись на значну кількість робіт в області соціального захисту, важливої проблеми в нових умовах ще не достатньо розроблено.

Персонал готельно-ресторанного підприємства є його найважливішим ресурсом, співробітники забезпечують безпеку гостей, рівень та культуру обслуговування, створюють загальну атмосферу у закладі. Мотивація являє собою складний процес спонукання людини до певної поведінки і діяльності під впливом внутрішньо особистісних і зовнішніх чинників (таблиця 1). Мотивація - результат багатоступінчастої взаємодії внутрішнього світу людини - перш за все його потреб і стимулів, здатних задовольнити ці потреби, а також ситуації, в якій здійснюється сприйняття стимулу і з'являється активність, спрямована на його отримання [2].

Таблиця 1

Зовнішні та внутрішні фактори мотивації працівника [1, с. 27]

Зовнішні фактори	Внутрішні чинники
Величина заробітної плати, пільги, соціальний пакет, близькість до будинку, зручність транспортного сполучення, естетика місця роботи і наявність шкідливого виробництва, наявність твердого або вільного графіка роботи, надійність і престиж фірми, компанії, міра відповідальності, можливість одночасного навчання, психологічний клімат в колективі, система заохочень і покарань.	Стан здоров'я, наявність здібностей до даної роботи і професійно важливих якостей, рівень освіти, стресостійкість, схильність до певного темпу роботи, можливість кар'єрного росту

У класичній зарубіжній і вітчизняній літературі з менеджменту мотивація має різні визначення. Так, відомі у всьому світі класики М. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоурі визначають мотивацію - як процес спонукання себе та інших до діяльності для досягнення особистих цілей або цілей організації. У їх розумінні мотивація являє собою усвідомлений вибір людиною того чи іншого типу поведінки, що визначається комплексним впливом зовнішніх (стимули) і внутрішніх (мотиви) факторів [3, с. 34]. У процесі виробничої діяльності мотивація дозволяє працівникам задовольнити свої основні потреби шляхом виконання своїх трудових обов'язків.

Поняття терміну «мотивація» в контексті підходів до управління людськими ресурсами представлений у таблиці 2.

Таблиця 2

Мотивація в контексті підходів до управління людськими ресурсами [1, с. 12]

<i>Підхід</i>	<i>Опис</i>	<i>Мотиваційна політика</i>
Системний	Управління - це єдина система взаємопов'язаних елементів, сукупність яких забезпечує реалізацію цілей і завдань компанії. Всі елементи взаємопов'язані, зміна одного елемента системи веде до зміни інших. Орієнтований на стратегічну перспективу	Мотивація є значущим елементом системи, покликаним забезпечувати реалізацію стратегії компанії. Основне завдання мотиваційної політики - узгодження цілей компанії і цілей співробітників як елементів системи управління.
Функціональний	В основі управління - функціонально-вартісний підхід. Кожна функція управління персоналом має свої чітко визначені завдання	Мотиваційна функція - одна з ключових у функціональному підході, що забезпечує реалізацію всіх елементів: від визначення потреби в персоналі до безпосереднього збереження і стимулювання персоналу
Процесний	Висока орієнтація на процес, універсальність, відмінна методична забезпеченість: чітко прописані процеси і їх ресурсозабезпечення. Всі процеси логічно пов'язані між собою і є взаємозалежними.	Мотивація як процес, який орієнтується виключно на цілі і завдання компанії, співробітники є ресурсами, які забезпечують реалізацію процесу. Завдання мотиваційної політики - підтримувати ресурс в «робочому стані», часто фінансовими засобами
Ситуаційний	Орієнтація на оперативне управління в залежності від ситуації. Важливим управлінським вмінням є діагностика ситуації і швидке рішення проблеми в конкретній ситуації. В процесі управління відбувається постійна оцінка ситуаційних чинників: зовнішнього середовища, стратегічного вибору цілей, технології роботи, поведінки працівника	Мотиваційна політика також володіє ситуаційним підходом: вирішення питань мотивації і стимулювання здійснюється в залежності від ситуації. Оперативно оцінюються потреби, кваліфікація, вмотивованість співробітників, і при виникненні проблемних моментів здійснюється управлінський вплив
Клієнтоорієнтований	Орієнтація на створення цінності для клієнта, формування правил взаємодії з клієнтом, принципів роботи з клієнтами	Важливу роль відіграє персонал організації, який будує відносини з клієнтами, створює імідж компанії. Тому велика зацікавленість в лояльності і залученості співробітників, високою вмотивованості та взаємодії з клієнтами

Стимулювання - це інструмент управління мотивацією людини за допомогою зовнішнього спонукання до активності через різні блага (стимули), здатні задовольнити потреби людини. Механізм стимулювання передбачає вплив на вже наявну систему мотивів людини, актуалізуючи і посилюючи ці мотиви, але не змінюючи саму структуру мотивації [4, с. 48].

В основі понять мотивування і стимулювання лежать поняття мотиву і стимулу. Поняття мотиву було розглянуто вище, але важливо також відзначити, що поведінка людини визначається зазвичай не одним мотивом, а їх сукупністю, яка становить мотиваційну структуру особистості. Мотиваційна структура особистості є стабільною структурою, що знаходиться під впливом наступних

характеристик особистості: індивідуально-психологічних (здібності, темперамент, воля та ін.); мотиваційні (потреби, цінності, інтереси, установки); соціально-демографічні (стать, вік, сімейний стан, освіта, кваліфікація). Але мотиваційна структура особистості може змінюватися під впливом виховання людини, його освіти, а також під впливом певних стимулів.

Виходячи з цього, стимул впливає на поведінку людини, актуалізуючи певні мотиви. Якщо мотиви – це внутрішні спонукальні сили, то стимули відносяться до зовнішніх сил. До них відносяться різні матеріальні і нематеріальні блага, а також дії інших людей. Причому реакція людей на стимули не завжди може бути свідомою, а вплив одного і того ж стимулу на різних людей може проявлятися по-різному.

Великі готельно-ресторанні компанії (наприклад, готельні мережі), де працюють сотні працівників, мають спеціалізовані відділи кадрів. Вони мають дуже розгалужену організаційну структуру. На цьому типі підприємств мотивацією займаються лінійні керівники та служби по персоналу. Їх участь у мотиваційному процесі охоплює більшу частину видів діяльності – від розподілу завдань між працівниками до виявлення причин дисфункцій у сфері мотивації. До завдань безпосереднього керівництва входить виявлення очікувань персоналу та оцінка рівня задоволення працівників виконаною роботою.

Служби з персоналу також займаються діяльністю, пов'язаною з перевіркою заходів стимулювання, що застосовуються на підприємстві. Їх роль – допомагати керівництву у виявленні порушень у сфері мотивації, розпізнаванні їх причин та розробці шляхів вирішення для покращення мотиваційного процесу [5].

Підприємства готельно-ресторанного господарства можуть використовувати два види заохочення: матеріальні (заробітна плата, премія, надання додаткових соціальних пільг) та нематеріальні (морально-матеріальне (стимулювання вільним часом, просування по службі, творче зростання в професії тощо; морально-психологічне: публічне визнання, відзнаки, формування сприятливого клімату на роботі тощо.).

У готельному господарстві базова заробітна плата зазвичай досить низька (табл. 3).

Таблиця 3

Рівень заробітної плати працівників готельної сфери, грн [7]

Посада	Середня по Україні	М. Київ
Менеджер по бронюванню	15000	17500
Швейцар	9000	14000
Покоївка	9900	11000
Хостес	12500	15000
Адміністратор готелю	10000	12500
Аніматор	9500	20000
Консьєрж	6500	6800

Дані таблиці 3 вказують на те, що рівень заробітної плати коливається, залежно від місця розташування закладу.

Якщо говорити про рівень зарплат в цілому по Україні в категорії «Готельно-ресторанний бізнес, туризм», то найвища зарплата у директора ресторану, відповідно – 25 тис. грн., технолог харчової промисловості отримує в середньому 20 тис. грн., на третьому місці сушист та менеджер з туризму – 15500 грн., адміністратор ресторану отримує 15 тис. грн., за даними [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що стимулювання є інструментом, за допомогою якого здійснюється мотивування. При цьому, чим вищий рівень розвитку відносин в організації, тим рідше застосовується стимулювання і тим більше приділяється увага розвитку потенціалу працівників як одному з найважливіших методів мотивування персоналу. Застосування технології коучингу, як інструменту мотивації і розвитку персоналу, призводить до підвищення зацікавленості співробітників в результатах своєї діяльності і діяльності організації в цілому. Співробітники стають більш ініціативними і відповідальними, не чекаючи або взагалі не отримуючи відповідного стимулюючого впливу ззовні.

Список використаних джерел:

1. Богиня Д. П., Грішнова О. А. Основи економіки праці : навч. посібник. Київ : Знання-Прес, 2006. 313 с.
2. Булатова О. В., Дубенюк Я. А. Закономірності та прогноз розвитку туристичної галузі України. Маріупіль, 2005. 120 с.
3. Ветлужских Е. Н. Мотивация и оплата праці. Инструменты, методика, практика. М. : Альпіна, 2016. С. 34.

4. Виноградарська А. Розвиток управлінського туристичного бізнесу. *Економіка. Фінанси. Право*. 2000. Вип. 5. С. 13-18.
5. Непочатенко В.О. Мотивація персоналу в готельному господарстві. URL : <file:///C:/Users/Laptop/Downloads/709-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-681-1-10-20211104.pdf>.
6. Середня зарплата за категорією «Готельно-ресторанний бізнес, туризм» в Україні. URL : <https://www.work.ua/salary-hotel-restaurant-tourism/>.
7. Статистика зарплат в Україні. Середня зарплата по категорії «Гостинично-ресторанний бізнес, туризм» в Україні. URL: <https://www.work.ua/ru/salary-hotel-restaurant-tourism/?page=1>.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА ЗА ТИПОМ ФАСТ-ФУД В М. ЧЕРНІВЦІ

Чернобай Д. І., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
Спеціальність «Харчові технології», спеціалізація «Ресторанні технології»
Наук. керівник – Паламарек К. В.

У статті досліджено сучасний стан ринку ресторанних послуг м. Чернівці, проведено сегментації закладів ресторанного господарства, проаналізовано ринок закладів ресторанного господарства та визначено перспективи розвитку закладів типу фаст-фуд в м. Чернівці.

The article examines the current state of the market of restaurant services in Chernivtsi, segmentation of restaurants, analyzes the market of restaurants and identifies prospects for the development of fast food establishments in Chernivtsi.

Актуальність дослідження. Ресторанний бізнес складається із двох форм, що характеризуються єдністю форм, організації виробництва й обслуговування споживачів [12]. Розвиток підприємств даного сегменту бізнесу як у короткостроковій та стратегічній перспективі розвитку суттєво залежить від правильно розробленого концептуального рішення та аналізу новітніх тенденцій на ресторанному ринку.

За даними Аналітичного центру «Ресторани України» та Держкомстату сьогодні в країні працює понад 14768 ресторанів, згідно із економічним становищем в Україні набирають популярності заклади типу фаст-фуд, їхня рентабельність в кризових умовах знаходиться на рівні 12-14%. У зв'язку з цим актуальним є дослідження тенденцій розвитку ринку ресторанних послуг м. Чернівці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку ресторанного господарства як складової індустрії гостинності, розглядалися у працях О. В. Євтушенко, А. Ю. Парфіненко, І. М. Шамара, С. О. Юрченко, Н. О. Нечаюк, М. П. Мальська, Т. Г. Сокол, Н. О. П'ятницька, С. В. Мельниченко, М. В. Басовська, Н. І. Ведмідь, Л. І. Гірняк, В. А. Глагола та інших [1-9].

Відповідно до аналізу даних науковців, дана тематика не втрачає актуальності, що пов'язано з окремими економічними та політичними станами в країні та тенденції розвитку ринку ресторанного господарства, потребують подальшого наукового вивчення.

Метою статті є дослідження ринку ресторанного господарства міста Чернівці, обґрунтування перспектив розвитку закладів на ринку міста та доцільності проектування фаст-фуд закладу.

Під час написання статті використано методи: системного аналізу, порівняння, статистичної обробки даних, маркетингових досліджень. Інформаційною базою стали дані Державної служби статистики України, результати опитування закладів ресторанного господарства та споживачів, публікації іноземних і вітчизняних науковців і практиків.

Аналіз ресторанного ринку України показує, що країна продовжує розвиватися в напрямку досягнення європейських стандартів. Але український ринок ресторанного господарства зовсім не насичений. Загальними факторами, які впливають на конкурентопридатність закладів ресторанного господарства є досвід, локація, ціна та концептуальність. Більшість підприємств ресторанного господарства, що з'являються на ринку України відкриваються відомими в країні або за кордоном рестораторами, або з використанням франшиз.

Туризм та готельно-ресторанне господарство

Згідно даним Чернівецької міської ради станом на 15 травня 2022 року функціонують 167 закладів ресторанного господарства сегментація за типом наведено на рисунку 1.

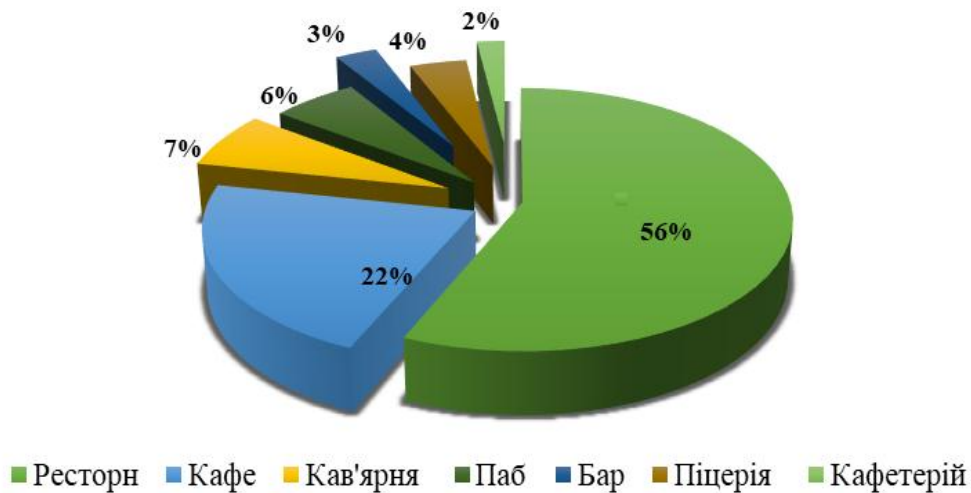

Рис. 1. Сегментація підприємств ресторанного господарства м. Чернівці

Згідно даних рис. 1 56% ринку займають ресторани, 22% - кафе, 7% кав'ярні, паб – 7%, бар – 3%, 4% - піцерії та 2% кафетерії.

На рис. 2 наведено аналіз роботи закладів як правило з 10:00-22:00 (рис. 2).

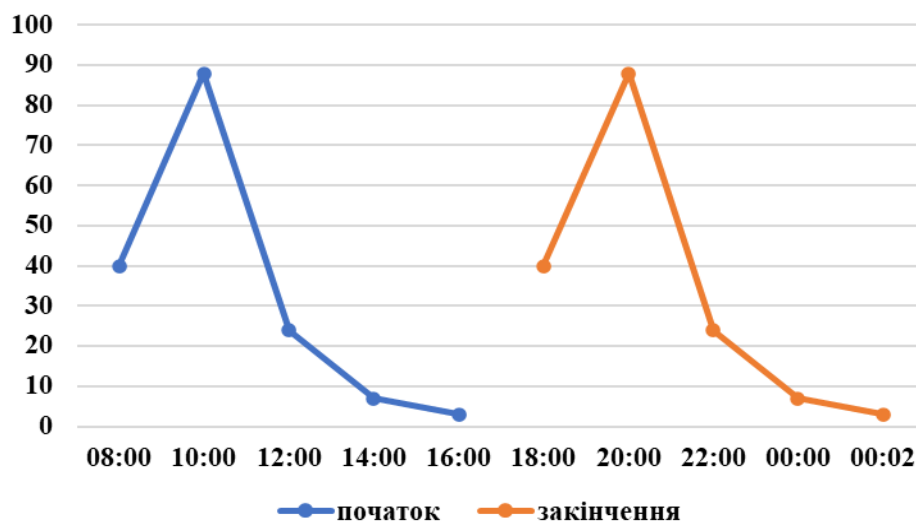

Рис. 2. Режим роботи закладів за результатами дослідження

Серед закладів ресторанного господарства найбільш популярні заклади із національними кухнями, перевага надається українській – 44%, що обумовлено великими туристичними потоками до міста. Проте значна увага приділяється і італійській кухні – 25%; кавказькій, японській по 18%; всі інші – 13%.

Незважаючи на різноманітність ресторанного ринку Чернівців, за останні роки все більшої популярності на ринку ресторанних послуг набувають фаст-фуди. Фаст-фуд (Fast food) - «швидка їжа» – це підприємства швидкого обслуговування. В цих закладах можна швидко і смачно поїсти, найяскравішими представниками є «McDonald's», «KFC».

На ринку ресторанних послуг м. Чернівці функціонують 11 закладів типу фаст-фуд, у таблиці 1 наведено характеристику закладів.

Відповідно до таблиці 1, більшість закладів зосереджені в центрі міста, 2 заклади є мережеві, згідно даних tomato.ua найбільшу оцінку від відвідувачів мають: Мальва, Chicken Hut, OZZY Fast Food.

Характеристика фаст-фуд закладів в м. Чернівці

п/н	Назва закладу	Локація	Режим роботи	Рейтинг закладу, tomato.ua
1	Chicken Hut	вул. Кобилянської, 8	Пн – Нд 09:00 - 22:00	4,7
2	OZZY Fast Food	вул. Небесної Сотні, 14А	Пн – Нд 07:30-01:00	4,4
3		вул. Університетська, 7а	Пн-Пт 07:30-24:00, Сб 10:00-24:00, Нд 07:30-24:00	
4	Картопляна Хата	вул. Заньковецької, 11	Пн – Нд 09:00 - 22:00	4,0
5	Львівські Круасани	вул. Степана Бандери, 3	Пн-Пт 08:00-22:00, Сб-Нд 09:00-22:00	3,6
6		вул. Небесної сотні, 14а		3,5
7		вул. Ентузіастів, 2г		
8	Мальва	вул. Головна, 44	Пн -Пт 10:00-22:00, Сб- Нд 12:00-22:00	5,0
9	Гном	вул. Головна, 58	Пн – Нд 08:00 - 22:00	2,3
10	The Friends House	вул. Садова, 26	Пн-Сб 11:00-21:30, Нд 14:00-21:30	3,6
11	Food Point	вул. Героїв Майдану, 184	Пн – Нд 10:00 - 22:00	2,8

Для оцінки конкурентного середовища, в якому діють фаст-фуди в м. Чернівці пропонуємо використати модель PEST-аналізу, яка дає можливість виокремити можливості і загрози впливу факторів зовнішнього середовища на заклади ресторанного господарств (див. табл. 2).

Таблиця 2

PEST-аналіз конкурентного середовища для фаст-фудів у м. Чернівці*

Політичні фактори	Питома вага	Економічний вплив	Питома вага
Законодавство	0,5	Курс валюти	0,5
Бюрократія	0,3	Інфляція	0,1
Вибори	0,2	Орендні ставки	0,4
Разом	1	Разом	1
Соціальні зміни	Питома вага	Технологічні чинники	Питома вага
Війна	0,7	Інновації в галузі	0,4
Вподобання споживачів	0,2	Маркетинг	0,3
Тенденції	0,1	Автоматизація	0,3
Разом	1	Разом	1

*Джерело: розроблено автором.

Проведений, PEST - аналіз конкурентного середовища показує, що найбільш значущим політичним фактором впливу на конкурентоспроможність фаст-фудів є законодавство, відповідно до якого заклади отримують різні податкові ставки які дають невеликим закладам провадити свою діяльність в рамках спрощеної системи оподаткування. Серед економічних факторів найбільший вплив на розвиток закладів мають орендні ставки та курс валют, що призводить до збільшення економічних витрат.

Соціальні зміни мають найбільший ефект, так, у період війни кількість відвідувачів у закладах збільшується. Найвагомим серед технологічних чинників сьогодні є інновації в ресторанному бізнесі, що робить можливим формування нових споживацьких вимог.

Висновки. Незважаючи на низку проблем, з якими останні роки зіштовхнулася ресторанний ринок, провівши дослідження ринку ресторанного господарства міста Чернівці, можна стверджувати про його перспективність та актуальність. На ринку м. Чернівці функціонує станом на 2022 рік 167 закладів, одним із перспективних сегментів є заклади типу фаст-фуд.

Зважаючи на позитивну динаміку туристичних потоків до міста, ринок ресторанного господарства повинен забезпечити туристів та мешканців усім необхідним та перевершити їх сподівання, застосовуючи інноваційні підходи до сервісу. Успішне просування закладу ресторанного

господарства на ринку послуг вимагає розробки концепції, яка визначає ресторанну ідею, механізми реалізації, інноваційні технології.

Список використаних джерел:

1. Мельниченко С. В., Присакар І. І. Ресторанний бізнес в Україні: перспектива чи втрачена вигода? // Економічний простір: Збірник наукових праць. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2015. № 97. С. 101–116.
2. Босовська М. В. Теоретичні засади формування ресторанних мереж // Економіка та держава. 2017. № 12. С. 27–32.
3. Босовська М. В., Ведмідь Н. І. Особливості управління інтегрованими суб'єктами ресторанного бізнесу // Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні : мат-ли XII міжнародного бізнес-форуму, 22 березня, 2019 р. Київ, Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2019 р
4. Сененко І. А., Мельниченко С. В. Інформаційні системи і технології в ресторанному бізнесі : програма. К.: Київ. нац. торг.-екон.ун-т, 2019. С. 17.
5. Гросул В. А., Іванова Т. П. Тенденції сучасного розвитку підприємств ресторанного господарства в Україні та Харківській області // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2017. Вип. 1(49). Т. 1. С. 143–149.
6. П'ятницька Г. Т., Найдюк В. С. Сучасні тренди розвитку ресторанного господарства в Україні. Економіка та держава. 2017. № 9. С. 66–73.
7. Гінда М. І. Тенденції розвитку ресторанного господарства // Актуальні проблеми економіки та управління в умовах системної кризи : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 29 листопада 2016 р.). Львів: МАУП, 2016. Ч. 1. С. 301–306.
8. Воловельська І. В., Лоєнко О. Сучасні тенденції розвитку ресторанного бізнесу в Україні // Вісник економіки транспорту і промисловості. 2016. № 55. С. 115–118.
9. Дубодєлова А. В., Кулиняк І. Я. Тенденції розвитку ресторанного господарства Львівщини // Актуальні проблеми економіки. 2016. № 10(184). С. 198–208.
10. Івашина Л. Л. Перспективи та проблеми кейтерингу в Україні // Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 17. С. 314–317.
11. Трайно В. М. Специфіка послуг об'єктів ресторанного господарства, Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2010 №5
12. Гірняк Л. І., Глагола В. А. Сучасний стан, перспективи та тенденції розвитку ресторанного господарства в Україні, Економіка та управління підприємствами, 2018
13. Воронюк Т. А., Зибарева О. В. Ринок кави в Україні, поточний стан та перспективи розвитку // Економічний форум : Науковий журнал Луцького національного технічного університету. 2018. Випуск №1.
14. Через 2-3 роки 50% ресторанів вийдуть в онлайн // Економічна правда. URL : <http://www.epravda.com.ua/news/2016/06/6/595148/>
15. Pro-consulting. URL : <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-obshestvennogo-pitaniya-kieva-2019-od>

ТЕХНОЛОГІЯ БОРОШНЯНИХ ВИРОБІВ З КОЛАГЕНОМ МОРСЬКИХ РИБ

Биндю А., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Харчові технології»

Наук. кер. – доцент Марусяк Т. М.

У статті наведені результати наукових та практичних досліджень технології борошняних виробів, а саме равіолі із шпинатом та колагеном морських риб. Досліджено доцільність використання добавки у технології борошняних виробів, а також органолептичні показники, розроблено технологічну схему та досліджено амінокислотний склад страви.

The article presents the results of scientific and practical research on the technology of flour products, namely ravioli with spinach and marine fish collagen. The expediency of the use of additives in the technology of flour products, as well as organoleptic parameters, developed a technological scheme and studied the amino acid composition of the dish.

Рациональне використання сировинних ресурсів є важливою проблемою для більшості галузей харчової промисловості. Це значною мірою стосується і рибної промисловості в напрямі створення ефективних, доступних ресурсозберігаючих технологій харчових продуктів, цінних біологічно активних речовин, різноманітних добавок і композицій, внаслідок комплексної переробки гідробіонтів, які мало використовуються [1]. Прикладом можуть бути технології переробки відходів від розбирання риб.

Для зміцнення і підвищення еластичності сполучних тканин організму необхідні спеціальні речовини, які насичують організм колагеновими молекулами. Риб'ячий колаген максимально схожий на людський. Він легко засвоюється, не провокує появу алергічних реакцій і характеризується відмінними лікувально-профілактичними властивостями.

Люди, що стежать за своїм здоров'ям, можуть самостійно вибрати, який тип колагену їм підходить більше. Для отримання тваринного продукту переробляються суглоби і шкіра великої рогатої худоби, свиней, птахів. Тканини, в яких містяться колагенові волокна, виварюють. Отримані речовини розбивають на дрібніші молекули шляхом гідролізу.

Вибираючи, який колаген краще: риб'ячий або яловичий, слід врахувати, що морський продукт вважається найбільш ефективним і легко засвоюваним. Його молекули схожі на людські, вони простіше проникають крізь дерму. Насичення такими структурами стимулює процес вироблення природних колагенових волокон в організмі.

Колаген має безліч корисних властивостей і виконує багато важливих функцій:

- зміцнює кістки і захищає їх від переломів;
- зміцнює суглоби, покращує їхню рухливість;
- зміцнює зв'язки і запобігає їхньому запаленню;
- прискорює відновлення після травм;
- покращує роботу шлунково-кишкового тракту;
- покращує стан шкіри і волосся;
- зміцнює зуби;
- надовго зберігає пружність і еластичність шкіри;
- запобігає появі зморшок;
- зменшує прояви целюліту, розтяжок і акне;
- робить схуднення більш ефективним.

Якщо в організмі виникає дефіцит колагену, це може призвести до випадання зубів, карієсу, ламкості волосся і нігтів, появи зморшок, м'язової слабкості, погіршення зору. Також при нестачі колагену підвищується ризик отримання травм і переломів.

Мета дослідження – розроблення новітніх технологій борошняних виробів з використанням колагену морських риб.

Об'єкт дослідження – технологія борошняних виробів підвищеної харчової цінності.

Предмет дослідження – колаген морських риб, Равіолі із шпинатом, Равіолі із шпинатом та колагеном морських риб.

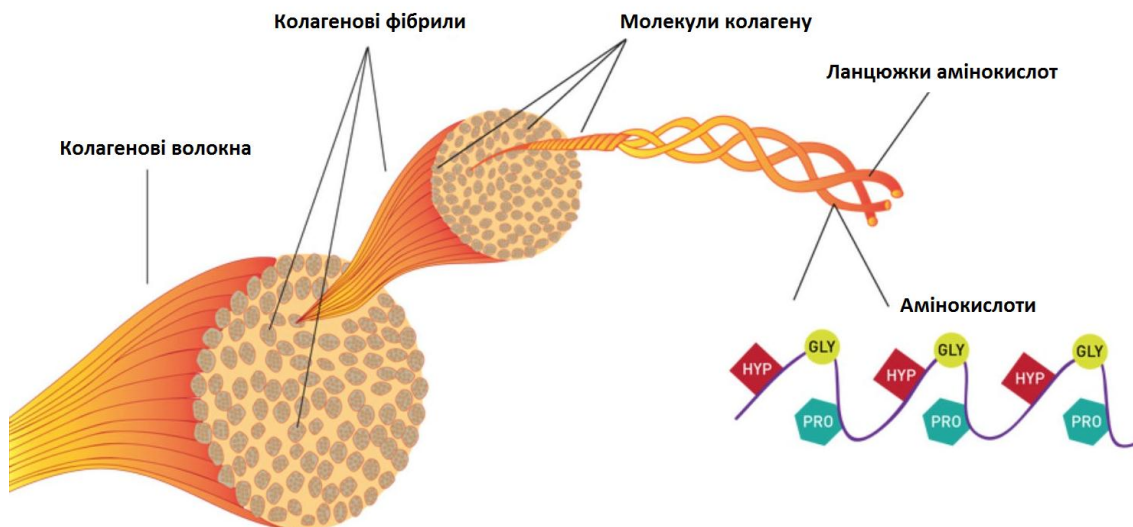

Рис. 1. Структура колагену в організмі людини

Першим етапом дослідження борошняних виробів є розроблення рецептури Равіолі зі шпинатом та колагеном морських риб із різним співвідношеннями добавки.

При складанні модельних харчових композицій Равіолі, враховано: вплив традиційних сировинних компонентів та технологічні властивості страви; вплив на органолептичну оцінку.

Таблиця 1

Рецептурні компоненти Равіолі із шпинатом із колагену морських риб

Найменування сировини	Контроль	Дослід 1, 3%	Дослід 2 6%	Дослід 3 9%
Борошно пшеничне	70	64	58	52
Яйця курячі	3	3	3	3
Сіль	0,1	0,1	0,1	0,1
Вода	20	20	20	20
Оливкова олія	5	5	5	5
Колаген морських риб		6	12	18
Маса тістового напівфабрикату	100	100	100	100
Начинка	25	25	25	25
Шпинат	15	15	15	15
Вершкове масло	2	2	2	2
Спеції	0,1	0,1	0,1	0,1
Сир вершковий	8	8	8	8
Вихід	125	125	125	125

Концентрацію колагену морської риби визначали за органолептичними показниками за 5-ти бальною шкалою (таблиця 2), де 0 балів – дуже сильна інтенсивність; 1 бал – сильна інтенсивність; 2 бали – помірна інтенсивність; 3 бали – слабка інтенсивність; 4 бали – ледь відчутна; 5 балів – ознака відсутня.

Таблиця 2

Органолептична оцінка Равіолі із шпинатом та колагеном морських риб

Модельна композиція	Смак	Запах	Колір	Консистенція	Зовнішній вигляд	Загальна органолептична оцінка, балів
	Коефіцієнт вагомості					
	2	2	2	2	2	
Контроль	5,0	5,0	5,0	4,9	5,0	4,98
Дослід 1	4,9	5,0	4,8	4,7	4,8	4,84
Дослід 2	4,9	5,0	4,7	4,7	4,6	4,78
Дослід 3	4,6	5,0	4,6	4,7	4,3	4,64

За результатами проведених досліджень встановлено, що використання 8 г добавки не впливає на органолептичну оцінку Равіолі.

Розроблено технологічну схему Равіолі зі шпинатом та колагеном морських риб (рис. 2).

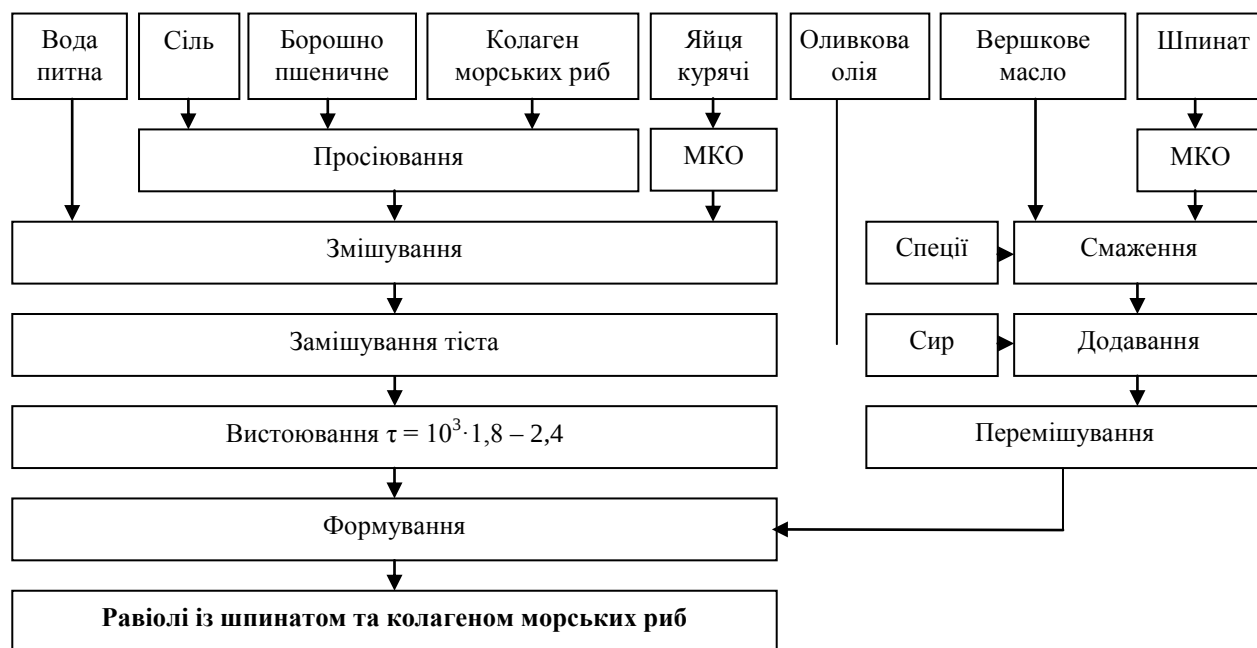

Рис. 1. Технологічна схема виробництва Равіолі зі шпинатом та колагеном морських риб

Наступним кроком у розробці технології Равіолі зі шпинатом та колагеном морських риб було дослідження амінокислотного складу виробів без добавки та із добавкою у кількості 12%. Результати наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Амінокислотний склад Равіолі зі шпинатом та колагеном морських риб

Найменування показника	Контрольний зразок	Дослідний зразок	Різниця, +/-
Амінокислоти, г	11	15	36,3
Валін	0,9	2,2	у 2,4 рази
Лейцин	1,8	2,5	38,8
Ізолейцин	1,9	2,4	26,3
Гістидин	0,9	1,3	44,4
Лізин	2,0	2,2	10,0
Фенілаланін	1,3	1,5	15,4
Треонін	0,8	1,1	37,5
Триптофан	0,7	0,9	28,6
Метіонін	0,7	0,9	28,6
Енергетична цінність, ккал	185	185	–

За результатами проведених досліджень було удосконалено технологію борошняних виробів із використанням колагену морських риб. Відмінною ознакою даного виробу є підвищений вміст незамінних амінокислот.

Список використаних джерел:

- Дзюба Н.А. Землякова О.В. Огляд сучасних методів отримання гідролізату колагену з гідробіонтів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: технічні науки*. Том 30 (69). Ч. 2№3. 2019. С. 74-79.
- Рациональное використання побічної рибної і нерибної водної сировини у технології різних типів гідролізатів. URL : https://pidru4niki.com/84314/tovarovnavstvo/ratsionalne_vikoristannya_pobichnoyi_ribnoyi_neribnoyi_vodnoyi_sirovini_tehnologiyi_riznih_tipiv_gidrolizativ
- Колаген. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

ТЕХНОЛОГІЯ ХОЛОДНИХ СТРАВ З ВИКОРИСТАННЯМ СУПЕРФУДІВ

Главацька Н., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
Спеціальність «Харчові технології»
Наук. кер. – Струтинська Л. Т.

У статті наведено дані досліджень щодо вдосконалення технології приготування холодних страв з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо. Підтверджено доцільність використання насіння гарбуза та олії з плодів авокадо, що дозволяє значно підвищити харчову цінність та урізноманітнити нутрієнтний склад салатів. Розроблений салат рекомендується використовувати в щоденному раціоні людей, які ведуть здоровий спосіб життя і стежать за своїм здоров'ям.

The article presents research data on improving the technology of cold dishes with pumpkin seeds and avocado oil. The expediency of using pumpkin seeds and avocado oil has been confirmed, which can significantly increase the nutritional value and diversify the nutritional composition of salads. The developed salad is recommended for use in the daily diet of people who maintain a healthy lifestyle and monitor their health.

Актуальною проблемою харчування залишається створення продуктів з використанням різних харчових добавок, що покращують їх якість, підвищують біологічну, харчову та споживчу цінність. У загальному вигляді харчування завжди було і буде одним із ключових чинників, що підтримує життєдіяльність організму людини та впливає на її здоров'я. Від того, чим і як харчується людина, як правило, залежить не тільки її фізичний, але і психологічно-емоційний стан.

Якісне харчування часто дозволяє мінімізувати негативну дію на людину інших зовнішніх чинників. Проте будь-які зловживання в харчуванні цілком можуть призвести до негативних наслідків і відповідним чином позначитися на самопочутті людини. Особливе місце у цьому напрямку займають суперфуди. Суперфуд (з англ. «суперїжа») – умовна маркетингова назва категорії продуктів, які містять високі концентрації корисних нутрієнтів. Зазвичай до категорії суперфудів відносять: ягоди, насіння, горіхи, сухофрукти та фрукти, порошкоподібні мелені овочі та фрукти, гриби, водорості, трави, спеції, рослинні олії, рослинне молоко, клітковину, рослинні протеїни, продукти бджільництва, морепродукти, риб'ячий жир тощо. Суперфуди, зазвичай, позиціонуються як корисні дієтичні добавки до раціону харчування і не є повноцінними заміниками харчування.

Одними з найбільш популярних суперфудів є олії та насіння з плодів різноманітних рослин. Олії – це жири, отримані з рослин: їхнього насіння, бобів чи м'якоті плодів. Більш корисними є олії отримані за допомогою холодного віджиму. Перевагою насіння є те, що вони природньо збалансовані по нутрієнтному складі. Це робить їх дуже технологічними для збагачення різноманітних виробів вітамінами, органічними кислотами, антиоксидантами, пектинами з метою надання останнім особливих функціональних властивостей.

Одним із методів підвищення харчової цінності холодних страв є використання таких суперфудів як насіння гарбуза та олія з плодів авокадо.

Метою досліджень є розробка технології холодних страв (салатів) підвищеної харчової цінності з використанням насіння гарбуза та олії авокадо.

Об'єкт досліджень – технологія холодних страв підвищеної біологічної та харчової цінності.

Предмет дослідження – салат «Осінній», насіння гарбуза (ТУ У 15.3-2430817109-002:2005), олія з плодів авокадо, салат «Осінній» з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо.

Методи дослідження – органолептичні, фізико-хімічні, методи планування експерименту і математичної обробки експериментальних даних на основі комп'ютерних технологій.

Для підвищення харчової цінності холодних страв варто використовувати насіння гарбуза – це один з головних трендів в правильному харчуванні. Про нього говорять багато блогерів і моделей, а ВООЗ рекомендує включати його у свій раціон. Насіння гарбуза широко застосовують в народній медицині і вважаються здоровим перекусом.

Насіння гарбуза – цінний продукт, який містить у своєму складі велику кількість білку, жирів (36-52%) без холестеролу, органічні кислоти, вітаміни Е, А, К, вітаміни групи В, мікро- і макроелементи (цинк, залізо, магній, фосфор). Унікальний склад насіння гарбуза робить їх не тільки незамінним продуктом для здорового харчування, але і продуктом, який здатен значно підвищити імунітет людини, знизити рівень холестерину, наявність цинку допомагає відновити щільність кісткової тканини та

запобігти виникненню остеопорозу. Споживання насіння гарбуза допомагає нормалізувати рівень цукру в крові, сприяє зміцненню судин, нормалізує роботу кишково-шлункового тракту. В кулінарії насіння гарбуза використовують в приготуванні холодних страв та закусок, у рецептурах борошняних та кондитерських виробів. Воно має багатий і різноманітний хімічний склад. Харчова цінність представлена: макроелементи: білки, г - 30,2, жири, г - 49,1, вуглеводи, г - 4,7, харчові волокна, г - 6,0; вітаміни: А, мг - 1,0, В1, мг - 0,273, В2, мг - 0,153 В4, мг - 63,0 В5, мг - 0,75 В6, мг - 0,143, В9, мкг - 58,0, Е, мг 2,18, РР, мг - 4,98, С, мг - 1,9; мінеральні речовини: Калій, мг - 807,0 Кальцій, мг- 46,0, Магній, мг - 592,0, Натрій, мг - 7,0, Фосфор, мг - 1233,0, Залізо, мг -8,82, Селен, мкг - 9,4, Цинк, мг - 7,81.

Олія з плодів авокадо (*Oleum Perseae americanae*) - це рослинна олія, отримана з плодів авокадо. Олію отримують методом холодного пресування з наступною рафінацією з висушеної м'якоті плодів вічнозеленого тропічного дерева авокадо (алігаторова груша) (*Persea americana*), родина Лаврові (*Lauraceae*). Володіє високою харчовою цінністю і відмінними смаковими якостями, містить у своєму складі велику кількість легкозасвоюваних жирів, незамінних вітамінів, макро- і мікроелементів та інших біологічно активних речовин.

За калорійністю олія з плодів авокадо не поступається м'ясу і курячому яйцю, а також перевищує більшість харчових рослинних олій (це підтверджує той факт, що в 1998 році авокадо був занесений в книгу рекордів Гінесса як самий висококалорійний у світі фрукт). За вмістом білків плід авокадо в 2-3 рази перевищує виноград, яблука, груші, банани, цитрусові, а за вмістом жирів є лідером серед відомих фруктів, поступаючись тільки кокосу. Варто зазначити, що у плодах міститься 30 % жирів. Основними компонентами олії з плодів авокадо є гліцериди олеїнової (36-80%), лінолевої (20-34%), пальмітинової (6-18%), альфа-ліноленової (до 5%) жирних кислот, а також лецитин, фітостерини, мікроелементи, хлорофіл, вітаміни А, В, D, Е, Н, К і безліч корисних макро- і мікроелементів (калій, магній, фосфор, залізо, кальцій, натрій, марганець, цинк, йод, кобальт, мідь та інші). Антиоксиданту – вітаміну Е, який володіє потужними імунізаційними, ранозагоювальними та омолоджувальними властивостями, в олії з плодів авокадо в 5 разів більше, ніж в оливковій олії. У олії з плодів авокадо велика кількість антибактеріальної речовини – хлорофілу. Хлорофіл надає сприятливу дію на респіраторну, серцево-судинну, ендокринну, травну системи, знімає подразнення слизової оболонки, перешкоджає утворенню каменів у нирках і сечовому міхурі, сприяє ефективному очищенню організму людини від шлаків і токсинів. Відрізняється олія з плодів авокадо від інших рослинних олій високим вмістом лецитину. Лецитин грає ключову роль в злагодженій роботі серцево-судинної, центральної і периферичної нервової системи, бере участь у синтезі гормонів, необхідних для правильної роботи печінки, підшлункової залози та статевих систем, значно поліпшує засвоєння організмом вітамінів А і Е.

Регулярне вживання в їжу олії з плодів авокадо - ефективний засіб для профілактики і лікування різних неврозів, безсоння, головного болю. Олія здатна захистити клітини від вільних радикалів, які згубно впливають на організм і тим самим продовжити молодість. Регулярно вживаючи його в їжу, можна підвищити імунітет, відновитися після хвороби, звільнитися від продуктів розпаду, підняти настрій, підвищити працездатність, і поліпшити розумові здібності.

Таблиця 1

**Модельно-харчові композиції салату «Осінній»
та салату «Осінній» з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо**

№ п/п	Сировина	Контроль	Дослід 1	Дослід 2	Дослід 3
1	Капуста білокачанна свіжа	41,0	39,3	37,3	30,3
2	Яблука свіжі	20,0	20,0	20,0	20,0
3	Морква	10,0	10,0	10,0	10,0
4	Перець солодкий свіжий	10,0	10,0	10,0	10,0
5	Сметана 20 %	20,0	10,0	-	-
6	Цукор-пісок	0,2	-	-	-
7	Кислота лимонна	0,1	-	-	-
8	Сіль	1	1	1	1
9	Олія з плодів авокадо	-	10,0	20,0	25,0
10	Насіння гарбуза чищене	-	2	4	6
	Вихід	100	100	100	100

За контроль обрано салат «Осінній» за традиційною технологією приготування. Салат

«Осінній» – це овочевий салат з яблуками, заправлений сметаною. В ході експериментальних проробок визначено, що в рецептурі салату «Осінній» сметану замінюватимемо на олію авокадо в кількості: 50 %; 100 %; 125 %; цукор-пісок і кислоту лимонну повністю та капусту білокачанну свіжу частково замінюватимемо на насіння гарбуза в кількості: 2 г; 4 г; 6 г. Досліди 1, 2, 3 проводились з холодною стравою – салат «Осінній з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо» (табл. 1). Під час проведення органолептичної оцінки контрольного зразка та зразка розробленого салату «Осінній» з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо досліджувалися п'ять важливих взаємопов'язаних показників: зовнішній вигляд, колір, консистенція, запах та смак. Для їхнього дослідження використовувалася п'ятибальна система з урахуванням коефіцієнта вагомості, які визначалися для кожного показника. Рациональну кількість суперфудів в рецептурі холодної страви – салат «Осінній з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо», визначено і подано у табл. 2.

Таблиця 2

Органолептична оцінка холодної страви із різним вмістом харчових добавок

Модельна композиція	Зовнішній вигляд	Запах	Смак	Колір	Консистенція	Загальна органолептична оцінка, балів
	Коефіцієнт вагомості					
	2	3	2	1	2	
Контроль	4,9	4,9	4,9	5,0	5,0	4,94
Дослід 1	5,0	5,0	4,9	5,0	5,0	4,98
Дослід 2	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Дослід 3	5,0	4,9	4,8	5,0	4,9	4,92

Згідно з даними табл. 2 визначено, що найкращі показники отримали дослід №1 та №2, із збільшенням вмісту насіння гарбуза та олії авокадо органолептичні показники дещо знижуються. Сметану 20%, лимонну кислоту та цукор-пісок планується повністю виключити з рецептури та додати запропоновані суперфуди, які позитивно впливають на органолептичні показники страви і безперечно підвищують харчову цінність та розширюють асортимент холодних страв.

Технологічну схему салату «Осінній» наведено на рис. 1.

**Технологічна схема виробництва холодної страви
«Салат «Осінній» з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо»**

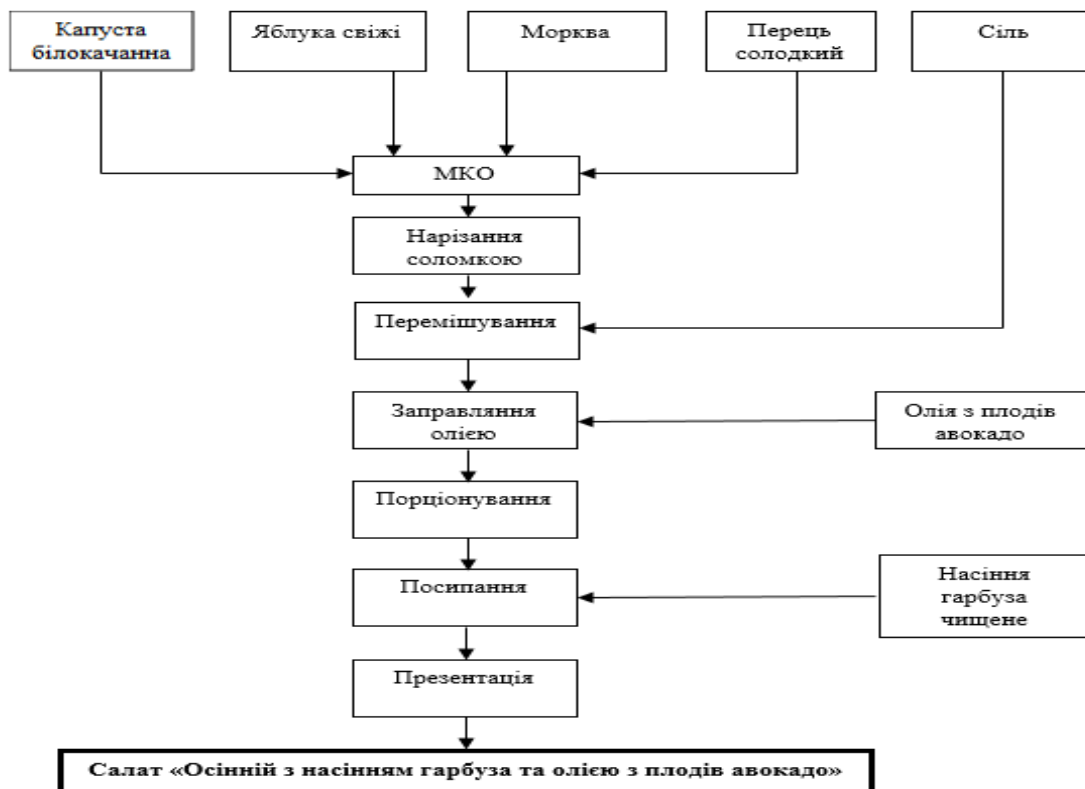

Рис. 1. Технологічна схема холодної страви «Салат «Осінній» з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо»

Харчові технології

В таблиці 3 наведено порівняльну характеристику холодної страви за традиційною рецептурою та дослідного зразку – салат «Осінній з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо».

Таблиця 3

Хімічний склад холодної страви – салат «Осінній» з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо, на 100 г

Показники	Контроль	Дослід	Різниця
Білки, г	2,31	3,80	64,5%
Жири, г	4,0	22,0	450%
в т.ч. Омега-3, мг	-	0,957	100 %
Омега-6, мг	-	12,53	100 %
Вуглеводи, г	3,32	3,63	9,33%
Харчові волокна, г	1,21	1,56	28,92%
Вітаміни			
A, мг	74,33	75,93	2,15%
B ₁ , мг	0,051	0,23	4,5 рази
B ₂ , мг	0,114	0,27	136,84%
B ₄ , мг	10,77	13,25	23,02%
B ₅ , мг	0,269	0,31	15,24%
B ₆ , мг	0,113	0,12	6,19%
B ₉ , мкг	11,75	15,92	35,48%
E, мг	1,38	5,88	4,26 рази
PP, мг	0,446	2,02	4,5 рази
Мінеральні речовини			
Калій, мг	157,8	237,92	50,77%
Кальцій, мг	80,97	135,07	66,81%
Магній, мг	14,02	92,1	6,56 разів
Натрій, мг	1331,08	1348,0	1,27%
Фосфор, мг	60,2	184,69	3,06 рази
Залізо, мг	1,14	3,28	2,87 разів
Селен, мкг	1,732	3,01	1,73 разів
Цинк, мг	0,497	2,64	5,3 разів

Використання в рецептурі холодної страви – салат «Осінній» з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо, позитивно впливає на харчову цінність, за рахунок збільшення вмісту білку – на 64,5 %; жиру – на 450 %, також у складі страви з'являється збалансований вміст жирних кислот Омега-3 та Омега-6; вуглеводів – на 9,33 %; харчових волокон – на 28,92 %; вміст вітамінів: A – на 2,15 %; B₁ – в 4,5 рази; B₂ – на 136,84 %; B₄ – на 23,02 %; B₅ – на 15,24 %; B₆ – на 6,19 %; B₉ – на 35,48 %; E – в 4,26 разів; PP – в 4,5 рази; мінеральних речовин: калію – на 50,77 %; кальцію – на 66,81 %; магнію – в 6,56 разів; натрію – на 1,27 %; фосфору – в 3,06 рази; заліза – в 2,87 разів; селену – в 1,73 разів; цинку – в 5,3 рази.

Розраховано комплексний показник якості (табл. 4) та побудовано модель якості досліджуваних холодних страв (рис. 2).

Таблиця 4

Комплексний показник якості – салат «Осінній» з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо

Показник	Вагомість показника	Контроль	Дослід
Білки, г	0,15	2,31	3,8
Жири, г	0,2	4,0	22,0
Вуглеводи, г	0,1	3,32	3,36
Мінеральні речовини, мг	0,15	1645,69	2003,7
Харчові волокна, г	0,15	1,21	1,56
Вітаміни, мг	0,15	87,47	98,01
Органолептична оцінка якості, балів	0,1	4,94	5,0
Разом	1.0		

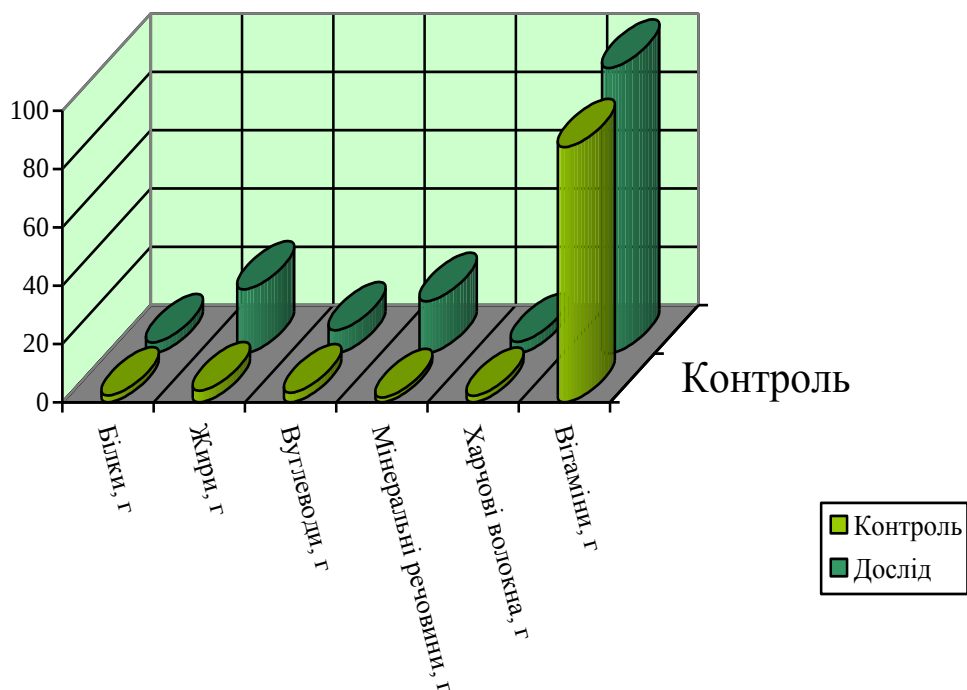

Рис. 2. Модель якості салату «Осінній» з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо

Таким чином, проведені дослідження доводять, що використання насіння гарбуза та олії з плодів авокадо в технології холодних страв, зокрема, салатів є доцільним і перспективним з точки зору підвищення вмісту білку, жирів, вуглеводів, харчових волокон, вітамінів та мінеральних речовин, що дає можливість рекомендувати розроблену рецептуру та технологію холодної трави – салат «Осінній» з насінням гарбуза та олією з плодів авокадо для використання в щоденному раціоні людей, які підтримують здоровий спосіб життя, стежать за своїм здоров'ям та використовують у раціоні трендові суперфуди.

Список використаних джерел:

1. Антоненко А. В. Технологія харчових продуктів функціонального призначення : монографія / за ред. М. І. Пересічного. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 1116 с.
2. Антоненко А. В. Інноваційні технології харчової продукції функціонального призначення: монографія / за ред. О. І. Черевка, М. І. Пересічного. Харків : Харк. держ. ун-т харч. та торгівлі, 2017. 591 с.
3. Олія авокадо: користь і шкода. URL: <https://medfond.com/korysni-produkty/korisnii-vpliv-olii-avokado.html>
4. Корисні властивості авокадо. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-yakisne-zhyttia/3190806-korisni-vlastivosti-avokado.html>
5. URL: <http://ecolug.club>

ТЕХНОЛОГІЯ БОРОШНЯНИХ СТРАВ З ДЕГІДРАТОВАНИМ БІЛКОМ МОРСЬКОЇ РИБИ

Голіната К., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Харчові технології»

Наук. кер. – Незвещук-Когут Т. С.

У статті наведені результати наукових та практичних досліджень технології борошняних виробів, а саме вареників із дегідратованим білком морських риб. Досліджено амінокислотний склад добавки та виробу, органолептичні показники, розроблено технологічну схему та побудовано модель якості вареників підвищеної біологічної цінності.

The article presents the results of scientific and practical research on the technology of flour products, namely dumplings with dehydrated marine fish protein. The amino acid composition of the additive and product, organoleptic indicators, technological scheme and model of quality of dumplings of high biological value are developed.

У сучасному світі велика увага приділяється економічному використанню сировини. У нашій країні питання переробки сировини знаходиться у помірному стані, що наносить значний збиток, як ресурсам, так і навколишньому середовищу. Раціональне використання сировинних ресурсів є важливою проблемою для більшості галузей харчової промисловості. Це значною мірою стосується і рибної промисловості в напрямі створення ефективних, доступних ресурсозберігаючих технологій харчових продуктів, цінних біологічно активних речовин, різноманітних добавок і композицій, внаслідок комплексної переробки гідробіонтів, які мало використовуються [1]. Прикладом можуть бути технології переробки відходів від розбирання риб.

Відомо, що океанічна (морська) риба містить велику кількість поживних речовин: жирів, мінеральних речовин, а особливо білків. Розділення морської риби на окремі технологічні частини призводить до великої кількості відходів шкіри, голови, кісток. Тому перспективним для подальшого використання у харчових продуктах є їх переробка у дегідратований білок.

Дегідратований білок морської риби використовують у дієтичному та діабетичному харчуванні. Дослідження показують, що дегідратований білок: підвищує зволоження, еластичність і пружність шкіри, а також мінімізує видимі зморшки; допомагає при ранах і зменшенні рубців; підтримує здоров'я волосся, нігтів і зубів; підтримує здоров'я кісток (морський колаген може сприяти засвоєнню кальцію та інших мінералів, які зміцнюють кістки); полегшує запалення та біль в суглобах; сприяє зниженню ваги, пригнічуючи почуття голоду.

Мета дослідження – розроблення новітніх технологій борошняних виробів з використанням дегідратованого білку морських риб.

Об'єкт дослідження – технологія борошняних виробів із заданими властивостями.

Предмет дослідження – дегідратований білок морських риб, вареники з сиром Моццарела, вареники із сиром Моццарела та дегідратованим білком морських риб (вареники «Поживні»).

Методи дослідження – органолептичні, фізико-хімічні, методи математичної обробки експериментальних даних на основі комп'ютерних технологій.

На першому етапі досліджень провели порівняльний аналіз амінокислотного складу дегідратованого білку морської та прісної риби. Амінокислотний склад дегідратованого білку риб наведений у таблиці 1.

Таблиця 1

Амінокислотний склад дегідратованого білку морської та прісної риби на 100 г продукту

Найменування показника	Морська риба (тунець)	Прісна риба (лящ)	Різниця +/-
Вологість, г	8	8	-
Амінокислотний склад, г			
Валін	7,8	4,9	+59
Лейцин	8,6	7,9	+8
Ізолейцин	14,1	12,8	+10
Гістидин	4,6	3,8	+21
Лізин	9,7	8,9	+8
Фенілаланін	4,5	2,5	+80
Треонін	4,7	2,2	+113
Триптофан	3,8	1,8	+111
Метіонін	3,8	1,8	+111
Енергетична цінність, ккал	390	390	-

За результатами таблиці 1, можемо зробити висновок, що білок морської риби має більш збалансований вміст незамінних амінокислот, а ніж білок прісної риби, тому є актуальною сировиною для виготовлення борошняних виробів, а саме виробу – вареники «Поживні».

Дегідратований білок додавали у тістовий напівфабрикат у вигляді борошняної суміші – борошно : дегідратований білок морських риб у кількості, яка б забезпечувала 10 % норми споживання білків на добу. Як відомо, що нормою споживання білків для дорослої людини є 0,6 – 1 г/кг маси тіла.

Для удосконалення технології тістового напівфабрикату використовували дані Збірника рецептур борошняних кондитерських і булочних виробів для закладів ресторанного господарства, 1985 р., № рецептури 1078 «Тісто для вареників».

Таблиця 2

Модельно-харчові композиції борошняної страви із додаванням дегідратованого білку морських риб

Найменування сировини	Контроль	Дослід 1, 3%	Дослід 2 6%	Дослід 3 9%
Борошно пшеничне	69	67	65	63
Яйця курячі	2	9,6	9,6	9,6
Сіль	0,1	0,1	0,1	0,1
Вода	25	10	10	10
Дегідратований білок морських риб		2	4	6
Маса тіста	100	100	100	100
Фарш	50	50	50	50
Сир Моцарела	25	25	25	25
Зелень	2	2	2	2
Вихід	120	120	120	120

Виходячи із даних досліджень та аналізу денної потреби людини у білку було обрано концентрацію добавки у кількості 6%. Ця кількість добавки є найбільш оптимальною для повноцінного раціону харчування.

Наступним етапом дослідження було визначення необхідної кількості концентрації добавки у тістовому напівфабрикаті. Оцінку проводили за 5-ти бальною шкалою, де 0 балів – дуже сильна інтенсивність; 1 бал – сильна інтенсивність; 2 бали – помірна інтенсивність; 3 бали – слабка інтенсивність; 4 бали – ледь відчутна; 5 балів – ознака відсутня. Дані досліджень наведені у таблиці 3.

Таблиця 3

Органолептична оцінка модельних композицій вареників «Поживних», бали

Модельна композиція	Смак	Запах	Колір	Консистенція	Зовнішній вигляд	Загальна органо-лептична оцінка, балів
	Коефіцієнт вагомості					
	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	
Контроль	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Дослід 1	4,8	4,9	4,9	4,8	4,9	4,8
Дослід 2	4,6	4,8	4,8	4,7	4,8	4,7
Дослід 3	4,3	4,7	4,5	4,6	4,6	4,5

Отже, за органолептичними показниками оптимальним виявився дослідний зразок тістового напівфабрикату з використанням дегідратованого білку морських риб у кількості 6% від маси борошна. Технологічну схему борошняних виробів – вареники «Поживні» наведено на рис 1.

Зазначимо, що технологія удосконаленого тістового напівфабрикату значно не відрізняється від технології за традиційною рецептурою.

Наступним кроком у розробці новітньої технології борошняних виробів – вареники «Поживні» було досліджено амінокислотний склад виробів без добавки та із добавкою у кількості 6%. Результати наведено у таблиці 4.

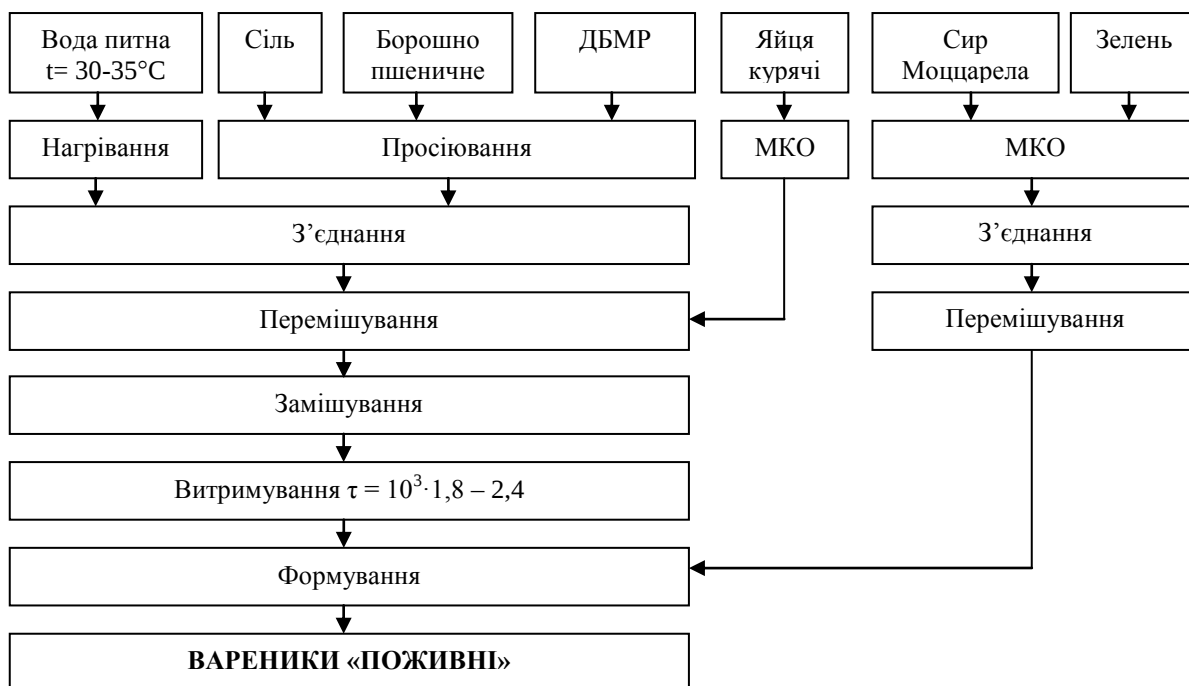

Рис. 1. Технологічна схема виробництва борошняної страви – вареники «Поживні»

Таблиця 4

Амінокислотний склад вареників «Поживних»

Найменування показника	Контрольний зразок	Дослідний зразок	Різниця, +/-
Вологість, %	45	45	-
Білки, г	13,7	13,2	+3
Валін	1,6	1,2	+33
Лейцин	1,8	1,5	+20
Ізолейцин	2,9	2,8	+3
Гістидин	0,9	0,8	+12
Лізин	2,0	1,9	+5
Фенілаланін	1,0	1,0	-
Треонін	0,9	0,8	+12
Триптофан	0,7	0,7	-
Метіонін	0,7	0,7	-
Енергетична цінність, ккал	190	190	-

Аналізуючи таблицю 4 бачимо, що в ході введення до рецептури борошняних виробів дегідратованого білку морської риби значно підвищується амінокислотний склад, а саме збільшується кількість незамінних амінокислот.

В ході проведених розробок є доцільним розрахунок комплексного показника якості (табл. 5).

Таблиця 5

Комплексний показник якості борошняної страви – вареники «Поживні»

Показник	Контроль	Дослід	Вагомість показника
Білки, г	13,7	13,2	0,3
Валін, г	1,6	1,2	0,2
Лейцин, г	1,8	1,5	0,2
Лізин, г	2,0	1,9	0,1
Треонін	0,9	0,8	0,2
Разом			1

Також необхідною є побудова моделі якості досліджуваних борошняних виробів (рис. 2).

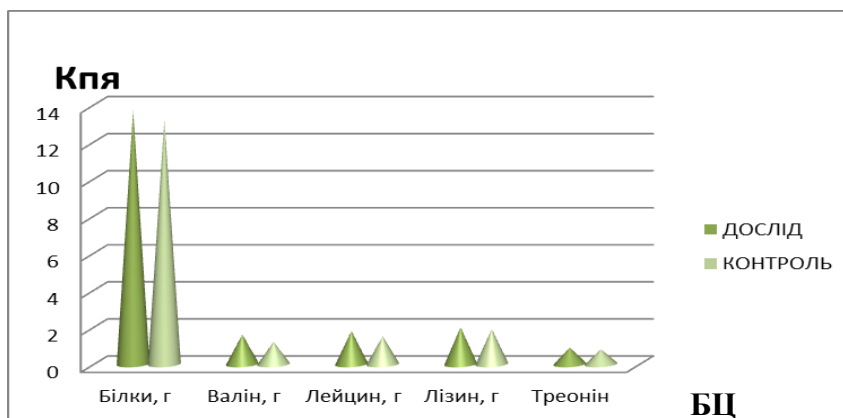

Рис. 2. Модель якості борошняних виробів – вареники «поживні»

За результатами проведених досліджень було удосконалено технологію борошняних виробів із використанням дегідратованого білку морської риби. Відмінною ознакою даного виробу є підвищений вміст незамінних амінокислот.

Список використаних джерел:

1. Дзюба Н. А., Землякова О. В. Огляд сучасних методів отримання гідролізату колагену з гідробіонтів // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: технічні науки. 2019. Том 30 (69). Ч. 2№3. С. 74-79.
2. Рациональное использование побочной рыбной и нерыбной водной сировины у технологии разных типов гидролизатов. URL : https://pidru4niki.com/84314/tovarovnavstvo/ratsionalne_vikoristannya_pobichnoyi_ribnoyi_neribnoyi_vodnoyi_sirovi_ni_tehnologiyi_riznih_tipiv_gidrolizativ
3. Колаген. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ З РОЗТОРОПШЕЮ

Северин О., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ
Спеціальність «Харчові технології»
Наук. кер. – Романовська О. Л.

У статті наведено дослідження інноваційних технологій хлібобулочних виробів підвищеної харчової цінності. З метою збагачення здобних хлібобулочних виробів корисними нутрієнтами наведено органолептичну оцінку та проаналізований хімічний склад порошоків з гідробіонтів: креветок, крабів, сайди та тріски. З урахуванням даних дослідження розроблена загальна технологічна схема виробництва кренделю з порошком тріски.

The article presents a study of innovative technologies of bakery products of high nutritional value. In order to enrich rich bakery products with useful nutrients, organoleptic evaluation and analysis of the chemical composition of powders from aquatic organisms: shrimp, crabs, saithe and cod. Taking into account the research data, the general technological scheme of pretzel production with cod powder has been developed.

Актуальність теми полягає в тому, що конкурентоспроможність закладів ресторанного господарства залежить від впровадження інновацій: продукції, послуг, концепції тощо. Впровадження у діяльність закладу ресторанного господарства інноваційних технологій страв є вагомим складником. Серед таких інновацій є розроблення рецептур кулінарних страв, борошняних кондитерських та хлібобулочних виробів, останні з яких є соціальним продуктом щоденного вжитку, від якості якого залежить стан та здоров'я людини. Хлібобулочні вироби характеризуються високим вмістом вуглеводів (особливо крохмалю), які швидко засвоюються організмом людини і це може призвести до таких захворювань як цукровий діабет, ожиріння.

Збагачення харчових продуктів – це певне втручання в традиційно складену структуру харчування людини, необхідність якого продиктована об'єктивними змінами способу життя, набором та харчовою цінністю продуктів, які споживаються. Саме тому збагачення має бути тільки на основі чітко сформульованих, науково обґрунтованих і перевірених практикою медико-біологічних і технологічних принципів.

Метою дослідження є обґрунтування та розробка технології хлібобулочних виробів (хліб житній подовий) з додаванням розторопші та дослідження їх якості.

Предметом дослідження є порошок з розторопші (ТУ 9376-006-1963141-97 «Біодобавка з розторопші»), житній хліб (контрольний зразок), житній хліб з порошком з розторопші (дослідний зразок).

Хлібобулочні вироби відіграють важливу роль у харчуванні людини і посідають особливе місце в раціоні харчування. Водночас, технологічне перероблення зерна на борошно пшеничне вищого сорту супроводжується значними втратами вітамінів і мінеральних елементів, які видаляються разом з висівками. Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних кондитерських виробів з борошна пшеничного вищого сорту призводить до додаткової втрати цих важливих біологічно активних речовин. Наприклад, в процесі виробництва хліба вміст вітамінів групи В (Тіаміну, Ніацину, Піридоксину, фолієвої кислоти), мінеральних елементів Заліза і Кальцію, знижується у 2-6 разів.

Одним з ефективних шляхів ліквідації дефіциту вітамінів та інших мікронутрієнтів у дитячого і дорослого населення є включення у щоденний раціон сировини, додатково збагаченої вітамінами, макро- і мікроелементами до рівня, який відповідає фізіологічним потребам людини.

Харчові продукти, збагачені вітамінами і вітамінно-мінеральними комплексами, не тільки поліпшують забезпеченість організму людини цими незамінними мікронутрієнтами, а й суттєво активізують ланцюг клітинного та гуморального імунітету, підвищують розумову і фізичну працездатність. За даними проф. Л. Шатнюка, при споживанні в день 200-250 г хліба з високосортного борошна добова потреба у Тіаміні та вітаміні Е задовольняється на 25-30 %, у Піридоксині та Ніацині – на 10-20 %, у Рибофлавіні та фолієвій кислоті – на 10-15 %. Крім того, у зернових продуктах значна частина Ніацину знаходиться у важкозасвоюваній формі. Регулярне споживання вітамінізованого хліба сприяє підвищенню стійкості організму до несприятливої дії довкілля, прискоренню видужання хворих, підвищенню тонуусу у стресових ситуаціях і фізичних навантаженнях.

Вітаміни використовують у вигляді окремих препаратів, вітамінно-мінеральних преміксів, різних біологічно активних добавок і поліпшувачів. Деякі вчені надають перевагу застосуванню у складі заквасочних культур мікроорганізмів, які продукують вітаміни. Вироблені біотехнічним способом вітаміни зберігаються після випікання в більшій кількості, ніж синтетичні. Заквашування водно-борошнистої суміші чистими культурами молочнокислих бактерій сприяло до збільшення у заквасках кількості вітамінів В₆, В₂, РР. Це підтверджує те, що молочнокислі бактерії є активними пробіотиками і збагачують закваску вітамінами. Відомо, що дріжджі також є продуцентами цих вітамінів.

Хлібобулочні вироби посідають вагоме місце у виробництві та реалізації харчових продуктів. За статистичними даними різноманітні сорти булочних виробів містять від 6,5 до 8,3 % білка і забезпечують приблизно 20-25 % загальної потреби організму у білку, а решта 23-25 % білків рослинного походження надходить за рахунок інших зернових і овочевих культур. Крім того, булочні вироби містять у своєму складі поліненасичені жирні кислоти, вітаміни та мінеральні речовини, які значною мірою задовольняють добову потребу у даних речовинах.

Однією з таких добавок є *Silybum marianum*, що в перекладі означає - розторопша плямиста-дикоростуча, яка на даний час культивується в Німеччині, Болгарії. Розторопша широко використовується в народній медицині при лікуванні гепатиту, цирозу печінки, бронхітах, ревматизмі, астенії, гіпотонії, онкологічних та інших захворюваннях близько двох тисячоліть завдяки чому отримала назву «Дарунок діви Марії для зцілення». У 1750 році німецьким професором Гертнером розторопша була внесена у міжнародну фармакопею завдяки силімарину. Досить недавно у Німеччині антиоксидант силімарин, видобутий з плодів розторопші, отримав назву «Легалон» та з успіхом застосовується як гепатопротектор та при лікуванні отруєнь.

Багаторічні наукові та клінічні досліді працівників закордонних та вітчизняних медичних закладів свідчать, що розторопша має антиоксидантну, антимутагенну і мембранопротекторну дію, і використовується як тонізуючий, органопротекторний, імуностимулюючий протизапальний, болевгамовуючий, ранозаживлюючий засіб. Багаторічна практика народної медицини і наукові висновки органів охорони здоров'я свідчать, що при використанні розторопші і одержаних з неї препаратів протипоказання відсутні.

До складу розторопші, окрім силімарину, входять усі незамінні та життєнеобхідні речовини (білки, поліненасичені жирні кислоти, мінеральні елементи, вітаміни), які стимулюють в організмі синтезу нуклеїнових кислот, ферментів, гормонів, нових клітин та їх енергозабезпечення - утворення

АТФ. Розторопша володіє антиоксидантними, антимутагенними, мембранозахисними, ентеросорбентними, репаративними, антитоксичними та енергоутворюючими властивостями. При сильних отруєннях силімарин допомагав виживанню, що дуже рідко зустрічалось при лікуванні іншими лікарськими засобами. Англійськими вченими на дослідях встановлено, що силімарин більш активний в порівнянні з такими антиоксидантами, як токоферол і каротин.

Переваги даної добавки полягають в тому, що порошок, вироблений з повноцінного насіння розторопші добувається без обезжирення. Дрібні компанії-виробники в Україні та інших країнах виготовляють БАД із розторопші з обезжиреного її насіння (шроту), втрачаючи при цьому біологічно-активні речовини - поліненасичені жирні кислоти і жиророзчинні вітаміни - антиоксиданти, які використовують в медицині для лікування гепатитів і цирозу печінки, які, одночасно, є синергістами силімарину. Подрібнення насіння до 0,1мм покращує засвоєння силімарину у шлунково-кишковому тракті, який знаходиться у часточках кожуре (7,2 %; всередині насіння – 0,12 %). Екстракція силімарину прискорюється при подрібненні насіння до 0,1 мм у 2-3 рази, і це залежить від тривалості перемішування. Борошно з плодів розторопші містить: 17 % білків, 30 % жирних кислот, в тому числі більшу кількість поліненасичених, 2-3 % флавоноїдів, 1 % ефірних масел, водорозчинні (групи В) і жиророзчинні вітаміни (А, Д, Е, К), мінеральні елементи, сапоніни, органічні кислоти, харчові волокна, тобто в цьому борошні містяться всі життєво необхідні незамінні компоненти їжі, які сприяють нормальній життєдіяльності організму людини.

Отже, біологічно-активна добавка із розторопші плямистої є перспективною сировиною для виробництва хлібобулочних виробів оздоровчого харчування.

Шляхом практичних проробок була розроблена технологія хлібобулочних виробів з додаванням порошку з розторопші (рис. 1).

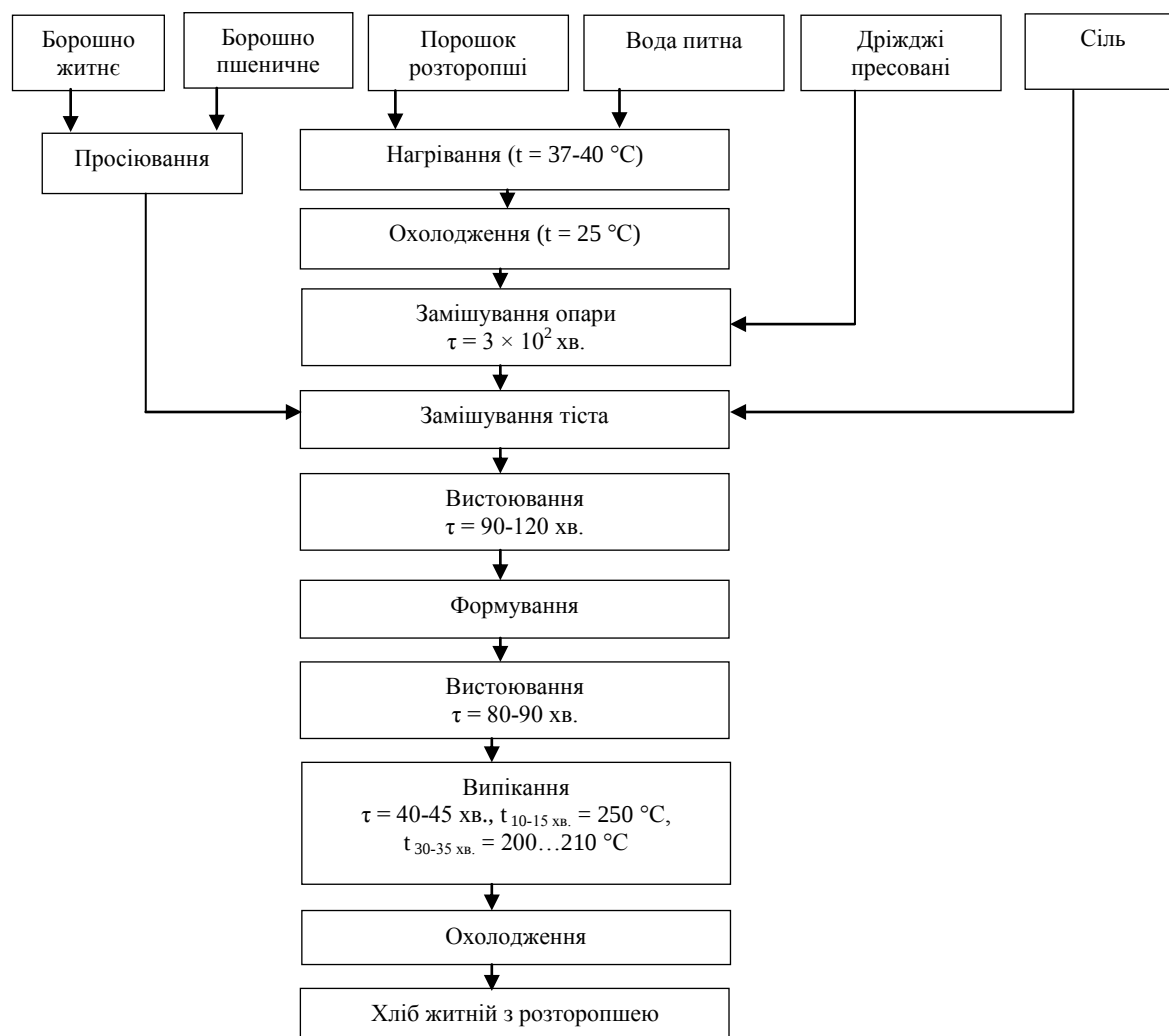

Рис. 1. Технологічна схема виробництва хліба житнього з додаванням розторопші плямистої

Використання розторопші не викликає ускладнення технологічного процесу, оскільки її одразу додають у борошно і замішують опару.

На основі практичних проробок було встановлено, що раціональна кількість розторопші становить 4 % від маси основної сировини - борошна житнього обдирного (ДСТУ 8791:2018).

Розрахунок хімічного складу хліба житнього з розторопшею за основними показниками для хлібобулочних виробів приведений в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльний хімічний склад хлібобулочних виробів із додаванням розторопші (г на 100 г)

Показник	Хліб житній (контроль)	Хліб житній з розторопшею (дослід)
Енергетична цінність, ккал	201	263
Білки, г	6,80	8,5
Жири, г	1,3	2
Вуглеводи, г	39,8	45,3
Вітаміни, мг	1,26	2,32

При додаванні розторопші до хліба житнього вміст білків збільшився на 25 %, вуглеводів – на 13,8 %, вітамінів – на 84,1 %. Отже, розроблений житній хліб з розторопшею можна рекомендувати для споживання у оздоровчому харчуванні, що підтверджують показники якості контрольного та дослідного зразків (табл. 2, рис. 2).

Таблиця 2

Показники моделі якості хліба з порошком розторопші, од.

Показник	Коефіцієнт вагомості	Хліб житній (контроль)	Хліб житній з розторопшею (дослід)
Органолептична оцінка	0,2	0,29	0,41
Білки	0,1	0,15	0,21
Енергетична цінність	0,2	0,29	0,41
Мінеральні елементи	0,2	0,29	0,41
Вітаміни	0,3	0,44	0,62
Комплексний показник якості, Кпя		1,47	2,07

Комплексний показник якості розробленого хліба з порошком розторопші збільшився на 40,8 %, що свідчить про підвищення загальної якості дослідного зразка.

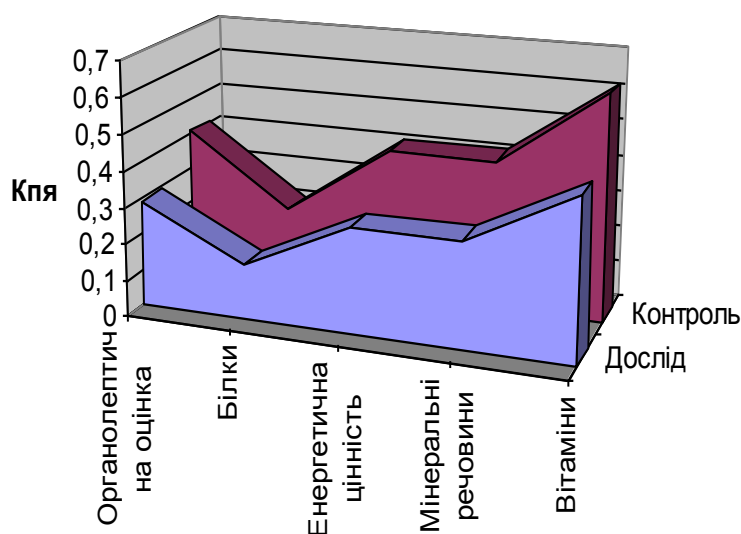

Рис. 2. Модель якості хліба житнього з порошком розторопші

Підбиваючи підсумок, можна зробити висновок, що використання біодобавки з розторопші при виробництві житнього хліба сприяє підвищенню його харчової цінності. Зростання комплексного показника якості доводить, що хліб житній з розторопшею можна рекомендувати для виробництва у оздоровчому харчуванні і широкого впровадження у закладах ресторанного господарства та харчової промисловості.

Список використаних джерел:

1. Дробот В. І. Довідник з технології хлібопекарського виробництва. К. : Руслана, 1998. 416 с.
2. Кравченко Л. На смену традициям приходят инновации. *Інформаційний вісник. Хлібопекарська галузь*. 2019. № 17. С. 2-5.
3. ДСТУ 4585:2021. Вироби хлібобулочні здобні. Загальні технічні умови. URL : http://online.budstandart.com/ua/?option=com_searchonlineua.
4. Использование инулинсодержащего сырья в технологии хлебобулочных и кондитерских изделий / К. Г. Юргачова, О. В. Макарова, Е. В. Хвостенко. *Харчова наука і технологія*. 2010. № 1. С. 13–17.
5. On the presence of inulin and oligofructose as natural ingredients in the Western diet / J. Van Loo, P. Coussemment, L. De Leenheer, H. Hoebregs, G. Smits. *Critical Review in Food Science Nutrition*. 1995. Vol. 35. P. 525–552.
6. Roberfroid M. A., J. Van Loo. Review of the bifidogenic nature of chicory inulin and its hydrolysis products. *Journal of Nutrition*. 1998. Vol. 128. P. 11-19.
7. Research on influence of inulin made from chicory on the quality of wheat bread / Yu. Bondarenko [et al.] // *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2018. № 3/3(41). С. 50-54.
8. Effect of the addition of inulin on the nutritional, physical and sensory parameters of bread / J. A. Brasil [et al.] // *Brazilian Journal of Pharmaceutical Sciences*. 2011. Vol. 47. № 1. P. 185-191.
9. Effect of Chicory Inulin Extract as a Fat Replacer on Texture and Sensory Properties of Cookies / H. S. Sayed, S. R. Khalil // *Middle East Journal of Applied Sciences*. 2017. Vol. 7. Issue 1. P. 168-177.
10. Підвищення харчової цінності хлібобулочних і борошnianх кондитерських виробів : монографія / Н. П. Буяльська, О. Л. Гуменюк, Н. М. Денисова, В. М. Челябієва. Чернівці : ЧНТУ, 2020. 122 с.
11. Розробка новітніх технологій виробів з борошна із заданими властивостями : монографія / О. О. Сімакова, Р. П. Никифоров. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2018. 146 с.
12. Буяльська, Н. П., Музиченко О. А. Використання кальцієвмісних добавок у виробництві хлібобулочних виробів функціонального призначення // *Технічні науки та технології*. 2018. № 1 (11). С. 168-177.
13. Коваль Ю. П. Виробництво житньо-пшеничного хліба збагаченого сумішшю прянощів // *Науковий журнал «АГОС. Мистецтво наукової думки»*. 2018. № 1. С. 154-156.
14. Спосіб виробництва хліба «Новинка». Пат. 129112 Україна МПК A21D 8/00. No u201803082; заявл. 26.03.2018; опубл. 25.10.2018, Бюл. No 20.
15. Дзюндзя О.В., Басалаєв Р.О. Удосконалення технології хлібобулочних виробів на основі мультизернового борошна та порошоків з буряка // *Стан та перспективи розвитку туристичного та готельно-ресторанного бізнесу : колективна монографія, за ред. д.і.н., проф. Г. М. Чепурди; Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси : ЧДТУ, 2019. С. 1200-1276.*
16. Дробот В., Приходько Ю.С., Бережна Г.О. Борошно сорго у технології безглютенового хліба. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*, 25, No. 1, 2019. С. 208-214.
17. Чорний В. М. Вплив шротів насіння і горіхів на перебіг процесів приготування тіста для житнього хліба. *Збірник тез X Всеукраїнської студентської науково-технічної конференції «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання»*. 2017. № 1. С. 225-226.
18. Дзюндзя О. В., Звагольська К. М. Аналіз нетрадиційної борошnianної сировини для виробництва хлібобулочних виробів // *Таврійський науковий вісник*. 2021. № 1. С. 22-29.

ТЕХНОЛОГІЯ СОЛОДКИХ СТРАВ ІЗ НАСІННЯМ ЛЬОНУ ТА СТЕВІЄЮ

Стаднійчук І., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Харчові технології»

Наук. кер. – Марусяк Т. М.

У статті розглянуто технологію солодких страв із насінням льону та стевією. Досліджено харчову цінність насіння льону та стевії, доведена доцільність їх використання у технології солодких страв, а саме полуничного мусу. Розраховано комплексний показник якості розроблених зразків та побудовано модель якості.

The article considers the technology of sweet dishes with flax seeds and stevia. The nutritional value of flax and stevia seeds has been studied and the expediency of their use in the technology of sweet dishes, namely strawberry mousse, has been proved. A comprehensive quality indicator of the developed samples is calculated and a quality model is built.

Несприятливі впливи навколишнього середовища, неповноцінне харчування, надмірні емоційні навантаження призводять до різкого зниження імунітету, порушення обміну речовин в організмі і є загальними факторами ризику виникнення численних захворювань.

Одним із найпріоритетніших завдань сучасної політики держави, яка спрямована на формування системи здорового харчування населення є розробка та впровадження рецептур і технологій страв, кулінарних та кондитерських виробів підвищеної харчової цінності [1].

Важлива роль у вирішенні цього питання надається розробленню нових рецептур і технологій солодких страв, які користуються великим попитом серед населення, що дає можливість моделювати рецептуру і асортимент шляхом введення в їх склад нетрадиційної сировини, що сприяє зміні її харчової цінності та впливає на якість і безпечність готових страв. Це обумовлено необхідністю наукового обґрунтування та експериментального підтвердження можливості використання нових видів харчової сировини.

Як альтернативна сировина для виготовлення солодких страв є насіння льону та стевія.

Корисні властивості насіння обумовлені тим, що воно містить усі необхідні для людини рослинні білки і мікроелементи. Особливо важливо те, що у його складі у великій кількості наявні ненасичені жирні кислоти: Омега 3 (ліноленова кислота), Омега 6 (лінолева кислота) – їхнє поєднання ще називають вітаміном F, Омега 9 (олеїнова кислота), фолієва кислота, вітамін E, фітогормони та клітковина. Найчастіше насіння льону при гастриті слугує обволікаючим і протизапальним засобом. Така його дія пояснюється високим вмістом слизу: він як плівка покриває постраждалу слизову оболонку і перешкоджає її подразненню. Тому болі зменшуються, слизова без постійного механічного впливу на неї заспокоюється, починається процес загоєння. Також насіння льону: покращує обмін речовин, виводить шлаки і токсини з організму, покращує моторику кишечника, відновлює водно-сольовий баланс, регулює жировий баланс тканин, зменшує кількість холестерину, допомагає при запорах та діареї, має сильну протиракову дію.

Стевія – це рослина, трава з сімейства айстрових. Володіє багатьма корисними властивостями, завдяки багатому хімічному складу. Щоб зрозуміти корисні і шкідливі властивості, потрібно вивчити хімічний склад: вітаміни A, B, C, E нормалізують обмін речовин, зміцнюють судини, прискорюють розпад жирових клітин, підвищують захисні функції організму. Мінеральні речовини (Купрум, Фосфор, Цинк, Ферум, Калій, Марганець, Хром) надає протизапальні властивості і нормалізує внутрішньоклітинний обмін речовин; мурашина кислота подразнює нервові закінчення, підсилює обмін речовин і служить консервантом, що уповільнює процеси розпаду і гниття; амінокислоти сприяють засвоєнню білка, підвищують витривалість, знижують апетит (що важливо при схудненні); антиоксиданти нейтралізують дію вільних радикалів і надають омолоджуючі властивості на весь організм. Рослина отримала народну назву стевія медова, тому що вона солодше в 50 разів цукру. Калорійність залежить від форми випуску екстракту стевії.

Корисні властивості медової трави широко відомі і з успіхом використовуються як в народній, так і в традиційній медицині: очищає судини від атеросклеротичних бляшок, зміцнює судинні стінки і серцевий м'яз; покращує циркуляцію крові і знижує тиск; стимулює мозкову активність і підвищує фізичну витривалість, забезпечуючи організм енергією; пригнічує розвиток бактерій і покращує регенерацію тканин; нормалізує кислотність шлунка; стимулює синтез інсуліну, сприяє зниженню рівня цукру в плазмі крові; відновлює обмінні процеси; сприяє виведенню токсичних речовин і шлаків; покращує функціональність підшлункової залози і печінки; пригнічує збудників вірусних інфекцій, має антисептичну дію; розріджує мокротиння і сприяє її виведенню; підвищує захисні сили організму і стійкість до вірусних та простудних захворювань; заспокоює нервову систему; запобігає і лікує захворювання порожнини рота, зміцнює зубну емаль і перешкоджає утворенню зубного каменю; гальмує старіння організму; має протимікробну, протигрибкову і антиалергенну дію; знімає роздратування, сприяє швидкому загоєнню шкірних ушкоджень [3].

Метою роботи є обґрунтування та розроблення новітніх технологій солодких страв з підвищеним вмістом біологічно-активних речовин.

Об'єкт дослідження – технологія Полуничного мусу з насінням льону та стевією.

Предмет дослідження – насіння льону, стевія, Полуничний мус, Полуничний мус з насінням льону та стевією.

Хімічний склад насіння льону та стевії наведено у таблиці 1, що свідчить про високий вміст харчових волокон, мінеральних речовин та відсутністю цукрів.

Таблиця 1

Хімічний склад насіння льону та стевії, % на 100 г сухої речовини

Найменування показника	Насіння льону	Стевія
Білки, г	11,3	0,1
Жири, г	42,1	0,3
Вуглеводи, г	28,3	90,3
у т.ч. харчові волокна, г	14,2	40,5
Вологість, г	6,96	7,2
Зола, г	3,72	3,5
Вітаміни, мг		
В1	1,6	0,9
В4	78,7	46,5
В9, мкг	87	69,0
С	0,6	1,2
Е	0,31	0,2
РР	3,08	2,0
К, мкг	4,3	1,0
Мінеральні речовини, мг		
Натрій	30	25
Калій	813	964
Кальцій	255	321
Магній	392	345
Фосфор	642	648
Ферум	5,73	2,4
Енергетична цінність	536	364

За результатами таблиці 1, можемо зробити висновок, що насіння льону та стевія має високий вміст біологічно-активних речовин, а особливо харчових волокон, поліненасичених жирних кислот, відсутність цукрів та підтверджує доцільність їх використання при виготовленні полуничного мусу.

Для визначення раціональної концентрації добавок розроблені модельно-харчові композиції «Полуничного мусу» із додаванням насіння льону та стевії. (таблиця 2).

Таблиця 2

Модельно-харчові композиції солодкої страви «Полуничний мус»

Найменування сировини	Контроль	Дослід 1 10 %	Дослід 2 15 %	Дослід 3 20 %
Полуниця	24	21,6	20,4	19,2
Цукор	14	–	–	–
Желатин	2	2	2	2
Вода	80	80	80	80
Стевія	–	1	1	1
Насіння льону	–	2,4	3,6	4,8
Вихід	100	100	100	100

Проведені дослідження довели доцільність заміни цукру на стевію та додавання насіння льону замість полуниці.

Якість солодких страв характеризується сукупністю сенсорних показників та харчової цінності.

Для сенсорної оцінки солодкої страви «Полуничний мус» традиційної та із добавками розроблено методику оцінювання за 5-бальною шкалою:

- 0 балів – ознака відсутня;
- 1 бал – ледь відчутна;
- 2 бали – слабка інтенсивність;
- 3 бали – помірна інтенсивність;

4 бали – сильна інтенсивність;

5 балів – дуже сильна інтенсивність.

У ході досліджень враховувались показники зовнішнього вигляду, кольору, запаху, смаку, консистенції, кожен з яких мав відповідний коефіцієнт вагомості (табл.3).

Дегустацію проведено комісією в складі 5-х фахівців – технологи, бренд-шефи, ресторатори, кухарі, кондитери.

Таблиця 3

Сенсорна оцінка солодкої страви «Полуничний мус»

Модельна композиція	Смак	Запах	Колір	Консистенція	Зовнішній вигляд	Загальна сенсорна оцінка, балів
	Коефіцієнт вагомості					
	3	2	2	1	2	
Контроль	5,0	5,0	5,0	5,0	4,9	4,98
Дослід 1	4,9	4,8	4,8	4,9	4,9	4,86
Дослід 2	4,8	4,8	4,8	4,7	5,0	4,82
Дослід 3	4,8	4,8	4,7	4,6	4,9	4,76

Як свідчать результати дослідження заміна насіння льону та стевії у технології солодких страв незначно впливає на сенсорні показники солодкої страви, середня оцінка яких по відношенню до традиційного виробу різниться у межах 0,19 балів. Встановлено, що використання насіння льону в кількості 15% від маси полуниці найбільш наближена до контролю та може використовуватись при виготовленні солодкої страви «Полуничний мус».

Визначення вмісту основних харчових нутрієнтів солодкої страви «Полуничний мус» (таблиця 4) [4].

Таблиця 4

Порівняльна характеристика хімічного складу контрольного та дослідного зразків солодкої страви «Полуничний мус»

Найменування показника	Контрольний зразок	Дослідний зразок	Різниця, +/-
Білки, г	1,9	2,3	21
Жири, г	0,11	1,6	14,5 рази більше
Вуглеводи, г	15,5	3,8	4 рази менше
Харчові волокна, г	1	1,3	30
Вологість, %	80	80	–
Мінеральні речовини, мг			
Калій	4,3	41,1	9,5 разів більше
Кальцій	38,6	57,2	48,2
Магній	4,3	19,3	48,8
Фосфор	5,5	33,0	6,0
Ферум	0,3	2,7	9,0
Вітаміни, мг			
Ретинол (А) (В-каротину)	0,2	0,2	–
Тіамін (В ₁)	0,01	0,05	5 разів більше
Рибофлавін (В ₂)	0,01	0,01	–
Нікотинова кислота (РР), мг	0,2	0,2	–
Аскорбинова кислота (С), мг	14,4	14,4	–
Енергетична цінність, ккал	70,6	38,8	-54,9

При дослідженні хімічного складу солодкої страви «Полуничний мус» у досліджуваному зразку збільшується кількість білків, харчових волокон, вітамінів, мінеральних речовин. Це свідчить про те, що використання насіння льону та стевії підвищує поживну цінність страви та знижує енергетичну.

У процесі технологічних розробок з урахуванням сенсорної оцінки, розроблено технологію солодкої страви «Полуничний мус» (рис. 1).

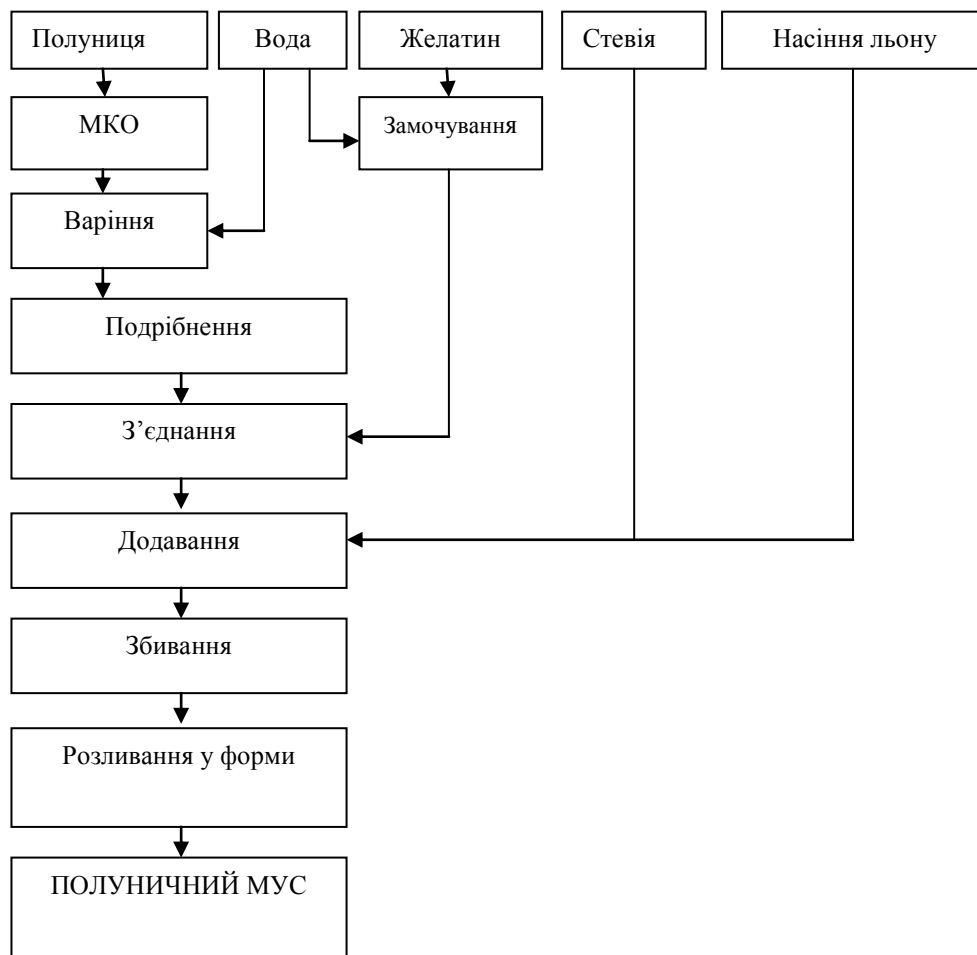

Рис. 1. Технологічна схема приготування солодкої страви «Полуничний мус»

На підставі проведених досліджень розраховано комплексний показник якості (табл. 5) та побудовано моделі якості контрольного та дослідного зразків (рис. 2).

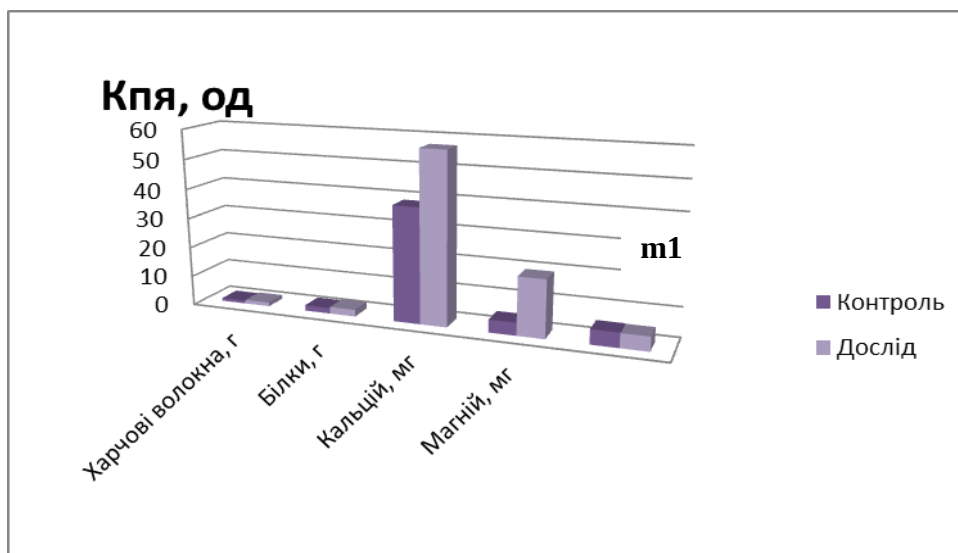

Рис. 2. Модель якості контрольного та дослідного зразків солодкої страви «Полуничний мус»

**Комплексний показник якості контрольного та дослідного зразків
солодкої страви «Полуничний мус»**

Показник	Вагомість показника	Контроль	Дослід
Харчові волокна, г	0,3	1,0	1,3
Білки, г	0,2	1,9	2,3
Кальцій, мг	0,1	38,6	57,2
Магній, мг	0,1	4,3	19,3
Органолептична оцінка, бали	0,3	4,98	4,82
Разом	1,0		

Результати досліджень показали, що додавання насіння льону та стевії до технології солодкої страви «Полуничний мус» покращує нутрієнтний склад страви за рахунок вмісту у добавках харчових волокон, вітамінів, мінеральних речовин. За рахунок відсутності вмісту цукру, страву можна використовувати у оздоровчому та дієтичному харчуванні.

Список використаних джерел:

1. Пересічний, М. Ф. Кравченко, Д. В. Федорова та ін. Технологія продуктів харчування функціонального призначення : монографія / М. І. Пересічний, М. Ф. Кравченко, Д. В. Федорова та ін. / за ред. М. І. Пересічного. Київ : Київ. над. торг.-екон ун-т, 2008. 718 с.
2. Насіння льону: корисні властивості для схуднення та поліпшення роботи шлунково-кишкового тракту. URL: <https://liktravy.ua/useful/articles/semena-lna-poleznyye-svoystva>
3. Стевія: користь і шкода, лікувальні властивості, фото, відгуки, застосування. URL: - <https://ideas-center.com.ua/?p=23197#:~:text>
4. Скурихін І. М., Тутельян В. А. Хімічний склад харчових продуктів. М. : ДеЛи принт, 2002.

ТЕХНОЛОГІЯ ЛОКШИНИ ДОМАШНЬОЇ ІЗ ДЕГІДРАТОВАНИМ БІЛКОМ КРЕВЕТОК

Хабіняк О., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Харчові технології»

Наук. кер. – Незвещук-Когут Т. С.

У статті наведені результати дослідження технології локшини домашньої із дегідратованим білком креветок. Обґрунтовано та доведено доцільність використання добавки, що дозволяє розширити асортимент борошняних виробів підвищеної біологічної цінності. Проведено дослідження щодо впливу дегідратованого білку креветок на якість локшини домашньої.

The article presents the results of research on the technology of homemade noodles with dehydrated shrimp protein. The expediency of using the additive, which allows to expand the range of flour products of high biological value, is substantiated and proved. A study on the effect of dehydrated shrimp protein on the quality of homemade noodles.

Харчова промисловість – сукупність галузей промисловості, підприємства яких виробляють продукти харчування. Підприємства харчової промисловості формують продовольчу безпеку країни, забезпечуючи населення життєвонеобхідними продуктами. Борошняні вироби є одним із найпопулярніших продуктів харчування серед населення.

Макаронні вироби належать до харчових продуктів тривалого зберігання, які перед споживанням потребують додаткового кулінарного оброблення. В Україні останніми десятиріччями споживання макаронних виробів на одну особу у середньому становить 2,0-4,0 кг на рік [2].

Виготовляють макаронні вироби на крупних макаронних підприємствах. На ринку харчових продуктів вагому нішу зайняли крафтові виробництва, які займаються виготовленням макаронних виробів за особливими технологіями та із використанням різних дієтичних добавок. Серед асортименту макаронних виробів високої популярності набуває локшина домашня. Тому, саме цей тип макаронних виробів буде використано для дослідження.

Великий попит на локшину домашню зумовлений високими смаковими якостями, можливістю швидкого кулінарного приготування та довготерміновою тривалістю зберігання. У свою чергу макаронні вироби мають високу енергетичну цінність 330 – 345 ккал на 100 г, містять 10 – 12 % білка, 67 – 70 % вуглеводів, 1,1 – 2,8 % жирів, і низьку біологічну цінність. Тому перед нами постає

завдання щодо удосконалення рецептури макаронних виробів та підвищення біологічної цінності, а саме білка [1]. Найвищий вміст білка в продуктах харчування міститься у ракоподібних – креветки, мідії, морські гребінці, восьминоги – 22,78 г білка на 100 г.

Перспективною харчовою добавкою у виготовленні макаронних виробів є продукти переробки креветок – дегідратований білок. Вся користь від креветок для організму полягає у високому вмісті білка, а саме, вміст незамінних амінокислот, які беруть участь не тільки в процесах нарощування м'язової маси, а й у формуванні волокон колагену, а значить, в підтримці молодості шкіри. Харчова цінність м'яса креветок характеризується підвищеним вмістом легкозасвоюваних білків (біля 20%) і невеликою кількістю жиру. М'язові тканини креветки містять значну кількість незамінних амінокислот, жиророзчинних (A і D) і водорозчинні.

Без амінокислот неможлива життєдіяльність організму, вони є структурним елементом для шкіри, впливають на розумову діяльність, нервову систему, забезпечують правильний обмін речовин. Амінокислоти надають загальну позитивну дію на роботу організму, примушуючи кожну клітину працювати як механізм. Органічні сполуки у вигляді харчових добавок призначають у випадку депресії, ослаблення захисних функцій організму, порушення обмінних процесів і в якості спортивного харчування. Важливість амінокислот в житті людини обумовлена їх такими функціями: регенерація м'язів, тканин і суглобів; зміцнення захисного бар'єру шкіри; стимуляція до засвоєння вітамінів; підвищення витривалості; доставка кисню до клітин; збагачення раціону харчування; прискорення метаболізму. Вживаючи амінокислоти з продуктів харчування або отримуючи їх через дієтичні комплекси, за швидкий термін можна відновити організм після різних захворювань, позбутися від зайвих жирових відкладень і наростити м'язову масу.

Корисні властивості амінокислот для людини: зниження ваги; поліпшення якості сну; антиоксидантна дія; збереження м'язової маси; поліпшення стану шкіри; швидке ранозагоєння; стійкість до інфекцій; енергетичні ресурси [4].

Об'єкт дослідження – технологія локшини домашньої із дегідратованим білком креветок.

Предмет дослідження – дегідратований білок креветок, локшина домашня, локшина домашня із дегідратованим білком креветок.

Модельно-харчові композиції локшини домашньої із дегідратованим білком креветок наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Рецептурні компоненти технології локшини домашньої із дегідратованим білком креветок

Назва сировини	Норма сировини (нетто), г			
	Контроль	Дослід 1- 5 %	Дослід 2 - 10 %	Дослід 3 - 15 %
Борошно пшеничне	70	66,5	63	56,5
Вода	2	2	2	2
Яйця курячі	24	24	24	24
Рослинна олія	3,5	3,5	3,5	3,5
Сіль	0,3	0,3	0,3	0,3
Дегідратований білок креветок	–	3,5	7	13,5
Маса локшини	100	100	100	100

При визначенні оптимальної кількості добавки, вона не повинна погіршувати органолептичних показників готових виробів у порівнянні з контролем та ускладнювати технологічний процес виготовлення виробу. За органолептичними показниками проведено оцінку якості (табл. 3).

Таблиця 3

Органолептична оцінка контрольного та дослідного зразків

Органолептична оцінка	Коефіцієнт вагомості, д.	Контроль	Дослід 1	Дослід 2	Дослід 3
Смак	0,30	5,0	5,0	5,0	5,0
Запах	0,25	4,7	4,8	4,9	4,7
Колір	0,25	4,8	4,8	4,8	4,8
Зовнішній вигляд	0,20	4,8	4,8	4,8	4,8
Загальна органолептична оцінка	1,00	4,8	4,88	4,9	4,86

Згідно таблиці 3 робимо висновок, що найкращі показники отримав дослід №2 в якому додавали до рецептури 7 грам дегідратованого білку креветок. За рахунок додавання до рецептури добавки покращується консистенція напівфабрикату.

В таблиці 4 наведений амінокислотний склад борошняного виробу «Локшина домашня» (контроль) та «Локшина домашня із дегідратованим білком креветок» (дослід) [3].

Таблиця 4

Амінокислотний склад кулінарної страви (на 100 г готової до споживання страви)

Найменування показника	Контрольний зразок	Дослідний зразок	Різниця, +/-
Амінокислоти, г	14	20	42
Валін	1,1	2,5	у 2,2 рази більше
Лейцин	1,9	2,5	31,5
Ізолейцин	1,1	2,9	у 2,6 разів
Гістидин	1,3	1,8	38,4
Лізин	2,5	2,6	4
Фенілаланін	1,1	1,5	36,4
Треонін	0,7	1,5	у 2 рази
Триптофан	1,3	1,9	46,1
Метіонін	1,8	1,9	5,5

Згідно таблиці 4 робимо висновок, що із додавання до рецептури локшини домашньої дегідратованого білку, значно покращується амінокислотний склад страви, а саме вміст Валіну збільшується у 2,2 рази, Ізолейцину – 2,6 рази, Треоніну – 2 рази, Лейцину на 31,5 %, Гістидину – 38,4 %, Лізину – 4 %, Фенілаланіну – 36,4 %, Триптофану – 46,1 %, Метіоніну – 5,5 %.

Визначивши оптимальну кількість харчової добавки в локшині домашній, нами була розроблена технологічна схема на новий виріб (рис. 1).

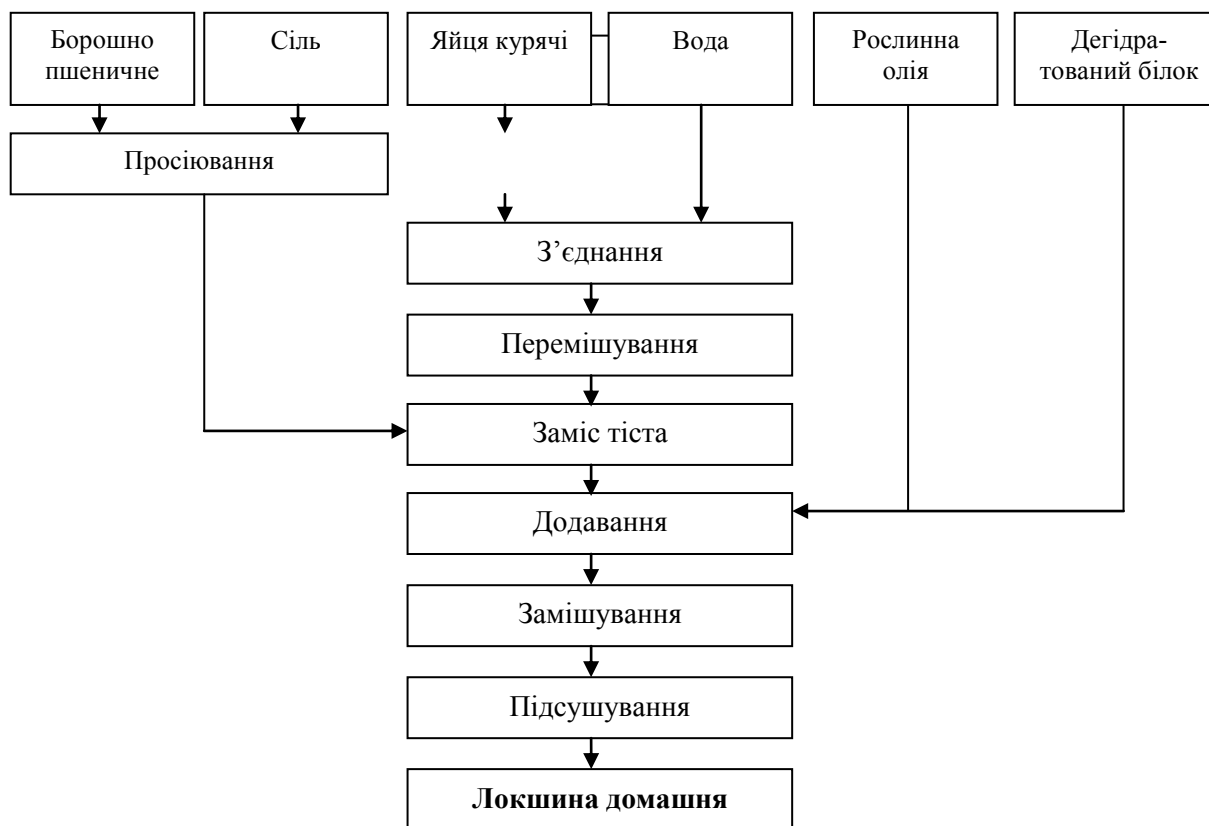

Рис. 1. Технологічна схема приготування локшини домашньої із дегідратованим білком креветок

Загалом можемо зробити висновок, що визначена кількість харчової добавки покращує нутрієнтний склад борошняної страви.

Отже, результат проведених досліджень свідчить про можливість використання дегідратованого білку креветок у технології локшини домашньої, що значно підвищує біологічну цінність виробів, розширює асортимент макаронних виробів та може використовувати у дієтичному харчуванні.

Список використаних джерел:

1. Креветка *Palaemon adspersus*: раціональні напрями переробки / О. Сидоринко, О. Петрова, А. Іванюта // Товари і ринки. 2018. №4. С. 94-104.
2. Технологія продуктів харчування функціонального призначення: монографія/ М.І. Пересічний, М.Ф. Кравченко, Д.В. Федорова та ін.; за ред.. М.І. Пересічного. Київ : Київ. Нац. торг.-екон. ун-т, 2008.
3. Скурихін І. М., Тутельян В. А. Хімічний склад харчових продуктів. М. : Дели принт, 2002.
4. Що таке амінокислоти, як приймати, види і типи, корисні властивості. URL : <https://stylus.ua/uk/articles/914.html>

ФОРМУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ БУКОВИНСЬКОЇ КУХНІ

Царанюк В., 4 курс (ОС «бакалавр»), ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність «Харчові технології»

Наук. кер. – Кравченко М. Ф.

У статті проведено дослідження особливостей розвитку буковинської кухні. Багате історичне минуле зумовило регіональність буковинської кухні та її особливості, пов'язані із соціальною культурою місцевих жителів. Буковинська кухня походить від сільських страв, основою яких є злакові та овочі, її своєрідність виражається у використанні свинини, сала, буряка та пшеничного борошна, а також у комбінованій термічній обробці великої кількості компонентів страви.

The article examines the peculiarities of the development of Bukovinian cuisine. The rich historical past has determined the regional nature of Bukovinian cuisine and its features related to the social culture of the locals. Bukovinian cuisine comes from rural dishes based on cereals and vegetables, its originality is expressed in the use of pork, lard, beets and wheat flour, as well as in the combined heat treatment of many components of the dish.

Актуальність теми. Національна кухня – невіддільна складова культури населення. А ще це дзеркало історії, кожен поворотний етап якої приносив нові продукти, смаки та технологію приготування. На формування української кухні вплинуло кілька факторів: розташування українських земель на перетині різних важливих торгівельних шляхів (зі Сходу на Захід та з Півночі та Півдню). Це сприяло обміну та появі різноманітних нових продуктів; сприятливий клімат та фантастичне біорізноманіття. Хоча є продукти, поширені усюди, кожен з регіонів України має свої особливості. Так, наприклад, для карпатської кухні характерне дуже широке використання грибів та ягід, на Слобожанщині популярні страви з дичини, а в приморських районах є давні традиції споживання риби та морепродуктів; десятки різних народів (від греків і турків до німців та угорців) вплинули на те, як формувалася українська кухня. Безперервно відбувався культурний обмін, наслідком якого стала поява майже однакових страв, які можна знайти в різних частинах земної кулі. На території України, зважаючи на безліч історичних перипетій, цей візерунок взаємних впливів та запозичень неймовірно складний та цікавий.

Тому **метою роботи** є дослідження страв та виробів традиційної буковинської кухні.

Об'єкт досліджень – страви та кулінарні вироби буковинської кухні.

Предмет дослідження – буковинська кухня.

Кожен регіон України славиться своєю традиційною кухнею. Так склалося, що в різний історичний період Буковину населяли представники різних народів, кожен з яких намагався зберегти частину своєї культури. Окрім українців, на Буковині проживає чимало румунів, молдаван, словаків, є німці, угорці, євреї. Всі їхні знання та вміння сприяли становленню особливої кухні, — ситної, з простих інгредієнтів, з різноманіттям смаків та способів приготування.

Вагомим результатом багаторічної дослідницької праці чернівецького етнолога Георгія Костянтиновича Кожолянка стало видання трьох томів «Етнографії Буковини», у яких традиційна культура населення краю висвітлена з належною повнотою і в комплексі. У розділі про народне харчування відносно повними є сюжети про види посуду і кухонне начиння, необхідне для приготування їжі, про повсякденну буденну їжу і режим харчування, способи приготування хліба та страв із кукурудзяних та інших зерен, асортимент молочних страв і виробів, види напоїв, серед них «горівки», «палянки», «пуйки», самогонки, «спотикача», вина, вишняку, меду та ін. Окремо подано опис святкової та обрядової їжі та способи її приготування, зокрема страв, властивих для поминальних обідів, Святвечора та інших календарних чи сімейних подій [1].

У буковинській кухні переважають страви з м'яса, риби, картоплі та грибів, часто використовують кукурудзяну муку, шкварки та обсмажену цибулю. Тут люблять готувати вареники з різними начинками, голубці, борщ по-особливому рецепту.

Важко уявити Карпати без овець. Тут вівчарство – одна з найдревніших професій.

«Бринза» або «бриндзя» – це традиційний молочний продукт нашого регіону, один із основних компонентів раціону місцевих жителів. Слово «бринза» запозичене з румунської мови, де воно означає сир взагалі. Сир, бринза, є сичужним розсільним продуктом, що виготовлений з овечого молока за допомогою ферменту з натурального сичуга свійської худоби. Сичуг – це фермент тваринного або рослинного походження, шлунковий сік тварини або соки рослин, які використовують для того, щоб згорнути молочні білки та перетворити продукт на тверде сирне зерно. Як правило, цей сир білого кольору, ззовні нагадує домашній сир, має молочний солонуватий смак. Виготовлення бринзи прадавнім способом практикується до сьогодні і становить справжнє національне надбання. Це повністю натуральний процес, який заслуговує на особливу увагу і потребує збереження й продовження. Молоко скисало за допомогою сичужного ферменту (клягу). Фермент добували із сичугів молодих жуйних тварин, виготовлених з риндзі, тобто з висушеного шлунка молодих телят, годуваних молоком корови, яка недавно отелилася. Кляг виготовляли зі шлунка молодих ягнят і козенят [2, с. 237-238]. Бринзу виготовляють переважно з овечого молока, але також можна з молока корови, кози або сумішей молока цих тварин.

Переважно, бринза виготовляється і споживається в межах Карпатського регіону. Зона виробництва охоплює Закарпатську, Івано-Франківську області та частину Чернівецької. Бринза є улюбленою стравою не тільки українців – у польській, сербській, балканській кухні цей продукт дуже люблять та цінують. Частіше бринзу вживають як закуску, а також використовують для начинки пирогів, вареників, добавляють у салати та овочеві страви, у традиційні гуцульські страви – банош та кулешу, а печену картоплю закарпатці не уявляють без бринзи.

Щоб спробувати румунського токана, словацької страпачки чи угорського бограча, не потрібно їхати далеко за кордон. Ці страви та багато інших ви можете скуштувати і у мальовничому Закарпатті. Звичайно, борщ, вареники та пельмені міцно увійшли до нашої кухні, проте саме знайомство з регіональними продуктами і смаколиками – одна з цілей подорожі будь-якого туриста.

Маючи багату історію, унікальні традиції та вражаючу природу, Закарпаття щороку приймає туристів зі всього світу. Регіон цікавий своїми кулінарними традиціями, тому гастрономічний туризм є одним з перспективних напрямів Закарпаття.

Закарпаття також має давні традиції виробництва сиру, що є цікавими для туристів. Сирний туризм Закарпаття включає в себе: відвідування полонин, пасовищ; відвідування сироварень; відвідування ресторанів, що пропонують послуги дегустації традиційного закарпатського сиру; відвідування тематичних фестивалів; можливість споживання продукції безпосередньо у місці виробництва; можливість долучитись до процесу виробництва сиру відвідування інших спеціалізованих заходів [5].

Коли ми кажемо про традиційні карпатські страви, то треба розуміти, що це поняття широкі, адже Українські Карпати розкинулися на території Закарпатської, Львівської, Чернівецької та Івано-Франківської областей. Це досить велика територія, яку населяли представники різних етнічних груп: лемки, бойки, гуцули, які жили, торгували та взаємодіяли зі словаками, угорцями, румунами, поляками. Ще до цього різноманіття додається те, що територія була історично довгий час розділена між різними державами та тісно пов'язана з національними кухнями багатьох європейських народів [3].

Угорську кухню нерідко називають світовою кулінарією шедеврів – настільки вона смачна й різноманітна. Щоб знайти інформацію про традиційну угорську кухню, в етнографічному музеї, необхідно скористатися книгою Кароя Гунделя – родоначальника угорської кулінарії, якого вважають першим спеціалістом із вивчення й розповсюдження угорської кухні. Відомий угорець – справжній гастрономічний реформатор. У своїй книзі «Мала угорська поварена книга» він пише: «Те, що ми називаємо угорською кухнею, далеко від того, з чим десять століть тому наші пращури пройшли через карпатські перевали. Вона дуже різниться від кухні, яка існувала в Угорщині декілька століть тому. Цим я не хочу сказати, що в них немає нічого спільного. Навпаки! Сучасна угорська кухня зберігає в собі риси самих віддалених періодів нашої історії і веде нас до самої колиски нашого народу, де ще й понині можна знайти деякі її сліди» [4, с. 180].

Автор зазначає, що, як і в період великого переселення народів, так ще й раніше, угорські племена вели кочовий спосіб життя. Для власних тривалих переходів ці племена попередньо готували їжу, яка добре зберігалася, яку можна було легко і швидко приготувати. «Однією з таких страв є тархоня», – пише автор у своїй книзі. Також він зазначає, що від пращурів-кочовиків у спадщину залишилися ще й деякі кухонні предмети, такі як бограч, який насправді в перекладі означає особливий вид казанка з вушком для підвішування на вогнищі. Його особливий вигляд, на думку автора, може свідчити про те, що він був невід'ємною складовою багажу угорських кочівників. Протягом багатьох століть пастухи варили м'ясо у своїх знаменитих «bogracs» (казанках). Звідси й походить назва страви «bogracs gulyas» – гуляш, зварений у казані.

На Закарпатті, цей дуже популярний густий суп називають просто бограчем, без додавання слова гуляш. Звичайно, всі знають, що це угорська страва, проте більшість не здогадується, що слово «бограч» означає казан, а не назву страви. Ще угорська та закарпатська угорська кухня асоціюється з паприкою, якою рясно приправлені майже всі національні угорські страви. Проте сам Карой Гундель писав, що ця приправа була завезена до Угорщини та Закарпаття і розповсюдилася територією під час турецької експансії; вивезена була, скоріш за все, з Персії. Однак у наш час паприка стала асоціюватися з угорською, а відтак – і закарпатською кулінарією, де її дуже любляють та масово використовують. Фактично від початку угорська кухня формувалася як м'ясна. Ще серед важливих характеристик угорської кухні – вживання свинячого смальцю замість масла та олії. Карой Гундель у своїй книзі, в розділі «Основні прийоми угорської кухні», пише, що свинячий смалець (для досягнення потрібного ефекту) потрібно тільки смажити – і тоді в ньому найкраще відкриється колір паприки. Але при цьому потрібно врахувати, що в занадто гарячому паприка стане коричневого кольору і буде гірчити [4, с. 12].

Ось перелік деяких угорських страв, що дуже популярні на Закарпатті:

- гуляш – це щось ніби м'ясного супу, густого як рагу, готують його з цибулею та паприкою. Також ця страва готується з дрібно порізаною картоплею та маленькими кльоцками з борошна. Угорське слово «gulya» означає стадо корів, а «gulyas» – пастух корів. Відповідно, «gulyas hus» («hus» – м'ясо) або скорочено «gulyas», перекладається як «м'ясо по-пастушому» – це рагу, в якому багато порізаної цибулі з м'ясом. Ця страва не вариться, як суп, а тушкується на маленькому вогні в густому соусі;

- токань – ще одна страва з м'яса, яке нарізується продовгуватими смужками, в яке для смаку можна додати гриби, сметану, зелений горошок та зелень. Цибулі та паприки в токань кладуть менше;

- лангош – це млинець з дріжджового тіста з різноманітною начинкою, обсмажений в жирі або олії. Історично так склалося, що наш край довгий час був у складі Угорщини, тому великий вплив на закарпатську кулінарію мала саме автентична угорська кухня, яка славиться ситністю, великою різноманітністю страв та великими порціями.

Серед найбільш популярних страв буковинської кухні є:

- фарширована риба. Найчастіше короп. Шкіру з риби обережно знімають гострим ножом. До філе додають розмочений м'якуш хліба, яйце, цибулю та часник. Начиняють перемеленим фаршем шкіру риби та запікають;

- грибна юшка. Її варять із сушених грибів, загущуючи підсмаженим борошном з цибулею;

- маїна. Популярна весільна страва. Це заправлена та протушкована яловичина з локшиною, загорнена в листкове тісто. Маїну запікають у духовці при середньому вогні;

- банош. Кукурудзяне борошно варять у підсоленій сметані, правильно вимішуючи дерев'яною лопаткою. Результат – каша, середньої густини, жовтого кольору. Подають зі шкварками, білими грибами та смаженою цибулею.

Висновок. Буковинська кухня формувалася віками під впливом історичних факторів, проте сучасна кухня сформувалася не дуже давно, на неї впливали географічне положення краю, національний склад населення та, природно, – кліматичні умови. Постійне міжнаціональне спілкування, у багатьох випадках і родинні стосунки, сприяли тому, що народні традиції й особливості харчування окремих національностей з'єдналися і стали загальними для всього населення області.

Список використаних джерел:

1. Кожолянюк Г. Етнографія Буковини. Чернівці, 2001. Т.2. 424 с.
2. Роман Тодер. «Висока» кухня, або в горах їстимуть добре. Київ, 2020. 352 с.
3. Карпатський регіон : актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. Львів, 2013. Том 1. Екологічна безпека та природно-ресурсний потенціал / відп. ред. В.С. Кравців. 2013. 336 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
4. Гундель Карой. «Мала угорська поварена книга». Угорщина : Корвіна, 2006 р. 99 с.
5. Сирний туризм Закарпаття. URL : <https://tourinform.org.ua/syrnyjturyzm-zakarpattya/>

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету

ВИПУСК XXX

Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ
58002, м. Чернівці, Центральна площа, 7

Відповідальна за випуск: *Роксоляна Кравчук*

Комп'ютерна верстка та макетування: *Неля Савельєва*

Підписано до друку 27.06.2022 р.
Тираж 50 примірників.

Віддруковано ПВКФ «Технодрук»
(0372) 55-05-85